

વિવેચક

૧૩

‘સત્યાગ્રહ’

૬

પ્રકાશક : મુદ્રણસ્થાન
જ્ઞાતિશાસ્ત્ર જેવજી મહેતા
જ્ઞાતિ શાસ્ત્ર પ્રેસ
સા. મા. પાસે-સુરજીવ.

પીર સવલ ૨૪૮૫
વિક્રમ સવલ ૨૧૫
ત્રીજી આવૃત્તિ મત ૧૦૦૦

પડતર કિંમત

રૂ. ૧-૮-

અર્ધી કિંમત

૦-૧૨-૦

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક

પૃષ્ઠ.

૧	અમુલ્ય તત્ત્વ વિચાર	૪
૨	પ્રસ્તાવના (મંત્રણાલ)	૫-૧૩
૩	ભૂમિકા	૧૪-૧૫
૪	ધર્મ એજ સાચો માર્ગદર્શક સગાથી છે	૧૬
૫	નિવેદન	૧૭-૧૮
૬	બા. પ્ર શ્રી વિનોદમુનિનું સક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર	૧૯-૩૧
૭	આદર્શ જાતાકર ચત્તે ગયે તુમ	૩૨
૮	અથો અને ધાર્મિક ઉપકરણોનું મૂલ્ય	૩૩
૯	લબ્ધ આત્માઓની પુણ્ય તિથીઓ	૩૪
૧૦	શ્રી તિર્થંકર વાણીમાહત્મ્ય	૩૫
૧૧	“આગ્રાર્યદેવો ભવ”	૩૬
૧૨	સિદ્ધિના મોપાન	૧-૧૮૬
૧૩	પરિશિષ્ટ	૧૮૬-૧૯૧
૧૪	શુભાપિત	૧૯૨
૧૫	ઉવસગ્ગહર સ્તવન (સ્થોત્ર)	૧૯૩
૧૬	આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર ભાવાર્થ સહિત	૧૯૪-૨૩૬

ફોટા.

- ૧ શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી
- ૨ શ્રી ઠડવીળાઇ વીરાણી
- ૩ શ્રી વિનોદમુનિ ‘સમારી જીવનમા શાસ્ત્ર અધ્યયન’
- ૪ સ્મરણાજલિ

અમૂલ્ય તત્ત્વ વિચાર

(હરિગીત ૬૬)

બહુ પુણ્યકેરા પુજીથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,
 તોયે મરે ! ભવચક્રનો, આટો નહિ જોઈકે ટળ્યો,
 સુખ પ્રાપ્ત કરવા સુખ ટળે છે, લેશ જો લક્ષે લહો,
 ક્ષણ ક્ષણ ભયકર ભાવમશબ્દે, કા અહો રાત્રી રહો ? ૧
 લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતા શુ વધ્યુ તે તો કહો ?
 શુ ક્રુદ્ધ બ કે પરિવારથી, વધવાપણુ જો નય ગૂહો,
 વધવાપણુ સંસારનું, નરદેહને હારી જવો,
 જોનો વિચાર નહિ અહોહો ! જોઈ પણ તમને કવો !!! ૨
 નિર્દોષ સુખ, નિર્દોષ આનંદ, દ્યો ગમે ત્યાંથી ભલે
 જો દિવ્ય શક્તિમાનુ જેથી, જલિરેથી નીકળે
 પર વસ્તુમા નહિ સુઝવો, જોની દયા મુજને રહી,
 જો ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે, પશ્ચાત્ ક્રુપ તે સુખ નહીં ૩
 હુ કોણ છુ કયાથી થયો ? શુ સ્વરૂપ છે મારૂં ખરૂં ?
 કોના સંબંધે વળમળા છે ? શાખુ ક જો પરિહરૂં ?
 જોના વિચાર વિવેકપૂર્વક શ્રાવ ભાવે જો કર્વા,
 તો સર્વ આત્મિક જ્ઞાનના સિદ્ધાંતતત્ત્વ અનુભવ્યા ૪
 તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કોનું અત્ય કેવળ માનવું ?
 નિર્દોષ નરનું કથન માનો તેજ ' જોજે અનુભવ્યુ
 રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો ! શીઘ્ર જીવે જોગખો,
 સર્વાત્મમા સુમનસિ જો આ વચનને દ્રઢ્યે લખો ૫

પ્રસ્તાવના

પ્રયોજન

હું જેને 'વહાલા સાધક'ને નામે સળોધુ છું એવા એક સાધકે વાઘજીપગના ચાતુર્માસ વળતે 'અપૂર્વ અવસર' પર વિવેચન માગ્યું તે વેળાએ શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રના સનોધ અનુવાદ ઉપર મારું ધ્યાન ચોટ્યું હતું, પણ સપ્તાહના શનિવારે હું પત્ર લખતો બે એક ટ્રકો એમ લખાઈ હશે, પણ પછીથી શનિ સિવાયનો એક અને કોઈ વાર બે દિવસ, સપ્તાહે અખાતા એમ નવેક ટ્રકો લખાયા પછી કામ બંધ રહ્યું આ ટ્રકો લખાતી વેળા મારી સામે આશ્રમભજનાવલીમાની પદ્ય ટ્રકવાળું જ પદ હતું પણ પાછળથી એકવીસ ટ્રકવાળું પદ મળ્યું અને એ ગત ચાતુર્માસમા અધિક રહેલું કામ આ ચાતુર્માસમા પૂરું થયું

આકર્ષણ અને સંવેદન

એ સાલગતુ નથી કે આ પદ મૌથી પહેલા કોની પાસેથી અને ક્યારે સાલગતુ ? જ્યારથી એ પદ માલગતુ છે, ત્યારથી એ પદ પ્રત્યે કોઈ અજ્ઞાનઆકર્ષણ ચાલુ રહ્યું છે જાતી વેળાએ જરા આર્દ્રતા અને શાન્તરસનું હૃદયસંવેદન અનેકધા થયું છે એમા જેમ જેમ ઊંડા ઉતરાય છે, તેમ તેમ સુષુપ્તઆત્માને ઠ ઢોળીને કોઈ નવા જગતમા ઊંચેને ઊંચે દોરી જતું હોય ! એવો ભાસ મને ઘણીવાર રહ્યા કર્યો છે

શિક્ષિનાં યોગ્યતા

આ પદના રચયિતા 'શ્રીમદ્ રાજયજ્ઞ' છે મૂળે આ પદ જૈનઆગમોના મુખ્યસિદ્ધ ચૌદ જીવસ્થાનકો-મોક્ષસીદ્ધિના ક્રમિક પગથિયાઓના ખ્યાલ પર રચાયું છે X૧ જોમા જે જે લક્ષણો અને દશા બતાવાઈ છે, તે અક્ષય જૈનઆગમોપરથી લેવાઈ છે X૨ પણ જો વગી કરણ અને ગોઠવણ જોવા તો ઉત્તમ અને સૂક્ષ્મ થયા છે કે આગ્રાનો તાજમહેલ જેમ શિક્ષપદ્ધતિયાનો અદ્ભૂતકળા નમૂનો છે તેમ આ ગીતા જેવા સુવર્ણમાન્ય બ્રહ્મની હરિજામા આવે જોવો આધ્યાત્મિક જગતના આલેશાન મંદિરનો કળાનમૂનો છે જેમ મને લાગ્યું છે ગીતાની આસપાસ જેમ આપુ આધ્યાત્મિક જગત છે તેમ આની આસપાસ આધ્યાત્મિક જગતમાથી કાઢી આપેલો ફવળ મલીટો છે જો પચાવવા માટે અમુક ભૂમિકા જોઈએ પણ જેને પણ જોનો બેઠો પાર!

હિંદના વિશ્વવિખ્યાત ત્રણે ધર્મોએ (વૈદિક જૈન અને બૌદ્ધ) આર્યસંસ્કૃતિના ઉમ ામી માડીને આ ૮ પર્યંત જુદી રીતે

૧ 'સમ્પગ્માનવર્શનચારિત્રાણિ માક્ષમાર્ગઃ' એ ૫૨થી નીચેની ક્રમબદ્ધ ત્રીડી ક્રમ્મવિમોહિમમાળ પદ્ધત્ત્વ ચતુરસજીવ ઠાળા પવ્વત્તા। તજદા અનિરયમમ્માત્રિદ્વી ચિરયાધિરયસમ્માદિદ્વો, પમત્તમજતી અપમત્તમજતી, નિયદ્વીચાયર અનિયદ્વીચાયર, સુદ્ધુમર્મપરાય ઉચ્ચમમિય, સ્વચય મજોગી ક્વલી, અજોગી કેલ્લી

X ૨ જુઓ પરિશિષ્ટમા એ બધા સ્થળે બજાવર સામગ્રામે અપાયા છે

સાધનાત્મકxર અને દાર્શનિક બન્ને દૃષ્ટિએ-માત્રમાર્ગે જવાનાં પગથિયા પોતપોતાની કક્ષા પ્રમાણેxર ટૂંકાણુમા કે વિસ્તારથી ખતાવ્યા છે એમાનુ આ પદમા જૈનધર્મની કક્ષાથી ક્રમિક વિકાસ-વર્ણન હોઈને સવિવેચન' આ પદ પુસ્તકનુ નામ 'સિદ્ધિનાં સોપાન' રાખ્યુ છે

સસ્કરણુનુ દૃષ્ટિબિંદુ

આ અગાઉ આ પદ પર વિશેષાર્થ કે વિવેચનની, બે એક આવૃત્તિઓ નીકળેલી મે સાલળી છે એમાની એકે હળુ હુ જોઈ શક્યો નથી

આ સસ્કરણુમા જે દૃષ્ટિબિંદુ હશે તેમા અને શ્રીમદ્દની મૂળકૃતિ પાછળની ભાવધારામા જે અતર હશે, તે અનિવાર્ય છે કારણ કે મુખ્યત્વે અતરગભૂમિકાનો વિષય છે

વળી મારે એ ચોખવટ કરવી જોઈએ કે શ્રીમદ્દના ઘણા વિચારો એવી ઢબે રજૂ થયા છે કે જે મને ગળે ઉતરતા નથી, પણ મને ગળે ન ઉતરે એ સર્વાંશે ત્યાજ્ય છે એમ મે નથી

xર - 'કૃત્તેજ્ઞાનાન્ ન મુક્તિ' એ શ્રુતિ પર છએ દર્શનોના યુક્તિવાદનુ મડાણુ છે નૈયાયિક અને વૈશેષિકના જોડલાનો સનાતન-જ્ઞાન માટે યુક્તિવાદ અને પરમાણુવાદ, વેદાતનુ જિજ્ઞાસા વિના જ્ઞાન ન હોય માટે અથાડતો બ્રહ્મજિજ્ઞાસા ની યોગ્યતા સારુ વિવેક વૈરાગ્ય, ષટસપત્તિ અને સુમુક્ષતા

સાખ્ય અને યોગના જોડલાના પ્રકૃતિભય કે ચિત્તનિરોધ માટેના યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધ્યાન, ધારણા અને સમાધિનુ ક્રમિક સાધનાવર્ણન, પ્રાચીન બૌદ્ધ

માન્યુ કેન્દ્રાક રથજો એવા પણ છે કે ગૂવાપરનો સળખ અને મૂળમૂલ આશયનો વિવેક ન જળવાય તો અનર્થ થાય! ૫૨

શ્રીમદ્

શ્રીમદ્ વિષે એક અક્ષર પણ ઉચ્ચારતા પહેલા સંકેત્ય થાય છે કારણ કે એમની મૂળપ્રતિભા બાગળ બે પ્રકારના વાણુ મળી બન્યા થયા છે (૧) શાબ્દિકઅતિપ્રશસકોનું (૨) કેવળ-વિશિષ્ટકોનું

એટલે બા પદના વિવેચનમાં એમની વિષેયભાવાત્મક દિશા તરફ મુખ્ય લક્ષ્ય સેવાયું છે એથી સંભવ છે કે જે પુરુષની મૂળકૃતિને અને સતોષ થાય તેવો ન્યાય બલે મળ્યો હોય, પણ પૂરા ન્યાય નહિ મળ્યો હોય! છતાં પ્રમાણિકપણે એન્હુ માનું છું કે એમની કૃતિને લગીરે અન્યાય ન થાય એ તકેદારી બરાબર રખાઈ છે.

વળી જ્યારે એ જન્મે પક્ષો તરફથી શ્રીમદ્ની ભૂમિકા વિશેના પાતપાતાની દષ્ટિ પ્રમાણેના ઝઘાલો રચી કરી, મારો અભિપ્રાય હોવાની ભેજવાઈ કન્વામાં આવી છે ત્યારે ત્યારે મેં પ્રાય મૌન સેવ્યું છે અથવા શોકકસ સંબોજોમાં મારા દષ્ટિ

દશનના સક્ષાયદ્વિધિ આદિ દશ સંબોજોના અભાવકૃપી નિર્વાણનો અષ્ટાંગિક માર્ગ કમ અને કુરિભદ્રસુરિની મિત્રા, તારા, બહા રીપ્તા, સ્થિરા કાન્તા પ્રભા, પરા, બાક દષ્ટિકો એવું સાહિત્ય પુષ્કળ છે

—૫૨—આ શોખવદ શ્રીમદ્ના સમન્ન લખાણોની અપેક્ષાએ અહીં કરી છે

ખિંદુની ચોખવટ કરી છે મને એમ લાગે છે કે માત્ર શ્રીમદ્દ માટે જ નહિ! કોઈ પણ વ્યક્તિની યથાર્થ અતરંગભૂમિકા વિષે અભિપ્રાય આપવામા ભારે જવાબદારી રહેલી છે અને એવી મહા મધ્યસ્થ ભૂમિકા પણ જોઈએ છે એ જવાબદારી ઉપાડવાની શક્તિ અને લાયકાત જેટલે અશે મારામા હોય, તેટલે અશે જ મારે એ જોનારમા યોગ્ય જોઈએ એટલે અહીં શ્રીમદ્દના અગત જીવન વિષે સાગોપાગ ચર્ચા નહિ કરુ પણ આ પદના રચિયતા વિષે આ પ્રસંગે કશુ જ ન કહુ તો આત્મધર્મ ચૂકુ, એટલે એ પદ પરથી અને શ્રીમદ્દના બીજા લખાણો પરથી મારા મન પર જે એમના વિષેની છાપ પડી છે, તે એમના જ શબ્દોને ટાકીને કહીશ માત્ર ગુણશોધક દષ્ટિ રાખી જોનાર કોયનોય એ વિષે મતભેદ નહિ હોય!

શ્રુતભક્તિ

જૈનઆગમો પ્રત્યે એમનો જે અનન્યનિષ્ઠા હતી તે એમના નીચેના શબ્દો કહી આપે છે —

‘સઘળા ધર્મમતોના વિચાર જિનપ્રણીત વચનામૃતસિધુ આગળ એક ખિંદુરૂપ પણ નથી’ મોક્ષમાળા પાઠ ૯૫

‘એવો એકકે પરમાર્થિક વિષય નથી, કે જે જૈનમા ન હોય!’

‘એવુ એકકે તત્ત્વ નથી કે જે જૈનમા નથી’ મોક્ષમાળા પાઠ ૯૫ જૈન શબ્દથી રળે કોઈ એકાત્યાગ્રહ કે ભ્રમમા પડે! માટે કહે છે કે — ‘પણ એ વાત ન ભૂલવી જોઈએ’ કે જૈન-શાસ્ત્રોમા પ્રવેશતા પહેલા ભૂમિકા-અતરંગ યોગ્યતા-જોઈએ’ મોક્ષમાળા પાઠ ૯૫

માન્યુ કેન્દ્રાક રથળો એવા પણ છે; કે પૂર્વાપરનો સબધ અને મૂળભૂત આશયનો વિવેક ન જળવાય તો અનર્થ થાય! ૫૨

શ્રીમદ્

શ્રીમદ્ વિરે એક અક્ષર પણ ઉચ્ચારતા પહેલા સંકેત થાય છે કારણ કે એમની મૂળપ્રતિભા આગળ બે પ્રકારના વાપુ મળી ખડા થયા છે (૧) શાખિતઅતિપ્રશસકોનું (૨) કેવળ-વિરોધકોનું

એન્દ્રે આ પદના વિવેચનમાં એમની વિધેયભાવાત્મક દિશા તરફ મુખ્ય લક્ષ્ય સેવાયું છે એથી સબધ છે કે એ પુરુષની મૂળહૃતિને મને સતોષ થાય તેવો ન્યાય બદો મળ્યો હોય પણ પૂરો ન્યાય નહિ મળ્યો હોય! છતાં પ્રગાલિકપણે એટલું માનું છું કે એમની હૃતિને લગીર અન્યાય ન થાય એ તકેદારી બરાબર રખાઈ છે

વળી જ્યારે એ જન્મે પક્ષી તરફથી શ્રીમદ્ની જ્ઞાતિકા વિધેના પાતપોતાની દષ્ટિ પ્રમાણેના પચાસો રજુ કરી, મારો અભિપ્રાય હોવાની જોતવાઈ કન્વામાં ખાલી છે ત્યારે ત્યારે મેં પ્રાય મૌન સેવ્યું છે અથવા ઘોઠકસ સમેજોમાં મારા દષ્ટિ

દશનના સકાયન્નિધિ આદિ દશ સમેજનોના અસાવરૂપી નિર્વાણનો અખાતિક માગકમ અને હરિભદ્રસુરિની મિત્રા, તારક, બલા દીપ્તા, સ્થિરા, કાન્તા પ્રભા, પશ, આક દષ્ટિઓ એવું સાહિત્ય પુકડા છે

-૪- આ આખવળ શ્રીમદ્ના સમસ્ત લખાણની અપેક્ષાએ અહીં કરી છે

જિંદુની ચોખવટ કરી છે મને એમ લાગે છે કે માત્ર શ્રીમદ્
માટે જ નહિ ! કેાઈ પણ વ્યક્તિની યથાર્થ અતરંગભૂમિકા વિષે
અભિપ્રાય આપવામા ભારે જવાબદારી રહેલી છે અને એવી
મહા મધ્યસ્થ ભૂમિકા પણ જોઈએ છે એ જવાબદારી ઉપાડવાની
શક્તિ અને લાયકાત જેટલે અશે મારામા હોય, તેટલે અશે જ
મારે એ જોખમા ચોખવુ જોઈએ એટલે આહી શ્રીમદ્ના અગત
જીવન વિષે સાગોપાગ ચર્ચા નહિ કરુ પણ આ પદના રચિયતા
વિષે આ પ્રસંગે કશુ જ ન કહુ તો આત્મધર્મ ચૂકુ, એટલે
એ પદ પરથી અને શ્રીમદ્ના ખીજા લખાણો પરથી મારા મન
પર જે એમના વિષેની છાપ પડી છે, તે એમના જ શબ્દોને
ટાકીને કહીશ માત્ર ગુણુશોધક દષ્ટિ રાખી જોનાર કોયનોય એ
વિષે મતભેદ નહિ હોય !

શ્રુતભક્તિ

જૈનઆગમો પ્રત્યે એમનો જે અનન્યનિષ્ઠા હતી તે
એમના નીચેના શબ્દો કહી આપે છે —

‘સઘળા ધર્મમતાના વિચાર જિનપ્રણીત વચનામૃતસિધુ
આગળ એક બિદુરૂપ પણ નથી’ મોક્ષમાળા પાઠ ૯૫

‘એવો એકકે પરમાર્થિક વિષય નથી, કે જે જૈનમા
ન હોય !’

‘એવુ એકકે તત્ત્વ નથી કે જે જૈનમા નથી’ મોક્ષમાળા
પાઠ ૯૫ જૈન શબ્દથી રખે કેાઈ એકાતઆગ્રહ કે ભ્રમમા પડે !
માટે કહે છે કે — ‘પણુ એ વાત ન ભૂલવી જોઈએ’ કે જૈન-
શાસ્ત્રોમા પ્રવેશતા પહેલા ભૂમિકા—અતરંગ યોગ્યતા—જોઈએ’
મોક્ષમાળા પાઠ ૯૫

છેવે વધુ સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહે છે કે -

‘જે જે હું કહી ગયો, તે તે કેવળ જૈનકુળથી જન્મ પામેલા માટે નથી. પરંતુ સર્વને માટે છે’ મોક્ષ પાઠ ૬૫.

એમણે જૈનેતર પૌર્વાત્વ અને પાર્શ્વિભાત્મ્ય તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષયે જડ્યાગ્રાહવા જ જોવા હતા એ નિર્વિવાદ છે પણ એથી જ એમનો જૈનદશન પ્રત્યે અનુરાગ ન હતો, એ અનુરાગનું મૂળકારણ એમને જૈનઆગમોમાથી જે અતરંગ શાન્તિ મળી તેવી એમની અતરંગ ભૂમિકા હતી. એમ નાંખેના શબ્દોથી જણાય છે —

તમે ગમે તે દર્શનને બલે માને, ગમે તો પછી તમારી દૃષ્ટિમા આવે તેમ જૈનને કહો. સર્વ દર્શનના શાસ્ત્રતત્ત્વને જુઓ. તેમ જૈનતત્ત્વને પણ જુઓ. સ્વતંત્ર આદ્યશક્તિઓ જે યોગ્ય હામે ન અંગીકાર કરે. માફ કે બીજા ગમે તેનું બલે એકાદમ તમે માન્ય ન કરે. પણ તત્ત્વને વિચારે. મોક્ષ પાઠ ૬૮.

“જૈન જગતને અનાદિ અનંત કહે છે તે કયા ન્યાયથી કહે છે? એમ એક પછી એક સેદસ વિચારથી જૈનદશન નાસ્તિક છે કે આસ્તિક? તે પવિત્રતા સમજી શકાય.”

મોક્ષ પાઠ ૬૫.

વીતરાગસાત્ત્વ પ્રત્યે રુચિ અને સ્વાદુવાદ

જૈનઆગમોમાથી એમને જે તત્ત્વ સૂઝ્યા અને તે પ્રેમાયા ન આ —

- (૧) શુદ્ધવીતરાગનાનું જ પૂજન.
- (૨) સ્વાદુવાદ

તેઓ કહે છે —

‘ મમત્વ કે રાગ છે, ત્યા સત્યત્વ નથી ! ’ મોક્ષ પા લ્ય.
આ દષ્ટિ રાખી જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ આખરે
એમની દષ્ટિ, જૈનદર્શનમાં બધા દર્શનો વ્યાપેલા જુએ છે

‘ જે ગાયો તે સઘળે એક, સકળદર્શને એ જ વિવેક,
સમજવવાની શૈલી કરી, સ્યાદ્વાદ સમજણુ પણ ખરી

રાજપદ પૃ ૫૭

એકાગ્રતા

અવધાનશક્તિના આરભથી ઠેઠ પર્યંત એકાગ્રતાની કડી
તુટતી નથી ઝઝાવાતો અનેક આવે છે અતરંગ ભૂમિકામાં એ
પોતે ભાખે છે, તેમ આસમાન અને પાતાળ સ્પર્શી જાય છે ।
દેહસ્થિતિ બગડે છે જીવનમાં અસામજસ્ય ડોકિયા કરે છે આખરે
પુરુષાર્થ થાકે છે, પણ એકાગ્રતા બગડતી નથી કારણ સસ્કારગત
હૃદયરંગ છે

આર્દ્રતા

‘ રસાત્મક વાક્યમ્ કાવ્યમ ’ કે ‘ ધ્યન્યાત્મક કાવ્ય ’ ગમે
તે કાવ્યલક્ષણ લઘુએ પણ તેઓ હાડોહાડ કવિ હતા ગદ્ય અને પદ્ય
બન્નેમાં રસઝરણિ નિરતર વહતી પણ તેમની ખરી મહત્તા
અહીં છે

‘ હું પામર શું કરી શકું ’ રાજપદ પૃ ૪૩

‘ અધર્માધર્મ અધિકો પતિત, સકળ જગતમાં હુંય ’

રાજપદ પૃ ૪૬

‘ ગજવગર ને હાલ મનોરથરૂપ જો ’

રાજપદ પૃ ૧૪

જોડે કથપના

એ મૂળ પ્રતિષ્ઠા, આને હશે ખરી ? કાપી લેા કે હશે તા તેઓ કયા હશે ! શુ કરતા હશે ! જોમના જ અતિમ ઉદ્દગારો પ્રમાણે થઈ ત્વરાએ પ્રવાસ પૂરો કરવાનો હતો ત્યાં વચ્ચે સહરાનું રણ સપ્રાપ્ત થયું, ને વળી પગે નિકાશિત ઉદ્ધમાન થાક ગ્રહણ કર્યો જોડે હવે તેઓએ જ્યાં જન્મ કર્યો હશે ત્યાં પૂવ સરકારોની સંઘનાથી જોતા —

(૧) ખૂબ ભગૃત હશે ! શરીરઆશ્રય સારું હશે

() જૈનદીક્ષા જોમને ખૂબ પ્રિય હોવાથી એ ઠાણપણ દર્શનના ત્યાગી ભલે ગણાતા હશે ! પણ આદ્ય જૈનત્યાગ સેવતા હશે અને ધુવાવથે જ સર્વ સગનો જોમણે પરિત્યાગ કર્યો હશે, ઠાણ કે ધુવાવથનો સર્વસગપરિત્યાગ પરમપદને આપે છે જોવો જોમનો દેહ મત હોતો

શોક્ષ પાઠ ૧૦૧

(૩) યથા હેતુ જે ચિંતનો, સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધારક થશે અવશ્ય આ દેહની (દેહથી) જોમ થયો નિરધારક”

શાસ્ત્રપદ્ય પૂ ૧૬

પવિત્ર સ્યાદ્રવાદમનનું કામેણુ તત્ત્વ પ્રસિદ્ધિમાં આણવા જ્યાં સુધી પ્રયાન નથી ત્યાં સુધી શાસનની ઉન્નતિ પણ નથી.

શોક્ષ પાઠ ૬૬ મો.

આ શબ્દો જોતા ‘એ સત્ય ધર્મના ઉદ્ધાર માટે’ સર્વધર્મના સમન્વયરૂપ સ્વાધ્વાદને સક્રિય સ્વરૂપ આપવામા ગુ થાયા હશે

(૪) કેાઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, આત્મજ્ઞાનમા કેાઈ,
માને મારગમોક્ષનો, કરુણા ઉપજે જોઈ’ આત્મ (૩)

આં એમનો જીવનમત્ર હતો એટલે એ જ્યાં હશે, ત્યા જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સુમેળ સાધી, સધાવી રહ્યા હશે. કર્મ, વાણી અને વર્તનની એકવાક્યતાની જીવત પ્રતિમા હશે !

(૫) હિંદુ ક્ષેત્ર એમને અતિપ્રિય હતુ એટલે એ ક્ષેત્ર કયા તો એમને મળ્યુ હશે. અથવા ખીજા ક્ષેત્રે હશે, તો હિંદ પ્રત્યે એમનુ અથાગ પ્રેમવર્ષણ હશે !

અવશ્ય કર્મનો ભોગ છે, ભોગવવો અવશેષરે

તેથી દેહ એક જ (મનુષ્યે શરીર) ધારી, ને જાશુ સ્વરૂપ સ્વદેશરે

એ આખરી વચન, એમને એમનો જ આત્મા એકદા સફળ બતાવો !

સર્વત્ર શાન્તિ વિસ્તરે

મૈયામદિર માનકોલ ૧૫-૮-૩૬

‘સતબાહુ’

પ્રવેશતા પહેલાં

ભૂમિકા

૦

તૈનદષ્ટિએ જુઆર અને મોક્ષ એ બન્ને સ્થિતિ વચ્ચે
એક જ આત્માની ત્રણ દશાઓ ઠંકપી છે

બહિરાત્મા — { મોક્ષરૂપી નિદ્રામાં જઈ સ્વભાવનું જ્ઞાન
મૂલો જામે કરી 'શરીરાદિ' ને જ 'આત્મા'
માનીને જીવની ઘલી પ્રવૃત્તિ તે બહિરાત્મકદશા

અંતરાત્મા — { વિવેક દ્વારા જામ ટંગતા અવભાવલગનીની
રૂચિ પ્રગટે અને 'શરીરાદિ' પોતાથી (આત્માથી)
ભિન્ન છે એવા પ્રકાશનો પ્રકાશ જે દશામાં
મગે તે અંતરાત્મકદશા

પરમાત્મા — { વીનરાગભાવની પરાકાષ્ટાવાળી અવાપ્ય
નિઠકકપરમવિશુદ્ધ દશા તે પરમાત્મકદશા

આ ત્રણ દશાઓ પછી જ્યાર મધ્યવર્તી દશા આવે છે
ત્યારે એ દશાવાળા જીવન નવા રીંદયાના ન જન્મ ચમકારો યાવ છે

આવી પરિસ્થિતિમા લવ્યસર્વોપરી દશા માટે નિર્માણ મહત્ત્વાકાંક્ષા જાગે છે, જે તાલાવેલી લાગે છે, તેનું અહીં ક્રમવાર નિદર્શન છે

અતગત્મદશાથી માડીને પરમાત્મદશા પર્યંતની ઉત્તરોત્તર ભૂમિકાઓના સંવેદનનું આ આર્ષદર્શન છે

જે ક્ષણે પ્રભુ અને પોતે ઘણું દૂર છતાં જે ભાવજગતમા તાદાત્મ્ય અનુભવી લે છે તે ક્ષણની આ વાણીમા અવતરેલી રસ-ગીતા છે એ દૃષ્ટિએ અર્જુન અને ભગવાન કૃષ્ણના સંવાદ સામે શ્રવ અને પ્રભુનો અહીં રૂપક સંવાદ ગોઠવી લેતા સમજવામા સરળ પડશે એમ ધારી વિવેચનમા એ દૃષ્ટિ રાખી છે

“ધર્મ જોજ સાચો માર્ગદર્શક સગાથી છે”

આ જગતમાં અનેક જીવો જુદા જુદા સ્વરૂપે ઉત્પન્ન થયા છે થાય છે થશે અને મૃત્યુને પામશે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે સસાર સાગરમાંથી સૌ કોઈને જ્યાં સુધી મુક્તિ ન મળે, ત્યાં સુધી આ સસારરૂપી સમુદ્રને વિષે જોકે યોનિમાંથી બીજી યોનિમાં જોમ જાટકયા કરવાનું છે જ એ જીવ આ જન્મસમુદ્ર તરીકે પેલેપાર જાય જોટલે કે જોને ફરીથી જ મ પામવાનું મટી જાય તે, એ જીવ આ સસારના અનેક પ્રકારના દુઃખથી વિમુક્ત થઈને મુક્તિનું નિરંતર સુખાપામી, પરંતુ સમુદ્ર તરવાને નાથ જોઈએ. તેા ધર્મકરણી એ જોકે નાથ છે, એ નાથ જીવને સસાર સમુદ્રથી તારે છે, માટે મુમુક્ષુ જીવો એ ધર્મરૂપી નૌકાનું અવસરન કરે તેા સહેલઈથી જ મ મરણથી મુક્ત થઈ જાય.

આ જગતમાં જેને આપણે સગાથી-સ્નેહી માનીએ છીએ તે સગાથીજો-સ્નેહીજો તેા જાતે આપણે ત્યાગ કરનારા છે, કારણ કે દેહ ત્યાગ કરતી વખતે આજ્ઞને તેજો ઉપયોગી નથી અને આત્મા જોકે જો આત્મે જાય છે તેમજ “ધર્મ જોજ સાચો સગાથી-સ્નેહી છે” કે જે તેની સાથે જાય છે.

આ સસારની સર્વ વસ્તુઓ તણને જરૂર છે, જોટલું દુઃખમાં ઠસી જાય તેા પછી ત્યાગ સમજવા છીએ જોમ ગણાય અને તેાજ મોક્ષ માર્ગના પથે વળી શકાય.

મનુષ્ય જ મ અને ધર્મકરણી કરવામાં સદાચરૂપ પુત્રો! વાચના કે સાક્ષાત્કાર મળે તે પછી હયુકર્મી જીવના જ કારણો છે.

આત્મજેતુ,

દુર્લભજી રામજી વીરાજી

નિવેદન.

“ અસંખ્યં જીવિય મા પમાયણ ”

સ્વર્ગસ્થ ણા. પ્ર. શ્રી વિનોદમુનિજી આગમોક્ત જિન-
વાણીના પરમ લક્ષ્મી હતા. આગમવચનો પર એમની અગાધ શ્રદ્ધા
હતી અને ‘અસંખ્યં જીવિય મા પમાયણ’ (જીવન તૂટ્યું
સંધાતું નથી માટે ક્ષણ માત્રનો પણ પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ)
આ તેમનું ધ્યેય હતું

વીતરાગની વાણીનો વિશેષ પ્રચાર કેમ થાય એની એમના
હૃદયમાં ઘણીજ ધગશ હતી વીતરાગના વચનોનું શ્રદ્ધાન કરીને
એમણે ભાગવતી દીક્ષા અગીકાર કરી. એમની દીક્ષા સંસ્કાર
વિધિમાં અમે નિમિત્ત ન થઈ શક્યા, એ અમારી કમનસીબી છે.
વીતરાગ વાણીના પ્રચારની એમની જે ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા હતી તે
સદ્ભાવનાની પૂર્તિરૂપે વીતરાગવાણીમાંથી જે ઉત્તમ જ્ઞાન કે જે
નિત્ય શ્રાવકજીવનમાં ઉપયોગી થઈ શકે તેવા સાહિત્યનું પ્રકાશન
કરીને અમુક અશે એ હુ ખતે હળવું કરવા અમારા ચિત્તને
શાન્તવન આપવાનો સ્વદેય પ્રયત્ન કરી આ અથ સ્વર્ગસ્થ ણા. પ્ર.
શ્રી વિનોદમુનિજીને શ્રદ્ધાજલિરૂપે અર્પણ કરીએ છીએ

સ્વર્ગસ્થ મુનિશ્રી નિર્વાણ પામ્યા પછી તેમના સ્વર્ગારોહણનું
જે નિમિત્ત સરજાયું તેનું વર્ણન તથા તેમના આદર્શ જીવનનો
વૃતાંત સંક્ષિપ્તમાં આ અથમાં આપેલ છે તેમજ તેમના અનુપમ
જીવનને આવરી લેતો અથ ગુજરાતી તથા હિન્દી ભાષામાં

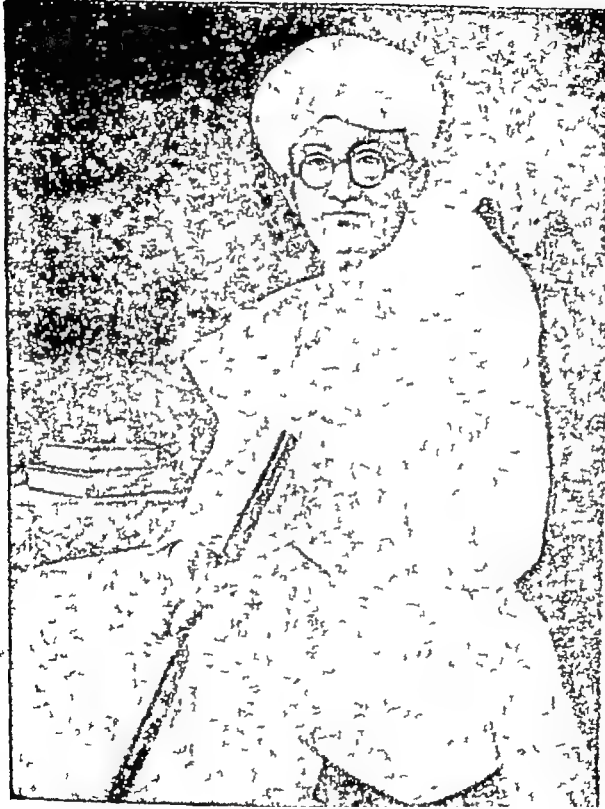
જુદા જુદા ધર્મ રૂપે પ્રકાશન થયેલ છે “ શ્રી સિદ્ધિના સોપાન ” નામનો જય અમો શ્રી જૈન ધર્મ પ્રેમી મુમુક્ષુઓ સમક્ષ મૂકીએ છીએ જેમા નિત્ય સ્વાધ્યાય કરવા માટે ઘણું ઘણું છાપ્યું છે અને મોક્ષાર્થી મહાનુભાવો માટે ખરેખર સિદ્ધિના સોપાન જ બની રહેશે.

આવા અધિ સસ્તી કિંમતે મળી શકે તો તેનો લાભ સૌ કેઈ વધારે પ્રમાણમાં લીએ અને જૈન જ્ઞાનનો પ્રચાર વધે એ હારણને જાએ અને અમારા સ્વ. પૂ. પિતાશ્રીની જે ખરા જાતકરણની ખગશ અને આમણા હવી તેમજ તેઓશ્રીની સૂચના હવી, તે પ્રમાણે જાણે આ ધર્મ શ્રી સિદ્ધિના સોપાન તેમજ શ્રી જૈન તત્ત્વ પ્રકાશ, સમ્યગ્દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન, મહામત્ત અપરાધના મુક્તજ્ઞાન પ્રજ્ઞાત્તરી અને તત્ત્વ સંગ્રહ, શ્રી ધર્મ ધ્યાન અને સંસ્કારમાળા, શ્રી જૈન જ્ઞાન સાગર, શ્રી ખૂંદદ્દ જૈન મોક્ષ સંગ્રહ, શ્રી હજીવ બાધ ધર્મ, અતિમુકત બા. જ્ઞ. શ્રી વિનોદ મુનિનું જીવન અસ્તિ (શુભશાલી) તથા (હિન્દી) શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર ભાવના ચતક તથા કર્મ અને આત્માનો સંયોગ શ્રી પ્રવિક્રમણ સૂત્ર, શ્રી સામાયિક સૂત્ર, જેવા ધર્મિક અધિ અને ધર્મિક ઉપકરણો ૫ તર કિંમત કરતાં અર્ધી કિંમતે આપીને તેઓશ્રીની ઇચ્છા અને ભાવનાને માન આપ્યાનો જમાને સંપૂર્ણ આનંદ થાય છે તે સાથે આ ધર્મની ત્રીજી આવૃત્તિ જૈન ધર્મ પ્રેમી સમાજ સમક્ષ લાદેદ રજુ કરવાના અમને પ્રાપ્ત થયેલા શુભ અવસર બદલ અમારી જાતને કૃતકૃત્ય માનીએ છીએ.

શ્રી આત્મભણુ

દુર્લભાણુ શામળ વીરાણી

સ્વ. ધર્મનિરાગી પૂજ્ય

શ્રી શામળ વેલ્લ વીરાણી

બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર

આ અથ બા બ્ર શ્રી વિનોદમુનિના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કરવામા આવેલ છે તેથી તેમના જીવન ચરિત્રના અથમાથી અહીં સક્ષિપ્તમા તેઓશ્રીનુ જીવન વૃતાત છાપવામા આવેલ છે અને તેમને આ અથ અપર્ણ કરવામા આવે છે

આ પરમ વૈરાગી પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સવત ૧૯૯૨ માં પોર્ટસુદાન (આફ્રિકા) માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે ત્યાં થયો હતો

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનુ નામ શેડશ્રી હુર્લજી શામજી વીરાણી અને મહાભાગ્યવાન માતૃશ્રીનુ નામ જેન મણિજેન વીરાણી બન્નેનુ અમલ વતન રાજકોટ સૌરાષ્ટ્ર છે. જેન મણિજેન ધાર્મિક ક્રિયામા પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમા આવ્યા પછી વધારે દૃઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા

પૂર્વ ભવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનુ લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોનમેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારીક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમા કુશળતા બતાવેલી

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, જેટલયમ, હોલેન્ડ, જર્મની, સ્વીઝર્લેન્ડ, તેમજ ઇટાલી, ઇજીપ્ત વગેરે દેશોમા પ્રવાસ કરેલ સાં ૨૦૦૯ના વૈશાખ માસ સને ૧૯૫૩ માં લડનમા રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લડન ગયા હતા કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કેઈ વખતે પણ કદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં.

ઉમતી આવતી મુવાનીમાં તેઓછાએ દુનિયાના રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મીર, ઇલુમ અને મુરશના સુદર સ્થળોની મુલાકાત લીધી હોવા છતાંએ તેઓને રમણીય સ્થળો કે રમણીય મુવતીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં એ એના પૂર્વજવના ધાર્મિક સંસ્કારનો રજ હતો, અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યું અને તુરત વતન પાછા ફર્યા અને સાધુ સાધ્વીજીના હશ ન કરવાને ઠેકઠેકાણે ત્રયા અને તેમના ઉપદેશનો લાભ લીધો અને વશઅમા જ મન લાગ્યું હું હા ધોવીસીના પાંચમા આરાનું વિચિત્ર વાતાવરણ જોઈ તેમને ઠંઠકો લાગ્યો હતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેતા અને ત્યાજ ભાવમાં સ્થિર રહેતા હેશ પરદેશમાં પણ સામાયિક પ્રતિકમણ ધોવીકાર આદિ પચ્ચક્ષમાણ તેઓ રૂઝમા નહીં ઉચી કોટિની શૈયાનો ત્યાગ કરી તેઓ મુવા માટે માત્ર એક ચેતરણ એક બોસીકું અને બોલવા માટે એક ચાકર ફકત વાપરતા અને પછી ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ શયન કરતા અને પહેરવા માટે એક ખાદીનો લેલો અને ઝલો વાપરતા કોઈ વખત કબજે પહેરતા બહુ ઠંડી હોય તો વખતે સાદો ગરમ કાન પહેરી લેતા અને મુકપતિ પાથરણ સ્નેહરણ અને બે ચાર ધાર્મિક ગ્રંથોની ઝેળી સહી શખતા સહાસમાં નહીં પણ જ ગણમાં એકાત જગ્યામાં બેસે ભાગે શરીરની અશુભિ દૂર કરવા જતા હાલવા ચાલવા સહાસ અને પેશાબ તળાપીમાં જીવકયા ની બાળ જતના કરતા

હેશમાં કે પહેરમાં જ્યારે તમને કોઈની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તમની સાથે અદ્વિનામય મૈત્ર્ય મમનું સ્વરૂપ પ્રગટ થયા વગર રહેતા નહીં

દીક્ષાર્થીઓને જલ્દી દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતાં અને એમજ કહેતા કે જીંદગીનો કેાઈ ભરોસો નથી “ અસખ્ય જીવિય મા પમાયએ” આયુષ્ય તુટતા વાર લાગતી નથી, જીવન તુટ્યું સધાતું નથી, માટે ધર્મ કરણીમા સમયમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ.

ગોડલ સપ્રદાયના ઘણાખરા પૂ મુનિવરો અને પૂ મહાસતીજીઓનો તથા ઘોટાદ સપ્રદાયના પૂ આચાર્ય શ્રી માણેકચંદ્ર મહારાજ અને દરિયાપુરી સપ્રદાયના ભાયચંદ્ર મહારાજ, શ્રમણ સઘના મુખ્ય આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ-સાધ્વીઓના ઉપદેશનો તેમણે લાભ લીધેલ મુંબઈમા સા ૨૦૧૧ ની સાલમા શ્રી ધર્મસિંહજી સપ્રદાયના શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજનો પરિચય થયો. લાલચંદ્ર મહારાજ પોતે, સમારપદના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બલકે આખા કુટુંબે સચમ અગીકાર કરેલ તે જાણી તેમને અદ્ભૂત ત્યાગ ભાવના પ્રગટ થઈ કે જે કદી ક્ષય પામી નહીં.

આ પહેલા તેઓ જ્યારે માતા-પિતાની સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકચંદ્ર મહારાજના દર્શને ઘોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઈ તે પણ મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર તે પૂજ્ય લાલચંદ્ર મહારાજના સહકુટુંબની દીક્ષા એ હતી. આ બેઉ પ્રસંગોએ પૂર્વભવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઈને વખતો વખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો, જે હજુ વાર છે સમય પાકવા દીઓ જ્ઞાન, અભ્યાસ વધારો.

સા ૨૦૧૨ ના વ્ષા શુદ્ધ ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ આતુ મીસ હરચંદ્રાન ખાસ નિયમીત રીતે દીક્ષાની વૈધારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યા તેની સાથે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સમાર પક્ષના કુટુંબીક દીક્ષાના બાવિઠ શ્રી જસરાજભાઈ પક્ષ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા. તેઓએ ત્યાં જોવા નિર્ણય કરેલો કે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે આપણે બન્નેએ દીક્ષા લેવી પહેલાં વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષા વિધી પૂ. શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સા ૨૦૧૩ ના જેઠ શુક્ર ૫ ને સોમવારે મજરાદ મુકામે નક્કો કરી શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની સદાયોગ્ય સેવા બબલી મજરાદ સ્થાના કર્યા અને પોતે નિઃશયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની જોકને જોક વાણી સાબળીને તેમને મનમાં આધાવ થયો અને દીક્ષા લેવા માટેનો તેમણે બીજો રસ્તા શોધી કાઢ્યો.

પૂજ્ય શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુજબમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કેાઈ કેાઈ વખત પત્ર વહેવાર પણ થતા હોય. છેલ્લા પત્રથી તેમને જાણેલ હતું જે પૂ. શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ ખીચત પૂ. આચાર્ય શ્રી સમ થમજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ જશે' ગયા છે પાતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા દીધા માટે મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તા લેવી / છ આજ્ઞા વિના કેાઈ સાધુ મુનિરાજ દીક્ષા આપશે નહીં અને ૧૪મવ દીધા નાશનુમા લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષો

સા ૨૦૧૦ ના જાણા સુદી ૧૫ થી થી વિનંદુ ૧
 જાણાય ૧૧ પુરુષોત્તમજી મહાશય સાહેબ પાને વે ૧૨૭ ૧૫
 મોઝ હરમ્યાન જાનુ નિયમીન રીત દીશાની તૈયારી ૬ ૧૩ મે
 તેમના પાન જાનાવ્યા ૧ હયા તેની સાથ ૨૧ પુરુષોત્તમજી ૨૧
 રાજના સન્ના ૧૫૫૫ કુદુબીક દીશાના બાવિક થી જ ૩૫ ૨૧ ૧
 પલુ નાનાવ્યાન ૬ ૧૩ ૧૫૫૫ તેજામ થા જારે નિજુય ૧ ૧૬
 કે થી પુરુષોત્તમજી મહાશય પાન જાણુ બન્ને ૧ દી ૧૧ ૧૫
 પહલા વિનો કુમા બને ૫૫ થી જગ ૧૨બાઈએ દીશા લે ૧૧
 થી જમરા ૧બાઈની દીશા નિથી પૂ થા પુરુષોત્તમજી મહાશય
 જાણુ ન ૦૧૩ ના જોઠ ગુક ૫ ને સોમવારે મગશે ૧૧ ૧
 નક્કા કરી થી ૧૨જાજબાઈ વિનોદકુમારને શરુ ૧૨ મન્ય
 થી વિનોદકુમારે થી જમરા ૧બાઈની યથોત્ય મગા ૧૧ ૧૫
 મગશે ૧૧ સ્વાના કર્યા બને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક ૧૧ ૧૫ ગારે ૧૨
 માગી પલુ તેઓના પિતાશ્રીની ૧૬ ૧૬ ૧૬ વાત્રુ ૧૧ ૧૧
 તેમન મનગા જાણાવ ધમે ૧૧ દીશા લેવા માગે ૧૧ ૧૬
 થીએ ૧૧૦ થોળી ૧૧ ૧૬

સ્વ. ધર્મનિરાગી પૂજ્ય

માતૃશ્રી શ્રી કડવીખાદ્ય વીરાણી

તમજી મહારાજ પાસે જવામા ઘણાં વિઘ્ન થાશે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમા આત્યા જવાનુ નક્કી કર્યું

તા ૨૪-૫-૫૭ સા ૨૦૧૩ ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ સાજના માતુશ્રી સાથે છેલ્લુ જમણુ કર્યું. ભોજન કરી, માતુશ્રી સામાયિકમા બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને જાણુ કર્યા વગર દીક્ષાના વિઘ્નોમાથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિ અને ગોડલ સપ્રદાયનો ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા

શ્રી વિનોદમુનિના નિવેદન પરથી માલુમ પડ્યુ કે તા ૨૪-૫-૫૭ ના રોજ રાત્રે આઠ વાગ્યે ઘેરથી નીકળી, રાજકોટ જ કશને જોધપુરની ટીકીટ લીધી તા ૨૫-૫-૫૭ ના સવારે ૮ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યા અઢી કલાક ગાડી પડી રહે છે, તે દરમ્યાન ગામમા જઈને લોચ કરવા માટેના કેશ રાખીને બાકીના કઢાવી નાખ્યા અને ગાડીમા બેસી ગયા, મારવાડ જ કશન તથા જોધપુર જ કશન થઈને તા ૨૬-૫-૫૭ ની વહેલી સવારે ૪૧ વાગ્યે દલેદી પહોંચ્યા ત્યાથી પગે આલીને ખીચન ઉપાશ્રયમા પહોંચ્યા અને ઉપાશ્રયમા ગિરાજતા મુનિવરોના દર્શન કર્યા વદણુ નમસ્કાર કરી સુખશાતા પૂછી બહાર નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકના કપડા પહેર્યા અને પછી પૂજ્ય શ્રી સતોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા તેમા “જવ નિયમ પન્નુવાસામિ દુવિહુ તિવિહેણુ” ના બદલે “જવ જવ પન્નુવાસામિ તિવિહુ તિવિહેણુ” બોલ્યા તે શ્રી લાલચદજી મહારાજે સાલજ્યુ અને તેઓશ્રીએ પૂછ્યુ કે “વિનોદકુમાર ! તમે આ ગુ કરો છો, તેનો જવાબ આપવાને બદલે “અખાણુ વોચિરાગિ”

બાલી પાઠ પૂરા કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ બેઠીને બોલ્યા કે “ સાહેબ ! જોતો બની ચૂક્યું અને મેં સ્વયંમેવ દીક્ષા લઈ લીધી, બરાબર જ છે અને તેમાં કાંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી આ સિવાય આપણીની ળીલ કાંઈ પણ પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમા લ ”

તે જ દિવસે બપોરના મુનિશ્રી સમઘમલજી મહારાજ સાહેબે શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે ‘ તમે જોકે સારા જ્ઞાનદાન કુટુંબના વ્યક્તિ છો તમારી આ દીક્ષા અગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી, કારણ કે તમારા માતા પિતાને આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને તેથી મારી સમતિ છે કે જ્યોત્સ્નાની ઠાઠી ઉપરથી કપડું ઠાઠી નાખો જેથી તમે આવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો આવકોનો સાથ લઈ શકો, જો ત્રણવાર પૂ મહારાજશાંખે સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત જોકજ ઉતાર આપેલા કે ‘ જે ઘડ્યુ તે ઘડ્યુ હવે મારે અનજ શુ કરવું તે ફરમાવો. ’

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમઘમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના જવાબ પછી મીચનનો અતુર્કિય સઘ વિચારમાં પડી ગયો અને મુનિશ્રીઓ પર સસારીઓનો કેષપિય પ્રકારનો નિષ્કારણ દુનહો ન આવે ન માટે શ્રી વિનોદમુનિને જણાવવામાં આવ્યું કે “ અમારી સહામતી માટે તમારે બહાર નિવેદન બહાર પાઠવાની જરૂર છે ત્યારે શ્રી વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષર નિવે ન શ્રી સઘ સમક્ષ પ્રગટ કયુ તનો સાર નીચે મુજબ છે :-

મા । માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાના આજ્ઞા આપે તમ ન હંતુ અ. અમ અથ લવિય મા પમાથએ ને

આધારે એક ક્ષણ પણ દીક્ષાથી વગિત રહી શકુ તેમ નથી, એમ મને લાગ્યું શ્રી લાલચદળ મહારાજ સાહેબ-વગેરેએ મને મારી દીક્ષા માટે વિચારી પછી કરવાનું કહેલ પરંતુ મને સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહત ભગવતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવતોની સાક્ષીએ મારા શુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રવળ્યાનો પાઠ લાણીને, મારા આત્માના કલ્યાણ માટે દીક્ષા અગીકાર કરી છે સમાજને જોટો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક જીવનસાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈન શાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારો વૃતાત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે

ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૧૯ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું કે મનુષ્ય જીવનનું ખરૂં કર્તવ્ય મોક્ષકર્મ આપનારી દીક્ષા જ છે

છેવટ સુધી મેં મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાની જેમ વાત ઉડાવી દીધી અને અનત ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હું તેમને કડક ભાષામાં પણ કહી શકતો ન હતો અને બીજી બાજુથી મને થયું કે આયુષ્ય અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે મારે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી, તેથી મેં વિચારીને આ પગલું ભર્યું છે અને મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સઘ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ “તથાસ્તુ”

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી ખબર પડી કે વિનોદકુમાર કેમ દેખાતા નથી એટલે તપાસ થવા માડી ગામમાં કયાય પત્તો ન લાગ્યો એટલે બહારગામ તારો કર્યા,

કયાયશ્રી પણ સતોષકાન્ઠ સમાપ્ત્યાર સાપ થા નહીં. અર્થાત્ પત્નો મળ્યો જ નહીં આમ વિમાસણના પરિણામે પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાની એક વાતની યાદી આવી. તે બે હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે “બાપુજી ! આપની આજ્ઞા હોય તો આ ચાતુમાસ ખીચન (રાજસ્થાન) જાઉં કારણ કે ખીચનમાં પૂં શુક્રેમહારાજ શ્રી સમર્થમહાજી મુનિ કે જેઓ સિદ્ધાન્ત વિચારક છે અને બનેઠાતવાદના પૂરા અલગકાર છે તેઓ ત્યાં બિરાજમાન છે કે જેઓથી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂં શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ આજી ઠાણા ડ જવાના છે તો મારી ઇચ્છા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે

આ વાતચીતનું અનુચ્છ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પૂં પૂર્ણચંદ્રજી જોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાના ચિંતા બ્યક્ત કરી પંડિતજીનું પણ આ વાતને સમર્થન મળ્યું તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે “થો ! સમય પૂર્વે” શ્રી વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યું હતું કે “ખીચનમાં કેવા પ્રકારનાં સજવડ છે ?” આમ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયા હતા. બન્નેનો આ પ્રમાણે એકમત થતા પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા તૃપ્તના કરી તા. ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૂર્ણચંદ્રજી માણ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કર્યો

તા. ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ જવાબ આપો કે શ્રી વિનોદમાઈએ ખીચનમાં સ્વયંમેવ હાજી મહાજી કરી ॥ એટલે તમના પિતાશ્રીએ રાવળહાદુર શ્રી એમ. પી. સાહેબ શ્રી કેશવ લાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂર્ણચંદ્રજી ડક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તરી લાવવા માટે ખીચન મોકલવા

તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ ચવાના થઈ તા ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફ્લોદી સ્ટેશને પહોંચ્યા જેલગાડીમા તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યાં સ્થિતિ મુનિશ્રી શીરોમલજી મહારાજ તથા પૂજ્ય પડિત રત્ન શાસ્ત્ર વિશાલ શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ આદિ ઠાણુ ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વીજી મહારાજ શ્રી લાલચદજી મહારાજ આદિ ઠાણુ ૪ ખિરાજતા હતા કુલ સાધુ સાધ્વીની સગયા અઠાવીમથી ત્રીસની હતી

પૂછપરછના જવાબમા શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “મેં તો દીક્ષા અગીકાર કરી લીધી છે, તેમા કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમે અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો અને જો સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ જા અને ખાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડીઆની અદર અપાવી દો એટલું જ નહીં પણ “સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી”ની ભાવનામા અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામા આગમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના એ હોયજ અને છે કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સદ્ગતિને સાથે અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીએ

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદ-કુમારને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાપડી અને તા ૩૧-૫-૫૭ની રાત્રિના ચવાના થઈ તા ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીષદરૂપ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી અને શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યા

થોડા વખતમા ફ્લોદીના શ્રી સઘે પૂ શ્રી લાલચદજી મહારાજને ફ્લોદીમા ચોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર

કયાયથી પણ સતોષકારક સમાચાર સાપ્તમ્યા નહીં અર્થાત્ પત્નો મર્યો જ નહીં આમ વિમાસણના પરિણામે પિતાશ્રીને જે મહિના પહેલાની એક વાતની ઘણી આવી. તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માએલી કે ' જાણુ છું !' આપની આજ્ઞા હોય તો આ આતુર્ભાસ ખીચન (શબસ્થાન) જઈ કારણ કે ખીચનમાં પૂ. સુરુભકારાજ શ્રી સમર્થમહાજી મુનિ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિચારક છે અને અનેકાંતવાદના પૂરા જાણકાર છે તેઓ ત્યાં બિરાજમાન છે કે જેઓમાં પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ. શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ આદિ કાણા ૪ જવાના છે તો મારી ઇચ્છા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે

આ વાતથી તનુ અમરજી પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ ૫ પૂર્ણિમાદિન જીને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી. પડિતજીનું પણ આ વાતને સમર્થન મળ્યું તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે ' મો. સમય પૂર્વે ' શ્રી વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યું હતું કે, ' ખીચનમાં દેવા પ્રકાશની સુખવડ છે ? ' આમ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયો હતો. અનેનો આ પ્રમાણે એકમત થતાં પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી તા. ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીશાજી માહુ ખીચન (શબસ્થાન) ઉપર તાર કયો

તા. ૨૮-૫-૫૭ ના રો. જવાબ આપ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચનમાં સ્વયંમેવ હીંદા પ્રવેશ કરી છે એટલે તેમના પિતાશ્રીએ શવજહાડુર શ્રી એમ. પી. સાહેબ શ્રી કેશવ લાલભાઈ પારેજી અને પંડિતજી પૂર્ણિમાદિન ૬૬ એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેથી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા.

તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ રવાના થઈ તા ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફ્લોહી સ્ટેશને પહોંચ્યા બેલગાડીમા તેઓ ખીચત ગયા કે જ્યા સ્થિતિ મુનિશ્રી શીરોમલજી મહારાજ તથા પૂજ્ય પડિત રત્ન શાસ્ત્ર વિશાલ શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વીજી મહારાજ શ્રી લાલચદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ બિરાજતા હતા કુલ સાધુ સાધ્વીની સખ્યા અઠાવીમથી ત્રીસની હતી

પૂછપરછના જવાબમા શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “ મેં તો દીક્ષા અગીકાર કરી લીધી છે, તેમા કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમો અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો અને જો સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ જા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડીયાની અદર અપાવી દો એટલું જ નહીં પણ “ સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી ”ની ભાવનામા અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામા આગમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના એ હોય જ અને છે કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સદ્ગતિને સાથે અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીએ

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદ-કુમારને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાપડી અને તા ૩૧-૫-૫૭ની રાત્રિના રવાના થઈ તા ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીષદરૂપ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી અને શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યા

થોડા વખતમા ફ્લોહીના શ્રી સઘે પૂ શ્રી લાલચદજી મહારાજને ફ્લોહીમા ચોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર

ધવાથી સઘ જમગીન બન્યો જોડે નિર્ણય ફેરવ્યો અને બપોડ
શુક ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિહાર કરી ફોહાદી આવ્યા.

દીક્ષા પછી અઢી મહિનાને આપરે ફોહાદી ચોમાસા
દરમ્યાન શ્રી વિનોદમુનિને હાજરે જવાની સજ્ઞા થઈ અને તે
માટે જવા તૈયાર થયા જોડે તેમના ગુરુજીને કહ્યું કે બહુ ગદમી
છે જરાવાર થોભી આવ જોડે શ્રી વિનોદમુનિજીએ રજેહરજી
વમેદની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રાત્રી શકાય એવી હાજત
લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતા જણાવ્યું કે મને હાજત
બહુ લાગી છ તથી બહુ છુ જઈ પાછો ફરીશ. કાળની ગહન
ગતને દુખદ સ્વના રસથી કટી આજે જ હાજત એકલા જવાનો
બનાવ હોનો હમેશા તો બધા સાધુજી સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજતથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા ત્યાં રેલ્વે સ્ટાન્ડ
ઉપર બે ગાયો અવી રહી હતી બીજી બાજુથી ટ્રેકન પહોંચી
રહી હતી તંની બ્હીસલ વાજતા છતાં પહોંચી ગયો. ખસતી ન
હતી શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય થથરતી ઉઠ્યું અને મહા અનુકંપાએ
મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાજમા રજેહરજી લઈ જાનતા
જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા, ગાયોને તો
બચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય છવની ઠવાના
સાધનમૂલ રજેહરજી કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારો
હતા તે રેલ્વે સ્ટાન્ડ ઉપર પડી ગયો અને શ્રી વિનોદમુનિજી
તે પાછો સપાદન કરવામાં જ વાદને સિદ્ધ કરતા શક્તિથી જો છનને
ઝપાડે આ યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું અશ્વિકૃત.
અશ્વિકૃત એવા શબ્દો મુખથી નીકળ્યા અને શરીર છુટી પડ્યું
રકત પ્રવાહ છુટી પડ્યો અને શ્રી જ વખતમાં પ્રાણાત થઈ

ગયો બધા લોકો કહેવા લાગ્યા કે ગૌરધામા મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યાં અતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરાપર લબ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી

હમેશા તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફ્લોદીથી પોકરણુ તરફ જવાની રેલ્વે લાઇન હતી આ લાઇન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી અને ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય જ છે અને વખતો વખત ત્યાં ઠારો રેલ્વેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે

ફ્લોદી સઘે આ દુર્ઘટનાના બપોર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો, તે વખતે પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક પ્રતિક્રમણુમા બેઠાં હતા માત્ર એક નોકર ઘરમા હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમા હકીકત સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોડા મળ્યા સ્પેશ્યલ પ્લેઈનથી ફ્લોદી પહોંચે તે પહેલાં અગ્નિસસ્કાર થઈ ગયો સૂચનાનો ટેલીફોન અર્ધી કલાક મોડો પહોંચ્યો બે સદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબરૂપે પણ ચહેરો જોવાનો અને અતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત, પરંતુ અતરાય કર્મે તેમ બન્યું નહીં

આથી પ્લેઈનનો પ્રોગ્રામ પડતો મૂકવામા આવ્યો અને માતા-પિતા તા ૧૪-૮-૫૭ના રોજ ટ્રેઈન મારફત ફ્લોદી પહોંચ્યા શ્રી દુર્લભજીભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વી શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ સાહેબના દર્શન કર્યા.

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચદાસ મહારાજ સાહેબે અવસરને પિછાણીને અને પૈર્થ્વિયે જોડાયેલ જોડાય કરીને, શ્રી વિનોદમુનિના માતા પિતાના સાત્વન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો દુકામો સાર આ પ્રમાણે છે

હવે તો જો રત્ન યાદ્યુ બચુ ! સમાજને આશા દીપક જોડવાઈ ગયો ! બદલો દળીને આશા મી ગયો ! હવે જો દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી મી વિનોદમુનિના સસાર પક્ષના માતૃશ્રી મહિમનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કે બેન ! ભાવિ પ્રબળ છે આ બાળનુમા મહાપુરુષોએ પણ હાથ ધોઈ નાખ્યા છે અને સૌને મરણને શરણુ થવું પડે છે તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રાણીનું શું ગળુ છે ? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે જોમના મૃત્યુનો આદર્શ જોઈને માત્ર ખીસ્કા ધરવાની રહી ”

પૂ આ સમર્થમણી મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય.-

પ્રાથમિક તેમજ અરૂપકાળના પરિચયથી અને શ્રી વિનોદ મુનિના વિષે અનુભવ થયો કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્મા જિલાવા અટ્ટિભિજા પેમાણુગરત્તે નો પરિચય કરાવતી હતી પ્રાપ્ત માસાન્નિક પ્રજ્ઞ વશાવ ત ॥ તેમની રુચિ દૃષ્ટિબોલર થતી ન હતી પણ તત્કાલી વીતરાગવાણીના સસગથી વિષયવિમુખ, ધર્મકાયમા સદા ત પર અને તદ્દત્તન માતા હતા આસ પરિ નયના અભાવે પણ તમની પૈરાજ્ય ધારાથી તેમની ધર્માનુરાગીતા તથા જીવનચર્યાથી કઠિન કામ કરવામા પણ અભરાટના ક્ષાને મુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમા આવતી હતી.

હવે,

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના જે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામા આવે છે

પ્ર ૧ તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તર - પાત્રમા આરાના ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવ તા (અતિમુક્ત) કુમારને તેની માતૃશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી ત્યારબાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા તે જ રાત્રે તેણે બારમી ભીખુની પડિમા અગીકાર કરી અને શિયાળણીના પરિ-
ષદથી કાળ કરી નવીન શુદ્ધ વિમાનમા ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વય દીક્ષિત થયા

પ્ર ૨ આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયકર પરિષદ કેમ આવે ?

ઉત્તર - કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મરણાતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતારજ મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામા હજારો ભવના કર્મ હોવા બેઠએ, ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવુ હતુ તો મરણાતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલા બધા કર્મ કેવી રીતે ખપે ? બા પ્ત્ર શ્રી વિનોદ-
મુનિને આવો પરિષદ આવ્યો જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એક અવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનુ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામા છપાએલ છે તેમાથી અહીં સાર રૂપે સંક્ષેપ કરેલ છે

હવે,

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના એ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામા આવે છે

પ્ર ૧ તેમજે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તર:- પાત્રમા આરાના ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવંતા (અતિમુક્તા) કુમારને તેની માતુશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી ત્યારબાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા તે જ રાત્રે તેણે ખારમી ભીખુની પડિમા અગીકાર કરી અને શિયાળાણીના પરિપક્વ થી કાળ કરી નલીન ગુદમ વિમાનમા ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વય દીક્ષિત થયા

પ્ર ૨ આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયકર પરિપક્વ કેમ આવે ?

ઉત્તર - કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મરણાંતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતારજ મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામા હજારો ભવના કર્મ હોવા જોઈએ, ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતું. તો મરણાંતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલા બધા કર્મ કેવી રીતે ખપે ? બા પ્ર શ્રી વિનોદ-મુનિને આવો પરિપક્વ આવ્યો જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એક અવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામા છપાએલ છે. તેમાથી અહીં સાં રૂપે સંક્ષેપ કરેલ છે

आदर्श बसाकर चले गये तुम

ॐ

मोह चिनोद मुनि आये आये चले गये तुम ॥

प्रेम-धार से पछे हुए थे,

सुख वैभव में डले हुए थे।

फूल गुलाबी निखे हुए थे,

ओह नय दीक्षित हैसा मृग्य कर चले गये तुम ॥

ज्ञान प्राप्त कर म्रग्य सार तुम,

मोह माया का तोड़ नार तुम,

स्वयं दीक्षा मोह्याम धार तुम,

ओह त्यागी धीर मौर फैला कर चले गये तुम ॥

कैसा था विगम्य तुम्हारा,

कैसा था गरिम तुम्हारा,

आदर्श बताकर चले गये तुम

ॐ नमः

ओह विनोद मुनि आये आये चले गये तुम ॥

प्रेम-घार से पछे हुए थे,
सुख वैभव में डले हुए थे।
फूल गुलाबी मिले हुए थे,

ओह नव दीक्षित ईसा रुला कर चले गये तुम ॥

शीघ्र प्राप्त कर सूत्र सार तुम,
मोह माया का तोड़ तार तुम,
स्वयं दीक्षा मोहान्न घार तुम,

ओह त्यागी वीर सौर फैला कर चले गये तुम ॥

कैसा था वैराग्य तुम्हारा,
कैसा था अरिष्ट तुम्हारा,
कैसा था मौभाग्य तुम्हारा,

ओह आदर्श मुनि आदर्श बताकर चले गये तुम ॥

“असंख्यं जीविय मा पमायण”

श्री विनोदकुमार वीराणी.

(टीक्षा बीधा पहेलां शास्त्राभ्यास करता)

जन्म : पोर्टसुदान सा. १९९२

टीक्षा

निर्वाण

भी य न - (राजस्थान)

इ लो ही - (राजस्थान)

सा २०१३ वैशाख वद १२

सा २०१३ श्रावण शुद्ध १२

ता २६-५-५७ २ वि वा २

ता ७-८-५७ शु ध वा २

મહાનુભાવો,

ત્રીચેના ધર્મકરણી કરવામા ઉપયોગી ધાર્મિક પુસ્તકો અને ઉપકરણો પડતર કિંમત કગતા અર્ધી કિંમતે આપવામા આવે છે તેા નેઓને જરૂરત હોમ તેમજે ત્રીચે બતાવેલ મ્યણેથી મેળવી લેવા અગર પોસ્ટથી મગાવી લેવા

(પોસ્ટેજ ખર્ચ અલગ થશે.)

વિગત

પડતર કિંમત અર્ધી કિંમત

શ્રી જૈનતત્ત્વપ્રકાશ	૬-૦-૦	૩-૦-૦
મમ્યગદ્ગરિત અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન	૪-૦-૦	૨-૦-૦
મહામત્ર આરાધના, શ્રુતજ્ઞાન		
પ્રશ્નોત્તરી અને તત્ત્વ સંગ્રહ	૪-૦-૦	૨-૦-૦
શ્રી ધર્મધ્યાન અને સગ્ગાયમાળા	૩-૮-૦	૧-૧૨-૦
શ્રી દુકાવબોધ ગ્રંથ	૩-૦-૦	૧-૮-૦
શ્રી જૈનજ્ઞાનસાગર	૩-૦-૦	૧-૮-૦
શ્રી બૃહદ્ જૈન થોક સંગ્રહ	૩-૦-૦	૧-૮-૦
અતિમુક્ત બા પ્ર શ્રી વિનોદમુનિનું		
જીવન ચરિત્ર (દ્વિતીયઆવૃત્તિ) ગુજરાતી	૨-૮-૦	૧-૪-૦
અતિમુક્ત બા પ્ર શ્રી વિનોદમુનિનું		
જીવન ચરિત્ર હિન્દી પ્રથમ સંસ્કરણ	૨-૮-૦	૧-૪-૦
શ્રી સિદ્ધિનાં મોપાન	૧-૮-૦	૦-૧૨-૦
શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર	૦-૮-૦	૦-૪-૦
ભાવનાશતક તથા કર્મ અને આત્માનો સંયોગ	૦-૮-૦	૦-૪-૦
શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્ર	૦-૬-૦	૦-૩-૦
શ્રી સામાયિક સૂત્ર	૦-૧-૬	૦-૦-૬
ગુપ્તના ઉત્તરના	૩-૪-૦	૧-૧૦-૦
કટાસાજી ઉત્તરું	૨-૮-૦	૧-૪-૦
માળા (નવકારવાળી) મુખડની	૧-૦-૦	૦-૮-૦
પુસ્તકો મુકવા માટે લાકડાના સાપડા	૧-૦-૦	૦-૮-૦

સ્થળ :
દિવાનપરા રોડી નં ૬
રા જ કો ટ

શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી અને
શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ

અર્ચકોની તિથિએ,

૫ મિત્રી,

શ્રી ગામજી વેલ્લ વીરાણી

[સા. ૨૦૦૨ મ. ૧ વક્ર ૧ તા. ૨૮-૨-૪૬]

અ

૫ માત્રી,

શ્રી કડવીઆડ વીરાણી

સા. ૨૦૧ બાદશા શુદ્ધ ૧૪ તા. ૧૧-૬-૫૪]

અ

બા જી વિનોદમુનિશ્રી,

[સા. ૨૦૧૩ માવજી શુદ્ધ ૧૨ તા. ૭-૮-૫૭]

અ

ઉપરાક્ત તિથિઓએ

કુટુંબીજનો તથા સ્નેહીઓ

પાતાના આમાની કિંમતિને મન બધ્યા માઓના
જીવનમાંથી જનુ પછીય જન નિયમ થા કે આમાયિક
પ્રતિક્રમણ, સવર પ્રવિદર ઉપના. એકાવલુ બાવમિત્ર.
જ્યોત્સી બાદ તપ પાતાન બાવ પ્રમાણે કરી તેઓની
વાસ્તવિક જીવન-સ્મૃતિ પોતાના જીવનમાં કિતારે
અવી નમ્ર વિનવી

આપણી વાત્રુનિ એજ એમની સ્મૃતિ જને "

આમજી

અમરણી

“અચ્ચત્તં જીવિત મા પમાયાણ”

યોતાના હૃદયની ચિરંતન પ્રકાશતી
ધર્મ જ્ઞાન જ્યોતે

અમારા જીવનમાં પણ ધર્મના તેજ પાથરનાર
સ્વ. પુ. પિતાશ્રી

શામજી વેલજી વીરાણી

તેમજી
સ્વ પુ માતૃશ્રી

કડવીભાઈ વીરાણી

જન્મથીજ ધર્મના રંગે રંગાયેલા

સ્વ જા. જી. પિનોદમુનિશ્રી નં

સિદ્ધિનાં સૌ પાળ
રાં થ
અમરણી

લિ. દુલ્લાહ શાહજી વારાણસી-
ના વડન

શ્રી તીર્થંકર વાણીમાહાત્મ્ય

પૂજ્યશ્રી હુંગરશીલ સ્વામી ગાંડલ સંપ્રદાયના

પંડિત રત્ન બા. બ્ર. મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી મહારાજ સાહેબ

વ્યાખ્યાનના પ્રારભમાં પ્રકાશતાં તે કાવ્ય

સુગંધરા વૃત્ત

*

જે શ્રી તીર્થંકરોના, અનુપમ અતિશયે નીકળી કંઠદ્વારા,
સૌમ્યા સંપૂર્ણસત્યા, વદન વિવરની, પુષ્કરાવર્તધારા,
શ્રોતે શ્યાદ્વાદરૂપે, મધુર મૃદુ અતિ, ભવ્યને તારનારી,
એવી વાણી જિનોની, પરમહિતકારી, વિશ્વ આહ્વાદકારી ૧

આજે હું ખાતી આરે, વિષમ સમયમા એક આધાર તારો,
બાકી કલ્પિત ભાષે, નિજમતિ વચ્ચે, એજ રસ્તો નઠારો,
તારી મુશ્કાત વાણી. સકલ ભય હરે, એ જ મૂર્ખો ઉત્થાપે,
તારી આજ્ઞા અમોને, અતુલ સુખ કરે સઘ સસાર કાપે ૨

“આચાર્ય દેવો મહા:”

મારા પરમ ઉપકારી ધર્મહેતુશ્રુત
પરમ પૂજ્ય શાસન ભૂપત્ય
મહારાજમી ૧૦૦૮ બાલબ્રહ્મચારી પંડિતશ્રત્ન,
મહા પ્રભાવશાળી પ્રજ્ઞ તત્ત્વજ્ઞાની જ્યોત્સ્વી
મહાન આત્મા,

મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી સ્વામીને

મારા જાતકેરણુના શુદ્ધ ભાવથી
કોટિ કોટિ વદન હોભો.

ૐ શાન્તિ । શાન્તિ ।। શાન્તિ ।।।

શુભાનુરાગી,
દુર્ભાજી રામજી વીરાજી

॥ ॐ મૈયા ॥

‘સિદ્ધિનાં સોપાન’

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?
ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો;
સર્વ સબધનુ બધન તીક્ષ્ણ છેદીને,
વિચરશું કેવ મહાપુરુષને પ થ જો અપૂર્વ (૧)

અર્થ - પૂર્વે કદી અનુભવ્યો નથી, એવો અવસર ક્યારે આવશે ? ભીતરની અને બહારની ગાઠ છૂટી જઈ સ્વતંત્રતા ક્યારે સાપડશે ? બધાય સબધોમા રહેલું તીક્ષ્ણબધન છેદીને મહાપુરુષોની વિહારવાટિકામા વિહાર ક્યારે થશે ?

વિવેચન :- આવું ક્યારે મળે ? આમ ક્યારે બને ? એવું થાય તો કેવું સારું ! એમ તો જીવ માત્ર પોતાની ઇચ્છાને કાવતી સામગ્રી જીએ કે તરત ઇચ્છે જ છે, પણ વૈરાગ્યવાસિત હૃદયનો આતર પોકાર એથી જુદું જ થાય છે એને જગતની કોઈ વસ્તુની પ્રાપ્તિ રીઝવી શકતી નથી તેથી જ તો એ કહે છે કે, એવું તો ઓછા વધતા અશે મેં બધુંય વેઠું છે ભોગવ્યું છે અનુભવ્યું છે કંકડતી ભૂખ લાગી હોય ત્યારે છાસ રોટલામા અને દૂધપાક પુરીમા શો ફેર છે ? એકવીધાની જમીનના માલિકીપણામા અને ચક્રવર્તીની સર્વતોવ્યાપી એકછત્રતાના માલિકીપણામા શો ફેર છે ? મારે તો જે નથી અનુભવ્યું તે અપૂર્વ

અવસર આવ્યો છે ! પણ એ અવસર માટે તારે શું જોઈએ !
એમ કહેનાર પ્રભુને એ જિજ્ઞાસુ આત્મા કહે છે કે, મારે નિર્મલ
થવું છે નિર્મલ જોઈએ કે ગાઠ વગરના થવું છે બહાસ્ત્રી ગાઠ
છૂટયા વિના અતરની ગાઠ રહે છૂટે ?

પરિશ્રદ્ધાથી પ્રતિબદ્ધ થાય, બધાય આરબથી કમંદ્રથી
છે મોહતૃષ્ણા બીજવૃક્ષકાય ફળે કષાયો ભવચક્ર જેથી

આ બહાસ્ત્રના પરિશ્રદ્ધથી છોડાવ મારા નાથ ! ‘આ
મારું આ મારું’ કહીને ફસાઈ રહ્યો છું એ મમતાથી છોડાવી
તારે શરણે લઈ લે પણ “નિર્મલ થઈને તારે કરવું છે શું !”
એના ઉત્તરમાં એ કહે છે - જે “સબધ” અર્થાત્ સુકર
પ્રકાન્તા ઉત્કર્ષ માટે જે બધાયા હતા તે “સબધો” જ
આજે એ ગાઠને પ્રતાપે બધનરૂપ થયા છે કાચુ કે એ ગાઠ
સબધ માત્રમાં ગાઠો જીભી કરી છે એ વિકાસની ગાઠ ન હોત,
તો પત્તાનો સબધ કેવો ઉત્કર્ષ સાધક નીવડત ? એ સ્વાર્થની
ગાઠ ન હોત તો આપનો પુણ્ય સબધ કેવો આત્મસાધક નીવડત ?
પરંતુ એ ગાઠે જ નહાવક પામેને જ શાધક બનાવી દીધા તારા
જનમાં લીન થઈ કે કે આ જ આવીને આડી ઉભી રહે
ક, આ જ આ જ નથી ફળી ! આ જ વધવા જ નથી રેતી !

તોડ્યો કે મોટો વાડો ઉભો જ છે અરર. પ્રભુ ! આ વેદના અસદ્ય છે ! “પણુ ગાઠ છોડીને જવુ છે કયા ?”

“ઘણાય સાધકો બહારની ગાઠ છોડીને, અંતરની ગાઠ છોડવા પ્રયત્નશીલ થાય છે. પણુ સ્વછંદનો મહારાક્ષસ સામે મોં ફાડી બેઠો હોય છે સ્વતંત્રતા મેળવતા મેળવતા વૃત્તિની શુભામી સ્વીકારી બેસે છે તારે કયા જવું છે ?”

“વિચરશુ કવ મહાપુરુષને પથ જ્ઞે”

મારા નાથ ! તને જેણે ઓળખ્યો છે, એવા મહાપુરુષને પથે-એને શરણે-ઓ વીતરાગ ! તારી આજ્ઞાને અમૃત અ કે ! ઓ શીતળતાના સિંધુ ! તારી મધુર લહેરીઓમા ઝીલી સતત હૃદયને શાંત કરવા !

વારુ તારામા આટલી બધી અર્પણતા સહસા કેમ જાગી ? હજી આ ક્ષણ પૂર્વે તો તારા બધા ઇન્દ્રિયાદિકરણો પૌદ્ગલિક+ નૃત્યમા નાચતા હતા ! આવી ઉચ્ચ ઊર્મિ શાથી સ્ફુરી ?

ઓ બાળક ! તે એ પથ વિષે કલ્પના કરી છે ? હા, પ્રભુ !

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સંયમહેતુ હોય જ્ઞે;
અન્ય કારણે અન્ય કંથુ કંથે નહિ,
દેહે પણુ કિંચિત મૂર્છા નવ જોય જ્ઞે અપૂર્વ (૨)

અર્થ - હસ્તી ધરાવતા પદાર્થ માત્ર પ્રત્યે ઉદાસીન ભાવ જાગે અને આ દેહ સુદ્ધા સયમના સાધનરૂપ બની રહે કે

જેથી સયમ-આત્મોત્કર્ષના-કારણ સિવાય બન્ય કોઈ પણ કારણે
કરીયે ઇચ્છા ન થાય અને કંઈ કંઈ દેહ વિગે અશેષ રહેલી
આસક્તિ પણ ટળી જાય ! એવો અપૂર્વ અવસ્થા ક્યારે આવશે....!

વિવેચન :— આતર અને બાહ્ય નિર્મલતાનું પરિણામ
કાયમી આસક્તિ છે અને એ સાધનાનું ણી / વૈરાગ્ય છે, માટે
જ કહે છે —

“સ્વર્ગ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ ઠગી”

વૃત્તિની ઉદાસીનતા એટલે વૃત્તિનું ઉદ્વિગ્નમુખીવલણ.
અધિમુખી વલણને લીધે જ તે (વૃત્તિ) પદાર્થોને રૂઢવા પ્રેરાય
છે પણ ઉદ્વિગ્નમુખી વલણ થયા પછી છુટ્ટ કુટેવો સ્વયં છૂટી
જાય છે હા ત. જ્ઞાન હાજકાંને ચાટશે હસ જૂઓ હોવા
છતાં સામુદ્ય નહિ જુઓ ! કારણ કે એણે એથી કાંચા પ્રકારનો
રસ ચાખ્યો છે એટલે એની વૃત્તિ એમાં નહિ જાય ! પણ
વૃત્તિનું એ ઉદ્વિગ્નમુખી વલણ જગતમાં વિદ્યમાન સર્વવ અને
નિર્લવ ફરતી કે નિઠટની વસ્તુ માત્રના સવ ભાવો પર રહેલું
એકલે અન્યથા સાચી નિમ્ન જતા નહિ સધાય-અધનથી સ્વતંત્ર
નહિ થવાય ! હા ત. એક મનુષ્યને કોઈપણ પ્રકારના મોહક
શબ્દોના સૂરીલા મગીતનું પ્રલોભન એથી શકતું નથી, એના
કાનને સાફ પણ ભગવદ્ ભજન જ આકર્ષી શકે છે—પણ, કૃપ
એના / એની વૃત્તિ-નાભેનું વલણ ધારણ કરવા મંદી જાય છે
તા એ સવ ભાવનું ઉદાસીનપણું ન થયું ગણાય. વિષયમાત્ર-
મંદી એ ગમે ત ઇદ્રિયસળાંથી હોય પણ એ સ્વર્ગ-પરના
વ્યભિચરણથી વૃત્તિ વિરમીને પદાર્થના મળ આત્મા તરફ વળે
ત્યાર / અનુ સવભાવથી ઔદાસીન્ય સિદ્ધ થયું ગણાય.. !

એવી ઉદાસીનતા સિદ્ધ થયે શી દશા થાય ! એના ઉત્તરમા કહે છે —

“ માત્ર દેહ તે સયમહેતુ હોય જો; ”

પછી દેહ પોતે સયમભતિ જની રહે । અર્થાત્ કે

“ અન્ય કારણે અન્ય કશુ કદયે નહિ, ”

એવી એની દશા થાય । હોજરી માગે ત્યારે પદાર્થ જરૂર લેવાય પણ જીલ માગે તે અને ત્યારે નહિ । આમ થવાથી વિષયપૂર્તિ માટે ખોરાક નહિ, પણ દેહને જીવન શક્તિ પૂરી પાડી ટકાવવા માટે ઔષધરૂપ ખોરાક જની રહે । આમ થવાથી આરભ સહેજે ઓછા થાય જ ઓછા પદાર્થોની જરૂરિયાત સારી રીતે પૂરી પડે એટલે પરિબ્રહ્મ પણ ઘટે જ જે રીતે ખોરાકના પદાર્થોમા તે જ રીતે વપરાશમા આવતાય પદાર્થોમા મર્યાદા આવતી જાય સારાશ કે સયમભતિ દેહધારીને અદરથી જરૂરિયાતનો એક પ્રશ્ન ઊઠ્યો કે તુરત તે ફરીથી પૂછશે કે તે આત્મોત્કર્ષ માટે કેટલો ઉપયોગી છે ? સયમ-ભૂતિ દેહ વડે જ આત્મોત્કર્ષ સધાતો હોઈ એ દેહને ટકાવવા માટે કે તાજો રાખવા માટે એની અનિવાર્યપણે કેટલી જરૂરિયાત છે ? જો તેનો પ્રત્યુત્તર એને પોલો મળશે, તો તે કદી વૃત્તિને વિવશ થઈ એવી ક્રિયા નહિ કરે ! એવા વૈરાગ્યમય અભ્યાસથી એની મૂર્છા ઘટતી જશે તે કયા સુધી ?

“ દેહે પણ કિચિત્ મૂર્છા નવ જોય જો ”

પછી તો એને પોતાના દેહમા પણ મૂર્છા ટળી જશે, તો શ્રી, પુત્ર કે શિષ્યાદિમા તો હોય જ શાની ?

આ છેલ્લું ધરણ તલસ્પર્શી છે, વાત એમ છે કે—

‘શરીરમાય સ્વલ્પ ધર્મસાધનમ્’ એમ માયા પછી સયમીને પણ એવો બ્રમ ધર્મ જાય છે કે ‘જ્ઞાને સારુ અને ટકાઉ કરવા આમ કર-તેમ કર “શરીરને સ્વસ્થ રાખવાનો સુધમનન પ્રયત્ન કરવો એ એક વસ્તુ છે અને શરીરને જ સ્વસ્થ રાખવાની ચિતા સતતસેવ્યા કરવી એ બીજી વસ્તુ છે પહેલામા સ્થો તેવા-પડો તેવા એની જરાય ફિકર ન હોવા છતાં એના પ્રત્યના જરાય બેઠરકારી નથી, પણ જિલ્દી જરૂરિયાત પૂરતી જાગૃતિ છે બીજામા આ શરીર પછી જાણે બીજુ કા ન મળવાનું હોય ? એવી અશ્વદ્વાળુ ચિતા છે અને તેથી જ હજી બહારનાં દેખરેખ રામવાથી મુખશીલિયાપણુ આવી જાય છે અને એ પોષવા જતા સયમના મૂળ અંગમા જ થા પડે છે મનની બીમારી વધે છે અને સાધના ખંડિત થાય છે વળી વૃત્તિમા હિંસા આવી એટલે આરભ અને પરિમહ એક યા બીજી રીતે ધર કરી બેસવાના

જે મનુષ્ય મનનો અત્યંત જટલસ્થ બને, એના શરીરની સ્વસ્થતા ૮૪વી અસંભવિત જ છે એટલે આ રીતે પરિણામ છેક જ જિલ્દુ આવે છે માટે જ આ કથન ચેતવે છે કે “દેહ પશુ કિંચિત મૂછા નવ જોય જો ”

સાધક જ્યારે નિમ ચતાની સાધના કરતો હોય, ત્યારે બીજા બહારના સબધી જનોનાં કે પકારોનાં વળગણુ ઓછી થાય છે પરંતુ પછીથી દેહનાં વળગણુય ઘટા વાનો પ્રબળપુરુષારથ કરવાનો સ્થે છે કામજુ કે દુરના બધન કરતા પાસેનું બધન હમેશા જગિસ હોય છે દેહના મૂછા ૮૪શે તો શરીરમા કાર્ય

કરી રહેલા અતરંગ કરણો જેવા કે પ્રાણ, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, એ પણ ટળશે જ કારણ કે આત્માના વૈભાવિક X અ રસથી જ એ ગદ્યા જન્મ્યા છે, ને નભ્યા છે આ રીતે જીવનની પરાકાષ્ઠા રૂપ આત્મસિદ્ધિ માટે અમૂર્છ દશાની મારી આ કલ્પના છે

“હુ પ્રભુ!” “અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે”

પ્રભુ—“પણ એ ભૂમિકામાં જવાના કેમિક સાધનો કયા છે, એ સિદ્ધિનું સ્વરૂપ કેવું છે? તું જાણે છે?”

સાધક—“પ્રભુ! મારું શું ગળું? હું તો કલ્પના જ કરી શકું એવી મારી આજની દશા છે, પણ આપની અપાર દયા વડે મેં જે આપની પરમ વિભૂતિ રૂપ વીતરાગ પુરુષોના વચનોનું શરણ લીધું છે તેમાં એ મોક્ષ રૂપી સીડીના સોપાનો સુદર રીતે બતાવ્યા છે મને એ વિષે ખૂબ શ્રદ્ધા છે તેથી જ મેં એમને માત્ર વાંચ્યા જ નથી! પણ મારા હાડોહાડની મિજ એમના વડે રગાઈ ગઈ છે” X વ

પ્રભુ—“વાહ શિશુ, વાહ! ત્યારે તો તારી ભાવના અને કલ્પના બન્નેયનો સુમેળ છે, જે ભાવનાના રંગથી આત્મા રંગાયો હોય, તે ભાવના સમય પાકતા રૂળે જ છે

વારુ, હવે બોલ બોલ! તું શું કહે છે?”

શિશુ—“અહો, નાથ! વિશ્વભાસ્કર! આપની પાસે હું શું કહું? વળી આપ જો હૃદયને જ પરખી રહ્યા છો, તો વાણીથી

X અ અસ્વાભાવિક

X વ મારી રંગરંગ એ ભાવે રગાઈ ગઈ છે

ચા માટે ઉચ્ચર ? અને પ્રભુ, આપના પદાધિકારી પુરુષો પણ જે પદનો મૂલો ઉપદેશ કહી ગયા છે, તે પદ શુ સાગોપાન વાળી ગમ્ય છે ? છતાં આપના પ્રકાશની દાયા છે, તેથી જ બાંહે મારી વાળીયા કંઈ અદ્રશ્યત પ્રેરણા થતી હોય એવું મને વેદન થઈ રહ્યું છે...

એટલું કહેતાંક સાધકની વાણીની મુસ્તુદા સ્વયં આગળ ચાલી-

× ૧ દર્શનમોહ બ્યતીત થઈ ઉપલ્બ્યો બોધ બે
દેહ ભિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન બે,,
એથી પ્રતીક્ષ્ય ચાસ્ત્રિમોહ વિલોપક્યે,
વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન બે.અપૂર્વ (૩)

સાવાય - ચેતન દેહથી તદ્દન નિરાળો છે એવું ચૈતન્ય, સચેતન શરીરના વ્યાપ્ત છતાંય એ ચૈતન્ય શક્તિ પોતાના સ્વ ધમ માં અવળ રૂપે સ્થિર છે પૌદ્ગલિકધમ-પરધમ-મા એ સળી નથી ગઈ આવા વધાર્થ જ્ઞાનનો અનુભવ; દર્શન મોહને વગવા ગયા પછી સહેજે થઈ જાય ! અને એથી કમે કમે ચાસ્ત્રિમોહના જટિલ આવરણો દૂર થતા પ્રગટ જણાઈને-નિજના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જ મનનું વલણ સ્વાભાવિક વર્ત્યા કરે ! હે પ્રભુ એવો અપૂર્વ અવતર ક્યારે આવશે ?

× (૧) મોહનીય ઠમના દર્શનમોહનીય અને ચાસ્ત્રિ મોહનીય અવા બે મુખ્ય ભેદ છે દર્શનમોહનીયના ત્રણ પ્રકાર (૧) સમ્યક્ત્વ મોહનીય (૨) મિધ્યાત્વ મોહનીય અને (૩) સમ્યક્ મિધ્યાત્વ મોહનીય.

વિવેચન — “અહો ! નિર્લેપતામા કેવુ અનુપમ સુખ વિલસી રહ્યું છે ! વાહ, કેવો મધુરી દ્વાણ ! પણ આ મોહનો મહાસાગર વટાવ્યા વિના એ ગાઠ આનંદ કાયમ રહે મળે ?

એવી મથન દશામા સાધક પ્રભુ ચરણે પ્રાર્થે છે “ આ દર્શનમોહ વ્યતીત થઇ જાય તો કેવુ સાડું ? ” દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ ” તે ચતુર્થ જ છે દષ્ટિ પરિવર્તન વિના હૃદય પરિવર્તન અસુલભ જ નહિ, બલકે અશક્ય છે સદોષ દષ્ટિનુ નિર્દોષ જીવન, આકાશકુસુમવત્ અસલાબ્ય જ છે જે વસ્તુને જીવનમા ઉતારવી હોય તે વસ્તુ વિષેની દષ્ટિને સૌથી પ્રથમ પરિશુદ્ધ કરી લેવી જોઈએ ! દષ્ટિ રૂપી સરાણુને બે બાણુ છે — (૧) વિચાર અને (૨) વિવેક વિચાર, એટલે પદાર્થની ચોમેર ફરી વળી, ઊંડું ઉતરવું અને વિવેક એટલે એમા રહેલા (વર્તમાન,) સત્ય સ્વરૂપને તારવી લેવું આ બેય જ્ઞાનની આખો છે વિચાર અને વિવેક વિનાનુ જ્ઞાન આધણુ રહે છે અને વિચાર તથા વિવેકની આખે તપાસી લીધા પછી ભાવના અને ધારણામા એનુ નકંકર સ્થાન જામે જ છે, કે જે નિમિત્તો મળ્યે કિંવા નિમિત્તોને મેળવી આચરણુ ક્ષેત્રમા આવ્યા વિના રહી શકતું નથી એમ થવાથી તજવાનુ સહેજે તજી શકાય છે, અને લેવાનુ સહેજે લઈ શકાય છે

પણ એ દષ્ટિમોહનુ ઉલ્લઘન માત્ર છીછરું ન ચાલે, માટે જ “ વ્યતીત ” વિશેષણ વપરાયું છે સારાશ કે દર્શન મોહરૂપી મહાસાગર સાગોપાગ વટાવી જવો જોઈએ ! તો જ ચારિત્રમોહનો સ્વયભૂરમણુ સિધુ તરી શકાય ।

ઘણીવાર એવું બને છે કે “ રાખના ઢગલામા અગ્નિ ” ની જેમ વૃત્તિ ઉપશાન્ત બની જાય છે અને સાધકને ભૂલાવામા

નાખી દે છે, અમુક પ્રસંગોના નિર્વિકારી દેખાતુ મન, દષ્ટિમોહ બાણે છેક જ ટળ્યો હોય એવી બેઠકધારીના સાધકને મૂઠી દે છે અને પ્રબળ પ્રસંગ પડતા જ પાછી એની એ અથવા એથીયે હલકી કથામાં સાધકને મૂઠી દે છે ત્યારે સહેજે પ્રશ્ન થાય છે કે, દષ્ટિ મોહનો મહાસાગર આખોય ઉશ્કેરાઈ ગયો છે કે કેમ ? એ તપાસવાનું માપકવત્ર કયું ?

એ માટે કહ્યું છે કે દષ્ટિમોહ ટળે ત્યારે કદી ન થયેલો એવો બોધ થાય-કદી ન અનુભવેલું અનુભવાય ! એ અનુભવ તે આ -

દંડ ભિન્ન દેવળ ચૈતન્યનુ જ્ઞાન એ

મોહક પદાર્થ મૂઝવે છે શૃંગારિક ચિત્ર પણ સુખક જેમ જેમ છે રસાળા સ્વાદુ ખાણા પીણા જોતા જ હાલ લપસાવાં દે છે હંગાહંગ જુદી પણ પ્રથના સામગતા જ વૃત્તિને ગલગલીઆ થાય છે આ બધું થાય છે એનું કારણ એ બહારની વસ્તુઓમાં અને પોતામાં ફોઈ એક પ્રકારની સંબંધિયતા રહેલી જ છે અને તથી જ ખેંચાણ થાય છે એ સંબંધિયતા તે “દેહ એ જ ચૈતન્ય” એવા પ્રકારનું અજ્ઞાન એથી જ બહારના સ્પર્શ રસ, રૂપ રાગદ્વેષના સુખના અનુભવ થાય છે દેહ જરાકે મ્હાન થાય કે આત્મા કરમોહ જતા હોય, એવું જ્ઞાન થાય છે ન્યા લગી “આત્મા” એ શબ્દ દર્શાવે કણથી છેક જ જુદો ■ એનું દીવા

૪ દંડભિન્ન ચતન્યનુ જ્ઞાન એ સમકિત અને સપૂર્ણ ચતન્યમય તાત્ત્વ કવગજાન. અંકમાં સાધનાનો મગલ પ્રારભ છે બીજામાં મગલ ત્રિજિની પાકાડા છે

જેવું ન જણાય ત્યા લગી દૃઢ વૈગય સભવે જ શાનો ? અને પૌદ્ગલિક ખેચાણ મટે શાનું ?

પણ દૃષ્ટિ જ્યાં સુધી પુદ્ગલ ભાવથી તરખોળ છે, ત્યાં લગી સન્નતીયતાના નિયમે સારા માઠા પુદ્ગલો એક યા બીજી રીતે રાગદ્વેષના કારણરૂપ બની જ રહેવાના એટલે દૃષ્ટિમા ચેતનનો ચૈતન્ય ભાવ જોવાની ગુપ્તશક્તિ જાગૃત ન થાય—અર્થાત્ બહારના પૃથ્વીપડલ ટળી અતરંગ ાહુ ન ખુલે—ત્યાં સુધી “દેહથી ભિન્ન ચૈતન્ય છે” એવું જ્ઞાનેય ન સ્કુરે અને એવું જ્ઞાન ન સ્કુરે ત્યાં લગી દૃષ્ટિમા નિરતર અમી અરણ્ય ન વહે ! આ રીતે દર્શન અને જ્ઞાનનો અવિનાભાવ X સબધ છે અને માટે જ ‘દેહની ભિન્નથી’ એટલે કે દેહથી ખૂબ ઊંડે ઊંડે નિઘૂઢપણે ચૈતન્ય નૂર ઝળહળી રહ્યું છે, એ દૃષ્ટિને દેખાડી એને ઉજળી બનાવવી રહી ! “ખૂબ ઊંડે ઊંડે” એટલા માટે કે, દેહથી માડીને આત્માના દ્વાર સુધી પહોંચતા તો વચ્ચે પ્રાણ, મન, ચિત્ત અને બુદ્ધિના ક્ષેત્રોની ઊડી નહેરે! એટલી તો વમળમય અને પ્રલોભનોની ભયકરતાથી ભરપૂર છે કે તે સાકડી કેડીમાથી સાધનાની નૌકાને સહીસલામત ચૈતન્યના જ્ઞાનરૂપ કિનારા સુધી પહોંચાડવી અત્યંત દુષ્કર થઈ પડે છે

માટે જ, સાધક યાચે છે કે મારે તો “કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન” જોઈએ ! માત્ર દેહથી ભિન્ન તો બીજાંય (આત્માથી ધંતર) કરણો છે, માટે રખે મારી દૃષ્ટિ એમા મુઝાઈ જાય ..

પણ “કેવળ ચૈતન્ય”ના જ્ઞાનથી લાભ શો ? તે હવે કહે છે -

X ટાળી ન શકાય એવો

“એથી પ્રતીક્ષા ચારિત્રમોહ વિલોહીએ”

તેથી જનત જીવનના આનંદનિધિનો રસ ચાખવા જતા વચ્ચે આજે જે માર્ગને શોધી રહેલા છે તે કામ, કોમ્પારિશનુઓ ક્રમે ક્રમે પલાયન થવા માંડે (એમનું જોર જીવન ક્ષય)। વળી એ બળ માત્ર ચોડા જ વખત ફીલુ દેખાઈને ફરી પાછુ ભેવડો ઉછાગો મારી પાડી દે, એવું એ ફીલુપલુ પણ કૃત્રિમ કે થો। વખતનું ન હોવું જોઈએ, પરંતુ બહુનું હોવું જોઈએ જ। કહેવા માટે ચારિત્રમોહની જોડે પ્રતીક્ષા” વિશેષણ આવ્યું છે તેમજ આ બધી ઘટના માત્ર કાલ્પનિક ન બનો! જા બતાવવા વિલોહીએ” પાનો વપરાય થયો છે ચારિત્રનું વિલાકન એટલે ચેતનનું જીવન નિરીક્ષણ - વર્ણન અપરેક્ષા અનુભવ.

ધર્મી વખત તદ્રાવસ્થામાં કે આખની સુચેત જાગૃતિમાં વિવિધ પ્રકારનું અજીવ રૂપ કે રૂપો દેખાય છે, તેથી પણ સાચક આ માનાક્ષા। માની બેસી વૃત્તિથી કંગાઈ બાય છે માટે જ કહ્યું છે જા “હવે બિન્ન આ માનો સાક્ષાત્કાર” અવહાર ગાનવો તે જા! મન:શ્લ-અનુભવ ક્રિયામાં ઝગઝગા વગર સ્થિરી થઈ નહિ।

આ માનાક્ષા કા અથા રાત્રી નિરાનુસર ચેતન નાશની ક્રિયા તા થાય / કન? અન થાય તા માનનું / રહ્યું કે એ આત્મ-

અરેરે ! શુ કરુ ? ‘ઉદય આવ્યો અને વિકાર ચિત્તને સ્પર્શી ગયો !’ “અહા હા ! રસ છતવા માટે મેં અમુક ચીજ ત્યાગી છે, છતાં એવો જ ગમ, આ વસ્તુને કૃત્રિમ કરીને વૃત્તિએ લેવડાવ્યો !” આવા અત કરણના પશ્ચાત્તાપ લગી “ઉદય” ને અવકાશ છે પણ આત્માને વિકાગમય બનાવી, પદાર્થોનો ઉપભોગ કરતા જ રહેવાય ત્યાં “ઉદય” નો બચાવ ચાલી શકે તેમ નથી વૃત્તિ ખેત્રાય જવી એ એક વાત છે અને એ ખેત્રાણુમા આત્માને ભેળવીને અસન્માર્ગે પ્રવૃત્તિ આવર્યે જવી એ બીજી વાત છે, વૃત્તિની વિવશતામા આત્મા ન ફસાઈ જાય, એની “ચૈતન્યનુ જ્ઞાન” તકેદારી રાખે છે અને એવી તકેદારી રાખે તો જ જ્ઞાન ખરું બાણુવું

આથી જ જ્ઞાન પછી ચારિત્રપ્રગતિ થયા વિના રહેતી જ નથી અનેક બાધક કારણો હોય તો ક્રિયામા મોડું દેખાય, એમ છતાં હાડોહાડની મિંજાએ એજ અમૃતધારા વહેતી હોય ! અને હાડેહાડે જેનો રગ લાગ્યો હોય, તે મોડું આવરણ તોય એની વિરુદ્ધનું અનાત્મ આવરણ તો ન જ થાય, એ દેખીતી વાત છે

એથી ચોથા ચરણમા કહે છે કે —

“વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન જો.

“જ્ઞાનનું ફળ ધ્યાન છે,” પણ ધ્યાન “કેનું ? શુદ્ધ-સ્વરૂપનું” શુદ્ધ એટલે નિર્મળ અને તેય સ્વરૂપનું એટલે પોતાનું-આત્માનું

આવી દશાની ચિતના તે જ ધર્મધ્યાન એ વર્તે એટલે કાયમ રહે ! આવી દશા કાયમ રહે તો દોષોને દૂર નાશયે જ

છૂટકો! કારણ કે “મન ભયા બળ આત્મમગ્ન, તબ સિદ્ધિ ન ભઈ તો કયા હુઆ?” અર્થાત્ સાધકનું મન સ્વભાવમા બેકાબતા-વિરામ-પામ્મુ બે/હે સિદ્ધિ થઈ જ શકી સમજવી.*

હા ત સાધક ખૂબ પ્રયત્ન અને શાન્ત ભાવે, ધ્યાનમા બેટલે કે મૂળ ગુણના-સ્વભાવના ચિતનમા તરફીન છે સારે અનેક પ્રકારના વિષયોનું ચુબક પ મુ છે પણ કોને ખેચશે? લોખંડન જ ચુબક ખેચા શકે બીજાને નહિ। જેણે આત્મ અનુભવના રસની શુભારી આપી છે એને બીજો નથી કહીય નહિ પજવી શકે કઠાથ પજવે તોય પાડી તો નહિ જ શકે। અહો! એનો અપૂવ અવમ ક્યારે આવશે?

હિપસહા* -

ભવસાગર બેક નથી બે છે - (૧) દષ્ટિમોહનો અને (૨) વૈભાવિક પ્રવૃત્તિનો। દષ્ટિમોહમા અસદ્ભાવના-કુવિચાર, અધન-અધ્ધવગ્રાથ-ખરાબનિકરૂપો-દુષ્પરિણતિ - વગેરેનો સમાવેશ થાય છે

દષ્ટિમોહ ખોળામા તો મુઝવે જ છે પરંતુ સત્ય નામે પણ કઠામહત્ત સાણ્યામા પકડી મુબલી મારે છે બે બેની ખામ વિશેષતા છે કોધાદિ “કપાયો” નું અને કુટુદલ, ભય, હુણા ઇત્યાદિ “નોકપાયો” નું મૂળિયુ જ ત્યા છે બે/હે સૌથી પ્રથમ તો લખીરે યોગ્યા વિના બેને ઉબેડી નાખવું બેમબે બે સમુદને સ્તગ તરી જવો બેમબે!

* “અનત ભવથી આથ મો. વિના જ્ઞાન ભગવાન।” બેટલે તે અપેક્ષાએ જ્ઞાન આવ્યા પછી આવેલુ જ્ઞાન ભવ જમલુ ટાળે જ—

દૃષ્ટિમોહને તર્યા વિના વૈભાવિક પ્રવૃત્તિથી ઉગરવા મથનારા કાવ્યા નથી

વૈભાવિક પ્રવૃત્તિ ગમે નહિ, ત્યારે બાણુવું કે (૧) કા તો “દૃષ્ટિ મોહનો સાગર હવે સહેલાઈથી તરાશે” ની સૂચના આવી ગઈ છે અને (૨) કા તો “દૃષ્ટિમોહ રૂપી સાગરનો કિનારો હવે નજીક આંગો છે” એની દીવાદાડી દેખાવા માડી છે

પ્રથમ વિચાર શુદ્ધિ અને પછી આચાર શુદ્ધિ !

આત્મ સ્થિરતા ત્રણ સક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપર્યંત જો;
દો ર પ રિ ષ હ કે ઉપસર્ગ ભયેકરી

આવી શકે નહિ તે સ્થિરતાનો અત જો અપૂર્વ (૪)

અર્થ —દર્શનમોહનો સાગર ઓળગ્યા પછી, જ્યારે જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય ત્યારે વિચાર, વાણી અને વર્તનમા—સક્ષેપથી એ ત્રણે યોગમા—આત્માની સ્મૃતિ તાજી રહ્યા કરે અને સત્યને પચાવવાની તાલાવેલી લાગે એ એનું (જ્ઞાનનું) પ્રમાણ છે પરંતુ સત્યને આચરવા જતા બાણુતા કે અબાણુતા— પોતાથી કે પર દ્વારા—આવી પડતા અનેક ઉપદ્રવોમાય ઠેઠ દેહ સુધી એ—આત્મ-જ્ઞાન, કાયમ ટકે એવી મારી માગણી છે

ઓ મારા અત કરણની ઊડી ગુફામા પ્રકાશતા પ્રભુ !

—એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ?

વિવેચન —યોગ એટલે આત્મા અને ક્રિયાનું જોડાણ એના વિશેષ કરીને પદર ભેદ છે, પરંતુ સક્ષેપમા એ યોગ માનસિક, વાચિક અને કાયિક—એમ ત્રણ પ્રકારનો છે

સક્રિય મન સાથે આત્માના જોડાણને વિચાર કહેવામાં આવે છે

વાચા સાથે આત્માના જોડાણને વાણી કહેવામાં આવે છે વિચારે જેમ જેમ સ્પર્શ થતા જાય છે તેમ તેમ વાણીના વહન દ્વારા એ બહાર આવી શકે છે

કાયા સાથે આત્માના જોડાણને વનન કહેવામાં આવે છે

દષ્ટિની મુગ્ધતા નથી દેહજિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન થાય ત્યારે ઔષ્ઠી પ્રથમ ભાવના અને વિચાર ક્ષેત્રમાં આમૂલ્ય પ્રતિવતન થાય છે વાણી સજીવ મુદારી મધુર અને પ્રમાણભૂત બને છે પરિણામે વર્તનમાં સત્યનો સળવળાટ શરૂ થવા માટે છે

અબૂઝનાય-વિચાર વાણી અને વતન, આત્માના જોડાણ વિદૂણા ન હોય ! કારણ કે આત્માના જોડાણ વિના માનસિક વાચિક કે કાચિક કોઈ ક્રિયા જ ન સમવે. પણ તો પછી જ્ઞાનીમાં ને અજ્ઞાનીમાં ફેર શો રહ્યો ?

માટે / કહે છે કે જ્ઞાનીમાં વિચાર, વાણી અને વર્તનમાં આ માનુ જોડાણ જ માત્ર નહિ, પણ આત્માની સ્થિરતા હોય ! ચિંતના અનુદે નકાઉપાત્તુ એ પણ તો સજીવથી પણ હોઈ શકે !

આત્મચિંતનાથી શો લાભ ?

મૂઠા માત્રનું મૂળ / આત્મચિંતનાનો અભાવ છે આત્મ મુતિનું ધન પુ ૧૮ ૧૫૫ પૃષ્ઠી જ બુદ્ધિબાઈ દેવણી કૃષ્ણ મુખ અને ચતુરતાનું સ્થાન ૬ મા અને જલન બેથી જ આવે પ ૭ માટે / આત્મચિંતનાનો પગે પગે આવશ્યકતા

છે. આત્મસ્થિરતાનો અભાવ એ જ ભાવમરણ છે મૃત્યુ કરતા ભાવ મૃત્યુ મહાભયકર છે પરંતુ “દષ્ટુક્ષણ ભયકર ભાવમરણે રાગી રહેવું” અને જીવિતમાં એક જ વાર માત્ર થવાનું છે એવા— ‘દ્રવ્ય મરણથી ત્રાસી એમાંથી બચવાના મિથ્યા કાકામાં જીવન હારી જવું’ એ જ સંસારવિલાસી જીવોનું પ્રધાન લક્ષણ છે

જાની પુરુષોની દયાનું ઝરાણું એવા જીવો પર નિરંતર વહે, તોય એમના હૃદય લિજ્જતા નથી કારણ, આત્મ સ્થિરતાનો અભાવ છે, ખરી ક્ષણે જ તે આત્મસ્મૃતિ ખોઈ બેસે છે

આત્મ સ્થિરતા અને એના અભાવનાં ઉદાહરણો

હા ત “હું કાઢ્યો,” હું ઉઠ્યો, એવા મિથ્યા અભિમાનથી વારવાર આવેશ વશ થઈ જતો માણસ, કિંમતી સાથીઓના પ્રેમને ગુમાવી બેસે છે, આવા એ ત્યજીદેલા માણસને હું ખદા અનુભવ થયા પછી માનો કે પોતાની ભૂલનું ભાન થયું! તો પણ આત્મસ્થિરતા નહિ હોય ત્યાં લગી એની ભૂલ કદી નહિ છુટે

એથી ઉલટું આત્મસ્થિરતાવાળો સાધક, મિથ્યાભિમાનીઓના ટોળામાં પણ નમ્રતાનું અમોઘ હથીઆર વાપરી આળાદ વિજયી નીવડશે

પણ એ આત્મસ્થિરતા બે ઠેક દેહ સુધી પહોંચી હશે તો જ, એ સફળ ગણાય માટે જ કહે છે કે —

“મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપર્યંત બે”

ઘણાય સાધનપ્રિય જીવો, વિચારમાં અને વાણીમાં સમજ અને સ્નેહ ધરાવતા હોય છે, પરંતુ અગત સ્વાર્થ કે લાલચ

જાવતા જ મોહાવેશને જાણિત થઈ જાય છે કારણ કે, ત્યાં જો પોતાની આત્મસ્થિરતા સુમાવી થે છે એટલે સ્નેહમય વિચાર અને સ્નેહમય વાણી સુલાઈ જાય છે, અથવા બહારથી દેખાય તો અતરમા માથાનું જોર બ્યાપે છે અને જીવનનો પ્રવાહ ક્રિયા થઈ જાય છે એ તો -

‘અતર, છાંટી ઇચ્છા રહે ને વેપથયો વિરહતનો જેવી હથા !

|| આપારમા કે શુ બ્યવહારમા ! શુ બૃહમા કે શુ વનમા ! જીવનના કોઈપણ ક્ષેત્રમા આત્મસ્થિરતા વિના કાવટ નથી

આપારીએ ઘરાઈ આબુને પોતાની સ્થિરતા સુમાવી એટલે જૂઠું અને પ્રપચના અખાલા જામવાના પરિણામે સત્ય અને શાળ જેમ જવાના અને જેના સત્ય અને શાળ ગર્ભા ! એનો આગલો કાયમ બર્થોભાઈયો નહિ જ રહે.

વિદ્યાર્થીએ સ્થિરતા સુમાવી, એટલે વિદ્યાદેવી રિસાય સમજવા થણીએ પ્રકૃતિનો કાળુ સુમાબ્યો કે હોકલ માટી ! કિમત સુમાવી ત્યાગી ગુરુ આત્માને જૂથ્યો કિમત કોટીની જેના વિચારમા આત્મસ્થિરતા હોય કે તે બીજાનું શુદ્ધ રૂપે તાકી શકે ? જની વાણીમા આત્મસ્થિરતા હોય તે શુદ્ધ રૂપે બાલી શકે ? જેના કમમા આત્મસ્થિરતા હોય એનો શત્રુ કાણ રહે ? “ આ મવત સવ જૂતપુ એ એને સ્વભાવિક હોય ! જેને આત્મ સ્થિરતાનો આનંદ લીધા છે, એની હૃદિને પિકાર કેમ સ્પર્શે ? એ તો :-

‘ પાપાપી યામના નકા વાઈ હોજા ! !

સ્વાદુની આંખળા ધરાવદી ” || તુકારામ

અર્થાત્-આધના થવાનું કબૂલ કરે પણ એઠી દષ્ટિને પળવાર પણ ન સધરી શકે.

કર્મમાં આત્મસ્થિરતા ન આવે ત્યાં લગી સર્વ કાચુ, કારણ કે ધર્મ એ જ વિકસિત જીવનનું માપક યત્ર છે. કર્મમાં આત્મસ્થિરતા આવી એનો અર્થ જ એ કે સચમની વાટે વિહાર આદર્યો. સત્યદેવને મદિરે પહોચવાનું પણ અમલમાં મૂકવાનો આરભ કર્યો.

આવા સાધકને હાલતા ને ચાલતા ઘોર પરિષદો અને ઉપસર્ગો નડવાના એથી જ આ બે લીટીઓ ઉચ્ચારે છે કે-

“ઘોરપરિષદ કે ઉપસર્ગભયે* કરી;
આવી શકે નહિ તે સ્થિરતાનો અંત જો.

ઠેઠ કર્મ લગી આત્મસ્થિરતા તો જોઈએ પણ તે એટલી નડકર અને અડોલ જોઈએ કે, જગતની કોઈ પણ આફતો એના પર ખૂરી અસર ન કરી શકે.

“દર્દમે આફતમે જાનલમે ખુશ હૈ,
વોહી સચ્ચા મર્દજો હર હાલમે ખુશ હૈ”

એ એવા સત્યાથી પુરુષની સહજ સ્થિતિ હોય.

પરિષદો એટલે આવી પડેલી ગૂચવણનો સામનો કરવાની

* અહીં “ભય” શબ્દ સહેતુક છે “પરિષદ” અને “ઉપસર્ગ” એ શબ્દનો ભય, સાધકને કેટલીકવાર તો - એટલું બધું પીડે કે તેટલું ‘પરિષદ’ અને ‘ઉપસર્ગ’ થોતે પીડતા નથી.

દેશ પણ વૃત્તિ ધર્મા વગર-સમતાપૂર્વક ઉઠેલ લાવવા પશ્ચિદ અને ઉપસર્ગ વચ્ચે એક સ્પષ્ટ ભેદ છે

દા. ત. મિષ્ટાન અને મેદાની પ્રતિજ્ઞા છે, છતાં એ સિવાય કશો જ ખોરાક નથી જોવા સરોજો છે. પેન્માં બૂખ લાગી છે બધાય હોશેહોશે ખાવ છે વળી અપવાદે દેવામાં કરી હરકત ન હોય. એવો, મિત્રો, સ્નેહભર આગ્રહ કરે છે છતાં ત્યાં પ્રતિજ્ઞાના આત્માને-પ્રતિજ્ઞાના ધ્યેયને-સ્થિર રાખવું તે આત્મસ્થિરતા.

વળી પશ્ચિદમાં જેમ આ મિશ્ર પ્રલોભનનું દષ્ટાંત છે તેમ કેવળ પ્રલોભનનું પણ હોય.

દા. ત. લાલચની પ્રતિજ્ઞા છે એટલે લાલચને નામે પોતે કશુંયે લેતો નથી. એવી બીના સામો માણસ બધે છે અને લાલચમાં તો કેઈપણ રીતે ફસાવવો છે, એટલે તે સામો માણસ એને નહિ પણ એના માણસના, પત્નીના કે બાળાના હાથમાં નાણું મૂકી એમ કહે કે આ તો હું બાઈની સેવા જોઈને આપુ છું " મારા બેનને સાડી માટે આપુ છું, કે બાળાને ખાવાનું દેવા માટે આપુ છું " વાણીની સફાર્થ સિવાય લાલચમાં અને આમાં શો ફરક છે? આત્મસ્થિરતાવાળો સાધક આવા સ્થળોથી વધુને વધુ ધેલતો સ્કેશે. પણ અસ્થિર તેમાં ફસાર્થ જશે.

જેમ આ લાલચ તેમ બીજા અનેક જેમકે-પરિણીત સ્વજ્ઞામાં મર્યાદિત છૂટ રાખી બાકી સવધા બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા હોય અને વિકારીવૃત્તિથી સ્વજ્ઞી વિષે અમર્યાદ રીતે મોઠળાશ રાખી કે સહિવિરુદ્ધ કમ કરી પ્રતિજ્ઞાનો આશય હળવી પ્રતિજ્ઞાના પાલક કહેવ તો તે જ રીતે કદના સળખમાં પણ હોય.

દા ત. પગમાં જોડા પહેર્યા નથી, તાપ સખત પડે છે, ને કાંટાળો માર્ગ છે. રસ્તો ભૂલાયો છે. એને અપરિચિત અખૂઝ લોકો, સાચો રસ્તો બતાવવાને બદલે હાંસી કરે છે અને માર્ગ બતાવતા નથી, અથવા બતાવે છે તો ખોટો બતાવે છે. આ ત્રણે પરિષદના ખાસ દષ્ટાંતો છે પરિષદમાં ખાસ કરીને સંયમને લગતા કષ્ટનો સંબંધ છે અને સમજવાળા સંયમીને તે સ્વેચ્છાએ સહેવાં સુલભ છે કારણ કે તેમા કષ્ટ આવી પડવાનો ઓછો વધુ પણ જ્યાસ તો હોય જ છે

પણ ઉપસર્ગમાં આર્થી છેક ઉદ્દુ છે અનિચ્છાએ અસ ભવનીય ઉપદ્રવ થાય તે ઉપસર્ગ ગણાય, એથી એમાં જેની કલ્પનાય ન હોય તે આવી પડે છે દા ત ખાવાની જરૂરિયાત છે અને ઇચ્છા પણ છે ખોરાક પાસે પડ્યો છે અને કોઈ ઉપદ્રવ કરી એને બગાડી નાખે છે હવે અહીં ક્રોધ કરે તો બગડેલું સુધરી જવાનું નથી પણ આત્મસ્થિરતા ચાલી ગઈ કે, આવે સમયે આવેશ થયા વગર રહેશે નહિ. કદાચ સામેની વ્યક્તિ પાસે આવેશ પ્રગટ ન કરી શકાય તેવા સંયોગો હોય. તો વૃત્તિમાં તો ઉશ્કેરાટ આવે જ ને ઉશ્કેરાટ આવ્યો એટલે આત્મા હુણાયો જ સમજવો

આ તો સામાન્ય ખીના થઈ પણ અહીં તો કહે છે કે, ઘોરમા ઘોર પરિષદ એટલે સયમમા લાલચનાન મહાપ્રમંગો કે વૃત્તિમા ઉલ્કાપાતો મચે તેવી આધિ, વ્યાધિ કે ઉપાધિએ આવે

+ સયમી હોવા છતા પદાર્થની પ્રતિજ્ઞા ન લીધી હોય એમ બને પણ તોય એ “અસયમવર્ધક” એક પણ ખાનપાન દ્રવ્ય, ઉપભોગ, કે કર્મ નહિ કરી શકે !

તોય એ ધિખ્તા ટકવી જોઈએ! કોઈ આવડે, જમી તેવી બાધા
 કરે તોય પોતાની અર્હિસક મર્યાદા ન ચૂકવી જોઈએ. અહીં જોવી
 શકા થવી સ્વાભાવિક છે કે ‘ત્યારે શું જડ થઈ જવું? કા તો
 જડમા અને કા તો સપૂર્ણ પુરુષમા જ આમ થવું શક્ય છે
 અન્યથા આવા પ્રસંગોમા ચૂપચાપ કેમ રહેવાય? આનું સમા-
 ધાન કપટ છે અને તે જો છે કે ચૂપચાપ રહેવાની કે જડ
 બની રહેવાની દશાની આ વાત નથી. ચૂપચાપ રહેનાર અને
 દુખ વખતે જડ બની સ્થિતિમા પડે રહેનાર તો મૂઢ દશાના
 પ્રાણી માત્ર દેખાશે પરંતુ જોઈ શકે? કહી શકે? જોઈ શકે
 પ્રાણીઓની વૃત્તિજન્ય હિંસા જોઈ શકે નથી હોતી! પણ
 અહીં જે દશા વણવી છે તે આત્મસ્થિરતાની દશા છે આત્મ-
 સ્થિરતાવાળો સાધક માટે નહિ પડે એમ નહિ! એનેય ટેકમર્મ
 તો છે જ વળી એ માદગીમાથી છૂટવાના ઉપાય પણ કરશે,
 કારણ કે ટેકસાધનનો ઉપયોગ કરવામા એ અસ્થિર કરતા વધુ
 ભગૃત અને જોશીલ હશે! પરંતુ અસ્થિર મનવાળો સાધક
 મથાવશે, જોઈ શકે, જે કહે તે ઉપાય અજમાવવા મડી પડશે
 અહીંથી થઈ જશે. વારંવાર સેવા કરનારાઓ પરથી શો જોમ
 અને પામરતાની મૂર્તિ બની જશે અને હાથ હાથ, વેગ વેગ
 કરશે. આનું આત્મસ્થિરતા વાળો નહિ કરે! એનેય દુઃખની અસર
 તો થશે પણ દુખને પોતાના સમજથી તે હજીવું કરશે.

આજ રીત ઉપદ્રવ માત્ર પોતાની ઉચ્ચ દશાની કસોટી
 માટે નિર્માણ છે વિપત્તિમાત્ર પોતાના પૂર્વની કે તાજી ભૂલોનું જ
 પરિણામ છે એમ નાનાં ચિત્તને ચીતગતા અને પ્રસન્નતાથી
 તરબોળ રાખવા બનતું કરશે.

આત્મસ્થિરતાવાળો એ વૃત્તિને અહિંસક બનાવવાના અખંતરાઓ પોતાની પ્રત્યેક ક્રિયા વખતે કરવાનો અભ્યાસ રાખી એવી સહજતા એણે સાધી લીધી હશે કે, તેની સામે થતા પહેલા હિંસક વૃત્તિવાળો દેહધારી, પણ તેના પ્રભાવ આગળ ઝાખો પડી જશે અને કદાચ તીવ્ર આવેશને લીધે અનર્થ કરી બેસશે તોય એને આખરે એની પાસે શિર નમાવવું પડશે જ. એ વિના એનો છૂટકો નહિ થાય એનું હૃદય ત્યા લગી એને જ પવા જ નહિ હોય કારણ કે સાચી અહિંસાના ચૈતન્યબળ આગળ જડતાભરી હિંસા આખરે નિર્બળ જ ઠરે છે આવા આત્મસ્થિરતાવાળા જ અહિંસાને પચાવી શકે છે, સત્યની વેદિકા પર જીવનબલિ ચડાવી શકે છે અહીં જ ચારિત્ર મહિરનો પાયો છે ચારિત્રથી જ જગતની મહાન સેવા થઈ શકે છે કારણ કે ચારિત્ર્યના પારસ આગળ જે જે લોખંડ આવે છે તેને સુવર્ણમાં પલટાવવાની તેનામાં અજબ તાકાત છે માટે જ સાધક ઈચ્છે છે કે -

“અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ”

ઉપસહાર .-

જૈન આગમોમાં વર્ણવાયેલ પાચમા ગુણસ્થાનવર્તી સાધકનું આમાં બયાન છે X પણ તે ભૂમિકામાં ઔપશમિક, ક્ષયોપશમિક

X આને “ગૃહસ્થ સાધક”-“સરાગ સયમો” અથવા “મત્તધારી શ્રાવક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જરૂરિયાતોને ઘટાડવાને અને પરિગ્રહના પ્રતિબંધથી છૂટવા માટે એની ઇતેન્દ્રી હોવાથી પ્રતિજ્ઞામય જીવનની એ પસંદગી કરે છે ત્યા સંતુષ્ટ વૃત્તિ થતી જવાથી અર્પણતાનો અને પરદુષ્ટો પિડાવાનો ગુણ ખુબ જીલે છે.

અને ક્ષાયિક એવા ત્રણે ભાવો આગળ વર્ણવ્યા પ્રમાણે હોઈ શકે છે. અહીં ક્ષાયિક ભાવનો સમાવેશ છે અને તેથી જ ત્રણે થોભો પૈકી —

“ સુખમપણે તો વર્તે દેહ પર્યંત જો ”

ની ભાવના પ્રગટ કરી છે.

કથોપશમ ભાવમા અનુદીર્ઘ—ઉદયમાં નહિ આવેલ ઠરોની ઉપશ્રાવ કથા રહેવાથી મૌલિકશુદ્ધિમા કથાશ રહી અપ છે અને જેટલી કથાશ તેટલો જ ‘ પરિષ્ક ’ કે ‘ ઉપસર્ગ ’ આવ્યો લઘ્વી પડવાનો ભય વધુ કારણકે ‘ પરિષ્કો ’ અને ‘ ઉપસર્ગો ’ સામે લડવું અને આખરે સ્વપૂણ વિજય મેળવવો એમા જ સાધકની સાધનાના હેતુ અને સાર આવી રહે છે. .

સાચું જ્ઞાન થયા પછી સુખમ વિના સ્ત્રી શકાતું નથી, એ હીવા જેવી વાત છે અને સુખમમાં ડગલેને પગલે પરિષ્ક અને ‘ ઉપસર્ગો ’ આખ દ્વારીને ઉઠા જ રહે છે ખરી રીતે તો ‘ પરિષ્ક અને ઉપસર્ગોનો ભય જ પરિષ્ક અને ઉપસર્ગો છે ’

જ્યારથી સાધક સકટના કે લાલચના ભયથી વિરહિત અર્થાત્ નિભય અને છે ત્યારથી જ સકટ અને લાલચ એના માનસસમતા રૂપ ત્રાજવામા એકે સરખાં તોલા બની રહે છે.

સારાશ કે જગતના દૃષ્ટિએ ભલે જો ‘ પરિષ્ક ’ અને ઉપસર્ગો દેખાય પરંતુ એના આગળ તો જો સુખમીજીવન માગના સાચા અને સદૃજ સાથી અથવા ભોગી મા રૂપ બની રહે છે.

સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા અધિન જો:
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં
અંતે થાયે નિજ સ્વરૂપમાં લીન જો. (૫) અપૂર્વ

અર્થ:- (ગત દશા કરતા ઊંચી ભૂમિકામાં શી દશા થાય ?
તે આ ગાથામાં વ્યક્ત કરે છે) મન, વચન અને કાયાના પ્રત્યેક
યોગોનુ પ્રવર્તવું, માત્ર સયમના જ કારણે થાય, સયમ પણ
સ્વરૂપલક્ષી જ હોય અને સ્વરૂપલક્ષિતા જિનેશ્વર દેવોની આજ્ઞાને
અધિન હોય !

પરંતુ આવો - લક્ષ્ય, કાર્ય, કારણ અને કર્તા-નો ક્રમ
પણ સાધક દશામાં જ હોય, પણ જેમ જેમ એથી ઉન્નત સ્થિતિની
સહજતા આવતી જાય તેમ તેમ તે બધાનુ પૃથક્ત્વ ટળીને
અંતે નિજ સ્વરૂપમાં જ એ બધું લીન થઈ રહે ધ્યેય, ધ્યાન
અને ધ્યાતા ત્રણે સહજ રૂપે એકરાર બની રહે ?

અહો નાથ ! આવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ?

વિવેચન - ગત ગાથામાં કાયમી આત્મસ્થિરતાની માગણી
હતી પરંતુ હવે :-

“ મુખ્ય પણે તો વર્તે દેહ પર્યાત જો;”
એમ કહી એનું પરિણામ શું આવે ? તે બતાવે છે

વર્તમાનમાં આત્મસ્થિરતા કાયમી ટકવા છતાં, ઉદયાવ-
સિકામાં એવા પ્રકારના-કર્મો ચોમેરથી ઘસી આવે કે સપૂર્ણ
વિરકતભાવ ન થવા દે. પણ જો દૈહિકકર્મ સુધી પણ આત્મ-
સ્થિરતા કાયમી ટકે તો આવી દશા લાખો વખત ન રહે, કારણ

કે ભાવના, વિચાર અને ક્રિયામાણુકર્મની પ્રબળ શુદ્ધિ વિશ્વકલ્યાણને સેવી રહેલા કર્મોના-સકારોના-પૂર્વકાલીન અભ્યાસોના-ભેદને નરમ પાડીને વિશ્કિત તરફની અભિરુચિને વેગવત કરે જ, કરે.

આવી દશામાં સયમની સ્ફુરણા, કાયપરિણત ધામ છે એમ છતાં પ્રમાણ અને કષાયો રૂપી ધૂપા ધોરના હુમલાઓ ધવાનો ખૂબ ભય છે માટે જ કહે છે —

“સયમના હેતુથી યોગ્યપ્રવર્તન”

વિચારના સયમ વચનમાં સયમ અને ક્રિયા માત્રમાં સયમ કારણભૂત બની રહેવો બોધ્યો.

સયમીને પણ મન તો છે જ એને વાણી તો છે જ અને ફેડ હોવાથી હાથવું બાલવું, સૂવું ઉઠવું, બેસવું ખાવું, પીવું પહેરવું બોલવું, લેવું મૂકવું, બધું જ છે જ એટલે એનેય કર્મો તો કરવાના જ છે પરંતુ અસયમી અને સયમી વચ્ચે ફેર એટલો કે સયમી જે કંઈ વિચારશે, વશશે કે કાચિક કર્મ કરશે તે સયમની હકમા રહીને, જ્યારે અસયમીને મર્યાદા હશે જ નહિ, અને કદાચ હશે* તોય સયમી જેટલી અને સયમી જેવી નહિ.

જટલે અશે સયમ તેટલે અશે વિવેક તો હોવ જા: વિવેક અને વિચાર વિના જ્ઞાન ટકે નહિ, અને જ્ઞાન વિનાનો સયમ સાંખ્યનો સયમ ન ગણાય! એટલે સયમીને પ્રતિપણે, આત્મભાન તો રહે જ રહેવું જ બોધ્યો!

* “કદાચ હશે” એ સમ્યક્ત્વી તથા સાધકની અપેક્ષાએ.

આમ હોવાથી સયમી પોતાના જીવિતની જરૂરિયાતોને સંકોચી લેશે, એટલું જ નહિ પણ એને કોઈ પણ વસ્તુ પર માલિકી હક રાખવાનીય વૃત્તિ યોગ્યરૂપ થશે, એટલે એ પોતાની ગણાતી સર્વ મૂડી જગતને ચરણે ધરી હળવો ફૂલ જેવો થઈ રહેશે. ધન, ઢાકી કે ઉઘાડી જમીન જ માત્ર નહિ, પણ પરિગૃહિત કરેલા સ્ત્રી, પુત્રાદિકની પણ મૂર્છા એ ટાળી દેશે. વીર્ય એ કુદરતી મળેલી રસસિદ્ધિ છે, એમ જાણી એ એનો દુરુપયોગ કે વ્યય નહિ કરે ઉદ્દત્ત સંગ્રહ કરીને એનો સદુપયોગ મૌલિક વાસનાના ક્ષય માટે કરશે. કારણ કે જ્યાં પોતાના દેહ પરની પણ મૂર્છા ટાળવાના ચત્ત રૂપ સાધના સ્વીકારાઈ ગઈ, ત્યાં અપર્યેષણની વૃત્તિનેય મૂળથી છેદવાનું સૂઝે એ સ્વાભાવિક છે X

આવો સયમી, જગલમા, ઘર છોડી ગુરુકુળમા કે સાધુ-સંસ્થામા જાય જ કે ન જાય, એવો કશો નિશ્ચિત નિયમ નથી. જો પત્ની પરના ભાવમાથી પત્નીત્વ ખેચી લીધું, પુત્ર પરથી “આજ મારો પુત્ર” એ પ્રકારનું સંકીર્ણ મમત્ત્વ ખેચી લીધું, અને જો જગતના સર્વ માનવો જેવા એ માનવો સહજ સ્વાભાવિક થઈ ગયા તો ઘર પણ એને વન જ છે. સૃષ્ટિના સચરાચર જીવો પ્રત્યે અત કરણના નિગૂઢ ભાગમા જો પ્રેમ પ્રવાહ વહે છે તેને મોહ સખ ધો જ રોકીને ડાળો કરે છે અને -

“ડાળુ થતું ને વળી થણી જાતું,
ત્યા વિશ્વ આત્મા કચરાઈ જાતો.”

X જુઓ શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રનું અધ્યયન ચોથું અને ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું અધ્યયન ચોવીસમું

એથી જ જાણ્યે કે જાણ્યે જગતની હિસા થઈ જ
 જાય છે એ મોહ સજ્જ ગયો કે અહિંસાનો પ્રારંભ થાય જ
 એવો સાધક ઘેર રહેશે તોય એનું ઘર સચમનું નહનવન બનશે
 એના પરમ વૃત્તી કે ક મધુકરો, આત્મ-સુધારણ પામશે અને
 આવે સમગ્રી પોતે જ્યારે સાચે જ “વસુધૈવ કુટુંબ કમ્”
 માનતો ઘરે ત્યારે એક પાણીનું ટીપુ કે ખેરાકનો કણ પણ
 જરૂરિયાત વગર કેમ વાપરશે ? જ્યાં બધું જગત ઘરણું, ત્યાં
 પછીની જરૂરિયાતનોય સમજી જો શા માટે કરશે ? વસ્ત્રોમાથ
 ટાપટીપને ખાતર અમર્યાદિત કેમ બની શકશે ? એનું વચન તો
 જમૂલ હશે ? એના જ્યેષ્ઠ અસત્પ્રવૃત્તિમા તો એ કેમ જ કરી
 શકશે ? એક પણ આત્મધાતક વિચારને એ કેમ સહરી શકશે ?
 આ રીતે પોતાની પાસે જે અણમાલ ખબરો છે એના પોતે જ
 જોડીદાર બન્યા પછી જાણવું મુશ્કેલી કેમ જ ચલાવી શકે ?
 એને ઉઘ આવે તોય એ તો જામતો ને જાગતો, જરાક સળ
 વળાડ થયો કે જાણદાર અપનાસી જગી જાય છે તેમ ! સ્વપ્ન
 માથે આવે સાધકને કુવિચાર નહિ પીડી શકે આજ દષ્ટિએ
 “મૃયા મુષિણોજાગરં વા” મુનિઓ સૂએ તોય જાગે છે, એમ
 નિર્ધન પ્રવચન બાજે છે અને જે આટલો જમૂલ છે, તે જગતની
 જગત કે જગતપણે અનુપમ સેવા કરી જ રહ્યો છે, એમ
 જાણવું એના પ્રજ્ઞાશયની ઉપાસના જગતને આકર્ષે છે, એટલે
 એનું એક એક વચન સેકડો હૃદયોનું પરિવર્તન કરાવવાની તાકાત
 નહેજ જ ધરાવી શકે છે- પણ એની મન, વચન અને કાયાની
 એકવાક્યતા; એ સચમના હેતુ રૂપ હોય તો ! ! !

પરંતુ પ્રશ્ન એ કે “સચમ હેતુ” સંખ્યાય કેમ ?

કારણ કે ઘણી વખત પ્રમાણિકપણે સયમ મનાતો હોય છે, ત્યાં પણ સંયમનુ ઉપયુક્ત પરિણામ ઉગી નીકળતું વિરલ સ્થળે જ જોવામાં આવે છે માટે જ કહે છે કે -

“સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા અધિન જો;”

સયમને માટે સયમ નથી અર્થાત્ સયમ પોતે સાધ્ય નથી, એ પણ એક સાધન જ છે સાધ્ય તો સ્વરૂપદશા છે અને સયમ એનું સાધન છે સયમને સાધનને બદલે સાધ્ય માનવાથી જ “આત્મવિકાસ અને વિશ્વપ્રેમનાં દ્વાર પર જટિલ પકડો પડી જાય છે” ‘અમે તો અમારૂં કરીએ અમારે ને જગતને શુ ? આવી અસબદ્ધ વસ્તુઘટના સાચા સયમમા નથી હોઈ શકતી ! કારણ કે ત્યાં તો આખું વિશ્વ પોતામા શમાવી દેવાનું વિશાળ લક્ષ્ય હોય છે જ્યાં વિશ્વ જ પોતાનું ત્યાં આ મારું આ પારકું કોને ગણવું ? પણ એવા સયમીનો સયમ જો સ્વરૂપલક્ષી હોય તો જ આવું ભાન સુલભ હોઈ શકે !

સ્વરૂપલક્ષી પુરુષ, પોતાની આસપાસ બનતી વિષમ પરિસ્થિતિને પોતાની અશુદ્ધિનું પરિણામ લેખી વધુ ને વધુ શુદ્ધ થવા મથશે, પણ ઊલટું પોતાની ભૂલો ખીજ પર ઓઢાડી પોતાની વૃત્તિવિવશતાથી છટકી જવાનું નહિ પસંદ કરે

એ પોતે જ પોતાના આત્માને,
‘જ્ઞાને કરે ખડિત ભેદ પાડી ? ખડોથી ખડાય સ્વરૂપ તારું’

આવી શિખામણ આપી, અખડતા-અદ્વૈતતા સાધવા ઉદ્યત થશે. પણ અહીં સુધી આવ્યા પછી પણ એક મહાભય

જૂઠી રહો છે ત, વિશ્વાસના અપમાનો, પ્રશસાથી થતા
 ધમખાનો અને હુ પણાના અભિમાનનો, વગર કારણે થતી
 નિંદાને ગળી શકાય પણ પ્રશસાને ગળવી મુશ્કેલ. અપમાન કે
 સિતમો સહેવા સહેલા, પણ હમણા પધારીને બાણે છ કહેશે
 એમ તાકીને માનવીની આખો શિર થઈ ઝડપ અને કાન
 તત્પર થવા હોય તે ઘડીની થકા આશા અને સન્માન-પૂજાને
 પમાવવા કહણ માટે જ કહે છે કે 'સ્વરૂપલક્ષ્ય' તો ખરું જ
 પણ ત્યાં સ્વચ્છ હતાનો મગર ન ગળી જાય માટે "ચિન્તાસાની
 અધિનતા રૂપી સરક્ષણ બેઠાએ. !

ચિન્તા બેઠા વીતરાગ બેની આજ્ઞા એટલે વીતરાગતાની
 વાટે વિચરવું અને અધિનતા બેઠાએ એ ખાતર સર્વસમપણું
 કારણ કે -

“આત્મસ્વભાવ અગમ્ય તે અવલગન આધાર,
 જિનપદ્ધતિ દર્શાવિયે, તેહ સ્વરૂપ પ્રકાર”
 “શ્રીમદ્”

સાધક દશામા નુવમીને જે પ્રાથમિક સાક્ષાત્કારો થાય
 છે તથા સિદ્ધિભોગાદિ નભવે છે ત્યા પતનદશાનું બેખમ સ્થેલ
 છે બેઠા / પરમથકાથી નુયમના ફળનું મુદ્દા સમપણું થઈ
 જવું બેઠા અને અવા સર્વસમર્પણભાવ એવા વીતરાગ
 પુનઃ ૧ થી જ પડે છે

અવા જિનનુ (પ્રત્યક્ષ ન હોય તો) પરોક્ષદશન પણ
 મહાનિજ રાતા કારણરૂપ છે ગાત્રામા ઉપલબ્ધ થતાં બેના
 પ્રવચનના કવચ નિ પૂજના દોહન આ પરમ પ્રકર નીચડે છે

કારણ કે એવા પુરુષની અપરોક્ષાનુભૂતિનું પ્રતિબિંબ એમાં આબેહૂબ પડ્યું હોય છે

આવા સમર્પિત થયેલા ભક્તને પછી ઉપાધિ જ શી રહી ?

કોઈ પ્રશ્નને કે નિહો ! એ બન્નેનાં શબ્દપુષ્પો એ તો ‘જેના તેને’ ચઢાવી દેશે

ખાવા માટે ઉદરપૂર્તિરૂપ ભિક્ષા મળેા યા ન મળેા એને ચિંતા શી ? કારણ કે એવા પુરુષની જરૂરિયાતની ચિંતા જગત પોતે જ કરતું હશે ! એટલે એને જે કંઈ પૂજા કે સન્માન મળે તે પણ તે તો મૂળપુરુષને ચરણે જ ધરશે “હે ભગવન્ ! આમ થાઓ કે તેમ થાઓ ” એમ પણ એ ઇચ્છશે નહિ કારણ કે -

“ ભક્તહૃદય ભગવાનમય, ચહે ન કે પ્રતિદાન,
સર્વસમર્પણ ભક્તનું, કયા રાખે પ્રતિદાન ? ”

પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે જે બદલેા નથી ઇચ્છતું એનેય બદલેા તો અચૂક મળે જ છે જે આત્મભોગ આપે છે તે વળી સાચે જ આત્મસુધારસ આપે છે, એટલે જ કહે છે કે —

“ તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જતી સ્થિતિમા,
અતે થાય નિજસ્વરૂપમા લીન જો ”

પછી તો પોતાથી જિન સિદ્ધ છે, એ લેહની ભાવના જ ક્રમે ક્રમે ક્ષીણ થઈ, જિનસ્વરૂપ, નિજસ્વરૂપમા પ્રતીયમાન થાય છે કારણ કે —

જિનપદ નિજપદ એકતા બેદબાવ નહિ કાર્ષ ”
 ‘શ્રીમદ્’

વસ્તુસ્વરૂપે નિજપદ અને જિનપદ વચ્ચે એકતા જ છે
 જે જેને સાચી દિલે સ્મરે છે તે તથાગુપે ધ્યાય જ છે, તે વાક્ય
 પણ તે અપેક્ષાએ જ ઘટે છે

ધ્યયગ્ન જામરી ધ્યાનશી, જામરી બનવી જેમ;
 જિનધ્યાને કરી ભષિક જન, જિન પણ બનતો તેમ ”
 (નિર્ગ્રંથ પ્રવચન ટીકાકાર)

આત્મા પોતે જ જ્ઞાતમા છે માત્ર િભાવે કરી બધાયો
 છે તે બધન છૂટવું જોઈએ. બધન ઊઠાવવા માટે વીતરાગવચન
 જેવું જોઈએ સહાયક નથી. ભક્તિનો ઉદ્દેશ પણ એ જ છે અહોતુભી
 ભક્તિમા ભક્ત કશુંય ઇચ્છતો નથી પણ એની તદ્દુપતા જ
 અતઃકરણમા રાજતા પ્રભુના તેજને બહારને બહાર ખેંચી લાવે
 છે આમ ધવાથી સયમરૂપ સાધનનું કાચ સરી સ્કેવાથી, તે
 સયમ અને અપણતા બન્ને અગો આત્મામાં લીન થાય છે
 જોટલી સાલી ભાય છે એન નહિ પણ સહજ બની ભાય છે

પ્રથમ જે ઉપચોા રાખી અપ્રમત્તતા સાધી-સાવધાન
 રહીને અપણુ ભાવ લાવા શકાતો અને જે સયમ રાખી
 શકતો તે હવે સહજ થઈ ભાય છે અથવા સયમના રૂપસ્વરૂપ
 આનંદ સહજ થઈ ભાય છે આદર્યામા આમ-તેમ” ના બધન
 હોતા નયાં પણ તે દશા તા ક્રમે કરીને જ ધ્યાય જોવું—

તે પણ કણુ કણુ ઘટતી જાતી સ્થિતિમા ”
 એ અણુ મૂલ્યે છે

ખીન્ને ભાવ એમાથી એ ફલિત થાય છે કે, ભલે કેમે ક્રમે થાય પણ થવી નો જોઈએ જ ! ઘણીવાર સાધક અવલ-ખનમા જ મૂઝાઈ રહે છે (પછી એ સત્પુરુષનાં^{*} વચનરૂપ હો, સત્પુરુષના શરીરરૂપ હો કે નિરાકાર પદરૂપ હો !) અથવા ઉપશમ દશાને જ પર્યાપ્ત માની અટકી જાય છે કિંવા સ્ફુરતા આત્મ વીર્યની બાહ્ય ચમત્કારિતામા જ ફસાઈ જાય છે માટે જ કહે છે કે. —

“ અતે થાયે નિજસ્વરૂપમાં લીન જો ”

પ્રતિબંધ અને સ્વછદ એ જો બંધન નિજસ્વરૂપની લીનતામા અટકાયત કરે છે, એટલે પ્રતિબંધ રોકવા માટે આત્મ સ્થિરતાપૂર્વક ત્રિકરણ, ત્રિયોગી સયમની જરૂર છે અને સ્વછદતા રોકવા માટે વીતરાગના વચનોમા અતૂટ શ્રદ્ધા રાખી એના અનુ-સરણરૂપ સમર્પણતાની જરૂર છે

પરંતુ એનું પરિણામ જો કશુંય ન હોય તો શું વળ્યું ? અને પુરુષાર્થ કદી વધ્ય તો હોતો જ નથી માટે સર્વ ક્રિયા, સર્વ ભક્તિ અને સર્વ જ્ઞાનના ફળસ્વરૂપ અતે નિજસ્વરૂપલીનતાની દીવાદાડી બતાવે છે

અને એટલું કહી ફરી, એ આત્માભિમુખ સાધક પ્રભુને પ્રાર્થે છે કે, “ એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ? ”

: ઉપસહાર

જેન આગમોના કથન પ્રમાણે આ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકની

* “ જે કેઈ પુરુષને જેટલે અશે વીતરાગતા સભવે છે તેટલા અશે તે પુરુષનું વાક્ય માન્યતા યોગ્ય છે ” શ્રીમદ્

ભૂમિકાનું વર્ણન છે વૈરાગ્યપૂર્વક સમયના વિહો ધારણ કર્યા પછી પણ આટલું તો અવશ્ય જોઈએ —

૧ હવે મારી સૂક્ષ્મ કે સ્ફૂળ બધી કિંચાઓ સમયને કારણે છે, અસમયનેા જોકે પણ વિકલ્પ મારા અસ્તાજામા ન આવવો જોઈએ, કદાચ બાવી બમ તો એ શક્યને કાઢવા વિના મારાથી છુટી જ ન શકાય !+ આ રીતે સમયની સાથે જ ઈશ્વર અને વૃત્તિના વિજયરૂપ તપ સહેજે આવી રહેવું જોઈએ.

૨ વળી મારા સમયનેા મુવકાટો વીતરાગના મુવ પ્રતિ હોવો જોઈએ, કે જેથી માર્ગમાં વાંધિજૂદી ઠેડી આવે તેમ વિશાબ્રમ ન થાય ! (અર્થાત્ યથાર્થ અર્થસા પળામ.)

૩ મારે જે કંઈ મેળવવાનું છે, તે મારામા જ છે માત્ર “હું મને બૂલ્યો છું” માટે “મેં મારા મન, ભુલિ, ચિત્ત, પ્રાણ, શરીરશક્તિ સર્વ મારા વીતરાગરૂપ આત્મપુરુષને ચરણે ધર્મા છે” યાદવવાનું મારે છે અને તેમ મારા જ પગથી, અને પહોંચવાનું મારા સ્થળમા ત્યાં “મારા ગણાતા આત્મ” પણ “હું” રૂપ છે પણ ત્યાં “હું-તું” ની દૃષ્ટિ જ નથી, “આ તે” એમ નિર્દેશ કરી શકાય એવું રૂપ પણ નથી. પૂર્વે, આજે કે પછી “

એવા ભેદકશક કાળનું જ બંધન નથી. અતિના કે સ્થિતિના સહાયક તત્વોનીય અસ્ત જ નથી.

જેન આગમોમા અને સુવર કહેવામા આવે છે
+ જેન આગમોમા અને પ્રતિકેમણ ” કહેવામા આવે છે.

જ્યા કેવળ સ્વરૂપસ્થિતિ છે. ત્યાં વાણી શ્યે પહોચે ? પણ વર્તમાને એ દશા નથી તોય એ દશાનો મનોરથ, પણ મને બીજી ઋદ્ધિ, સિદ્ધિ કે ઇતર લાલચોથી બચાવી શકે એટલા માટે ઉપયોગી છે.

આટલું સ્મરણ પળે પળે ન હોય, તો માત્ર શબ્દલેદ સિવાય એ સયમ અને અસયમમા કશો જ ફેર ન રહે.

ભલે પછી પરિબ્રહ્મને બદલે પોથી-પાના, પુસ્તકો કે લઠાર ! ભોગને બદલે પ્રસાદ ! પુત્ર-પુત્રીને બદલે શિષ્ય-શિષ્યા ! આરભને બદલે સેવા ! ઘરને બદલે સપ્રદાય વગેરે શબ્દો વપરાતા હોય ! *

પચ વિષયમાં રાગદ્વષવિરહિતતા,
પચ પ્રમાદે ન મળે મનનો લોભ જો;
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ, ભાવ પ્રતિબધવિણ,
વિચરવું ઉદયાધિન પણ વીત લોભ જો. (૬) અપૂર્વ

અર્થ — (સયમના હેતુએ યોગ પ્રવર્તે અને લક્ષ્યબળ આત્મભાન તથા જિનેશ્વરદેવોની આજ્ઞા હોય ત્યારે તે સાધકની સ્વરૂપ દશા કેવી હોય ! અને ક્રમે ક્રમે કેવી થતી જાય ? તે હવે સ્પષ્ટ કરે છે —) શબ્દ, રૂપ, ગંધ, સ્વાદ અને સ્પર્શ એ પાંચ

* આ સાપેક્ષ કથનનો કોઈ ઐકાતિક ઉપયોગ ન કરે !
જેને હૈયે સયમ વસ્યો છે, એને એ બધું સયમના હેતુરૂપ છે
જેને હૈયે અસયમ વસ્યો છે અને એ અસયમ વધારવાના હેતુરૂપ બને છે, એટલો જ અહીં કથિતાશય છે

X આરિત્રતા માર્ગમા રમણ કરવું

વિષયો વિષે રાગ અને દ્વેષ-ઉભય-નો અભાવ રહે, અર્થાત્ મધ્યસ્થભાવ રહે. મદ, વિવેક, કપાલ, નિદા અને વિકલ્પા એ પાંચ પ્રમાણોને વિષે મનનો ખળભળાવ-મનની ગામાઠાળ સ્થિતિ-ન થાય અને કાથિક, લાથિક કે માનસિક પ્રવૃત્તિ માત્ર ઉદ્ભવે લીધે થયા કરે. પરંતુ તેમાં કેઈપણ ક્ષેત્ર, કેઈપણ કાળ કે કેઈપણ ભાવનો પ્રતિબંધ ન હોય તેમ જ “આવું જ એનું સુદર પરિણામ આવે” કે આથી આમ જ થાઓ આમ ન જ થાઓ” એવા પ્રકારના કૃણની કામના પણ ન હોય. અર્થાત્ નિર્લોભપણુ હોય, આશ્ચર્યહિતપણુ હોય ?

અહો ! એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ?

વિવેચન - સગાબહાણા અને માલમિલકત ઉપરથી માલિશીકા ઉઠાવી લીધા પછી એણે અર્ચન ધાર્યકવૃત્તિ સ્વીકારી છે એવા ત્યાગવીર ભિક્ષુ સાધનાને અર્થે ભેદતાં કેવળ જરૂરયા તના સાધનો જગતમાંથી આદ્યમાન પ્રમાણ્યા વગર મેળવવા મથે તો મળી જ રહે છે પરંતુ એણે એ મેળવ્યા પછી કે એને એ મળ્યા પછી એનું મધ્યસ્થપણુ પડી રહેવું ભેદજો ! અર્થાત્ ન તો એને લીધે મોઢ થવો ભેદજો કે ન તો ધૂલિ થવી ભેદજો રાગ અને દ્વેષ અથવા મોઢ, ધૂલિ એક જ વૃત્તિરૂપ કુવારાની એ ધારાઓ છે જ્યાં એક આવી ત્યાં બીજી રહેલી જ છે હા ના માનો કે કેઈ ભાવને કે સંજ્ઞાને આ કેવા મહાપુરુષ છે ? એમ કહ્યું કાનથી સાંભળેલું આ વાક્ય એ મોઢક નીવ મુ મનગમતું લાગ્યું તો “હું મહાપુરુષ છું ?” એવા પ્રકારના અભિમાનનો સાધકના આદ્યમાને લેપ લાગે અને વૃત્તિન થેપ લાગે. આમ થવાથી પોતાને અણુ

માનીને મહત્તા તરફ પ્રગતિ કરતો જીવાત્મા એટલે અશે અટકી જશે અને જેટલે અંશે અટકી જશે, તેટલે અશે વૃત્તિમાં ખેદરકારીપણુ આવી જવાથી ભૂલો થવા માંડશે.

હવે જ્યારે એને એવી ભૂલોનુ કોઈ ભાન કરાવશે ત્યારે એવા શબ્દો એને કારી ધા જેવા લાગશે અને એમાથી સાર ત ખેંચતા, ઊલટી ઘૂણા કરશે અને એ વ્યક્તિ પર એને અણુગમે ઉત્પન્ન થશે આ વાત હજુ આટલેથીય ન અટકતા, આગળ વધશે. એટલે એને જે વ્યક્તિ ગમશે એનુ ખુબ સાફ માનવા માંડશે, તથા પ્રસંગ પડે કે, તરત કોઈપણ રીતે એનુ ઠીક કેમ લાગે એ માટે એ અનર્થો પણ કરશે, વળી જે વસ્તુ એને વિષે પોતે નહિ જાણતો હોય તે પણ ખોલીને અથવા હોય એમા ઉમેરો કરીને સારી બાબુ રજુ કરવામા અસત્નો આશરો લેશે, પણ જેના પ્રત્યે અણુગમે છે, એને તો પાછો કેમ પાડુ ? એવા દાવપેચ ગોઠવવામાં જ પ્રસંગે પ્રસંગે એનુ મન તૈયાર થઈ જશે. આમ ચિત્તનો વેગ દ્વિધા થઈ જવાથી મધ્યવર્તીપણુમા તટસ્થપણુમા અથવા આત્મસ્થિરતામા હાનિ પહોચે એ દેખીતુ જ છે

હવે એને જ બદલે મનગમતા શબ્દો સાલળતી વખતે જેનો આત્મા સાવધાન હશે, તેને એ શબ્દો સાલળાથી અભિમાન તો નહિ જ થાય, પણ ઊલટુ વધુ જાગૃતિ અને ઉત્સાહ આવશે, કારણ કે એ પોતાના આત્મિક અને બાહ્ય, બન્ને જીવન સાથે સાલળેલા શબ્દોને સરખાવશે અને એમ સરખાવવાથી એને જાણપનો વધુ ને વધુ ખ્યાલ આવવા લાગશે આથી એને એ શબ્દો પર કે શબ્દ બોલનાર વ્યક્તિ પર મોહ થવાનુ કારણ

નહિ રહે. મોઢ યવાના જેટલા પ્રસંગો જિતાયા એટલી એ સાધકની જિત યવાથી સખસનો ઓછા થશે અને એમ છતાં કેઈ ભૂલ બતાવનાર નીકળે તોય એને એથી વૃણા નહિ થાય. જામ યવાથી એની વૃત્તિમા આવેશ નહિ આવે અને એ ભૂલ બતાવનારની જિજ્ઞાસાને પ્રેમપૂર્વક તુલ કરવા તત્પર રહેશે પરંતુ એમ છતાં એ ભૂલ બતાવનાર પોતાનું મન્તવ્ય બદલે કે ન બદલે તેનો એને કયોય કુર્પશોક નહિ થાય માત્ર પોતાના જાત કરણતા વધુ ને વધુ મથન દ્વારા તે એ બધી ગર્વા, કથન વગેરેમાથી કંઈ ને કંઈ પ્રેરણા મેળવશે અને એ રીતે એ પ્રસંગમા પોતાને પડેલા શ્રમ અને અધેલા સમયનો સત્વો લાભ ઉઠાવશે જે રીતે શબ અવધુર્માં, તે જ રીતે રૂપસબધમા એમકે કેઈ સાફ વસ્તુ કે વસ્તુ મળી તોય, એ મોઢ નહિ પામે, તેમ આપને ન ગમે તેવું મળ્યું છતાં જે કાર્યને માટે એની જરૂર હતી ત કાય સમુદ્ધિ એટલે જસ એમ ખારી એ વસ્તુ પ્રત્યે એને વૃણાય નહિ થાય ! એ જ રીતે સુગંધ કે દુર્ગંધ આકસ્મિક હોય ત્યાંવ પોતાની સ્થિતતા શુભાવી નહિ બેસે વળી પામીને પોતે સ્વાદ ખાતર નથી ખાતો પણ લુપનશક્તિના ક્રિયન માટે રસની ખાતર ખાય છે એવું એને સમસ્ત હોવાથી એ પદાર્થના રસોને એવી રીતે નહિ ભોગવે કે જેથી આસક્તિ થાય ! આજ રીતે શર્યા વગેરેની ઠામળતા કે કકશતામાં પણ ત તન્મ રહેશે.

આવા સ્થિતપ્રસંગી કેઈપણ પ્રવૃત્તિ કેઈનિય અકલ્યાણકર નહિ હોય ! જીલટી પોતાને અને જગતને કલ્યાણકર જ કરે.

માટે જ સાધક પ્રાણે છે કે :-

“ પંચ વિષયમાં રાગદ્વેષવિરહિતતા ” જોઈએ .. !

અર્થાત્ વિષયોમા આત્યતિક વિરકતવૃત્તિ જોઈએ, કારણ કે વિષયો તો જ્યાં લગી ઇન્દ્રિયો છે ત્યાં લગી વળગેલા જ છે અને રહેવાના કદાચ થોડા વખત માટે ઇન્દ્રિયોથી એમને અળગા રાખી શકાય, જેમકે “ વિષયાવિનિવર્તન્તે મિરાદ્વારસ્ય દેહિનઃ ” પણ વિષયો ટળ્યા છતાં, આસક્તિ ન ટળી તો બહાર દેખાતા મટી જશે પણ કલ્પનામા તો આવીને ખડા જ રહેવાના . !

એટલે જ એ ક્ષણિત થાય છે કે વિષયોનું બંધન ટાળવા માટે વિષયો પરત્વે અત્યંત વિરાગભાવ જાગવો જોઈએ, વિરાગ ભાવ જાગૃત થતા પહેલાં, અથવા વૈરાગ્યને દૃઢ કરવા રૂપ અભ્યાસની ખાતર વિષયોથી ઇન્દ્રિયોને વેગળી જરૂર રાખવી પડે, પણ એમ છતાંય ત્યાગ પછી જો વિષયોની આસક્તિ ઓછી કરવાનો લગાડે પ્રયત્ન ન થાય તો એ ત્યાગના રૂપમાં એવો ત્યાગ પરિણમે

સારાશ કે વિષયો પોતે દૂષિત નથી, પણ મનમા રહેલી આસક્તિ જ વિષયોમા દૂષણ જન્માવે છે અને ઇન્દ્રિયો દ્વારા વિષયોનું સેવન કરાવી જીવનમા દૂષણો વધારે છે

આ દૃષ્ટિએ જ જ્ઞાની પુરુષોને માટે, “ હોત આસવા પરિસવા નહિ ઉસમે સ દેહ ” (શ્રીમદ્) ઉક્તિ ઘટે છે

કારણ કે વીર્યને વધારવા માટે જ એ પદાર્થોનો ઉપયોગ કરતા હોય અને પરમાર્થ કાળે જ એમની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ હોય !

પરંતુ આવું હોવા છતાંય, સાધક દશામા એક એવો શત્રુ છે કે, જે ઇન્દ્રિયોથી ન રંગવા છતાંય અને મનને કાળૂમાં

રાખવા છતાં, સ્થિર મકાનને જેમ ધરતીક પનો બામકો હલનલાઈ થ, તેમ મનને ખળભળાવી છે. તે શત્રુનું નામ છે, પ્રમાદ માટે જ કહે છે કે —

“પથ પ્રમાદે ન મળે મનનો સોભા જો;”

જો પાંચ પ્રકારે પી તા પ્રમાદથી મન કુખ્ય ન બને એવી દશા બરી રહેવી જોઈએ એમ ન હોય તો આત્મસ્થિરતાનું મકાન તમે તેવું બાંધુ ટકે તેવું બાંધ્યું હોય તોય, મનના ધરતી કપે પડી જવાની હહેચત રહે જ.

પ્રમાદના કુખ્ય અને અતર્ગત પ્રકારો —

મદ, વિષય કષાય, નિદ્રા અને વિકલ્પા એ પ્રમાદના પાંચ કુખ્ય પ્રકાર છે. મદ એટલે અભિમાનજન્ય સદ્કાર, એને જ માવનારા બાહ્યનિમિત્તો આઠ પ્રકારના છે. જાતિ, કુળ, બળ, રૂપ, તપ, વિદ્યા લાભ + અને ઐશ્વર્ય X મૂળમા જ એ સુમાન

જ તપમા ત્યાગ, જપ, ભજન, ધ્યાન, આદિ બધા સાધન લગતા અંગેનો સમાવેશ થાય છે. ક્યું કહ્યું હુ ભજન આટલું, આત્મ વાત કરાય નહિ, હું મોટો સુખને સહુ પૂજે એ અભિમાન ધરાય નહિ. એ કહીને એ જ કથિતાશય છે.

+ધારેલી બાહ્ય સફળ થતા હું કેવો હોશિયાર, એ પ્રકારનું સુમાન થાય છે. ત. આવા પ્રકારના સુમાનોથી બીજા પ્રત્યેની કુખ્યભાવના અને તિરસ્કાર વધે છે અને તેટલે અંશે વિશ્વપ્રમતા સાગરથી એ માનવીરૂપ બિંદુ અતડુ પડી બંધ છે. અતઃ પડેલાનુચ જાડ બીજાના સદ્કાર વગર તો ચાલતું જ નથી. અંતે દૂરી સદ્કાર સાધવા જતા સુદામી માનસ પ્રકાય છે. આશ્ચર્ય એટલે સજ્જ પથી શકે તવો અધિકાર. એ

ન હોય તો એ બધાય નિમિત્તો આત્મસાધક નીવડે છે, ને અતરમા ગુમાન હોય તો એ બધાય નિમિત્તો વિકાસમાં બાધક નીવડે છે

ગુમાનના પ્રકારો —

“ મારો સમાજ જ સાચો, બાકી બધા ખોટા મારુ કુળ જ ઊચું બીજાં બધાય નીચા હું કેવો રૂપાળો લાગુ છું ?”

“ બીજા કરતાં હું કેવો મોટો નેતા, રાજા, રાજ્યાધિકારી, ઉપરી કે આગેવાન. આ બધાય મને પૂછીને ચાલે, નમીને ચાલે તો જ ગાહું આગળ ધપે, નહિ તો મારા વિનાનો સાવ ધબકે !”

આવા આવા પ્રકારના અસિમાને આગળ વધતો આત્મા ગળડી પડે છે, તેથી એને પ્રમાદનુ પ્રથમ અગ ગણાવામાં આવ્યું છે વિચાર વાણી અને વર્તનમા ઉદ્ધતાઈ, ઉડાઉપણુ, ઉછાછળાપણુ અને સ્વચ્છદ આવતા, પરિણામે કા તો એ પદ ગુમાવવાનો વખત આવે છે અને નહિ તો એ પદ એને સતોષ આપવાને બદલે અસતોષ વધારનારૂ થઈ પડે છે. શિક્ષણ, સાધન અને અધિકાર મળવા છતા, જેઓ હુ બી છે કે ગ્રહે છે, તેનુ કારણ આ છે

અધિકાર પામેલો જીવ સાચે જ એ અધિકારને લાયક ન હોય તો એ અધિકાર ઝાઝો વખત ટકતો નથી અને જેટલો વખત ટકે છે, તેટલો વખત પણ પોતાનુ અને વિશ્વનુ અનિષ્ટ વધારે જ છે જો તે સાચે જ સહજ અધિકારી હોય, તો તેને જેટલો મોટો અધિકાર હોય, તેટલો જ તે વધુ નમ્ર હોય ।

પ્રમાદનું ણીજી અજ વિષય છે. અહીં જે વિષયનો નિરૂપણ છે તે વિશેષતઃ વિચાર સાથે સંબંધ ધરાવે છે. બાવી ઉચ્ચ કોટિયે જાયેલા સાધકે સ્ત્રી માત્ર પ્રત્યે માતૃભાવની દૃષ્ટિ સ્થિર રાખવાનું મત લીધું હોવું જ જોઈએ. તેથી તે પોતાની પરિણીત સ્ત્રી સાથેય વિદ્યુત સંબંધ ન રાખી શકે તો પછી જન્ય કોઈની સાથે તો ન જ રાખી શકે એ દેખીતું છે, પરંતુ જામ છતાં જન્યા લગી સ્ત્રી અને પુરુષ વચ્ચેની અભિન્ન એકતા સાધકની મનોમય ભૂમિકામાં દૃઢ ન થાય ત્યાં લગી પૂર્વે લોખંડેલા શરીરરૂપના જન્ય સુખની લાજણીના સંસ્કારો ખરી ન પડેલા હોઈ બાહ્યમન નિવૃત્ત થાય કે લોખંડા જ કોઈને કોઈ નિમિત્ત દ્વારા પોતાનું ડોક બહાર કાઢે છે અને મનને મુખ્ય કરી મૂકે છે, માટે એને પણ પ્રમાદનું અજ જ ગણા શકાય. પ્રમાદ એટલે અત્મ સ્ખલન જે જે આત્માને ઢગાવે તે તે પ્રમાદના અજ ગણાય.

જનને દ્રિયના સ્પર્શજન્ય સુખનો સંસ્કાર ઠેક આત્માના મૌલિકસ્તર સુધી ગાઢ રીતે પહોંચતો હોઈ તે સંસ્કારની અસર તેટલી જ વધુ પ્રમાણમાં નિનિત્ત અને ભ્રમી હોય છે એટલે આમગ વધતા સાધકને જેટલું એ શક્ત્ય પીઠ છે, તેટલું ખીજી ઇન્દ્રિયોના વિષયો પીજ્યા નથી એ કે બધી ઇન્દ્રિયોના વિષયો એક પીજાના નિકટ કે જરા દૂરના સગી તો છે જ પણ એનો

+ જલે ધારે જૂઠા, નિકટ દીસતાં ગાગરથડા,
પરંતુ જન્મેમાં અમરૂપ જ માટી જમી રહી,
મદ્દા ભેડી બધી, સકળ નરનારીતણી ઘડી
બધામાં રાજ છે અમરૂપ રહી આત્મદીવટો.

સળધ રાજા અને રાજદલ જેવો છે જેમ રાજદલ સાથે લડવાનો હેતુ, રાજાને જિતવા પૂરતો છે રાજા જિતાઈ જાય તો એ બધા સ્વયં જિતાઈ જ જાય છે

“એક વિષયને જિતતાં, જિત્યો સૌ સસાર;
નૃપતિ જિતતાં જિતીએ, દળ, પૂર ને અધિકાર”
“શ્રીમદ્”

કષાય, એ પ્રમાદનુ ત્રીભુ અગ છે અપ્રમત્ત દશામા આગળ ઉત્તરોત્તર વધતા નિર્ઞથ સાધક વિકાર ઉપર સર્વોપરી કાબૂ મેળવી શકે છે, પણ તોય કષાયનો અશ ઠેક બારમા ગુણુ-સ્થાનકે ન પહોંચે ત્યા લગી રહી જાય છે અને તેને લઈને જ ઉપશમ કોટિની વિકાસશ્રેણિથી વિકાસ પામેલો જીવ, ઠેક અગિયારમા ગુણુસ્થાનકથી પણ ઉત્તરોત્તર ક્રમે ક્રમે પડીને ઠેક કેવળ-અજ્ઞાનીની કોટિમા મૂકાઈ જાય છે કષાય અને નોકષાય મળીને ચારિત્ર મોહનીયના પચ્ચીસ પ્રકારો છે, X પણ તે સર્વનુ મૂળ મોહ છે અજ્ઞાન ગયા પછી દૃષ્ટિનો મોહ ટળે છે, પણ એ નિર્મોહતા જ્યા લગી વિચાર, વાણી અને વર્તનમા સાગોપાગ અને સહજ ન ઉતરે, ત્યા લગી જીવ સાધક દશામા રહે છે, એટલું જ નહિ બદકે અસાવ-ધાનતાથી એનું પતન પણ કરે છે જો કે જે સાધકનું જ્ઞાન ઊંડું X ને નક્કર હોય છે, તે સાધક પતન પામતા, પહેલા જ

X આ વિષે અગાઉ વિગતવાર કહેવાઈ ગયું છે

X ક્ષાયિક સમકિતી જીવને આ બીના લાગુ પડે છે બાકી ક્ષયોપશિક ભાવે રહેલો જીવ તો માત્ર ઉપસ્થિત થતી ઘટનાઓને જ

ધેતી જાય છે પરંતુ એનેય ઘાઠસી તો સતત રાખવી જ પડે છે
નિંદા એ પ્રમાણનું ચીથું અગ છે

એકનો પોતાને બાસેલાં ઢોપ, બીજા આગળ ઉઘાડે ઠરી
એને (આગલાને) કહાડે પાડવે એ નિંદાનું સ્ફુટ સ્વરૂપ છે
આથી દૂષિત વ્યક્તિનો ઢોપ ઘટતો નથી અને એ રોજનો ઘેપ
નિંદા ઠસાર અને નિંદા સાબળનારને લાગે છે, એટલું જ નહીં
પણ એને લીધે ઝેરીકું વાતાવરણ વ્યાપક થઈ અનેક સદ્ગુણોને
મારી નાખે છે તેથી કહું છે કે :—

નિંદાસરુ એકે અનિષ્ટ નથી” નિંદાનું અજ્ઞાન જ
એને આ અનિષ્ટ હજી ગણાવી એ ઝેર પીવડાવે છે જ્યાં
જ્યાં આગસુરુ અને અજ્ઞાનતા હશે, ત્યાં ત્યાં નિંદાની વેલ
વધુ પાડવાની જ્યાં ઉઘાઝશીલતા અને વિચાર હોય છે; ત્યાં
અપી અનર આછી પહોંચ છે આ નિંદાના આગ્રીકું અને સ્ફુટ
સ્વરૂપની વાત થઈ અહીં જ વદતાય છે તે સૂક્ષ્મનિંદાવિષયક
છે પાતાથી બીજાના વગર, વાણી કે વિચાર કલકાં છે એવો
પદારથ આ એક નિંદાના પગરુ થઈ શકે જાય તો પોતા
કે તો મીઠો અશના અનુકૂળતામાં પ્રભાવમાં વિષામાં લાભમાં
કે ગતિમાં આગ વધી જાય ॥ અને પોતે પોતાની અસક્રિત

કે સિધ્ધ્યાભિમાનથી એ જોઈ શકતો નથી, ત્યાં પણ પ્રથમ ઇર્ષ્યા, અસૂયા અને દ્રોહાદિ જન્મી નિદાનુ જોર જામે છે. નિદા એ ન દેખાતી મહાહિમા છે આ નિર્દય રાક્ષસી આત્મરસને ચૂસી લે છે, માટે જ એનો પ્રમાદના ચોથા અગમા સમાવેશ કર્યો છે

વિકથા એ પ્રમાદનુ પાત્રમુ અગ છે (૧) લોભ્ય પદાર્થોની કથા (૨) સ્ત્રીઓની લાવણ્યચેષ્ટાની કથા. (૩) પરિશ્રદ્ધ અથવા વિલાસી સાધનોની કથા. તથા (૪) લડાઈની કથા

જેમ કે—“આજ તો શુ મળનુ શાક થયું છે ! અને રાયતુ તો જુઓ કેવું સ્વાદિષ્ટ !” —“તમારા ફલાણા શુભ પ્રસંગે અમે શીખડપૂરી બનાવવાના” —આવા આવા પ્રકારની ખાતી વેળાએ કે ખીજી વખતે વાતો કરવાથી કે સભારવાથી સ્વાદેન્દ્રિયની આસક્તિમા મોટો ઉમેરો થાય છે અને સ્વાદેન્દ્રિય સાથે જનને દ્રિયનો સખધ હોઈ તેટલે અંશે એને પણ ઉત્તેજન મળે છે.

“અહો જુઓ તો ખરા ! પેલા મારા વાલીડાએ કેવો રૂપાળો બગલો બધાવ્યો, કેવા સાધનો વસાવ્યા !” આવા આવા વર્ણનથી કે સ્મરણથી પરિશ્રદ્ધ અને વિલાસના સુષુપ્ત સસ્કારો જાગૃત થઈ સયમને બદલે અસયમને માર્ગે દોરે છે વિલાસી સાધનોનો વપરાશ પણ વિકારવૃદ્ધિમા ઉમેરો તો કરે જ છે

*સ્ત્રીના ગીતોનુ, અભિનયોનુ કે સુદરતાનુ વિકારવર્ધક વર્ણન કરવુ કે સ્મરણ કરવુ તે સ્ત્રી સખધી વિકથા છે, જે રીતે સ્ત્રીનુ વર્ણન પુરુષને લાગુ પડે છે, તે જ રીતે પુરુષનુ વર્ણન સ્ત્રીને લાગુ પડે છે.

એક રીત “હવાળો, હવાળાને જિતી ગયે, હવાળો
હાર્યો” એમ પણ “હે શુ કહો છો?” એમ કરી વૈર, મેધ,
આવેશ, કુતુહલ હાસ્ય શોક કે કમ માનવી પોતાની પ્રેમ
જન્માવે છે

એક યા બીજા પ્રકારે પ્રમાદના આ પંચિ અંગે આત્માના
રવિને કાઠી છે છે એના અનંત વીરને ધૂળ ભેગુ કરી કાચર
અનં પામવું જનાવી છે છે આ બધાનું મૂળ શિક્ષ છે હવે આગળ
વધના કહો છું કે

“દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ સાત પ્રતિબંધવિષય”

અર્થાત્ વિષયો પ્રત્યે અત્યંત વિશ્કિત હોવા છતાં કેવળ
નિર્મોહી થવામા જેમ પાંચ પ્રમાદો દ્વારા થતાં મનને; કેલકલ
સાધક બને છે તેમ પ્રતિબંધ પણ પ્રેમપ્રવાહને સર્વ બંધક
થવા દેના નથી અને આત્મશક્તિને ટકવા દેતો નથી તે પ્રતિબંધ
સાત પ્રકારનો હોય છે (૧) દ્રવ્યને, (૨) ક્ષેત્રને, (૩) કાળને
અને (૪) ભાવના જેમ કે મન અમુક જ બ્યક્તિ, મહત્ત્વ કે
વસ્તુ હોય ના હાવે નહિ તો હું વિઠાસ ન સાધી શકું અને
અમુક જ ક્ષેત્ર કે કામક્ષેત્ર ગમે છે બીજું નહિ, અમુક જ વચ્ચે
હું અમુક જ કરી શકું અમુક ભાવેમા કે સંયોગોમા જ હું
આમ કરીશ કે આ નત્ય નાચરીસ. વગેરે, વગેરે” એ કે
ઉગતા સાધકનં પ્રથમિક દિશામા આનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને
ભાવાનું અવલંબન સાધક પણ નીવડે છે આગળ વધેલા સાધ
કોને પણ આ બધા નં નક્કી વાતો આમા કથિતાશય નથી, અહીં

કથિતાશય એ છે કે, એને એ બધનકારક ન નીવડવું જોઈએ x

જે સ્વપરના વિશેષ ઉત્કર્ષનું કારણ ભાસે અને યથાર્થ એમ જ હોય, એવો જિનાસા અને ઊડા આત્મચિંતનથી નિશ્ચય થાય તો તે કારણને કોઈ પણ ભાવેના બધન વિના કાર્યપરિણત કરી શકાય, આવી અપ્રતિબદ્ધ દશાનુ આ ચિત્ર છે.

પણ એ અપ્રતિબદ્ધ દશાનુ આચરણ કે વિચરણ કેવું હોવું જોઈએ? એની સ્પષ્ટતામા કહે છે કે -

“વિચારવું ઉદયાધિન પણ વીતલોભ જો”

- બધનરહિત વિહાર, જોઈએ તો અદરનો હોય કે બહારનો હોય, પણ તે :-

(૧) ઉદયાધિન હોવો જોઈએ ! x

ઉદયાધિન એટલે સહજ સ્ફુરેલો વળી એ સહજ સ્ફુરણ કે આતરંધ્વનિ સત્ય જ છે કે મિથ્યા? એનું પ્રમાણ

x શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને જ્યાં અને જે દશામા અમુક ક્ષેત્ર, અમુક કાળ અને અમુક ભાવ પ્રતિબધક નીવડવાનું ભાસ્યું ત્યાં અને તે દશામા એમણે અપરિચિત સ્થળોમા, અપરિચિત વ્યક્તિયો વચ્ચે અને અનેક સંયોગો વચ્ચે, અનિયતકાલીન અપ્રતિબદ્ધવિહાર આદર્યો અને જે દશામા એ બધુ પ્રતિબધક નહોતું નીવડ્યું ત્યાં પરિચિત સ્થળોમા પરિચિત વ્યક્તિયો વચ્ચે અને પરિચિત ભાવોમા ખાર ખાર ચોમસા ગાળ્યા

x “ઉદય” વિષેનું વિશેષ વિવેચન અગાઉ થઈ ચૂક્યું છે.

એ કે જે સદ્ + અય્ + ય એટલે કે જીવે લઈ જનાર રૂપાત્મ હોય કે વસ્તુવિક્રી રીતે તેમ જ હોય છતાંય આવા નિર્જન સાધકે તો એનાથી પણ વૈતલું બને છે, કારણ કે પ્રતિષ્ઠા કે એવો કેઈ પણ પ્રકારનો લોભ સૂક્ષ્મ રીતે પણ રહ્યો હોય તો તે એક ગાઠ છાકાવી બીજી ગાઠોથી બાધી લે છે એટલે જ આગળ વધતા કશું કે - ઉદ્યાધિન તો બરું પરંતુ

(૨) સાથે એ વીતલોભ એટલે કોઈપણ પ્રકારની આકાંક્ષા કે લાલસાથી વિરહિત હોવું જોઈએ

જેનાથી કર્મોના ફળ માત્રની કામના છૂટી ગઈ છે અથવા જે પોતાની જાતને વીતરાગચમ્પુ કે વીતરાગના મુક્ત ઉપાસક શુભચરણે સમર્પી આત્મસિદ્ધિમા આગળી ગયો છે તેને આવી સહજ દશા સ્વાભાવિક છે

અહો । । । એવો આત્મ અવસર ક્યારે આવશે ?

: ઉપસહાર :

ઉપરની પાંચ કડીમા જૈન દૃષ્ટિએ વિકસકમના ચૌદમંદિના છઠ્ઠા શુભસ્થાનકનો સળધ હતો. અહીં મુખ્યત્વે સાતમાનો સળધ છે હવે પછીની આઠ કડી સુધી સાતમાથી આઠીને બારમા શુભસ્થાનક સુધીની સકલના રહેશે.

સાતમાથી અગિયારમા સુધીના શુભસ્થાનો, મના પરિણામની ધારાઓ છે તમની વધુમા વધુ સ્થિતિ પણ સુદૃઢ નેટલા કાગ કરતાય જૈન આગમોએ બોધી બતાવી છે

એટલે બારમે પહોંચ્યા સુધી પતન અને વિકાસ-ભરતી અને ચોટ-વચ્ચે સાધનાજીવન હોલતુ હોય છે, એમ છતાં ત્યાં પણ આતર દિશાની તરતમતા હોવાથી એની જુદી જુદી કક્ષાઓ કાયમ કરવામા આવી છે

સાતમા ગુણસ્થાનકમા કાંધનો સર્વથા અભાવ થાય એટલે કે આવેશને કારણે એનું પતન સંભવતું નથી પરંતુ માન, માયા અને લોભના અકુરાઓ રહેલા હોય છે, એ જ રીતે “ હું સ્ત્રી છું કે પુરુષ છું ” એવા વેદનપૂર્વકનું ભાન કે જે જાતીય આકર્ષણના કારણરૂપ છે, તે પણ કહ્યું હોય છે હાસ્ય રતિ, અરતિ, ભય, શોક જુગુપ્સા એવા એવા ભાવો પણ એને સ્પર્શી જાય છે.

આઠમામા માન ગળી જાય છે નવમામા માયા અને વેદભાન બન્ને એકી સાથે ટળે છે દશમામા સૂક્ષ્મ લોભ જ માત્ર રહે છે બાકી બધું દૂર થઈ જાય છે અને તેણે જ કરીને જે ઉપશમ શ્રેણીવાળો જીવ હોય તો, અગિયારમા ગુણસ્થાનની ભૂમિકાને સ્પર્શીને તુરત જ પતનના ચક્રમા પાછો ફરે છે અને નહિ તો (ક્ષપક શ્રેણીવાળો હોય તો) અગિયારમે ન જતા દશમાથી સીધો બારમા ક્ષીણમોહના ગુણસ્થાનની ભૂમિકામા પ્રતિષ્ઠિત થાય છે પાંચમી પતન સંભવતું જ નથી અને અત-મુંદૂર્ત જેટલા કાળમા જ વીતરાગતાની પરાકાષ્ઠા સાધી તે આત્મા પોતાના સહજ સંપૂર્ણજ્ઞાન-કેવળજ્ઞાનને પામી જાય છે.

આવી સિદ્ધિ હાસલ કરવા માટે સયમના હેતુઓ કે પ્રભુભક્તિ અર્થે લેવાતા કે મળતા પદાર્થોમા પણ વાપરતા પહેલાં, વાપરતી વેળાએ તથા વાપર્યા પછી આત્માસુરતામા ભગ ન પડે,

તેટલું પ્રતિપણે સાધવા શકેવું જોઈએ.† વર્તનમાં, વાણીમાં કે વિચારમાં પાત્ર પૈકીનો જોઈ પણ પ્રમાણ મનને ડગાવી ન શકે એની ઘોઠી શખવી જોઈએ (કાણે કે મન દૂધે બધું જ દૂધ થવાનો બચ શકેલો છે) તથા પોતાની વિકાસકક્ષા પ્રમાણે ભાસતા સત્ત્વને સમાર્થ રીતે કસી લીધા પછી કેઈપણ દ્રવ્ય, કેઈપણ સેવ, કેઈપણ ઠગ કે કેઈપણ ભાવના જાનમાં સપડાયા વગર કેઈપણ પ્રકાશની લાલચની પસંદ શખી થઈને વગર અસ્ખલિત રીતે આગળવા તત્પર શકેવું જોઈએ.

ક્રોધ પ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
માન પ્રત્યે તો હીનપણાનું માન જો,
માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની
લોક પ્રત્યે નહિ લોક સમ્માન જો. (૭) અપૂર્વ

અર્થ (અપ્રમત્ત દશામાં શકેલા સાધકના પદધિમાંનું પ્રદર્શન અહીં કેમ કેમ થાય છે) ક્રોધ તરફ જ સંકલ્પ રીતે

+ આ માટે જ પાત્ર સુમિતિ જાને ત્રણ શુદ્ધિ સ્વરૂપ આઠ પ્રવચનરૂપી માતા જમણ સાધકનું શક્તિ કેવળ નિવૃત્ત કરી છે (જુઓ ઈ ઉત્તરધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૪)

× કદમાં મહિરના કર્તા આચાર્યશ્રી, પીતરાઈદેવી સ્તુતિ કરતા ઉત્પ્રેક્ષા અલકારોમાં જોઈ ઉક્તિ એવી કહે છે કે હે પ્રભુ! ત કોષને તો પ્રથમ હણ્યો—એટલે કોષ પ્રત્યે તો કોષ દર્શાવો પણ કોષ હણ્યાં જયા પછી બીજા યત્નજોને શી રીતે જિત્યા? કાણે કે કોષ સિવાય જગ કેમ જોવાય? જો જલતાનો અહીં સુદર ઉકેલ છે

ક્રોધ થાય, અર્થાત્ અક્રોધપણુ સ્વાભાવિક જ ણની રહે ! માન તરફ દીનપણાનું માન થાય, અર્થાત્ માનમા અછકડતાનું માન (અછકડપણાનો આદર) હોય છે, એને બદલે અત્યંત નમ્રપણાનું માન (અત્યંત નમ્રતાનો આદર) થાય ! માયા તરફ સાક્ષી ભાવની માયા થાય, અર્થાત્ (સાસારિક) માયા (કપટ)માં સાક્ષીભાવ (તટસ્થભાવ)ની માયા (પ્રીતિ) ગુમાવવી પડે છે, તેને બદલે સાક્ષી ભાવની જ પ્રીતિ લાગે ! અને લોભ તરફ લોભ જેવું ન થવાય, અર્થાત્ લોભ જેમ ખીજને લોભાવીને પોતા પ્રત્યે જે ચે છે, તેમ આત્મા શુભ કે અશુભ કાર્મણુ સાસારિક ભાવને પોતે ન જે ચે છતાં પૂર્વના અધ્યાસે શુભાશુભ ભાવો જેંચાછ આવે તોય પોતે નિર્લેપ દશામા (અલુપ્તભાવમા) રહે !

અહો મારા અંતર્યામી ! આવી દશા ક્યારે થશે ?

એ પરમ પુનિત પણ ક્યારે આવશે ?

વિવેચન :- ઉપરની કડીમા રાગ, દ્વેષ, તથા પ્રમાદની સમુચ્ચયરૂપે વાત હતી. અહીં કેવળ કષાયોને લગતી ચર્ચા છે. “છઠ્ઠીથી માંડીને તેરમી”-એમ આ આઠે કડીઓ મહારણુ-સંશ્રામની સૂચક છે. ત્યારે સામસામેના વિજયગર્વિષ્ઠ મહારથીઓ સામસામે આવી લડે છે, ત્યારે તો જગ ચડીનું સ્વરૂપ ધરે છે સામાન્ય સૈનિકો સાથે સામાન્ય સૈનિકો લડતા હોય, ત્યાં લગી લોહીની નીકો ચાલી જતી હોય, તોયે આટલું જબરૂં ઝનૂન જે પક્ષ વચ્ચે નથી હોતું, જેટલું કે મુખ્ય સેનાનીઓ જ્યારે સ્વયં ઝૂકી પડે છે, ત્યારે હોય છે ! આનું કારણ તો એ છે કે હવે જ વિજયમાળા લઈને દેવીઓ ઊભી હોય છે, કે કેને આરોપવી ?

જે-દે-જ આવે વખતે ખરાખરીનો જેલ હોય છે બરાબર જે જ
દશા આ આંતરમુદ્રમાં અહીં થાય છે

રાજ અને દ્રેષના ચાર-ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભરૂપ
સેનાનીઓ સાથે હવે આત્માને પોતાની સર્વ શક્તિઓ વડે જોઈ
વાર લડી લેવાનું હોય છે જે આત્માએ મૂળથી જ શુદ્ધિસાગર
અર્થાત્ ક્ષાયિકસમક્રિત્ત મેળવ્યું હોય છે એના પક્ષમાં જિતની
લગભગ વધી છે અને જો જ દશામાં જો જો પૂર્ણ સયમ અને
અમમત્તતાના શસ્ત્રથી ક્રોધને જિતી જયો તો પછી ક્રમે ક્રમે
સર્વપર વિજય મેળવીને જ વિરમે છે અર્થાત્ આક્રમે શુદ્ધિમાનેથી
જે દુષ્ણ સપક્ષ મેલિમાં ગયો જો અવશ્ય જિતવાનો એમ
આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાન યોગેશોખા જોય જાણી લે છે

પણ એને જો વિજયમાગા આશપતા પહેલાં એની
દશા ઠેવી છે? તે એમને —

ક્રોધ પ્રત્યે તો વતે ક્રોધસ્વસાવતા,

અહીંથી પહેલાં નજર આવે છે ક્રોધનો અને જો તો
મ્પટ જ છે કે ક્રોધ જ પહેલાંમાં પહેલો ખુસ્લો પડી જાય છે
ક્રોધી માણુસ જાયે ૮ વધુ જા પોતાનું સ્વરૂપ છુપાવી શકે!
એનું માનસિક બધારણ, અતી આકૃતિ અને એની ખાસિયતો,
જો કેવો છે? તે એવા માટે આરસીનો ગરજ સાર છે આ
રીત આગલી નરતનાથી માન માયા કે લોભનો ઠસોટી નહિ થાય!

૮ ક્ષયોપશમ ઉપશમ અને સાચિક જો સુમક્રિતના ત્રણ
બદ છે ક્ષયોપશમન લગતી બીના બનાઈ આવો ગઈ છે ત્રણનો
વધુ વિન્ના ૫૨ નાવશ

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના તાત્ત્વિક લક્ષણો અને

એમની મુખ્ય અસરો

આવેશ, રોષ કે જુસ્સો એ ક્રોધનું મૂળ લક્ષણ છે. સક્રિયતા એ માનનું મૂળ લક્ષણ છે અસ્પષ્ટતા એ માયાનું મૂળ લક્ષણ છે. પરવશતા એ લોભનું મૂળ લક્ષણ છે આ રીતે જોતા એ ચારેના બે જોડા બને +

પહેલાં જોડાનો સમાવેશ રાગમા અને બીજાનો દ્વેષમાં થઈ થકે છે ।

સ સારનું મૂળ લોભથી શરૂ થાય છે આ ઘટનાને જૃહ્દા-રણ્યક ઉપનિષદમાં બહુ સુંદર રીતે વર્ણવી છે X

માની લો કે એક પદાર્થ પ્રત્યે આપણે ખેચાયા હોવે એ પદાર્થ પર આપણા હરીફ પણ ખેચાયા આથી જ એ પદાર્થને પહેલી જ તકે લેવાની આપણામાં લાલસા જાગવાની આવી લાલસા આપણને મિત્રો સાથેની સ્પષ્ટતામાં ડબલ કરે એ તો દેખીતું જ છે આ વાતને તેઓ ન જાણે માટે આપણે કપટનો આશરો લઈશું કદાચ પૂછશે તો વાતને ટાળી દઈશું અથવા

+ હાસ્ય (કુતુહલાત્મક હાસ્ય), સુખ, દુઃખ, ભય, ઘૃણા, શોક અને વિકારનું વેદન એ બધાની અસરો “ નોકષાય ” રૂપે અર્થાત્ કષાયોથી ભિન્ન દેખાવા છતાં એમના જેવી જ થાય છે

X સોઝકામયત ઇકોઽહંવહુસ્યામ્, સ તેન તપો અતપ્યત્;
અર્થાત્ એણે કામના કરી કે હું એકમાથી બહુ થાઉં
અને એણે તપ કર્યું, અને સ સાર થયો.

વિશ્વાસપાત્ર કે પ્રપચ કરીશુ અને પેલા પદાર્થની ચિંતામાં આપણે આપણી વિચાળતાનેય ભૂલી જઈશુ એટલે જો જો પદાર્થને આપણી પાસે આવતો કે આવેલો લાલ્લીશુ કે ભેંઈશુ ત્યારે આપણને ઘર્વ થશે અને જો ગવને લીધે આપણે આપણો પ્રભુને મૂઠ્ઠીશુ અથવા માનો કે આ હરીદાઈમાં બીજા ક્ષત્રી જયા અને આપણે સ્ત્રી જયા તો જો અગત મિત્ર હોય કે બીજા કેઈ હોય; પણ આપણે જોના ઉપર કોઈની વૃદ્ધિ વરસાવીશુ આ જ્ઞાતનો સર્વનાશનો ક્રમ છે એવું જ જોણુ દષ્ટાત-દા ત એક સારી વાતને બીજા પર દસાવવાનો લોક ધર્મ એટલે કે “આ મારી સુદર વાત મારા ગણાતાએ માનવી જ એઈએ જોવો (પોતાની જ્ઞાત પ્રત્યે ધર્મો એઈએ તેને જાહેર) બીજા પ્રત્યે અપ્રેમ ધર્મો.” એથી જો કેવી રીતે માને તે વિચાર આવ્યો, ને તેવો વિચાર આવતા એવી દલમાં જો વાત બીજા પાસે મૂકાઈ કે જેથી કેટલુંક છપાવવું પડ્યું + એટલે માથા થઈ પછી તે વાત જોમાના અમુકે માનાં એટલે જોનું અભિમાન થયું અને જેમણે ન માની તેમના પ્રત્યે અણગમી કે અપેશ થયોX આ રીત આ કોઈકું એકકું એકમેક સંકળાયેલું છે

કોહો પીફ પળાસેઈ । માળો ચિજયનાસજો ।

માપા મિત્તાણિ નાસેઈ, આહો સમ્પચિનાસજો ॥

કોષ, પ્રીતિનો મન વિશિષ્ટ નીતિનો, માથા, મેત્રીનો અને લોક સવનો વિનાશ કરે છે જો રીતે સર્વનાશનું મૂળ

લોભ છે, એ વિષે આગળ કહેવાયું છે મોહ અને લોભ એ બંને વેશપલટા સિવાય મૂળે એક જ છે

અસરો .

ક્રોધની અસર શરીરપર્યંત જલદી પહોંચી જાય છે.
માનની અસર બુદ્ધિ અને મનપર્યંત પણ રહી શકે !
માયાની અસર હૃદયપર્યંત પણ રહી શકે !

અને

લોભની અસર ઠેક આત્માપર્યંત પણ ગાઢ અને છૂપી રીતે રહી શકે ! એ રીતે-એકથી બીજા વધુ સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતર અને સૂક્ષ્મતમ છે

આ રીતે -

ક્રોધ	સૌથી	પહેલો	વિદાય	થાય	છે.
	પછી	માન	"	"	"
	"	માયા	"	"	"
અને છેવટે જ	લોભ	"	"	"	"

લોભને સર્વાંગ રીતે જિતી ગયા, એટલે સર્વ કંઈ જિતી ગયા પરંતુ લોભ શીઘ્ર ન પરભાય એવી જી હી વસ્તુ છે. શુભ કે અશુભ, સત્ કે અસત્ પ્રવૃત્તિ માત્રમા એની નિગૂઢ અસર છે. લોભ છેક ખરી ગયા પછી એની દશા કેવળ સર્વાંગે સહજ હોય. પણ આ દશા શબ્દાતીત દશા છે, એને પામવા માટે તો સત્પ્રવૃત્તિનો આદર કર્યો જ છૂટકો ! સત્પ્રવૃત્તિ એટલે વાણી, વિચાર અને વર્તનમાં સત્યને વણવાની જ આત્મતક્ષીનતા, માટે જ અહીં કહ્યું કે -

“ક્રોધ પ્રત્યે તો વતે ક્રોધસ્વભાવતા,”

ક્રોધ તરફ જ સ્વાભાવિક ક્રોધ થાય એટલે કે આત્માને પોતાનું અભ્યપ્ત સહજ થાય! એ તો સ્પષ્ટ જ છે કે ક્રોધ નો અર્થ આવેશ કરીએ તો આવેશ એ જ આત્મપ્રત્યક્ષ અને એમ હોઈને જ શરીર સુખી એની મુખ્ય અસર ઉતરે છે કેટલું બધું હળાકુળા ઝેર! વિદ્યા! મેં તેટલી હોય, પણ ક્રોધ આવ્યો એટલે રણવારમા પાણી ઉતરી જાય. શક્તિ અને મુદ્રતા બાહે તટલી તેજસ્વી હોય પણ હિંસા અને બેઠાણપણ આવી જ જાય! જૈનઆજમે, માનસશાસ્ત્રનો એક ઝીણવટભર્યો સિદ્ધાંત રજુ કરતા કહે છે કે નારકને ક્રોધ ઘણો હોય છે અને તેથી જ એનું શરીર તથા બેઠાણ અને દુઝ ધમધ હોય છે ક્રોધી મનુષ્યનું અતરંગ શરીર ભાગ્યે જ એથી જુદું હશે! X આથી જ કહ્યું કે એ દશામા સ્વભાવપણું” કાયમ રહેવું પડે. બહીમા

+ એથી જ મનુષ્ય પ્રાથમિક ભૂમિકામાં પૂર્ણ સક્રિય બની જાય છે પ્રશુઆમા પોતાના પ્રત્યેનું જેટલું મિલનસારપણું હોય છે એટલું પણ પ્રાથમિક ભૂમિકાના માનવીમાં નથી હોતું પણ ધીરે ધીરે ત ખીલે છે જેમ જેમ ખીલે છે તેમ તેમ તેટલે અશી વ્યાપક થતો જાય છે તિર્થંગ્યોનિમા માયા ઘણી શરમ અને લાણીના પ્રબળ તરવો એમનામા સ્પષ્ટ હોય જ છે વસ્તુતઃ એનું અતરંગ મન જ લાગણીપ્રધાન હોય છે સ્વાભાવિક અથા પ્રેરણાઓ જ એમનો આહાર, નિકાર વશવૃદ્ધિ આદિ ચલહાર થતો હોય છે ખનિજથી માલીને ઠેક ખાન, ગાય, અંધ અને વાનરસુખી આ ઘટના તરતમતાએ રેખાય છે

X આથી જરાબર ઊણદુ દેવગનિમા હોય છે

જે કષાયોની વાત થાય છે, તે સન્નવલન સ્વરૂપના છે X આ ક્રોધ પાણીમા પડેલી રેખા જેવો છે એમ છતાં એ રેખાનુ આવી ઉચ્ચ ભૂમિકામાં રહેલ આત્માને એટલું જ અપરપાર દુઃખ થાય છે કારણ કે એ આત્માથીને આત્મામા ખૂચેલો આ કાટો, અગાઉ પીડતો એના કરતા ઠેઠ આત્માની પ્રશાન્ત સમાધિને સ્પર્શીને વિક્ષેપ પડવાથી હવે વધુ ખટકે છે જેમ કાઠો નજીક દેખાતો હોય અને ત્યારે જ હાથ થાકે કે કોઈ જીવ પકડીને હિરાન કરે ત્યારે તાડને દુઃખ થાય તેમ ! ક્ષમા એ ક્રોધને જિતવાનુ હથિયાર છે, એ ખરુ પણ સ્વભાવસ્મૃતિની સ્થિરતા વિના ક્રોધનુ ખીજ બળતુ નથી

ક્રોધને વટાવ્યા પછી આવે છે, માનનો વારો એટલે કહે છે કે -

X અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની એ ત્રણ ચોકડીઓ, આ ભૂમિકામા હોતી નથી પરંતુ મૂળિયારૂપે જોઈએ તો સન્નવલન કષાયમા અને અનંતાનુબંધીમા દ્રવ્યરૂપે કશોય ફેર નથી એ પણ કષાય છે ને આ પણ કષાય છે ફેર માત્ર કાળ, ક્ષેત્ર અને ભાવનો છે અર્થાત્ અનંતાનુબંધી કરતાં અપ્રત્યાખ્યાનીય, પ્રત્યાખ્યાનીય અને સન્નવલનીય ઉત્તરોત્તર ઓછો કાળ ટકે છે ઓછા હિરાન કરે છે, એને સર્વ કરણો પર કેમ વાર ઓછી ઓછી અસર ઉપજાવે છે પણ મૂળિયુ છે ત્યાં લગી પણ સાધકને તે જ પવા દેતુ નથી, એ તો પ્રત્યક્ષ અનુભવની જ બીના છે

“માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો;”

માન જ વિશ્વ જેવડા બ્રહ્માટ સ્વરૂપને દેહમાં પૂરી રાખે છે ઉછળતા પ્રેમશક્તિધુને અમુક જ પાત્રમાં જોખી રાખે છે અભિમાની માનવી, અતડો અને અટ્ટહો પડતો જાય છે અને તેમ તેમ જોની ચિત્તસતી શક્તિઓનો વેગ અટ્ટી પડે છે. જોકે જાહના માનવીથી માઢીને ઠેક સાવમાં ગુણસ્થાન સુખીની બુદ્ધિમાં પર્યાવ માનવીમાં જોએવધતે જશે જો શુમાનનો કટો રહ્યો હોય છે ગદ્ગદ અને કપાયોમાં માનની જે બીના આ અગાઉની કડીમાં વણવાઈ જૂઠી જોના કરતા અઢી સૂક્ષ્મપણે રહેલા માનની બીના છે જો હરને જોવો વિજેતા સાધક આ રીતે મટાડે છે

‘માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો,’

અર્થાત જ્યારે જોનું અભિમાન મન ઉપર અસર કરે છે કે તુરત જોને જો પોતે દીનપણું, હઠીરી, નમ્રભાવના સ માનરૂપે બદલી નાખે છે. હા ત જોના સામે જોવો વિચાર આજ્યો કે “મારો ઠેટલો મઢિમા ગવાય છે !” કે તુરત જોની સામે જો જોનું અદોલન જોડી કે—“મઢિમા નાથનો હોય, ચાકરનો ન હોય ! હું તો સારી પુરુષો કિંવા વીતરાગ પ્રભુનો અરણ્યકિંકર છું આ દેહનો ગવાતા મઢિમા જો તો દીનાનાથનો છે, કારણ કે હું જોમને શરણે સમર્પણ ગયો છું ”

આ વિચાર જ જોને સ્વયં અપરિમિત લાવો તરફ દેખી જશે જો જોકે કુદરતી નિયમ છે કે જોનો આત્મા જટલો હજવો તેટલો જ તે જીવ અને છે જોને દીનપણું તરફ ખૂબ આકર્ષ છે,

અઢી માનનો અર્થ—સન્માન, આદર—છે

તે સાચે જ દીનાનાથ બને છે, જે પોતાને અણુથીય અણુ હૃદયથી માને છે, તે મહાનથીય મહાન બને છે અહીં કદાચ શકા થાય કે તો તો “ માણસની લાવના પ્રમાણે જ માણસ બને છે ” એ સિદ્ધાંત ખોટો ઠરે. પણ એનું સમાધાન તો સ્પષ્ટ જ છે કે, હૃદયની આવી દીનતા પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રગટ કરનાર સાધક, સામાજિક પ્રલોભનો આગળ પામર કે સકટો આગળ દીન થતો, નથી, ત્યાં તો તે અમીરીખાસિયત ધરાવે છે. જ્યારે પોતાને, “ અહં બ્રહ્માસ્મિ ” માનનાર પણ એવા સંયોગોમાં તો કળાણ અને કાયર બની જાય છે આ પરથી એ સિદ્ધ થયું કે વાસ્તવિક રૂપે તો મહાન આશય ધરાવનાર જ સાચેસાચી ગરીબી ધરાવી શકે છે જેનું હાડ જ સહજ રીતે ગરવું થઈ ગયું છે, તે પ્રત્યેક સંયોગોમાં અભિમાનની સાકળથી મુક્ત જ રહે છે

આટલા બંધનમાંથી છૂટ્યા પછી પણ સાધકને માયાનું ઝોડ પકડી લે છે અને પોતાની ભૂલોને સાવ ખુદ્દી નમ્રતાથી કહેવાનો વગેરે અભ્યાસ જેને સહજ થયો છે, એવા સાધકમાં પણ અમુક વાત ઉત્તમ છે. પણ અમુક વખતે અને અમુકને કહેવા જેવી છે, ખીજને નહિ. આવી આવી સાત્ત્વિકતા સધરવાની વૃત્તિ રહી જાય છે X પુરુષ, પુરુષ થવા ઇચ્છતો હોય, છતાં જો એને, જન્મ સ્ત્રીનો મળે તો એમ થવામાં આવી વૃત્તિ કારણભૂત હોય છે, એમ જૈનતત્ત્વજ્ઞાન કહે છે. ખરી રીતે તો વેદભાનનો આની સાથે (માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ) સબંધ છે. પછી પુરુષ સ્ત્રી થાય કે સ્ત્રી પુરુષ થાય ! પરંતુ જ્યાં લગી અસ્પષ્ટતા છે, ત્યાં લગી જ

X અહીં ‘ચેતાખર’ આમ્નાયમાં બહુ માન્ય એવા ‘મહી’ તીર્થ કરનું પૂવ છાવન મનનીય છે.

જન્મમરણનો ફેરો છે અહીં જે “માયા”ની વાત છે તે પૂર્ણ બીજી છે, એટલે જ કહે છે કે :-

“માયા પ્રત્યે માયા+ સાક્ષીભાવની”

માયા જાણે ઘણે, પણ સાક્ષીભાવની ઘણે અને આવી ભૂમિકામાં એવો ક્ષપકભેજીવાળો જીવ, જે જ ભાવ રાખીને માયાને તરી બાંધે છે અર્થાત્ ત્યારે જે ભાવ આપે, ત્યારે જ એનું નિરાકરણ ! આવા સાધકને એક પણ વિકલ્પનોય પરિશ્રદ્ધ પામ્યા નહિ ! એતો સાક્ષીરૂપે જ રહે ! જેમ ન્યાય દરબારમાં વાદી, પ્રતિવાદી જમી તેટલા ઉજળતા હોય પણ આદ્ય સાક્ષીને તો માત્ર જે એક તો જ કંઈ પેટે કહેવાનું હોય ન ઉલ્લુ ન અધિક તેમ આવી કેપ્ટિનો આદ્ય ન આપ્યા જાણે કે ન તેમ જાણે. અર્થાત્ જળકમળવત નિહે પ રહે X જેટલે અથો સાક્ષીભાવની

+ અહીં “માયા”નો અર્થ પ્રીતિ છે

X ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જમણુ ભગવાન મહાવીરના સાધના-કાળમાં પોતે ધ્યાનમાં હતા, તે વખતે આવો જ એક પ્રસંગ છે ખડીના સાહિત્યમાં એ જ પ્રસંગ કામસેનાના રૂપકમાં ગોઠવાઈ ગયો છે

બીજારી કામની સેના, વીરને શુ કરી શકે !

શમે શમે બર્ષો પ્રેમ, વિકારો રમે નહી શકે !”

એ કરતા પણ વધુ સચોટ સ્પષ્ટતા અને સમતાની પરત્ર કાઢાનું બિત્ર મુનિ સ્વલિલાદના કેાડુયા સામેના પ્રસંગથી તારવી શકાય. સાક્ષી ભાવની સપૂર્ણ વફાદારી વિના એવી એ પરિસ્થિતિમાં ગવ કે પતનથી છૂટવું અશક્ય છે

માયા લાગે એટલે અંશે સસાર છૂટે અને સસારની માયા લાગે એટલે અંશે સાક્ષીભાવ છૂટે—પણ એટલે આવ્યા પછીય એક છેલ્લું છતાં મોટામાં મોટું આવરણ આત્મરવિના પૂર્ણ પ્રકાશને રોકી રાખે છે એટલે જ કહે છે કે :—

“ લોભ પ્રત્યે નહિ લોભસમાન જો.”

અર્થાત્ લોભની આગળ “લોભ” જેવું ન બનવું આ વાત ઘણી જ દુર્ગમ છે આ પહેલાની કડીમાં “વીત લોભ” સ્થિતિની વાત હતી આ ઘટના એનાથીય ઉચ્ચ કક્ષાની છે. માયા સર્વથા છૂટ્યા પછી આત્મા પોતે ન ખેંચાય એમ બને, પોતે કશીય ઇચ્છા ન રાખે એમ પણ બને પરંતુ એની પાસે ખેંચાઈને કોઈ ગળે બાંહે એનું શું ? જો કે એ ખેંચાઈને ગળે બાંહે એવા પોતા વિષે કારણો રહ્યા જ છે, નહિ તો એમ બને જ નહિ ! એટલે જ કહે છે કે, આવો સાધક ન તો લોભ’ડ બને કે ન તો લોહચુબક બને ! લોભીને જેમ લોભ ખેંચી જાય છે અને આખરે લોભી અને લોભ બન્ને પીડાય છે, તેમ આવા સાધકમાં સર્વશક્તિઓ સર્વાંગપણે ખીલી નીકળવાથી જગત્, તારકના કે પરમાત્માના સ્વરૂપે એની તરફ નિહાળવા માટે છે. જો એમાં એ ચલિત થયો અર્થાત્ પોતાની અપૂર્ણતાને પૂર્ણતા માની રોકાઈ ગયો, એટલે ઠંઠ તળિયે જઈને ખેંસવાનો વખત આવે ! એય રૂખે ને શક્તિઓય રૂખે !

ક્ષપકશ્રેણી જીવ આ બધું નાટક દ્રષ્ટા રહીને નિહાળતો હોય છે. એથી જ દોર પર નાચતા નટની જેમ એ સુરતા ટકાવી રાખે છે અને આ બધું ઇંદ્રજાળનું લપસિંહર મનમાં આવે કે

તરત જતમુદ્ધર્ત જેટલા કાળમા જ પતાવીને સત્થી સજ્જ ૫૨
પાછો કાયમી બાવી બાય છે

અહો જોવો અપૂર્વ આવસર ક્યારે આવશે ?

ઉપસહાર

મૂકિતની ભૂમિકા સ્થિર ન માથ ત્યાં લગી હજલે ને
પમલે પતનનો ભય રહ્યો છે કાલજની કોટલીમા સદાચ વસવાને
નિર્દોષ સ્થેતુ કંઠણ, પૂળ કંઠણ, અત્યંત કંઠણ, દુર્ગુણ જે નિમિ
તથી જ મ્યો જે નિમિત્તપર જ માત્ર દષ્ટિ બાય છે, એટલે જ
જો નિમિત્તની નિંદા કરાય છે અને દુર્ગુણ જોમ જ સ્ત્રી ભાય
છે પરિણામે જોક નિમિત્ત જૂઠવીને ણીલા નિમિત્તને જો જ
દુર્ગુણ જીઠાવીને રીખવતો ફરે છે જો દુર્ગુણ મત્તે જ જુગુપ્સા
ભાય તો દુગુણ ટળે જ અને દુગુણ ટળ્યો એટલે સદગુણે
જોની જગ્યા પૂરી જ સમજવી. કોષ ઉપર સાથે જ કોષ મ્યો
કે વિભાવ ટળી સ્વભાવ જોની જગ્યા પૂરશે જ જે એટલો જોએ
કોષી તટલો જ ત વધુ પ્રેમી અને ઉદાર.

હું મોટો” આને જાહે “લગુમીવ હું લગુ” જો ભાવ
જાળ્યો એટલે “આને હું કેમ નમુ” જો ભ્રમી છૂટી જશે ને
જોનું હૃદય સહેજે વિચાળ બનશે. “રજો જા મારી ગુણ વાત
જાણી જશે તો શુ મરશે ? જોને જાહે જાણુ જળત જગ્યા માફ
મુદુળ છે ત્યાં હું કેનાથી અને શુ છુપાવું ?” જો ભાવ જાળ્યો
એટલે અન્ન વાણી, વિચાર અને કમ જોક નાના ખુણામાં જતાં

હોય તોય એનું સ્થાન નિખિલ વિશ્વના હૃદયમા નિયત થઈ ચૂક્યું
કેવી એની સમર્થતા ! એ જ્યા જ્યા જશે ત્યાં લવસાગર એને
માર્ગ આપશે !

“અહા હું કેવો ચમત્કારી ! મારી મોરલીના નાદ આગળ
કોણ નથી ડાલતું ? એને બદલે હું જ “સર્વ હુ”* એ લાવ
આવ્યો એટલે એનાથી શું અજાણ રહ્યું ?

આ પછીની કડીઓ આવા પુરુષની મનોદશાને વ્યક્ત
કરશે અને છેલ્લી કડીઓ અતિમ પરિણામ લાખશે આ વર્ણવેલી
ભૂમિકામા ધર્મધ્યાન X અને શુકલધ્યાન બન્ને હોય છે, પણ
ક્ષપકશ્રેણીવાળા આત્મા માટે આખરી પ્રતિષ્ઠાનુ ક્ષેત્ર તો શુકલ-
ધ્યાન જ અવધારવા યોગ્ય છે

બહુ ઉપસર્ગ કર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહિ,
વદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં;
લોભ નહિ છે પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો (૮) અપૂર્વ.

અર્થ — (ગત કડીમા ક્રોધાદિ રિપુઓને જિતતા કલા-
કારની કલાનુ સુદર દર્શન હતું, અહીં એનું જીવનવ્યાપી પરિણામ
પ્રગટ થાય છે -)

● HEART OF RAMA,

X ધર્મધ્યાન અર્થાત્ આત્મેતર લાવોમા જવા છતાં
આત્મભાનને શુભાવતા પહેલા ચેતી જવું અને શુકલધ્યાન એટલે
આત્મભાનની ઊંચી ને ઊંચી ટોચે ચડયે જવું

દેખીતું કશું કારણ ન હોય, છતાં જમાવની તક આપ્યા વગર અને યેતબ્યા વગર અણુધાર્યો બન પર હુમલો લાવનાર તરફ પણ અંશ માત્ર આવેશ ન થાય! સત્તા, સપત્તિ, શક્તિ, સાધન અને શામન એ પાંચે મદાયમા સર્વોપરી મનાતા ચક્રવર્તીનું અણુનમ મસ્તક જૂઠી જૂઠીને ચરણપૂલી યુગ્મે, છતાં અભિમાનનો અકુર બળે નહિ દેહ બંધ તો છે જતો. પણ એક શામને પણ માયાનો રંગ ન થાય અને બહેને આખા જગતને અમરકાર વડે આજી નાળે એવી પ્રબળ સિદ્ધિઓને હજી સ્વાભાવિક બળે ! તોય એ રસસ્તુમા પોતે અનવાચ નહિ ! હાજર થતી સિદ્ધિઓમા પણ સંસારનું કારણ પ્રત્યક્ષ નોંધને આત્મા અલિપ્ત રહે !

અહા ! વીતરાગ દેવ ! એવી કાલો ક્યારે આવશે ?

વિવેચન અનાત્મભાવના પરપોટામાં આત્મા ન બળે તો આવેશનું કારણ રહેતું નથી. ખાટલી બધી અપ્રમત્ત દશા જેને સહજ ધર્મ તે સાધકનો પ્રથમ નબરનો શત્રુ ક્રોધ ખરી જાયો અણવેલ પણ મૂળિયા સહિત ક્રોધ ગયો એની ખાતરી શી ? માટે જ કહે છે કે —

બહુ ઉપસર્ગ કર્તા પ્રત્યે ક્રોધ નહિ,”

ક્રોધનાશનું પ્રાયમિક પરિણામ એ થાય કે, ઉપસર્ગ કરનારના દષ્ટિએ પણ દેખાતો મહા ઉપસર્ગ એને મન મહા મૂલ સાધનસામગ્રી બને ! કારણ કે વિશ્વમા બનતી એક નાનામા નાની પણ ધનના અહેતુક નથી, એનું એને અપરોક્ષ જ્ઞાન હોય !

અહીં શ્રીમાન ગજસુકુમાર મુનિનો પ્રસંગ અવલોકીએ :-
સોમિલ બ્રાહ્મણને જ્યારે પોતાના જમાઈ ગજસુકુમારે
પોતાની પુત્રીને અવિવાહિત દશામા મૂકીને જ પ્રણવ વૈરાગ્ય
લાવનાથી પ્રેરાઈ સર્વ સગોનો પરિત્યાગ કરી-સાધુપણું સ્વીકાર્યું
એવી ખબર મળી કે તુરત જ તે બ્યાકુળ થઈ ગયો. “મારી
પુત્રીને આવો સુદર પતિ ક્યાં મળશે ? લાવ એને શોધુ અને
શિખામણ આપુ !”

આવા લાવે શોધતો શોધતો ઠેઠ સ્મશાન સ્થાને પહોંચે
છે અને જ્યારે ગજસુકુમારને સાક્ષાત્ જુએ છે કે તુરત એને
પ્રણવ વૈરલાવ ઉત્પન્ન થાય છે

શૂન્ય સ્મશાનના કોરાણે, ઉઘાડે મુડિત મસ્તકે અને
પરિણામની ઉત્તરોત્તર ઉન્નત ધારાએ ગજસુકુમારનો સાધુત્વસિત
આત્મા ઊડે છે ક્ષમા અને શાન્તિના કુવારાઓથી એનું ચિત્ત
શીતળ થઈ ગયું છે તેવે જ ટાણે ‘ક્રોધ પ્રત્યે તો વતે’ ક્રોધ
સ્વભાવતા’ની સિદ્ધ થયેલી સાધનાની કસોટી થવાનો
યોગ બન્યો !

સોમિલ બ્રાહ્મણનો ક્રોધ હદ વટાવી ગયો, એની મર્મ-
લેહક વાણીનું શસ્ત્ર અફળ ગયું, એટલે આત્મપાસ નજર કરી
થોડે દૂર ચિતામા હજી ખેરના થોડા અગાગ ધગધગતા હતા
એણે સાધનવતી લઈ મુડિત મસ્તકપર જાળવીને મૂકી દીધા અને
કોઈ રખેને બાણી બય ! એ ભયે મુઠ્ઠિયુવાળીને નાઠો

ગજસુકુમાર એટલે શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવનો લાડીલો બાધવ !
ગજસુકુમાર એટલે સૌદર્ય અને સૌકુમાર્યની પ્રતિમા !

ગજસુક્રમાર જોટલે રૂપગવિણી સુદરીઓના દિલને
દિલહર મોહન !

ગજસુક્રમાર જોટલે ચડવશની વાડીનું તાણ મહેકતું
શ્રુલાળનું દૂધ !

એણે નહોતા જોયાં ટાક ને તાપનાં સત્યમણા !

એણે નહોતા સાંભળ્યા “ખમ્મા ખમ્મા” સિવામના
બીજા બોલ !

એણે નહોતાં દીઠાં મહેલાતો અને માનવી વિઠાણાં
ઠાઈ ઠેકાણાં !

એણે નહોતા અનુભવ્યાં લોગસૂનાં બીજા ઠાઈ લવતર !

તકતક કરતી સુકોમળ ચામડી તુટે છે !

ચાખા ઠેકમાં અગારજવાળા લીઠે છે !

ગજસુક્રમારની ખ્યાનધારા અલિપ્ત ન થઈ, તે ન જ થઈ
કારણ કે એણે જો પ્રસંગને પોતાની કૃતિના પરિણામ રૂપે
એવેLX નાણુ ઠીકઠીક કમાયા હતા કરજ તો બહુ જ જોણુ
(હજવું) હતું તો જો દેવામા ઇમાનદારને અપ્રસોસ યાનો ?
અનુવાદક મહાત્માઓ અહીં ઉચ્ચ કલ્પના રજુ કરતા કહે છે
કે-ગજસુક્રમારે માન્યુ કે —

“બીજા ઠાઈ સસરા તો પોતાના જમાઈને સ્વર્ગ દ્રવ્યની
પાપડી બધાવે પરંતુ મને તો શ્રી સોમિલજીએ મોક્ષની પાપડી
બધાવી !”

૪ હૈન આત્મ કહ છે - સોમિલના લવનો એણે બત
જ નમા આપી કરવી

—પણ આવો નિરાવેશ પ્રશમભાવ કાયમ તો જ ટકે કે જે માન ગળી ગયું હોય ! “હું ગજસુકુમાર” આટલોય અધ્યાય+ હોત તો ક્ષમા ભલે રહી શકત, પણ ખેડલી પાર ન ઉતરત ! X માટે જ કહે છે કે :

“ વદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જે, ”

અહીં મહાનિર્ઝંથ અનાથી મુનિનું ચિત્ર વારવાર વિચારવા લાયક છે

એ કાળે એ સમયે મગધેશ્વર શ્રેણિક એમની કક્ષાએ ચક્રવર્તી સમોવડો હતો ભગવાનની ભવ્ય મુદ્રા સિવાય એનું શિર ભલભલા પાસે અણુનમ હતું અને હોવા ભોગ હતું

એકદા મંડિતકુલિ ચૈત્યની આસપાસના વનખડોમાં વિહરતા વિહરતા એની ચક્રોર દૃષ્ટિ એક ધ્યાનસ્થ ચૈત્યમૂર્તિ પર

+ આ વખતે એણે પોતે ગજસુકુમારના દેહમાં ગૂંચાયેલો છતાં [દેહ ટળે પણ દેવ ક'ઈ ટળે ?] સ્વભાવે નિર્ઝંઘ અને અખડ પોતાના આત્માને જોયો એટલું જ નહિ બદકે એ અનુભવનો આનંદ પણ લૂટયો આવા પ્રસંગે આવી સ્થિરતા અન્યથા ન રહી શકત મહાત્મા ઇશુ ખ્રિસ્તને ઇશ્વરનો પુત્ર ઓળખવામાં જે કાળે ક્રિશ્ચિયન શાસ્ત્રમાં દેખાડવામાં આવે છે, તેમાંનું પ્રબળ કારણ વધસ્તભે ચડતા ચડતા વધકો પ્રત્યેની કાઠસ્થ ભગવાનની વ્યક્ત થયેલી ઉચ્ચ કોટિની બધુતા છે

X જૈન આગમ કહે છે કે, એજ બળતરાથી દગ્ધ થયેલા દેહને અતે, એને ફરી જન્મ ન લેવો પડ્યો અર્થાત્ અપુનર્લ-વધામે એ આત્મા પહોચી ગયો.

પણી અને એના અંગેઅંગ ભક્તિરસથીનાં ઘર્ષ હળી પઠ્યાં.
મુખ સદસા ઉપ્પારી બિઠમુ !

અહો રી ભવ્યમૂર્તિ ! અહો રી ભવ્યકાંતિ !

.. બહે પ્રભુનું સાક્ષાત્ પ્રતિબિંબ...

એ હતા પોતે જ એકાતવાસના અમર સુખદા લૂટલા
છતાય હજુ પોતાને જનાય તરીકે જોળખાવતા, જનાથી ધ્રમજુ !

ધ્યાન પાળ્યા પછી ઉભયનો સુહર સમાગમ થયો છે
અને એમથી પાત્રી ભય છે ગુસાઈલનું અનુભૂત કાવ્ય :—

‘ આધીમે આધી ઘડી આધીમે પુની આધ,
તુલ્લી સગત સાધુકી કટે કોટિ અપરાધ ’

સાક્ષી થાય છે —

એજિકને આવી અદ્ભૂત અસર મુનિના વાક્યોની નહોતી,
મુનિના કઠોર તપ અને કઠણ ત્યાગની કઈક ખરી, પરંતુ સાચી
રીતે તો એણે એના વહનની રેખાઓ વાંચી હતી, એની અસર
ઘર્ષ હતી.

ધ્રમજની અદ્ભૂતિમ વ્યાપકતા જોઈ એ આવેા જ બની
ગયો. મુનિજ પોતાની અનુપમ ભક્તિને આગેદૂજ લઈવી શક્યા
અ જોઈને એને મહદાશ્ચર્ય થયું પરંતુ મુનિજને તો એ અદ્ભૂત
હજુ છતાય હજુ તા એને એથી ખૂબ જિંદગી બિઠવું હતું

જ એ આ વખત ન પાનિના નમ કારથી હું કઈક
વિશય મ્હુ અનુ અભિમાન થયું જાના તા ત એજિકને એવા
શ દા ન નબળાવાં શકત અને અજિકન આ શ્રી અજી અમર
પણ ન થાત

એથી જ એણે પોતાની અનાથતા પૂરવાર કરી (આખરે) શ્રેણીકને થયું કે —“ જોને આવી સહજ સિદ્ધિ મળી છે તેય અનાથ છે, તો એકાદ ગામડું જિતાય કે એકાદ ખડિયો રાજા નમે ત્યા મૂછપર તાલદેનાર હું કેવો ? ” મૌનિનામ્ મૌનં વ્યાખ્યાનમ્ ” તે આનુ નામ +

માન ગાળી શકાય, પણ માયા ન ગળાય, એમ જગત્ વાણુ બોલે છે માયાની મોહિનીમા તો મહેશ જેવાય ચક્કર ખાઈ ગયા, એવું પુરાણમા ચિત્ર છે અને એ તો ઇતિહાસ પણ કહે છે કે, શૂરવીરોના અડગ નિશ્ચયબળો ધગધગતી ખાઈમા ટકી રહ્યા છે, પણ સુદરીના મૃદુસ્મિત કે વિરલ કટાક્ષ આગળ પાણી પાણી થઈ ગયા છે મારે જ કહે છે કે —

“ દેહ જાય પણ માયાX થાય ન રોમમાં ”

મૂળ આગમોમા તો બીજા અનેક ઉદાહરણો છે, પરંતુ જૈનસાહિત્યમા એક સુદર્શન શેઠનું પૂર્વચિત્ર આ બીનાને બરાબર બધમેસતું છે

સુદર્શન નામના નગર શેઠ છે એના દેહની સુદરતા દેવદીધી મોહક છે પુરુષ નરબ્રમર ઝોળખાયા છે પરંતુ પુરુષની સુદરતા પાછળ સુદરીઓ ઘેલી થાય અને છતાય જોને રોમમાય વિકાર ન જાગે એવા પુરુષોના ઉદાહરણો આ

+ જુઓ શ્રી ઉત્તરાધ્યાન સૂત્ર અધ્યયન વીશમું.

X માયાનો અર્થ કપટ છે પણ એનો રહસ્યાર્થ વેદભાન સાથે સબધ ધરાવે છે

પૃથ્વીને આગણે વિરલભાષ વિરલ છે સુદર્શનનું વિત્ર પુરુષ
બાતિની ભુગન્ધૂની કાળી લીટીને બૂસી નાખે તેવું ચિતરામુ છે.

એના જ નગરના રાજરાણા અને રૂપરાણી એકા
એકાતની તક સાધી સુદશન શેઠ પાસે અનિષ્ઠાનીમ યાચના કરે
છે થોગીઓના થોગ છીંકે તપસ્વીના મન તૂટે—એવી એ લાલકર
લલ્લો હતી, મહારાજને નયનનાં ક્ષીકી પર નચાવતી આ નાજ
નીનને સુદશન ઉત્તર આપે છે —

“ રાજમાતા ! માતા છે ! જગજગનેતા છે ! જનેતાને
હેથે બાગકનું મુખ હોય, હાથ ન હોય ! ”

માને ચરણે શીશુનું મસ્તક થોલે ! મા ! ! ! અમરતાની ખાણ છે !
વાત્સલ્યના રસ પા, અને પી, તને મારાં કોટિ વહન છે ”

નશો ભેદાર હતો વારણ પૂરતું ન થયું, સુદર્શન પ્રભુ—
પ્રભુનાં ૮૫માગ જપવા લાગ્યો, શીલને સલામુ અને બરાબર
સ્થિર રહ્યા !

રાણાના પાસા નિષ્ફળ ગયા બાટઆટલી વિનવણી પછીય
આમ થતા એનું અવિષ્ક મનજ બિર મારી મધુ, રમે વાત
બહાર પડે, બાણાં બૂમરાણ પાડી લાજ લૂટવા આવવાનો આશય
મૂક્યો શેઠનાં આગરૂના કાકરા મળા સૌને રોખાવા અને શેઠને
ગૂંગીનાં શિક્ષા બાહર મળે બહી બાપ દ્રણાઓ કહે છે કે :—

અ મુગી રીટીને સિદ્ધાસન મધુ, સુદશન અમર મથા
મનાં આગરૂન કાકરાન બહલે હીરા મળે મથા. ”

અ ગમ ન હા ! પણ જના આ નાયાલી રામ ન ક’યો
અન મા નૂગાં નિજાસનરૂપ હાય અમા શી નવાઈ છે ? માધાનો

અર્થ મૂર્છા કરીએ, તો દેહ પર એને મૂર્છા નહોતી એમ જણાય! મૂર્છા હોત તો ત્રણ ધારી કસોટીમા પાસ ન થઈ શકત! માયાનો અર્થ છળ કરીએ તો મહારાણીના છળ આગળ પણ એણે સત્યની ધ્વજ સ્પષ્ટ રીતે ફરકતી રાખી માયાનો અર્થ બ્રાન્તિ લઈએ તો એની સામે એ અડાલ અને નિર્બ્રાન્ત રહ્યા એમ કહેવાય

જે રીતે અહી શીલરક્ષણમા નિર્માયીનું દષ્ટાંત છે, તે જ રીતે મેઘરથન મહારાજનું શરણાગતવત્સલરૂપ ક્ષત્રિય ટેક માટે આત્મલોગની અવધિનું દષ્ટાંત છે

અહી લોકનાયક રામનું ટેકપાલક ચિત્ર બોલે છે —

“પ્રાણુ જાય પર ખચન ન જાઈ,
રઘુકુળ રીતિ યહી ચલી આઈ.”

એટલું જ નહિ પણ કેકેયી માતા તરફ એ જ માતૃ-લાવનું વહન ચાલુ રહ્યું એટલી એની અપેક્ષાએ આંશિક વિશેષતા છે X

પરતુ આટલે આવ્યા પછી પણ એક મહાશત્રુ ન જિતાય, ત્યા લગી સઘળું વૃથા માટે જ કહે છે કે -

‘લોભ નહિ છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો’

યોગજન્ય સિદ્ધિઓ કે જેમની પાછળ જગત ગાડું

+ વૈદિક ઐથોમા શિષિ મહારાજનું પણ એવું જ ઉદાહરણ છે

X આ ત્રણે દષ્ટાંતો ગૃહસ્થોના છે પરતુ એમની તે ક્ષણો સુદર સાધુતાની છે

બને તે સ્વયંસિદ્ધ થવા છતાં જોમા ન મુળાવું, જો અસાધારણ વસ્તુ છે

૧ સોભનોના બે અર્થો છે,—(૧) અતિશયતાનું અંતિમ ખેલાણું—રૂપાકર્ષણ. X (૨) દિવ્યસિદ્ધિ પ્રથમના વિશ્વયમા જૈન આગમમા રાજમતિનું ચિત્ર અંગેડ છે

જોકાત સ્થાન અસહાયકશ્યા જુવાન યોગીશ્વરની સ્વયં ચામ્પના, વિપુલ સોગોના ગહન સાગરમાથી તાજેતરનું ફૂટેલું ત્યાગજીવન, આમ છતાં જો ન ઝચ્યા એટલું જ નહિ પણ ઠગતા ડુગરને માં એમજે થયેલી રાખ્યો! આ ચિત્ર તો સ્ત્રીશક્તિની નિર્ભયતા, નિષ્કપતા અને સર્વોત્તમ પ્રતિભાનો વજ્રદોષ છે સાધ્વી રાજમતિની ભૂમિકા વેદભાનને વટાવી ગયાની તે કાળે હતી થી જ તે આટલું કરી શક્યા અને રહનેમિને આત્મા પણ જો ભૂમિકાની તરફ નિષ્કટમા હતો તેથી જ બીજા વડેડ બાકી રહે ત્યાં લગીય સપૂજા જિવ ન ગણાય!

અઠ અનુભવી ગ્રાધક પત્રમા લખે છે —

મન ગાળી બને કાયાઅ બ્રહ્મચર્યની આરાધના વિના તા માદના મા મા ગો થતા જ નથી. જો વાત સ્વીકારીનેજ બન અનુભવથી ક મુ કે—જુવાની જિત્યા પછી બ્રહ્મચર્યદેવને માધી ક્રિયા આકે નથી પણ ઠેઠે અને સુવ અવસ્થાઓમાં વાત ત આ ધન નજા બ્વનિ ચમકાર હત્યાદિનાં લપ-

નાચામા અનિય ખનાવું કાબજમૂત દાવ છે પરંતુ અર્જા પ ના ના મ ની હ સ્ત્રી નીના છે

સેદરોમા સર્વથા અલિપ્તભાવે રહેવું મુશ્કેલ છે ખૂબ મુશ્કેલ
એટલું જ નહિ મને તો અશક્ય જેવું લાગે છે”

આ કથનમા નર્યું સત્ય છે, પણ છેલ્લા “અશક્ય”
જાળને આપણે “હુ શક્ય” રૂપે બદલવા માટે એ બધુંને વિનવશું,
કારણ કે વીરલથીય વીરલ આત્માઓએ પણ એ લપસિદરોની
અગતી અવશ્ય મુકિત સાધી છે, એવો નિશ્ચય છે પણ
છૂટાય કેમ ?

એ માટે અહીં એક જૈન આગમનુ દૃષ્ટાંત લઈએ :-

ચિત્ત અને સભૂતિ બંને ભાઈઓ હતા X પાત્રપાત્ર
જન્મોના અતૂટ સ્નેહસળધે વિવિધ ગતિઓમા એ બધુત્વભાવે
સાથે ને સાથે જન્મ્યા અને જીવ્યા જે વખતે એ ફરી છૂટું
ભવ મળે છે ત્યારે એક પ્રહ્લદત્ત ચક્રવર્તી રાજા અને બીજા છે
ચિત્તમુનિ + આ અતઃ પાડવાનું કારણ અથકાર શ્રી પ્રહ્લદત્તના
મુખથી જ આ રીતે રજુ કરે છે —

“આ ભોગો જ મને આસક્તિ (બંધન)ના કારણરૂપ છે.
હે આર્ય ! અમારા જેવા (દુર્બળ)થી ખરેખર તે દુર્બલ છે હે
ચિત્તમુનિ ! (તેથી જ) હસ્તિનાપુરમા મહાસમૃદ્ધિવાળા સનતકુમાર
ચક્રવર્તીને જોઈને હું કામભોગોમા આસક્ત થઈ ગયો અને

X વિશેષ વિગત જોવા માટે જુઓ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન
મંત્રનું તેજમું અધ્યયન

+ ચિત્તનો જન્મ શ્રેણી કુળમા થયો, અને ધન, કામિની
આદિ પ્રલોભનોને ત્યાગી એમણે દીક્ષા લીધી

અશુભ એવું નિર્ણય (નિદાન) કરી દીધું "

(શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર ૧૩-૨૪/૨૮)

ચિત્તમુનિએ પોતાના આત્મમનને એવી (મનતક્રમાર ચક્રવર્તી જેવી) સમૃદ્ધિ ખાતર ન વેચ્યું અને એણે તે જ જાણે સિદ્ધિ સાધી લીધી આટઆટલા વિકાસ પછી, પાશ્વપાશ ભવોના સહવાસી છવ છતાં એકનું અધપતન અને બીજાની ઉન્નતિની પરકાષ્ટા આપણ મહાવર પાડનાર નિમનનું શસ્ત્ર!!! આ નિદાન પાછળ તો કઈક જાણી, ધ્યાની, યોગી અને તપસ્વી જનોએ ઉત્તર સાધના ધૂળમાં મેળવી છે એમ આગમકાર કહે છે

જે સાધકન પ્રભુકૃપાએ આત્મા પરની અટોલ મહા હાસલ થઈ છે, એ જ પ્રજા સિદ્ધિઓના નિદાનથી અલિપ્ત રહી શકે એ તો દેખીતું જ છે

ભગવાન મહાવીરનાં સાધનામાં આ ચારેની જિતના અમોઘ પ્રસંગો છે

ક્રોધ જલ્મ અને પ્રેમવપલ્લુ—

અ ક્રોધશિક્ષના પ્રય વિષ સામે પલ્લુ આર
માન, જલ્મ અને વિશ્વપ્રેમ—

મગધ નરસ કરતા પુરુષા આવકમા

+ પર વર રહે (શ્રીમદ) પુરુષ રમે મૂળવે, એની
એમ માનાં આ મધન ર તેમ આવું હોય
તરિકે આગળવામાં નેન પા

માયા, જય અને પ્રીતિદાન—

મશ્કરી ગોશાળકે પોતાના જે શ્રમણો પર (પોતાની શિષ્યવૃત્તિએ પ્રાપ્ત કરેલી) તેજોલેશ્યાનો દુરુપયોગ કર્યો એમ છતાં “ગોશાળકનુ કલ્યાણુ થાયો” એ જ ભાવના સેવી (જુઓ શ્રી ભગવતી સૂત્ર ૧૫મો શતક)

લોભજય-વારવાર દૈવી સત્વો અને સિદ્ધિચમત્કારો (અતિશયો) હાજર હોવા છતાં એક મીટ પણ ન માડી X જગતના નાથ છતાં પણ વિહર્યા સેવક અને ભક્તોના અઢળક ભંડારો વચ્ચે અમીરી ભિક્ષાનુ પાત્ર જ એના કરમા અમર રહ્યું. અને,

‘લોભ નાહ છો પ્રબળ સિદ્ધિનિદાન જે’

એ દશાની શક્યતા માટેની સાધકજગતને ખાત્રી આપી અહો એવો અપૂર્વ અવનર ક્યારે આવશે ?

ઉપસહાર

આત્મવિકાસના સાતમાથી માડીને બારમા પગથિયા (ગુણસ્થાનો) સુધીના હિચકાનુ મધ્યખેદુ આ છે

X ઊંચે ઉડવું, વિચિત્ર રૂપો કરવા ઇત્યાદિ (જેન દષ્ટિએ આહારકલખિધ, વૈક્રિયલખિધ અથવા) યોગ પ્રસિદ્ધસિદ્ધિઓ એનાં ચરણ ચુખતી, પણ એનું જીવન-તો આ સહજોક્તિ ભાળે છે —

“કયા આ આત્મા, અમર ચિર આનંદનો સિંધુ ઘેરો, ને કયા માયા, ક્ષણિક ભર આ, દીસતી સાવ જૂદી !”

અશુભ એવું નિર્માણ (નિદાન) કરી લીધું ”

(શ્રી ઉત્તરાધ્યાયન સૂત્ર ૧૩-૨૭/૨૮)

ચિત્તમુનિએ પોતાના આત્મધનને એવી (મનવક્રમાર મહેવડી જેવી) સમૃદ્ધિ ખાતર ન વેચ્યું અને એણે તે જ ભવે સિદ્ધિ સાધી લીધી. આટઆટલા વિકાસ પછી, પાશ્વપાશ ભવેના સહવાસી છૂપ છતાં, એકનું અધ.પતન અને બીજાની ઉન્નતિની પરાકાષ્ઠા આટલું મહત્વર પાડનાર નિદાનનું શસ્ત્ર!!! આ નિદાન પાછળ તો કઈક જ્ઞાની ધ્યાની, યાત્રી અને વપસતી જનોએ ઉત્કૃષ્ટ સાધના મૂળમાં મેળવી છે, એમ આત્મકાર કહે છે

જે સાધકને પ્રભુકૃપાએ આત્મા પરની અટોલ મહા હાસલ થઈ છે, એ જ પ્રજા સિદ્ધિઓના નિદાનથી અલિપ્ત રહી શકે એ તો રેખીતુ જ છે

ભગવાન મહાવીરની સાધનામાં આ આરેની ચિંતના અમોઘ પ્રસંગો છે

ક્રોધ જપ અને પ્રેમવર્ષા—

અઠકોશિકના પ્રચંડ વિષ સામે પણ જમીનો છટકાવ

માન, જમ અને વિશ્વપ્રેમ—

મગધ નરેશ કર્ણા પુષ્પા આવકમાં નિહાળેલી ઉત્કૃષ્ટતા

+ પર વસ્તુમાં રમે મૂલવો, એની દયા જમને રહી ” (શ્રીમદ્) પુદ્ગલોમાં મોહાર્ધ “આવું હોય તો કેવું સાધ ?” એમ માનાં આત્મધન શુભાવર્ણ તેને કૌન પશ્ચિનામાં નિદાન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

માયા, જય અને પ્રીતિદાન—

મશ્કરી ગોશાળકે પોતાના જે શ્રમણો પર (પોતાની શિષ્યવૃત્તિએ પ્રાપ્ત કરેલી) તેનેલેશ્યાનો દુરુપયોગ કર્યો એમ છતાં “ગોશાળકનુ કલ્યાણ થાઓ” એ જ ભાવના સેવી (જુઓ શ્રી ભગવતી સૂત્ર ૧૫મો શતક)

લોભજય-વારવાર દૈવી સત્વો અને સિદ્ધિચમત્કારો (અતિશયો) હાજર હોવા છતાં એક મીટ પણ ન માડી X જગતના નાથ છતાં પગે વિહર્યા સેવક અને ભકતોના અઢળક ભંડારો વચ્ચે અમીરી ભિક્ષાનુ પાત્ર જ એના કરમા અમર રહ્યું. અને,

‘લોભ નાહ છેો પ્રબળ સિદ્ધિનિદાન જે’

એ દશાની શક્યતા માટેની સાધકજગતને ખાત્રી આપી.

અહો એવો અપૂર્વ અવનર ક્યારે આવશે ?

ઉપસહાર

આત્મવિકાસના સાતમાથી માડીને ખારમા પગથિયા (ગુણસ્થાનો) સુધીના હિચકાનુ મધ્યખિંદુ આ છે

X જોયે ઉડવું, વિચિત્ર રૂપો કરવા ઇત્યાદિ (જૈન દૃષ્ટિએ આહારકલખિધ, વૈક્રિયલખિધ અથવા) યોગ પ્રસિદ્ધસિદ્ધિઓ એના ચરણ ચુખતી, પણ એનું જીવન-તો આ સહજોક્તિ ભાખે છે —

“કયા આ આત્મા, અમર ચિર આનંદનો સિંધુ ઘેરો,
ને કયા માયા, ક્ષણિક ભર આ, દીસતી સાવ જૂહી !”

સોમિલે નિમિત્તરૂપ બનીને આપેલા બહુ ઉપચાર સામે ગજસુકુમારની આત્મકાબલતાથી પ્રાપ્ત થયેલી પરમતિજ્ઞા જિતી બલ છે મગધેશ્વર શ્રેષ્ઠિકના નમસ્કારજન્ય શુભાનના બહુરને વીતરાગ વિષેના સર્વ સમપ્રભુભાવથી મેળવેલી અનાથી મુનિની અનાથતાની ચિનઝારી બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે મગધેશ્વરના ગર્વને અનાથી મુનિના અઘીરી દીનતા જિતી લે છે

કપત્ર ભાત્રનું મૂળ વાસના અને લાલસા છે રાણીના છળને નિખલાસ સુદર્શનનો શીલરક્ષણનો બઠોલ નિશ્ચય અને એનું આત્મજ્ઞાન આખરે પણ ઉધાડુ પાડીને પરાસ્ત કરી નાખે છે

રૂપથી ઉદ્ભવતા રહનેમિના આકર્ષણને સફળ વિષયોથી સહજભાવે અલિપ્ત થયેલી યોગિની રાજમતિનો પ્રલોભન વિજય જિતી લે છે એટલું જ નહિ બદલે સાવધાન કરી દે છે

“સુનનકુમાર” ચક્રવર્તીનું સમૃદ્ધિનું સમૂર્તિ નું ચિત્ત હરી લે છે અને એની ખાતર એ સચમ અને તપનું ફળ હારી બેસે છે X બ્યારે ચિત્ત બઠોલ રહે છે અને એ યોગીના અધુરા યોગ પૂ. થઈને એ પૂણતા પામે છે ત્યારે પુદ્ગલદોષા હારી બેઠેલા સમૂર્તિ પ્રજ્ઞાવત્ત ચક્રવર્તી રૂપે થઈને પરિણામે નરકાગારહથા પામે છે

અમણુ ભગવાન મહાવીરના જીવનમા આરેના સર્વાંગીરના—વિજયથી / પ્રમસિધુનુ વિપ્રયાત્મક સ્વરૂપ સપૂણ સફળ રીતે દેખાય છે

X અભિમારમા શુણ્ઝમાનકેથી પણ ઉપચાર શ્રેષ્ઠિવર્ત્તા સાધકનું પતન થઈ ઠેઠ પહોંચી પામેલ આવે છે એ માન્યતાનું પ્રજ્ઞાવત્ત ચક્રવર્તી પણ થયેલા સમૂર્તિ પ્રમાણભૂત દર્શાવે છે

: ઉપોદઘાત

૦

હું સાચો કેમ કહેવાઉં ? હું જનસમાજમા ઠીક કેમ ગણાઉં અને સુદર કેમ દેખાઉં ? આ ત્રણ પ્રકારની લાવના જીવ માત્રમા પ્રબળપણે હોય છે અને એ લાવના મૂળે તો સત્ય, શિવ અને સુદર એવા આત્માસ્વરૂપની છે, પણ “શરીર, પ્રાણ અને મન હું છું” એવું જીવને લાન રહે છે અથવા એનું લાન આવવાનો સંભવ રહે છે, ત્યાં લગી આ લાવ, શારીરિક ઢબછબ, વાચિક બોલચાલ અને માનસિક સંકલ્પવિકલ્પોમાં ઉતરીને કૃત્રિમતાનું પોષણ વધુ ને વધુ કરે છે કૃત્રિમતાનું પોષણ એટલા માટે કે આત્માના મૌલિક ધર્મો કદિ આત્માથી નિરાળા એવા શરીરદિમા સ્વાભાવિક રીતે ઉદ્ભવી શકે જ નહિ, જે ધર્મ સ્વભાવમા ન હોય તે લાવવા પ્રયત્ન કરવો એનું જ નામ કૃત્રિમતાનું પોષણ હમેશા વસ્તુ માત્રમા એ એક વ્યાપક નિયમ છે, કે એના સ્વાભાવિક ગુણોને ખીલવા માટે બહારની સામગ્રીની મદદ બહુ ઓછી પડે છે, જ્યારે વૈભાવિક ગુણો બહારની સામગ્રીની મદદ ખૂબ જ માગે છે, છતાં સ્વાભાવિક ગુણોથી પર હોઈ સ્થાયી રહેતા નથી અને વાસ્તવિક લિજ્જત પણ આપી શકતા નથી, એટલે આખરે સ્વાભાવિક ગુણો ખીલવવાના રાજમાર્ગ પર જ જીવને આવવું પડે છે અને પ્રથમ લીધેલી બધી મદદ અને મહેનત નકામી જાય છે, એટલું જ નહિ પણ એને લીધે સ્વાભાવિક ગુણો જેટલા દુષાર્થ જાય છે, તેમને ઊંડાણમા જઈ ઊંચા લાવવાનો પ્રયત્ન પણ કરવો પડે છે આ દૃષ્ટિએ નિર્જયતા એટલે આત્માના ગુણોને બહાર લાવી ખીલવ

દાતની શોભા, વસ્ત્ર-આભૂષણોની અગ ઉપરની ટાપટીય, વાળોની સળવટ અને સ્નાન વિલેપનને રસશાસ્ત્રમા શૃંગારરસના ઉદીપક સાધનો તરીકે વર્ણવ્યા છે અને છે પણ એમ જ. એટલે શાતરસમાં નિરતર ઝીલતા સાધકને એ સહજ રીતે ન હોય પણ અહીં જે ભૂમિકા છે, તે હજી એવી સહજ નથી એટલે જ કહે છે કે—

“ નગ્નપણુ, મુડન, અસ્નાન, અદતધાવન આદિ ભાવો
ત્યાં પોતાની જાત પ્રત્યે સાધવા બેઠાએ .. ”

પણ અહીં પ્રશ્ન એ થાય કે શુ વસ્ત્ર ન રાખવા, માથુ મુંડાવવું, નહાવુ નહિ કે દાતણુ ન કરવુ એમા જ સાધુતા આવી ગઈ ? તો તો પછી ઘણા જણ લગોટીભર રહે છે માથુ મુંડાવી અસખ્ય વેશધારી ભટકે છે સ્નાન અને દાતણુ નહિ કરનારા કૈક એટલી હોય છે એમનેય એ કારણે નિર્મથ ગણવા ?

આનો ઉત્તર ત્રીજા ચરણમા આમ કહે છે કે —

“ કેશ, રોમ, નખ કે અગે શૃંગાર નાહ, ”

અર્થાત્—શૃંગારના એ નિમિત્ત ગણાય છે એટલે એ દષ્ટિએ એમનો ત્યાગ અહીં પ્રાસંગિક છે

“ વિભૂષાવત્તિયં મિલ્લુ, કમ્મ વંઘઈ ચિક્કણં;
સંસારસાયરે ઘોરે, જેણ પહઈ હુરુત્તરે. ” (અ. ૬-૬૬.

અર્થ —હું કેમ સુદર દેખાઉ” એવી દેહસૌહર્યવૃત્તિ રાખી શરીર વિભૂષાને નિમિત્તે જે ભિક્ષુ ચિકણાં કર્મ બાધે છે તે કર્મોના ભારે કરીને હુસ્તર અને ભયકર સંસારસાગરમા પડે છે.

વવાની ઉત્કૃષ્ટ સાધના, આ રીતે જેમ ઉપરના કથનમાં ભાવ સમયની દૃષ્ટિ જોઈ ગયા તેમ અહીં દ્રવ્યસમયની દૃષ્ટિ રેખા છે સૂક્ષ્મ જગતમાં એ સાધક કેવો હોવો ઘટે તે દર્શન થયું અહીં પોતાની જાત પ્રત્યે સ્ફૂળ જગતમાં તે સાધક કેવો જાવો જોઈએ ? તે જતાવે છે

નમ્નભાવ સુઠભાવ સહ અસ્નાનતા,
અદ્વૈતધ્યાન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો,
કેશ રોમ નખ કે અંગે શુગાર નહિ,
દ્રવ્ય-ભાવ સમયમય નિર્મલ પ્રિય જો* (૬) અપૂર્વ

અર્થ હેઠું ઢિંગળર માથે મુઠો સ્નાનભાવથી પર તથા હાતણની મળી પણ નહિ રાખનાર-મલલજ કે (વસ્ત્ર, વાળ, સ્નાન અને હાતણ આદિ) શરીરસજાવટના સરજામની પ્રસિદ્ધ વસ્તુને ત્યાગ કરનાર વાગે રોમ નખ કે અંગમાં લેશ પણ શુગાર ન હોય એ રીતે દ્રવ્ય અને (અંગાઉ કદા મુશળ અને હવે પછી કહેવાય છે તે મુશળ) ભાવે પણ સજામી ભરપૂરસિદ્ધિનિર્માણ હોય છે

હે નાથ ! જોવો અપૂર્વ અવસર મારે મારે કથારે આવશે ?

ભાવાર્થ :—જા આખા શ્લોકનો ભાવ એ ॥ કે શરીર સુકુમારતા જાએ -હેઠવિભૂષામાટે-જોવો મમણ કશીય પ્રવૃત્તિ ન કરે ! +

* આ ઠડી આશ્રમ લજનાવલા” મા આપેલા પદમાં નથી અને જા જ રીતે જીલ પામ ઠડીઓ નથી એટલે કે આશ્રમ લજનાવલાના માત્ર પદર ઠડીઓ છે જ્યારે થણા પુસ્તકોમાં કુ ઠં એકવીસ ઠડીઓ દર્શાવે છે

+ સ્ત્રી હશવકાલિક સદમા જ તાજા છે તે જા જ ભાવમાં ॥

દાતની શોભા, વસ્ત્ર-આભૂષણોની અગ ઉપરની ટાપટીપ, વાળોની સજ્જવટ અને સ્નાન વિલેપનને રસશાસ્ત્રમાં શૃંગારરસના ઉદ્દીપક સાધનો તરીકે વર્ણવ્યા છે અને છે પણ એમ જ. એટલે શાંતરસમાં નિરતર ઝીલતા સાધકને એ સહજ રીતે ન હોય પણ અહીં જે ભૂમિકા છે, તે હજી એવી સહજ નથી એટલે જ કહે છે કે —

“ નગ્નપણુ, મુડન, અસ્નાન, અદતધાવન આદિ ભાવો
ત્યા પોતાની જાત પ્રત્યે સાધવા જોઈએ . . ”

પણ અહીં પ્રશ્ન એ થાય કે શું વસ્ત્ર ન રાખવા, માથું મુંડાવવું, નહાવું નહિ કે દાતણું ન કરવું એમાં જ સાધુતા આવી ગઈ ? તો તો પછી ઘણા જણ લગોટીભર રહે છે માથું મુંડાવી અસખ્ય વેશધારી ભટકે છે સ્નાન અને દાતણું નહિ કરનારા કૈક એદી હોય છે એમનેય એ કારણે નિર્મથ ગણવા ?

આનો ઉત્તર ત્રીજા ચરણમાં આમ કહે છે કે —

“ કેશ, રોમ, નખ કે અંગે શૃંગાર નાહ, ”

અર્થાત—શૃંગારના એ નિમિત્ત ગણાય છે એટલે એ દષ્ટિએ એમનો ત્યાગ અહીં પ્રાસંગિક છે

“ વિમૂષાવત્તિયં મિલ્લુ, કમ્મ વંઘઈ ચિક્કણં;

સંસારસાયરે ઘોરે, જેણ પડઈ હુરુત્તરે. ” (અ૦ ૬-૬૬

અર્થ —હું કેમ સુદર દેખાઉ” એવી દેહસૌહર્યવૃત્તિ રાખી શરીર વિભૂષાને નિમિત્તે જે લિપ્ત ચિક્કણા કર્મ બાંધે છે તે કર્મોના ભારે કરીને હુસ્તર અને ભયકર સંસારસાગરમાં પડે છે.

વસ્ત્ર ન રાખવા છતાં, માથે મુજ્જન રાખવા છતાં, હાતણથી હાત સાફ ન કરવા છતાં અને ડીલે ન નહાવા છતાં, ખીજી રીતે શરીરની ટાપટીપ કરતો હોય અને પોતાને કે પરને પોતાના શરીર તરફ મોહ વધે તેવી રીતે વતતો હોય, તો તે શૃંગારજન્ય દોષોથી કે વિકારોથી દૂર રહી શકતો નથી અને એથી કિલકુ મર્ચાદાબાળવવાની દષ્ટિએ સાદા વસ્ત્રો રક્ષણ પૂરતા વાળ આશાઓની દષ્ટિએ હાતની સાફસૂફ કે સ્વચ્છ અંગ રાખવા છતાં શમાસ્જન્ય દોષોથી અને વિકારોથી દૂર રહેવું એ અશક્ય ન હોય એવું ધણાના સમઘમા હોય છે એન્હો જ આ કથનનું મુખ્ય વાતપર્ય “કાલિકા અમૂર્ચા ની વફાદારી બાળવવા માટે મૂર્ચાવધક અવોથી ચેતના સ્થેવું એકંએ એન્હુ જ છે માટે એ કથનને કેવળ ઐકાતિક રીતે સમજી જવાથી તો પરિણામ વિપરીત આવે.

હા ત સ્વાદેદ્રિયનો કાળૂ ન રાખી, આવું કરવા બાલ (હાતની સ્વચ્છતા ન બાળવે) તો હાતના શોભા વાચ દેહ ઉપર મતલ વસ્ત્ર વીંગણી તા ખી એ એ બમેલા મેલને દીલ પરથી દૂર કરવાના ઉપાય ન કરે તો બહોળી વાતાવરણ ગડું કરી મૂકે અને કીખ ને જૂની મનિન બનાવો એ પ્રણ ઉચિતવાળા જીવોની જ્ઞાનિમા નિમિત્તરૂપ બની જાય જનસાધારણમાં સ્થેવા તા નાના તા મ નન્નયન માધકને બહોળ પોતાને અને તેનારન મન્નન બાધક બની જાય એન્હો જ છોડા યશ્વમા અને ખુસામા તા કહ છ ક —

દ્ર ચલાજ મયમ મય નિઘ ય સિદ્ધિ એ ”

હ ર અને બ વ બ બ ન પ્રકા તયમમય સ્થેવું
એ એ તા ન નિમિત્ત તા નિજ ચાર ’

દ્રવ્ય અને ભાવ, વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ એક જ સિદ્ધાન્તની બે બાજુઓ છે, એક જ કુવારાની બે ધારાઓ છે. દ્રવ્ય ન હોય ત્યાં ભાવ હોય જ નહિ અને ભાવ હોય ત્યાં દ્રવ્ય (દેખાય કે ન દેખાય તોય) છે જ, એમ નિશ્ચયે બાણુવુ દ્રવ્ય હોય છતાં ભાવ ન હોય તો એ અધૂરું છે, પણ ભાવ હોય ત્યાં દ્રવ્ય ન દેખાય તોય એ અધૂરું નથી. કારણ કે ત્યાં દૃશ્યમાન દ્રવ્ય ન હોય તો અદૃશ્ય દ્રવ્ય તો અવશ્ય હોય.

સારાંશ કે -ભાવ એ મૂળ આત્મા છે, સદાય અમર છે!-પણ ભાવનાની બાજુને પકડી જો દ્રવ્યને કેવળ છોડી દેવાની પ્રવૃત્તિ થાય તો દ્રવ્યક્રિયા પણ છૂટી જાય ને ભાવ તો પહેલેથી જ છૂટેલો જ હોય! માટે વારંવાર અનેક મહાપુરુષોએ ક્રિયા અને જ્ઞાન બંને પર સમરૂપે ભાર આપ્યો છે* અને તેમાં પણ “પદ્મ નાભ તત્ત્વો કિરિયા” એટલે કે પહેલું જ્ઞાન બેઠક, જ્ઞાન કહો અથવા “જવાબદારીનું સક્રિયભાન હોવાપણું” કહો એ બંને અર્થમાં છે +

અહીં “જવાબદારીનું સક્રિયભાન” એ શબ્દ મજબૂર રાખીએ તો ક્રમે ક્રમે આરાધેલી એ ભૂમિકા જ એવી છે કે ત્યાં

* ચેતન અગ્ર મોઢે દર્શન દીજે,

કોઈ ક્રિયાકો કહત મૂઢમતિ, ઔર જ્ઞાન કોઈ ખ્યારો રે,
મિલત ભાવરસ દોઉમે પ્રગટત, તુ દોનેસે ન્યારો રે ચેતન,

(જુઓ શ્રી યશોવિજયજી કૃત)

+ “જવાબદારીના સક્રિયભાન”ની વ્યાખ્યા માટે જુઓ —

“સ્ફુરણાવલી” માળા ૨-૨૪

સ્નાન, શાતણ, કેશમૂચન કે વસ્ત્રપરિધાનની જરૂર જ ન રહે. છતાંય અગશુદ્ધિ, મુખશુદ્ધિ, આરોગ્ય અને સ્વભાવિકતા જળવાઈ રહે. પણ જો ભૂમિકાને પહોંચવાની સાધનામાં શરીરશુદ્ધિ અથવા દેહમૂચ્છાને ઉત્તેજનાશ સાધનાથી જેમ અને તેમ છૂટવાનો પુરુષાર્થ હોવો જોઈએ. જેમ ઘેષાદિદાગ શુદ્ધિ આરંભાઈ પોવાવાનો ભય રહેલો છે તેમ શુદ્ધિને ઉત્તેજક બાહ્યસાધનાના અતિ સહ વાસથી જોઈ વખતની વિરહજ્વલિ પણ વિદ્યુતમાર્ગે વળી જવાનો વધુ ભય લેલો જ છે.

માટે, હે ભગવન્ ! જોવી સહજ હયાનો
અપૂર્વ અવસર ક્યારે આપશે ?

ઉપસંહાર

રસની પરાકાષ્ઠા શાન્ત રસમાં છે ” જેમ રસશ્યાસ વહે છે “ કળાની પરાકાષ્ઠા અનાસક્ત ભાવમાં છે ” જેમ કળાનો આત્મા ઉચ્ચ છે અને પ્રેમની પરાકાષ્ઠા ચતુર્ભુજમાં છે ” જેમ સૌંદર્યશાસ્ત્રી બોલે છે અથવા જ છે જ્યાં જેટલી નૈસર્ગિકતા ત્યાં તેટલા જ જો સહ

માનવબુદ્ધિએ મનુષ્યને નૈસર્ગિકતાથી જેટલો વેગળો કર્યો છે તેટલી જ અને ઉપરની ટાપટીપ, બજારો અને રજરાજની દુનિયા મળે વગળી છે વિકારીવિકલ્પો અને દેહમૂચ્છાને લીધે થતા ખાનપાન અને રક્તન સહન એના પ્રસ્વદ અને મળની બદબો વધારી મૂકે છે

વતમા સ્વતત્ર વિહરનારાં અને ઉડુંચન કરનારાં પશુ-
પખીઓમા અદ્ભૂત સૌંદર્ય, રસિકતા અને કળાનો ખજાનો ભર્યો
હોય છે, છતાં એ જાળવવા માટે એમને કશીય અટપટી ખટપટ
કરવાની હોતી નથી.

એમ નિર્સર્ગના શિવ સુંદર અને સત્ય માર્ગમાં શ્રમણને
શરીરસત્કારની કશીય લાંબગર કરવી નથી પડતી, તોય એનું
જાળવણતુ શિવ, સુંદર અને સત્ય સ્વરૂપ વિશ્વપ્રેરક અને સર્વાર્કર્ષક
રહી શકે છે

શત્રુ-મિત્ર; પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા
માન-અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો.
જીવિત કે મરણે નહિ ન્યૂનાધિકતા,
ભવ-મોક્ષે પણ વર્તે શુદ્ધસ્વભાવ* જો ૧૦*અપૂર્વ

ભાવાર્થ — (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો સંપૂર્ણ
વિનય મેળવ્યો છે કે કેમ ? એની ખાતરી મળી ચૂકયા પછી,
એ વિનયનું જીવિત પરિણામ જે કંઈ હોય તે જોઈએ તે આ છે. —)

X ઘણી પ્રતોગા ‘સ્વભાવ’ને બદલે ‘સમભાવ’ છે

* આ આખી કડીમા સમભાવની પરાકાષ્ઠા જ બતાવવાની
છે, એમ છતાં આ સહજ કાવ્યના રચયિતા પુરુષે, “શત્રુ અને
મિત્ર પ્રત્યે” “સમદર્શિતા” શબ્દ વાપર્યો છે “માન અપમાન
તે જ સ્વભાવ” અર્થાત્ એ રીતે સમભાવ સૂચિત કર્યો છે
જીવિત કે મરણ વચ્ચે અન્યૂનાધિકતા અને ભવ તથા મોક્ષ
વિષે “શુદ્ધ સ્વભાવ” પદ મૂક્યું છે. એ યોજના ખૂબ રહસ્યમય

શત્રુ અને મિત્ર એવા વિશેષાત્મક ગ્રાહ્યોનો સ્મૃતિકોશ બહુલી બાથ અને એથી શત્રુ અને મિત્ર બન્ને તરફ જમીદારી એક રીતે પડે ! માન અને અપમાનમા પણ સહજ રીતે એવી જ સમતા કાયમ ટકે અર્થાત્ મનના ત્રાજવામા એ બન્નેની કશીય અસર ન થાય, એ જ રીતે હવડું અને મરણ એ બન્ને પૈકી

યર્ષા છે તે વખતે એમણે એ બધા પડો એવા વિચારપૂર્વક મુક્યા હશે, એમ નિશ્ચયપણે કહેવાય નહિ. પરંતુ સુરજા એ પોતે જ એવી સહજ છે કે થયાર્થતા એની મેળે એની હાવે છે શત્રુ અને મિત્ર તો બાકિત છે એટલે ત્યાં સમર્થિતા જ થટે છે માન અને અપમાન એ પોતે પરિસ્થિતિ છે અને તેની સીધી અસર ભાવ ઉપર થાય છે માટે ત્યાં “તે જ સ્વભાવ એ” એ જ દર્શિત છે હવિત બને મરણ બન્ને વચ્ચેની ન્યૂનાધિકતાનો સ્પષ્ટ અનાદિ કાગળી ફક છે એટલે જ ત્યાં અન્યૂનાધિકતા પદ સમજાવ” ને સૂચવવા માટે મુદ્દાઈ જમુ છે તે મથાઈ છે એમ ઉપરની ત્રણે ધત્તાઓ સંસારની વચ્ચેની હતી એટલે ‘સમભાવ’ થો છે પણ ભવ બને મોક્ષ વચ્ચે સમભાવ કેમ થો છે ? કારણ કે ઉપરના ધત્તાઓ તો માત્ર જ્ઞાન્તિથી બિન્ન જેખાતી હતી પણ આ બન્ને હયા તો સદાકાળથી પરસ્પર સ્વય વિશેષાં હતી છે અને મહેશે એટલે ત્યાં સમભાવ સૂચવવા માટે શુદ્ધ સ્વભાવ પદ બધોસતુ યર્ષા શકે બન તે જ પદ સહજ રીતે આવી જમુ છે એવો સાધક સંસારમા છે ત્યાં હળી એને મોક્ષનો અનુભવ નથી પણ શુદ્ધ સ્વભાવનો છે એટલે એ એ જ અનુભવમા ઝીલી શકે અને ઝીલેX

X એમા સમભાવનું રહસ્ય સહેજે આવી બાથ છે

કેઈપણ દશા તરફ પણ ઓછો-અધિકો ભાવ ન આવે એટલે કે એ બન્ને દશામા પણ યથાર્થ સમાનતા ભાસે અને સસાર તથા મોક્ષ એ બન્ને દશા પ્રત્યે પણ શુદ્ધ સ્વભાવ રહે ! અર્થાત્ સસારમા રહેવા છતાં નિર્લેપતાથી મોક્ષાનુદનો લહાવો લેવાની તૈયારી હોય એટલે એને ન તો સંસાર પ્રત્યે ઉકળાટ થાય કે ન તો મોક્ષનોય મોહ થાય !

અહો જિનેશ્વર !....!

એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ?

વિવેચનો - મોહસાગરનો કિનારો દેખી હવે સાધકની આખડી થનગન થનગન નાચે છે ભૂમિકા ત્રણ-શુદ્ધિ, સિદ્ધિ અને મુક્તિ-પૈકીની સિદ્ધિને ઉળરે એની સાધનાનૌકા પહોંચી આવી છે જે સાધક જે ભૂમિકાએ પહોંચવાનો હોય છે, તે પહેલા જ એની એ ભૂમિકાને યોગ્ય દશા હોય છે ! આવા સાધકની શી દશા હોય છે ? તે સ્પષ્ટ કરતા કહે છે કે -

“શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,”

શત્રુ અને મિત્ર બન્ને તરફ સ્વભાવિક સમદર્શિપણું આવું સમદર્શિપણું તો ત્યારે જ રહે કે, જ્યારે શત્રુ અને મિત્ર બન્નેમા એને એક જ તત્ત્વ દેખાતું હોય ! કળિયાતાના (સત્વરસ) પાણીને સાકરનું પાણી માની પીવું એ એક વાત છે અને કળિયાતાના કઠુરસમા રહેલા રસપણાની જે વાસ્તવિક લિજ્જત છે, તેને એવા પ્રકારની વાસ્તવિક રસવૃત્તિથી ઓળખી સાચો રસોપભોગ કરવો એ બીજી વાત છે કડવાસમાં પણ રસની મીઠાશ તો છે જ, બલે પછી જીભ પોતાની હમેશની જુદી

પઠેલી ટેવને લીધે જો મીઠાશને ન જનુભવી શકે ! કા'વી બીજા
 પણ રસની સ્વાભાવિક મીઠાશ ન હોત તો લિંગરો ભરતને
 ખ્યારો ન લાગત ! ! ! જેમ ઉદ્રિયોની ઉપરની ખાસિયતોને
 લીધે પદાર્થના સ્વાભાવિક રસની ચચાર્યાતા નથી જનુભવાતી
 જો જ રીતે વૃત્તિમાં રહેલી કષાયોની કાળાશને લીધે જગતમા
 રહેલી શુકલતા નથી પેખાતી અને જોથી વિભાવજન્ય પ્રવૃત્તિમા
 આત્મા નુ માઈ બાધ છે

કોઈ તદ્દન નાબૂદ થયા પછી તુરત જ પ્રીતિના રસજરણા
 અસ્પષ્ટિત વહેવા માટે છે અને સર્વત્ર સેવનનું વિલસતુ તેજ
 નજરે પડે છે જેમ “એકસ રેચર્” લેવાના ચત્રની સ્વતા જ
 જોવી છે કે જેમા ચામડીના પક્ષની પેલી પારતા પ્રતિબલ પડે
 છે તે જ રીતે આવી દશામા રહેલા સાધકનાં આવસ્યકુઓ
 ઉપરની ઉપાધિજન્ય ક્રિયાને બીરી જોની પાછળના મૂળ આદ્રમાને
 નિહાજે છે આથી જોને જગતનાં કેઈપણ પ્રાણીની સારી કે
 માઠી કેઈપણ પ્રવૃત્તિ લેશમાત્ર અસમતા ઉપજાવવા શક્ય
 થતી નથી

અહીં જો પ્રશ્ન થાય કે તો પછી જોવા પ્રીતિજરા પુરુષને
 શત્રુ હોય જ શાનો ?

જો તો રેખીતુ જ છ કે જોની દષ્ટિમા હવે શત્રુતા ન
 હોય, જોટલે જોને શત્રુ ન જ હોય પણ આવી દશા થવા
 પહેલા જે જોનો શત્રુ થઈ ચૂક્યો હોય જોને લગતી આ વાત
 જો કે જોના પોતાના વિષે રહેલી નિશત્રુભાવનાની અસર
 પ્રથમના કારણેજ થયલા શત્રુહૃદયને વહેલામોડી પણ અવરજ

પહોચે જ. પરંતુ જ્યાં લગી એ સામેની વ્યક્તિને પૂરેપૂરી અસર ન પહોંચી હોય ત્યાં લગી એનું (સામાનું) વર્તન, આવા ઉચ્ચ કોટિના બંધુતાપૂર્ણ સાધક પ્રત્યે પણ શત્રુતાભર્યું રહે એ બનવા યોગ્ય છે.

આવા કટોકટીને પ્રસંગે પણ એની સહજ સમતા ટકી રહે એટલું જ નહિ બલકે એ સહજ સમતાના સમગ્રબળે કરીને એના તરફ મિત્રવત્ અકૃત્રિમવર્તન રાખી શકે ત્યારે જાણુ કે એ દશા સમભાવની પરાકાષ્ઠાની છે.

આપણે ગત આઠમી કડીને છેડે શ્રમણ લગવાન મહાવીર પ્રભુની દશાનું ચિત્ર જોઈ ગયા, એની સાથે આ ભૂમિકા બરાબર બંધબેસતી છે. શત્રુભાવ ધરાવતા ગોશાલક પ્રત્યે અને ચરણચુંબતા જ્ઞાની શિષ્ય, ગૌતમ પ્રત્યે એ પ્રભુની સમદર્શિતા ટકી હતી. એ એની સમતાની પરાકાષ્ઠાની મહોરછાપ છે.

શિષ્યલિપ્સા ન હોવા છતાં શિષ્યભાવે ગોશાલક રહે એમા એમણે (પ્રભુએ) એનું (ગોશાલકનું) શ્રેય જોયું પરંતુ શિષ્ય, પછી શત્રુ થાય, ગુરુકૃપોએ મેળવેલી શક્તિનો દુરુપયોગ એ જ ઉપકારી ગુરુ સામે કરે પોતાની નામના વધારવા ખાતર પરમકૃપાળુ ગુરુદેવની પ્રતિભા સામે ધૂળ ફેંકે—નિદા કરે—અને ગુરુદેવના નિખાલસ આત્માને દલી દેખાડવા સુધીની રાક્ષસીવૃત્તિ સેવે; એમ છતાં એના પ્રત્યે પૂર્વવત્ ભાવ ટકી રહે, વર્તનથી કે વાણીથી જ નહિ પણ મનથી પણ એનું અહિત ન ચિંતવે, આ દશા બરેબર વર્ણનાતીત છે! અકલ્પ્ય છે! તોય જોને એ સહજ છે, તેને એ સહજ છે બલાતકારે આવી દશા ન જ લાવી શકાય! ને બલાતકારે આવી હોય તો ટકે પણ નહિ! બહુ ઉપસર્ગ

કરનારા પ્રત્યે ઝેડાધ શ મી શકનાર પુરુષ પણ પોતાના અગમ્યૂત શિષ્યના આવા વતનને—“ સપૂર્ણ સિદ્ધિ ન પામ્યો હોમ ત્યા લગી ” ન સાળી શકે ! ઇમણુ ભગવાનનો આત્મા સિદ્ધિની ભૂમિકા વગાવી ગયો હતો; એટલે જ તેઓ ગોશાલકની બધી ક્રિયા પાછળ એનો આત્મા જ બોધ શકતા હતા ગોશાલકની વૈરભીલી વૃત્તિ એનું પૂવૈર વાળવા આ બધુ કરાવતી હતી પણ અહરનો એનો આત્મા તો એ બધુ કરતા કરતાય કષ્પાતો હતો. આમી પરિણામે—આખરે— મૃત્યુ વેળાએ પણ ગોશાલકનો હૃદયપટો જરૂર ધયો અને સસ્કૃતિના ઇતિવૃત્ત માટે આ સુવર્ણસૂત્ર ખરી પડ્યું છે —

‘ ન અપરાધ એકાઠી, પાત્રે કઠીય જન્મતો,
જન્મે તોય સખા! સાચો-સાચ એ જ ખરી પડે’

આવ હજાઓ વડે છે કે —

ઇમણુ ભગવાન મહાવીરના નામે જોળખાતા ઝેળિયામા રહેલા છવે, પૂર્વભવે ‘ ગોશલક ના આત્મા સાથે એના પૂવ જ મમા એ પ્રકારનું વૈર બાધ્યુ હતું વૈરનો જહલો પ્રીતિથી વાળ્યો અને નવા વૈરના કારણો ગયા, એટલે લૂખા સાથે લૂપ્ત કેમ આ? ! તુરત ખરી પડ્યું એટલું જ નહિ જરૂરે ભગવાનની અનંતતાનો અપ અને પણ લા થા અયકાર કહે છે કે, અનેક જ મોને અનંત પણ અના આ મા નિશ્ચયે મુક્તિપ્રતિષ્ઠા પામશે X

અમરશિનાનુ ચિહ્ન બેસુ બીજુ અ છે કે —

X જુગ્મા શ્રી ભગવતીનૂત ચાતક પદરમો

“ માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો. ”

જેમ ક્રોધ ગળ્યા પછી, શત્રુ ॥ વિદ્યાગ્વી સહેલી છે, તેમ અભિમાન ઓગળ્યા પછી માન-અપમાન જિતવા સહેલા છે, પણ ઉપરની દશા કરતા આ દશા એક ડગલુ આગળની છે. બધા જીવો પ્રત્યે મિત્રભાવ રાખનાર વિશ્વપ્રેમીને પણ માનપમાનની વૈતરણી તરવી તો મુશ્કેલ થઈ પડે ! આહી જે માનાપમાનની વાત છે તે બહુ જ ઝીણી છે એક પળે આખી દુનિયા એકી અવાજે પોતાને ‘ પ્રભુ ’ માની હૈયાને ફૂલડે વધાવતી હોય. મહાપ્રભુનો સાક્ષાત્ અવતાર માનતી હોય, એવામા જ આખી દુનિયાનું માનસ પલટી નાખે એવી શક્તિધર કોઈ વ્યક્તિ આવીને પોતાની પ્રતિભાને આખી પાડી દે ! એટલે પરિણામે ખીજી જ પળે ધિક્કાર કે ફિટકારની-એ જ દુનિયાને મુખેથી ઝડી વરસાવા માટે આ બન્ને દશાને સહી લેવી એ તો શત્રુની જેમ ખૂચે એવા ખીલાપર ઘસઘસાટ ઊઘી જવા જેવી વાત છે, પરંતુ એને સહી લેનાર વીરલા હબ્બુય મળી આવે, પણ આગળનું કે પાછળનું રૂવાડુંય ન ફરકે, ન તો એ વ્યક્તિ તરફ કે, ન તો દુનિયા તરફ ! એવી સ્થિરતાના સ્તંભ મળવા મર્ત્યલોકમા તો અત્યંત, અત્યંત હુર્લાલ !

જેના કાનમા કેવળ પરમાત્માની મધુરબસી સિવાય કંથુ જ ન સભળાતું હોય, સભળાતું હોય તો જેની સ્મૃતિ પકડી શકતી ન હોય, પકડતી હોય તો ક્ષણથી વધુ એ ટકતું ન હોય એ જ રીતે બધી ધર્મિયો પરમાત્માને રંગે રંગાઈ ગઈ હોય તે જ ત્યાં સમ રહી શકે, ખીજના ગળ નથી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ, આદિ અદરના કરણો પ્રભુમય બને, પણ એ પ્રભુમય

વિજ્ઞાન ધન્નિયોગ્યા જ્યા લગી ન જિતરે ત્યા લગી સાધના અપૂરી છે

“ પ્રશસાની આવે, જલિથી ખુશબો, એ મધુશ્વી,
તહીં જિઠે નિહા, તણી જ બદળો છે વસી રહી ”

આ નસર્ગિકવિજ્ઞાન જે સાધકને પ્રથમથી સહજ હોય તે પ્રશસાના તથા નિહાનાં સુષળાં અંગેને જિતી શકે પ્રશસાનો એક ભોલ સંભળવામા ખોટી થયા કે નિહાના સો ભોલ સંભળવા માટે જિભા રાખવાની, એ જ ટેવાયેલી વૃત્તિ, તકેા જિભી કરે છે ચક્રવતી સમોવઠાના વહન-નમસ્કાર ન એવા માટે લોકકહેવત પ્રમાણે આખ આજ કાન ધરી શકાય પણ સ્તુતિવચનો વખતે કાન આડું શું ધરવું ? એ કે જે આખ આડા કાન કરવાની તરફીબ બલે છે એ કાન આડા પૂમઠા ધરવાની તરફીબ પણ સાધી જ લે છે પણ એ કલાચિક્ષણુ જોથી વધુ આકરે તો છે જ આ તો સ્વમાનનેય જૂટીને પી જવા જેવી અત્યંત આત્મ વિદોપનની ભૂમિકા છે

પરંતુ સિદ્ધિને ઉભરે આવેલાની દશ્યા તો આથી પણ જિંચી હોય છે એ બતાવતા ચરણો આગળ નધે છે ને ઠકે છે -

“ હવિત કે મરણે એ નહિ ન્યૂનાધિકતા, ”

જનિત અને મરણ એ બન્નેની પાછળ અનતજીવનનો જેને સાક્ષાત્કાર થયો અને એ જેમ દશ્યા સરખી લાગે કોઈમા ન જોણપ લાગે કે ન અધિકતા ! કુવાનાં દેનમાળા બાલે છે ત્યારે મનિ હાથ ન છે મક ન્નની એ લ કા બરામ છે, બીજે સ્થળે ઠલવામ છે પાની તા ઇ ન અન પાન પણ છે જ જ્યા

લગી ચક્ર ચાલે છે, ત્યાં લગી એમ જ બનવાનું. જગતનું આવું દર્શન જેણે કર્યું છે એને મરણ અને જીવતર, એ માત્ર જીવનના મધ્યબિંદુને ઉદ્દેશીને ગતિ કરતા જે સમાન ચક્રો સિવાય બીજું શું લાગશે? આવા સાધકને વૃદ્ધાવસ્થા કે ક્ષીણ થયેલી કાયા, જીર્ણવસ્ત્ર જેવી નહિ લાગે. (કે જેથી “જીર્ણાણિ વસ્ત્રાણિ વિહાય” નવું સર્જવું પડે) પણ જીવનને હૂંફ આપતી સહચારિણી લાગશે. એથી એ ટકે તોય એનો આનંદ કાયમ રહેશે અને નહિ ટકે તોય એનો આનંદ અખડ રહેશે જે કે જગતને એ શરીર મહાઉપકારક નીવડ્યું હોય અને નીવડતું હોય તેથી જગત એમ ઇચ્છે કે લખાય તો સારું અને એવા ઉપાય પણ યોજવા જગત કે એના ભકતો ઇચ્છે, પરંતુ એ પુરુષને પોતાને અકુદરતી એવી કશી ઇચ્છા જ સ્વપ્નેય ન થાય કારણ કે ખરી વાત તો એ છે કે આટલે આવ્યા પછી એને માટે હવે મૃત્યુ પોતે જ ભવચક્રનો છેલ્લો આટો છે પણ તોય-એ જીવિત મોહ છૂટી ગયા પછી અને આ જીવિતને અતે મોક્ષ નિકટ જ વર્તે છે એમ સ્પષ્ટ નિશ્ચય હોવા છતાં-એ-જીવિતને ન વાચે તેમ મૃત્યુને પણ ન વાચે એથી જ કહે છે કે —

“ભવ મોક્ષે પણ વર્તે શુદ્ધ સ્વભાવ જો;”

વાસ્તવિક રીતે જોતા તો મોક્ષ જેને માટે દોડતો આવ્યો, એને મોક્ષની લોહપતા પણ શાની રહે? “કષાયમુક્તિઃ કિલ સૈવ મુક્તિઃ” માં નર્યું સત્ય છે, કારણ કે કષાયમુક્તિ પછી; સ્વેચ્છાએ કશું જ કરવાપણું રહેતું નથી પણ અહીં હજી એ કિનારે નાવ પહોંચ્યું નથી, એટલે જ અતર્યામી પાસે એ યાચના છે કે — “તે ઉભયમાં શુદ્ધ સ્વભાવ વર્તે એવી મુજ

હયા હો ! ” શુદ્ધ સ્વભાવ વતે જોટલે કેવળ આત્મભાવ વર્તે !
 કારણ કે કાઠે જેખાય અને ચરતશૂઢ માય તોય ડૂબવું પડે !
 આવે વખતે તો ઊલટું વધુ થેતણું રહેવાની જરૂર રહે છે જહું
 ઉપવાસ કરવા હજુય સહેલા, પણ પારણાને સમયે પદાર્થ માળીમાં
 ખાળ્યા અને સહેજે ખીરજ ટકવી તથા અકથતિથાપણાને ક્ષેપ
 સ્વાભાવિક રીતે મનમાય ન લાગવા જેવો જો તો ટુંકર, અતિટુંકર...

માટે જ કહે છે— ‘ભવ અને મોક્ષ જો બન્ને ત્રાજવા
 સમાન રહે જોવો શુદ્ધ સ્વભાવ રહેવો જોઈએ !’ “ ભવસાગર
 સબ સુખ જમા છે ફિકર નહિ મુઝે તસ્નનહી ” જોડું જ નહિ
 પણ તરવા છતાં કિનારો જેખાવા છતાં, ન તો કિનારો જલદી
 મેળવી લેવાનો મોહ થાય કે ન તો તરવામાં દીલ થાય. અર્થાત્ કે
 આવે વખતે જનાસકિતમય કેવળ આત્મભાવમા વહીન જ રહેવાય !

જહો ત્રિલોકનાથ જો હયા ક્યારે આવશે ?

: ઉપસહાર

નિર્ભયતાની પરાકાષ્ટા પૂર્વક્ષણ સુધી પણ ભવનો અકુર
 રહ્યા જ છે અને ભય છે ત્યાં લગી ભયના નિમિત્તભૂત હથિયારો
 સામે નિર્ભયતાની હાલ ધરી / રાખવી રહી !

ઉપોદધાત

મૃગ આત્મા અક હતા અને શાખ મુતિક અને શાખ

• ‘પદમશાદિતીય ઘન્ય’ પદાઢહજમ્પ્યામ્” મુતિ ”

‘પગ ખાવા’ ૨૧ ઠાડાન સૂત્રાક ૧

બન્ને પૂરે છે જે કામનાની વિવિધતાથી એ બહુરૂપી બની શકે એ જ કામનાના વિજયથી એ પોતાની એકરૂપતા પામે, એ સમજાય તેવું છે પણ જગત તો હમેશા બહુરૂપી છે જ, અને રહેવાનું કારણ કે એ એનો સ્વભાવ છે એટલે એની બહુરૂપતામા એકરૂપતાને કાયમ ટકાવવા માટે આત્માના એકત્વની આખી એવી દૃઢ થવી જોઈએ કે જે સર્વસંયોગો સામે બરાબર ટકી રહે . X

એવી પરમ સિદ્ધિની સાધના માટે ઉપર સૂક્ષ્મપ્રવૃત્તિની વાત થઈ વળી અહીં ફરીને સ્થૂળપ્રવૃત્તિની યાદી આવે છે. આ કડીમા તો મુખ્યત્વે નિર્ઝાથની દિનચર્યાનો ઉલ્લેખ છે પણ એ દ્વારા નીકરતા, નૈતિક હિમ્મત અને પ્રેમ વચ્ચેનું રહસ્ય પ્રગટ થાય છે. .

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમા વાઘસિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસનને મનમાં નહિ ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો (૧૧) અપૂર્વ,

જો કે જૈન દષ્ટિએ ‘આત્મા એક’નો અર્થ જગતમા એકજ આત્મા છે અને જીવો એના જ વિવિધ અંશ રૂપ છે, એ ભાવમાં નથી જીવો જુદા જુદા અનત છે, છતાં એ બધાનો સ્વભાવ એકજ છે, એ ભાવમા છે

X ન સન્તિ વાહ્યા મમ કેચનાડર્થી,
ભવામિ તેષાં ન કદાચનાહમ્
इत्थ विनिश्चित्य विमुच्य ॥ (દિ. જૈ સા)

હશા હો ! ” શુદ્ધ સ્વભાવ વતે કોટલે કવળ આત્મભાવ વર્તે !
કાણુ કે કાંઠે દેખાય અને શરતચૂક થાય તોય રૂબરૂ પડે !
આવે વખતે તો બિલકુલ વધુ થિતરુ રહેવાની જરૂર રહે છે બહુ
ઉપવાસ કરવા હજુ સહેલા, પણ પારણાને સમયે પદાર્થ ઘાળીમા
આલ્યા અને સહેજે ધીરજ ટકવી તથા અકસ્તિયાપણાને એપ
સ્વાભાવિક રીતે મનમાય ન લાગવા દેવો એ તો હુકમ, અતિહુકમ...

માટે જ કહે છે—“ભવ અને મોક્ષ એ બન્ને ત્રાસનાં
સમાન રહે એવો શુદ્ધ સ્વભાવ રહેવો એકજો !” “ભવસાગર
સબ સૂખ ગયા કે શિકર નહિ મુઝે તરનનદી” એવું જ નહિ
પણ તરવા છતાં, કિનારો દેખાવા છતાં, ન તો કિનારો જલદી
મેળવી દેવાનો મોહ થાય કે ન તો તરવામા લીલ થાય અર્થાત્ કે
આવે વખતે અનાસકિતમય કેવળ આત્મભાવમા તહીન જ રહેવાય !

અહો ત્રિલોકનાથ એ હશા ક્યારે આવશે ?

૧ ઉપસંહાર

નિર્ભયતાની પરાકાષ્ટા પૂર્વક્ષણ સુધી પણ ભયનો અકુર
રહ્યા જ છે અને ભય છે ત્યાં લગી ભયના નિમિત્તભૂત હથિયારો
સામે નિર્ભયતાની હાલ ધરી જ રાખવી રહી !

ઉપોદઘાત

મૂળ આત્મા એક હતો. એની શાખ મુતિઃ અને શાસ્ત્ર

“एकमवावितीयं ब्रह्म” एकोऽहंबहुस्याम्” મુતિ ”

“एगो आया” जैन का मुगल सूत्र १

બન્ને પૂરે છે જે કામનાની વિવિધતાથી એ બહુરૂપી બની શકે એ જ કામનાના વિજયથી એ પોતાની એકરૂપતા પામે, એ સમબળ્ય તેવું છે પણ જગત તો હમેશા બહુરૂપી છે જ, અને રહેવાનું કારણ કે એ એનો સ્વભાવ છે એટલે એની બહુરૂપતામાં એકરૂપતાને કાયમ ટકાવવા માટે આત્માના એકત્વની ઝાંખી એવી દૃઢ થવી જોઈએ કે જે સર્વસંયોગો સામે ધરાધર ટકી રહે . X

એવી પરમ સિદ્ધિની સાધના માટે ઉપર સૂક્ષ્મપ્રવૃત્તિની વાત થઈ વળી અહીં ફરીને સ્થૂળપ્રવૃત્તિની યાદી આવે છે આ કડીમા તો મુખ્યત્વે નિર્ઝંથની દિનચર્યાનો ઉલ્લેખ છે પણ એ દ્વારા નીકરતા, નૈતિક હિમ્મત અને પ્રેમ વચ્ચેનું રહસ્ય પ્રગટ થાય છે...

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘસિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસનને મનમાં નહિ ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો (૧૧) અપૂર્વ,

જો કે જૈન દૃષ્ટિએ ‘આત્મા એક’નો અર્થ જગતમા એકજ આત્મા છે અને જીવો એના જ વિવિધ અંશ રૂપ છે, એ ભાવમા નથી જીવો જુદા જુદા અનત છે, છતાં એ બધાનો સ્વભાવ એકજ છે, એ ભાવમા છે

X ન સન્તિ વાહ્યા મમ કેચનાડર્થી,
ભવામિ તેપાં ન કદાચનાદમ્
इत्य विनिश्चित्य विमुच्य ॥ (દિ જૈ સા)

અથ — જોકાણી અને તે પણ સ્મરણ જેવા શીષ્ય સ્થાનમાં વિચરવું વળી જ્યાં વાઘસિદ્ધાદિના સયોગને વારવાર સંભવ હોય, તેવા પર્વતાદિસ્થાનોમાં રહી સાધના કરવી; એવા મહાભયકર છવે પાસે આવે તોય જડોલ આસને બેસી રહેવું એટલું જ નહિ જાહે મનમાય શોભ ન થતા હોયો અને જાણે પરમ સ્નેહી મિત્ર હા ન આવી મળ્યા હોય ! એવી પ્રેમજ સ્થિતિનો અનુભવ કરવો ! ! હે, જગદસ્થભ !

—એવો અપૂર્વ અવસર હું ક્યારે પામીશ ?

વિવેચન - કડીના પ્રથમ પ્રારભમાં “જોકાણી વિચરતો” વાચતા જ જોકલા શા માટે વિચરવું ? જો પ્રશ્ન થાય એનો ઉત્તર એ છે કે જેમ અહીં “જોકાણી” શબ્દ અતઃપણુના ભાવમાં નથી, તેમ સ્વચ્છંદથી કે કોઈ મનસ્વી તોરથી જોકલા ભક્ત્ય કરવાના ભાવમાં પણ નથી. અહીં “જોકાણી” શબ્દ જોકાંતપણે સાધના કરવાના હંસુએ મૂકાયો છે

જો જો અતઃપણુને આવે વિચરવા ઇચ્છે તો “મિત્રી મ સખ્યમૂણસુ” + જોટલે કે સર્વ છવે સાથેની મૈત્રીની સાકળ સાધી ન શકે અને સર્વ છવે સાથે અદૈતવા આરાધી ન શકે વળી જો જો સ્વચ્છંદતાથી જોકલા કરવાનું પસંદ કરે તો પોતાની કામનાની બળમાં એવો ફસાઈ જાય કે “પશોડિ પાપાઃ વિવચ્ચયન્તો, સુદુરેખં વિદરેન્નસોઈ” x જોટલે કે

+ આવશ્યકસૂત્રની ગાથા.

x દશવૈકલિકા ૪-૬ તથા ઉત્તરાધ્યાયન સૂત્ર ૫૦ ૩૨ ૫

લોકમાં વિહરવા છતાં પાપથી નિર્લેપ ગ્રહી સુખ મેળવવું જોઈએ!
તે મેળવી શકે નહિ

હવે ખીજે પ્રશ્ન એ થાય કે એકાંતપણે સાધના કરવાનું
કહેવામાં પ્રયોજન શું હશે?

આનો ઉત્તર તો સ્પષ્ટ જ છે કે -

“ઉદાત્ત ધ્યેયની વફાદારી માટે એકાંત એ સર્વ શ્રેષ્ઠ
સાધન છે

એકવાર લોકરૂઢવાતાવરણથી અને સ્થૂળસગ માત્રથી
નિરાળા થયા વિના મૌલિક વિચારની ભૂમિકા જ દુર્ગમ્ય છે
અને મૌલિક વિચાર ન જાગે ત્યાં લગી વિશ્વનું મૌલિક વિજ્ઞાન
સંભવે જ નહિ! તો પછી વીતરાગભાવની સ્થિતિ કેવી....?

આટલું સ્વીકારીને પણ એ દલીલ થઈ શકે કે, તોય
સગત્યાગી પુરુષ પણ એકાકી ન વિચરતા સમાન ભૂમિકાના કે
સરખા ધોયે વિહરતા સહચારીઓ સાથે વિચરે તો શું ખોટું ?

આ દલીલ પાછળ કેટલુંક તથ્ય છે ખરું, પીઠભૂમિકાનું
ઘડતર બરાબર ન હોય, ત્યાં લગી એ સહચાર અનિવાર્ય પણ
સઘનધારણુમાX ગણાયો છે પરંતુ જેમ એ સહચાર સાધક
છે, તેમ ઉત્કૃષ્ટકક્ષા માટે બાધક પણ છે જ, એ વાત ભૂલવી
જોઈતી નથી કારણ કે સહચારીઓના સગનું સૂક્ષ્મમમત્વ અને
મળતું અવલંબન અને સર્વાંગઅસગતા અને સ્વાવલંબી
સાધનામાં ઉઠ્યન કરતા રોકી રાખે છે એથી પાખો મજબૂત

યથા પછી વિહંગમ જેમ વ્યોમવિહારમા પગરણુ માટે છે, એમ એવો સાધક એ માર્ગે પગરણુ માઠી - એટલે કે “દમન્ટસુરી મુળી કીયરાગી” અર્થાત્ ‘વિરક્ત ભાવમા નિમગ્ન રહી એકાતનું સુખ સંવેદે છે।।।”+

હવે એ ઠહવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય કે, આત્મ યથાર્થ એકાત એને વિશ્વવ્યાપક વિશુદ્ધપ્રેમથી છૂટે નથી પાડતું પણ એવા અખંડ પ્રેમમા જે જે બાધક કારણો છે, તે દૂર કરી ભિદ્ધ પ્રેમસિદ્ધિમા મગવાનો માર્ગ ખરેખર ખુલ્લો કરે છે। પ્રેમનું પ્રબળ બળકે કારણ બચે છે. આ મારે જ કહે છે કે “વળી અમશાનમા”

અમશાન એટલે મુજબ બાળવાનું કે હક્તાવાનું સ્થાન આથી મનાયુંની આસપાસ વ્યતર, શૂન્ય, જન્ય, પ્રેતપ્રિના ભયની માન્યતા કાઢીને છે શુ પ્રાચીનમત્ત કે શુ અર્વાચીન। શુ આયુષ્ય કે શુ આયેતર્યર્થ। શુ રેશ કે શુ વિરેશ। સર્વ રથળે બાળવમથી માડીને આ માન્યતા મગજમા ભુલે ભુલે પ્રકારે

+ ભગવાન મહાવીરના સમ્બળધારણમાં “એજસરિયા” નો નિવેદનપણ છે તમ આ હૃદયે વિધેયતા પણ છે ભુલો -
(ઉત્ત. અ. ૩૨-૩૧)

F I c ly ongested to a lae how could love
co l f k

H t Of Rama 4-18 "

અર્થાત્ બીનિ બનિ। જમાથી / ઉદભવે છે નહિ તો પ્રેમ, બીનિ બી ન કમ નિતી થકે ?

વીંટળાઈ પડી હોય છે એ પ્રેતાત્માઓ તરફના પૂર્વભયના સંસ્કારો છેક જ ખરી ન જાય અને સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ બંને પ્રકારના શરીરોમા રહેલા ચૈતન્યો સાથે પોતાની આત્મીયતા છે એવું ભાન નક્કર ન થાય ત્યાં લગી ચોમેરથી પ્રેમની ખીલવટ ન થાય અને એ પ્રકારના માનસિક વિકલ્પો સાધનામા વારંવાર અતરાય નાખ્યા કરે, એટલે પ્રથમ એવા સ્થળોના ઉલ્લેખ છે X આવા સ્થળોના ચિરસહવાસદ્વારા એ ભૂતાવળોના ભયથી ચિત્તને વિમુક્ત કરવું જોઈએ

હવે આગળ વધતા વઢે છે કે :—

“વળી પર્વતમાં વાર્ધસિ હસયોગ જો”

જીવતીજગતી સ્થૂળ દૃષ્ટિમા વધુમા વધુ નિર્જન પ્રદેશ તે પર્વત એટલે અહીં ‘પર્વતવિહાર’ દેખાય છે પણ પર્વત જેમ નિર્જન પ્રદેશ છે, તેમ વધુ ભયકર પણ છે માણસ જેનાથી ડરે છે અને જે માણસથી ડરે છે એવી પરસ્પર ભયવાળી પશુદુનિયા અહીં પુષ્કળ પ્રમાણમા હોય છે વાઘ, વરુ, સિંહ, રીંછ, અજગર, સાપ, એ બધા પ્રાણીઓએ માનવીના મગજમા કેવળ ભયકરતાનું જ સ્થાન નથી જમાવ્યું એમને તો માનવી પોતાના કટ્ટર શત્રુ ગણતો હોય છે માથડા પર ચડીને કે સુરક્ષિત સ્થળે રહીને જ્યાં દેખે ત્યાં, અનેક જનોનો અને સાધનોનો સાથ લઈ એમનો વધ કરવો, એ જાણે, માણસે

“સુસાળે સુળાગારેવા સુખમૂલેવ ઇગઓ”

આચારાગ, ૯-૨-૩, તથા દશ ૫-૧ $\frac{૮૨}{૮૩}$

પોતાની વીરતાનું મહાક્ષેત્ર માન્યુ હોય એવી સ્થિતિ કરી નાખી છે પરિણામે માનવી જાતમા (૧) નિર્દયપણુ (૨) ઠરપોકપણુ, એ બંને દુર્ગુણ એકી સાથે ખીલ્યા છે એ અનુભવસિદ્ધ વાત છે કે આવા માણસોનું મનોબળ તદ્દન શિથિલ હોય છે મહા નિર્દયશિકારી પણ એકાંતમાં જરા ખડખડાટથી પણ ઠરતો હોય એવી એની ઠરકુઠશા હોય છે માટે જ સાબક એવા સ્થળનો વાસ તો સવિશેષપણે પસંદ કરે X કારણ કે હથા અને જાનવની પળેપળે જરૂર છે મહાકવિ “Shakespeare” ના શબ્દોમા એમણે તો —

We do pray for mercy and that same prayer doth teach us all to order the deeds of mercy ”

અર્થાત્ — આપણે પ્રાર્થનામા હથા માગીએ છીએ અને એ જ પ્રાર્થના આપણને હથાકૃત્યો દર્શાવવા માટે શિક્ષા-પ્રેરણા આપે છે ..

પણુ આવા હથા અને જાનવ કઈ બોલવા માત્રથી કે પર્વતપર્વટન કરવા માત્રથી ન મળે ! પર્વતનિવાસી પણ બીકણુ જરૂર હોઈ શકે ! અને સિદ્ધનો સંયોગ વારવાર મળે તોય એવા સાબનો એ રાખી શકે કે જમી સામાને કે પોતાને કેઈને ઇલાજ ન પહોંચે અને એ આ રીતે સ્થેતો હોય, તો જે જૂઠિકા અહીં કહેવા માગે છે તે ન આવી શકે જે ખુમારી લાપવા માગે છે તે ન પ્રગટી શકે ?

X વિકરાગ વાય કે તેવું પ્રાણી રોખવામા આવે તો બીને બાંને આશ્રય ન લેવો, પણ નિભયતાથી ત્યા જ વિકરવું ”

શ્રી આચારાગ સૂત્ર ૧૨—૩—૧૩

એટલે જ આ કડીનું ત્રીજું ચરણ બોલે છે કે —

“અડોલ આસન ને મનમાં નહિ ક્ષેભતા,”

“અડોલ-આસન” અહીં બે રીતે લાગુ પડે — એક તો આસન વાળીને એ સાધક ધ્યાનસ્થ દશામાં હોય તો વાઘવરુ આદિ આવે એટલું જ નહિ બદકે જેમ મનુષ્ય પૂર્વાધ્યાસથી એમને શત્રુ માને છે, તેમ એ પણ આ બેઠેલા માનવીને પોતાનો શત્રુ ધારી રળડવાનું પ્રતત્ન કરે અથવા એમ જ બેઠો હોય તોય સામે આવી કે નજીક આવી ત્રાડ મારે, પળે ઉપાડે કે કરડવા તૈયાર થાય, તોય તેવો સાધક લેશ માત્ર પણ ન ચળે, ન પ્રતિકાર કરે કે, ન બીજા કોઈની સહાય વાચ્છે કારણ કે એને એ ખાત્રી હોય કે, પોતે જેને મારવા નથી ઇચ્છતો, તે એને મારી શકે જ નહિ આવી દશામાં “દીર્ઘતપસ્વી મહાવીર અને ચક્રોશિક સર્પ”નું દૃશ્ય એકવાર ફરીને વિચારી જવું જોઈએ । કૂદાડામાત્રથી છાતીના અકોડા છૂટી પડે, ત્રાડ પડે કે હૈયું ફાટી જાય, ત્યાં “અડોલ આસન” ન ટકે અને પશ્ચિમ વિપરીત આવે એ દેખીતી વાત છે, માટે જ એની વધુ ચોખવટ કરતા કહે છે કે —

† અહીં “રળડવા” પ્રયોગ એટલા માટે કર્યો છે કે, મનુષ્યને કોઈ પણ પ્રાણી મુખ્યત્વે કદી માસ માટે મારતું નથી, તેમજ જાણી જોઈને માણસને મારવો જ એવા ઇગદાથી પણ મારતું નથી, ઘણું ખરૂં એનાથી પોતાના મૃત્યુની બીક લાગતી હોઈને પ્રાણ બચાવવા ખાતર એ એના ઉપર તરાપ મારવા કે એને કરડવા મથે છે ઘણીવાર એવી જાતનો પણ એ હુમલો કરે છે કે માણસનો જીવ બચે અને પોતે પણ એના પ્રત્યાઘાતથી બચીને સરકી જાય .!

“ ને મનમાં નહિ ક્ષોભતા, ”

અર્થાત્—કે માત્ર મન ઠોસે કે વિરોધાત્મકવતન ન થાય એટલું જ બસ નથી, પણ પોતાના મનમાં એ નિમિત્તે જરા ક્ષોભ સુદ્ધા ન થવો જોઈએ—અર્થાત્ વિરોધાત્મક વિચારો મગજમાં ન આવવા દેવા જોઈએ. ચિત્તની વિચારધારાનો—આત્મસામર્થ્યને ક્ષેષે માગે જતો—વેગ પણ એવી પરિસ્થિતિમાં રોકાઈ ન શકેતા અસ્ખલિતપણે વહેતો રહેવો જોઈએ.

આવી ભૂમિકાની સમીપ જઈને નિરતર આત્મમસ્તીમાં રાજતા સ્વામી રામવીર્ય હિમાલયના પહાડ અને ખીણોમાં જે બજના કરે છે તે આ છે —

I am emperor Rama whose throne is your own hearts
[Heart of Rama 8-26]

અર્થાત્—હું રાજરાજેશ્વર રામ છું મારું સામ્રાજ્ય તમારા હૃદયો ઉપર પ્રવર્તે છે.

અને પછી એ વિપુલ સામર્થ્યનો પ્રવાહ છેડતાં એ કહે છે —

O Him ! yes n wa ! f or master ord rs you to
keep fast t y purity and f hf loves to truth (light),
have hall y u seed w ters impregnated with dualism to
th pls (Heart of Rama)

અર્થાત્—હા ! હિમાલયના જન શિખરો ! તમારો માલિક હુકમ કરે છે કે તમે તમારી પવિત્રતા બાળવી રાખજો. તમારું અન્ય (પ્રકાશ) પ્રયત્નો તમારી વક્ષાદારીન વળગી રહેજો. તમે નાચેના મીઠા મન મેરાના ઉપર દિબાવા ગ્રહનાર વક્ષાવશે નહિ.

આ પરથી એની સલાબ્યતાનો ખરો ખ્યાલ આવશે પણ હજીય પદકર્તાની ઊર્મિઓ આ ભૂમિકાથી આગળ ને આગળ ધપતા કહે છે —

“ પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો. ”

એટલે કે એવા સંયોગે આસન ન ચળે કે મનમા ક્ષોભ ન થાય અને સામર્થ્ય ટકી રહે, એતો પરમક્ષમા કે પ્રતિભાનુ સ્વરૂપ થયું પણ ખરી વાત તો એ છે કે, આત્મનિષ્ઠા, નૈતિક હિમ્મત, નિર્ભયતા અને ક્ષમા દ્વારા સાધેલા હૃદય-વિકાસની તેવા પ્રસંગે વિધેયાત્મક દિશા ખુલી જઈને પરમ-મિત્રનો મેળાપ જાણે કા ન થતો હોય, તેમ હેતુભર્યું હૈયુ X મિત્રભાવના અમીરસથી ઉછળી પડવું જોઈએ ! અહીં ‘ પરમમિત્ર ’ પદ જાણી જોઈને લીધું છે, તે એવો ભાવ સૂચવે છે કે આ લયકર અને ઝેરી ગણાતિ સૃષ્ટિના મિત્રો, એની સાધનાના ઉત્કર્ષમા જે નિમિત્ત પૂરૂં પાડે છે, તે નિકટના માનવી મિત્રોમાથી ‘ પૂરૂં ’ પડતું નથી કારણ કે ત્યાં મિત્રતાનું અમૃત પીવા જતા એ મિત્રતાના ઓઠા નીચે ખીન્ન અનેક છૂપા કાતીલ ઝેરોની ખ્યાલીઓ નીકળી પડે છે જ્યારે આ દૂર+ પડી

X ચ ડોકોશિકના વિષમય ડખના પ્રતિદાનમા શ્રમણ મહા-વીરનું હૈયુ જેમ ઉછળ્યું હતું તેમ

+ ઝેરી રૌદ્ર અને લયાનક માનીને માનવી આ મિત્રોના સહવાસથી ઘણો છૂટો પડી ગયો છે, અને એ અતર જેટલે અંશે વધ્યું છે, તેટલે અશે—“ Man is charitable he shall not harm but help others

મયેલા મિત્રોમા તો ઉપરના ઝેરનું જોક જ પ્યાણ પચી ગયું,
તો અદરથી અમૃતનો અખૂંદ રસનિધિ સાપડે છે અને પછી તો
“રામ” ના હૃદયધ્વનિમા ઠહીળે તો :—

In reality there is nothing to be feared of all round
in all future in all distance there is one self supreme
existent and that is my ow self of whom I shall be afraid
(Heart of Rama).

અર્થાત્—સારા જાણકારો આજે, કે કેઈ કાળે કે કેઈ
અતરે માત્ર મારો પોતાનો જીવાત્મા સર્વોપરિ છે અને જોમ જ
છે તો પછી તે જીવાત્મા સિવાય વાસ્તવિક રીતે બીજા કશાથી
ઠરવાપણું સ્હેતુ નથી.

એવી અભય ધિતિ મર્મ જાય છે

હે ભગવન્ ! —આ દેહ આવી દશા અનુભવવાની
—અપૂર્વ મહી ક્યારે આવશે... ?

ઉપસહાર

પ્રેમની પરિભાષાઓ અપાર છે પ્રેમની વ્યાખ્યાઓ
અનંત છે પ્રેમના નૂનો અણુઅણુમા ભર્યા છે વાચી વાચી
વાકતા છેવટે તો “મેતિ મેતિ” એવો જ ઉચ્ચાર નીકળવાનો

અર્થાત્—મનુષ્ય ઉદાર વૃત્તિનો છે ત કેહાંને હાનિ નહિ
રહોવાડે પિંપણુ લવને તે મહા કરશે.

—એવો પાતાનો અસલ ધર્મ ચૂકી ગયો છે

ખ્રિસ્તિપરિભાષામા પ્રેમ એ પ્રભુ છે. જૈન પરિભાષામાં પ્રેમ એ સ્વભાવ છે. સર્વાત્મસાખ્યભાવ એનું વાહન છે. અભય એ પ્રેમનો મુદ્રાલેખ છે

એ માલિકતા માટે એકાત પચાવવાનો અભ્યાસ પાડો પૂર્વાધ્યાસોને સમૂળગા પલટી નાખો મસાણુ એ મૃતકોનો વિસામો જ માત્ર નથી, મસાણુ એતો ગોચર અને અગોચર દેહધારીઓની અનુસધાન ભૂમિ છે જીવન અને પુનર્જીવનનું મધ્યખિંદુ છે ગ્રાહકને ત્યાં ઘણું મળશે શોધકને ત્યાં ઘણું સાપડશે જે પ્રેમનું સૌદર્ય ગોચરમા છે તે જ પ્રેમનું સૌદર્ય અગોચરમા છે જે સોડમા મૃત શરીર સૂતા છે, તે જ સોડ સહુને અર્થ છે

સિંહ અને વાઘ પણ પ્રેમનું તત્ત્વજ્ઞાન સારી પેઠે જાણે છે ન ભય પમાડો, ન ભય પામો પ્રેમના કટોરા પાઓ અને પીઓ

ઉપોદ્ધાત

શ્રુતિમા એવું વચન જોઈ ગયા કે “સસારનો લેપ લાગતા પહેલાં જીવને કામના વળગી હુતી અને એ કામનાને પોષવા માટે એણે તપ કર્યું, એટલે સસાર વધ્યો” જે દોરીથી જે બધાયે હોય એ જ દોરીનો વળ બદલતા એ છૂટી શકે એ નિયમની રૂએ જે સાધને જીવનો સસાર વધ્યો, એ જ સાધને એનો સંસાર ઘટાડવો રહ્યો! એ અપેક્ષાએ આતરઅર્થીને ભેદવા માટે તપ અનિવાર્ય બને છે પણ એટલું યાદ રાખવું ઘટે કે—

—ચારિત્રઘડતરમા સયમ પછીનું પગલું તપ છે સયમ વિહોણું તપમા તેજસ્વિતા ન પ્રગટે, એવું તપ, કામના વિજયમા બપ પણ લાગ્યે જ લાગે!

એટલે હવે જેમ અખણલિત વહેતી સરિતા, અખાત પછી સાગરના આવે તેમ પદ્યકર્તાની વાણી સયમના અખાતને વટાવી તપના સાગરમાં આવે છે

પ્રમાદ વિષય કથાયાદિ-પાપના પ્રવેશનું ખારણુ વાસીનેX હવે પૂવની વજગણાએને વિશુદ્ધ કરવા માટે તપની મુદ્દામાં પેસે છે બળે કસોટીમાં પસાર થયેલું કુદન હવે ભડેભડતી આગની ઝોડમાં જઈ પડે છે
જુઓ —

ઘોર તપશ્ચર્યામાં (પણ) મનને તાપ નહિ
અરસ અન્ન નહિ મનને પ્રસન્નભાવ એ;
સ્વઠણ છે ક્ષત્તિ મેમાનિકદેવની
સર્વે માન્વા પુદ્ગલ એકે સ્વભાવ એ (૧૨) અપૂર્ણ

અર્થ - મહાકઠણ તપશ્ચર્યા થતી હોય છતાં મનમાં લેશ પણ હિંકળાટ ન થાય. અત્યંત મધુર અને શ્રદ્ધિર ખાતપાત મગવા છતાં જીભનો સ્વાદ-વલવલાટ-ન વધે તેમ જ મન ઉપર રાજીખાનો વિષયસસ્કાર પણ ન પડે કારણ કે એ ભૂમિકા જ જ એવી છે કે જ્યાં એક સ્વઠણ અને મહેકોની અડળક સમૃદ્ધિ બન્ને મૂળ સ્વભાવે એક જ ભતના પુદ્ગલ છે.” એવી દૃઢ પ્રતીતિ યાચ છે

X “અનાસવે સવ સેવ” અનાસવ પછી તપ બંધવા

અનાસવનું ફળ તપ જુઓ -

શ્રી ભગવતી સૂત્ર અથવા ઉત્ત અ. ૨૬-૩૬

હિ, દયાળુ દેવ એવી ધન્ય ઘડી ક્યારે આવે કે એ દૃશ્ય હું સાક્ષાત્ નિહાળુ !

વિવેચન અહીં તપસ્યાને “ઘોર” વિશેષણ લાગ્યું છે એનો અર્થ બિહામણી કે કઠણ થાય પણ એ કઠણ તપસ્યા અહીં લાખા કાળના ઉપવાસો કરવાના અર્થમાં નથી જો એવા અર્થમાં લઈએ તો તો કુલકર્ણુ ઘોરતપસ્વી કહેવડાવવો જોઈએ, કારણકે છ છ માસ લગી આહાર વિના નિદ્રાના ઘેનમાં એ પડી રહેતો શાસ્ત્રપ્રમાણોની વાત ઘડીભર મૂઝવતી હોય તો, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પર આવીએ ત્રણેક વર્ષની આ વાત છે એક સમાચારપત્રમાં ૨૨ વર્ષથી ઊઘતી ચીકાગોની એક ત્રીશ વર્ષની વયવાળી સ્ત્રીની વિગત પ્રત્યક્ષ આવી હતી X

એટલે જ પદ્યકાર સ્પષ્ટ કરે છે કે —

“ઘોર તપશ્ચર્યામાં (પણ) મનને તાપ નહિ,”

તપસ્વીને જ્યાં લગી એમ લાગે કે હું તપ કરી રહ્યો છું કે મેં તપ કર્યું છે, ત્યાં લગી મન તપ્યા વિના રહે નહિ સહેજ નિમિત્ત મળે કે આવેશ આવી જાય ! મૂળાવ્રતની કે ઉપવાસોની આવી તપસ્યા મૂઢતા કે ભૂખ-લાઘણના દોષોમાં જ પરિણમે એટલે ખરીવાત તો એ છે કે, વૃત્તિ ઉપર કામના જન્ય જે સંસ્કારો હોય, તે (કામના જિતવાનો પ્રયોગ કરતા) ખળભળે એથી કલેશ પણ થાય પરંતુ “મનમાં લગીરે તાપ ન

X આ બાઈનું નામ “મેગ્વીર પ્રોટેશિયા” જુઓ

તા. ૧૮-૧૦-૧૯૩૬ સાપ્તાહિક મુબઇ સમાચાર

થવા દેવો અથવા તાપ આવે કે, મૂળથી સમાવી દેવો—જેઠા કાટોઃ
ઠાઢી નાખવો—” એ જ ખરી તપસ્યા છે

આ દષ્ટિએ ગીતા બોલે છે કે પ્રસન્ન અને સૌમ્ય ચિત્ત
શુદ્ધભાવ, આત્મસંયમ અને મૌનની મસ્તીનું જતન એ જ
સર્વોત્કૃષ્ટ તપ છે X

આવી તપોવૃત્તિ એકાએક લાવવા જતા લાવી શકાવી
નથી. ક્રમે ક્રમે એ સ્વભાવિક આવે છે પણ એવી સ્વભાવિકતાને
લાવવા ખાતર શારીરિક અને વાચિક સંયમનો અભ્યાસ જરૂરી
છે એ વાત તો અગાઉ આવી ચૂકી છે

પરંતુ, એવા સંયમનું પરિણામ શું આવે ? તેની યોખવટ
હવે કરે છે —

સરસ અન્ને નહિ મનને પ્રસન્ન ભાવ એ, ”

મનગમતો ખોરાક દેખાતા જ લુભમા પાછી છુટે અને
આતુરતા વધે એવી સવસામાન્ય ઘટના સહુ કોઈને લાગુ ન પડે
એ બનવા બોજ છે. ઘણીવાર કોઈ એક ભૂત આદર્શમાં બિડી
રહેલા ચિત્તને ઇન્દ્રિયોને ઘટા સ્વજન સ્પર્શની કે સ્વાદપ્રદુતાની
લાગણી ન સ્પર્શે એવું થવું, પણ ઇન્દ્રિયો પોતાની બાહ્ય આદરોથી

X મનઃપ્રમાદઃ સોમ્યત્વ, મૌનમાત્મચિનિગ્રહ* ।

માયસ મુદિરિત્યતત્, તપો માનસમુચ્યતે ॥ ગીતા ૧૭-૧૬

આજ દષ્ટિએ ‘ તપમા પરિમુમણ ’ “ તપથી કમ’ બળે
છે ” એમ જૈનસૂત્રા સાખ પૂરે છે જુઓ —

(ઉત્તમ અ. ૩ સુ)

માનસિક સસ્કાર પાડ્યા વિના રહે જ નહિ એટલે કા તો મન એમા પરાણે સાધકના આત્માને ખેચી જાય, અથવા તો અવ્યક્ત એના પર ‘આજે બહુ ઠીક પડ્યું હો’ એવી જાતના સસ્કારો મૂકી જાય આ સસ્કારોનું પરિણામ એ આવે કે —

“વિષયાવિનિવર્તન્તે નિરત્ત્વાસ્ય દેહિનઃ”

અર્થાત્—“વિષયોથી વેગળા રહેવા છતાં, વિષયાસક્તિ એમ જ રહી જાય”

(ગીતા ૨—૫૯)

અને સ્વાદની સંપૂર્ણ જિત ન થાય ત્યાં લગી વાસના-વિજયની સિદ્ધિ મૃગજળવત્ જ હોય ! X માનસિક વિકારો, જેમ ઇન્દ્રિય વિકારો વધારે છે તેમ ઇન્દ્રિયવિકારો મનોવિકાર વધારે છે એટલે જ “સરસ અન્ન મળવા છતાં લગારે ચિત્તની સમતા ન ગુમાવવી,” એ સર્વસામાન્યભૂમિકા નથી, અસાધારણ ભૂમિકા છે આ ભૂમિકામા પ્રસન્ન ભાવ જ ન હોય, એવું કોઈ રખે સમજી લે ! ઊલટું આ ભૂમિકામા પ્રસન્ન ભાવ તો સહેજે હોવો જોઈએ એટલે એવો સહજ પ્રસન્ન ભાવ કંઈ સરસ અન્નથી ન જન્મ્યો ગણાય ! સરસ અન્ન મેળવવાની ઝંખના ન હોવા છતાં મળે તો એ સરસ અન્ન આવા સાધકને રીઝવી ન શકે, એમ કહેવાનું અહીં મુખ્ય તાત્પર્ય છે કારણ કે જેને સરસ અન્ન રીઝવી શકે, તેને નીરસ અન્ન નારાજ પણ કરે જ પણ અહીં એ પ્રશ્ન જરૂર થાય કે —

X મનુષ્ય જ્યાં લગી જીલના રસોને જિતે નહિ, ત્યાં લગી બ્રહ્મચર્યનું પાલન અતિકઠિન છે

(વ્રતવિચાર પૃ. ૯૧-ગાંધીજી)

“ ખોરાક જેવી મામૂલી વાત પરથી વિકાસની કસોટી કાઢવાની કેમ શક્યો કહ્યું ? ”

એનો ઉત્તર એ છે કે :-

“ જનને દ્રિયના સ્ફૂળ વિકાસે વિશે તો પૂર્વે કહેવાઈ ગયું છે એ સ્ફૂળ વધતું હોય મૂળિયું ગાંઠી છે. X રક્ત, પેશાબ અને સર્વર્થનમા આકારનું સ્થાન પહેલું છે + અને એ જ આકાર-જ્યારે ઈન્દ્રિયગમ્ય કે બુદ્ધિગમ્ય જગતમા સાધક હોય છે ત્યાં હળી પોતાના સ્વાદમા લોભાવી શકે છે. જ્યારે વૈરાગ્ય મુક્ત અભ્યાસથી ઈન્દ્રિયગમ્ય અને બુદ્ધિગમ્ય જગતથી પર એવા ભાવનામય જાતમા સાધક વિચરે છે ત્યારે જ રસ અને સ્વાદની વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવે છે

હવેના માટે ખોરાક એ ખાણ નથી એ તો બીજાં છે ” આવી હશા સ્વભાવિક થાય એટલે સ્ફૂળ અને સૂક્ષ્મ, આત્મિક અને બાહ્ય જન્મે તપને મેળ આપીઆપ જ મળી જાય. XX ઉપવાસથી શરીર ખૂબ હલકું થાય છે, અને વાણીના

X સ્વાદને મોટા મોટા મુનિવરે પણ નથી જિતી શક્યા, એવું ગાંધીજીનું માનવું છે

+ ધુમ્મસિત કિં ન કરાતિ વાપમ્ । જૂખ્યો કમુ પાપ ન કરે ? તે ન કહી શકાય ।

જ જુઓ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર અધ્યયન ૩૦ મુ

XX ૧૨૧ પણ સ્વાદ થયો કે શરીર બ્રહ્મ થયું અને તપની જરૂરિયાત હોવી થઈ (વતવિચાર પૃ ૨૫-આંખીલ)

ઉપવાસથી મનને વેગ મળે છે ભગવાન મહાવીરની સાધનામાં દેખાતી સમૌન-તપસ્યા આનુ જ્વલત ઉદાહરણ છે *

જેમ લલિતકળામાં પરોવાયેલો કળાકારનો આત્મા; કળાતન્મયતાની ગાઢ ક્ષણોમાં દેહાધ્યાસ ભૂલી જાય, તેમ સિદ્ધિની કેળવણીમાં ગૂંથાયેલો સાધકનો આત્મા, દિવસો સુધી ખાવાનું સહેજે ભૂલી જાય એ ન સમજાય એવી કઈ ગહન વાત નથી અને આવી સ્થિતિમાં ખોરાક એ અને મન ઔષધિ હોય, એ કશુંય સ્વાદ ખાતર ન લે, એ દષ્ટિએ — જીવનશક્તિની હળવી જરૂરિયાત પૂરતો ખોરાક લે તોય—એની ગણના દીર્ઘતપસ્વીમાં થાય એમાં કઈ આશ્ચર્ય નથી

અહીં લગી તો વાસનાના વિજયને લગતી વાત થઈ. હવે કામનાની બીજી બાજુ—લાલસા—ની જિતનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

“ જેમ સ્થળદેહ કે તેને લગતા સાસારિક સબંધો પરત્વે વાસના મુખ્ય ભાગ ભજવે છે, તેમ સ્થળ, પદાર્થો કે તેમને લગતા પ્રલોભનોમાં લાલસા મુખ્ય ભાગ ભજવે છે . . ”

* ભગવાન મહાવીર, સાધના કાળમાં દીર્ઘતપસ્વી ગણાતા એવો ઉલ્લેખ છે કે એમણે “સાડાબાર વર્ષ ને પદર દહાડા” ની સાધનામાં લાગલાગટ (અપવાદ બાદ કરતા) પ્રાણ મૌન સેવ્યું હતું અને એકાગ્ર ચિંતનની ધૂનમાં વધુમાં વધુ છ છ માસ સુધી નિરાહાર રહ્યા હતા આજનું શરીરવિજ્ઞાન પણ એને અશક્ય નથી કહી શકતું અમેરિકાના નિસર્ગ-ઉપચારના પરમભક્ત ડોક્ટરો લાખા ઉપવાસોથી દર્દ મટાડીને એ સ્વીકારતા થયા છે કે “સકારણ એવી લાખી તપસ્યા જીવનશક્તિને બાધક થવાને બદલે ઊલટી સાધક નીવડે છે, અને સ્ફૂર્તિમય પ્રવાહ ચાલુ રહે છે ”

અસુરાચારી વાણગનાનો સુયોગ અને કામોત્તેજ સોગ વિલાસના રામરગમાં ભરજોળને કામવિકાસને જિતનારો ચોખી પણ અણિમાદિX પૌરુષલિક સિદ્ધિઓમાં ગુલાટ ખાઈ બેસે છે માટે જ કહે છે કે —

“ રજકણ કે નકરિ વૈમાનાદિકહેવની, ”

રજકણ હો અથવા વૈમાનિકહેવની અમુદિ હો, પણ એવો નિર્ભયની દૃષ્ટિએ તો —

સર્વે માન્યા પુરુષસ્ય એક સ્વભાવ એ ”

અર્થાત્—બન્ને પુરુષસ જ છે અને બધા પુરુષસનો એક સખો સ્વભાવ છે +

અને વાત છે પણ એમ જ હીરો અને કાઝનો કાંકો એ બેકમાં મેડાધળા રાત્રાવણિક કે ભૌતિક દેશ્વારો સિવાય

X આઠ મિદિઓ આ પ્રમાણે છે :— અણિમા, લલિમા, મદિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકાશ, વશિત્વ ધશિત્વ કામાવશાસિત્વ.

[બુઓ શ્રી પાતજલપોત્ર

+ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ “ મૂનો ” અને “ કામોત્તેજ એમિટ ” બન્નેમાં હોય છે....

• નસ ઉખ્તતા, પ્રકાશ લોકાનુભવ વિવુત, મરમ, કંડ, ગતિ, સ્થિતિ તથા રૂપરમમાં દેશ્વાર થાય તે કબ્જ, રજાવિશાનની દૃષ્ટિએ અને શબ્દ, અધકાર, કાન્તિ હાથ, તાપ, વર્ણ, મપ, રસાદિની પરિવર્તનશીલતા એ જીન દૃષ્ટિએ :—

(બુઓ ઉત્તરાધ્યયન અ. ૨૮-૧૧)

ખીજી છે પણ શુ ? હીરામા જે ગુણ વધતા પ્રમાણમા છે તે ગુણ અદ્વપાશે પણ કાચના કટકામા છે જ અને જે ગુણ કાચના કટકામા અધિકાશે છે, તે જ ગુણ હીરામા અદ્વપાશે પણ છે જ પદાર્થ માત્રની આ જ સ્થિતિ છે એ જ હીરો ફરીથી એકદા કુદરતી પરિવર્તનને પામીને કદાચ કાચ કે પથ્થર બની જાય અને પથ્થર અને કાચને ખીજા નૈસર્ગિક કે રસાયણિક સંયોગો મળતા હીરો બની જાય !*

ઉપરના ચરણોમા ‘રજકણ સાથે વૈમાનિક ઋદ્ધિ’ નું અંતર બતાવવાનું કારણ તો એ છે કે રજકણ એટલે દુનિયાની દૃષ્ટિએ મામૂલીથીય મામૂલી વસ્તુ અને વૈમાનિકદેવની ઋદ્ધિ એટલે અમૂલ્યથીય પણ અમૂલ્ય વસ્તુ . X

પણ એ ઋદ્ધિ ગમે તેટલી મૂલ્યવાન હોય અને ધૂળનો નાનામા નાનો કણ ગમે તેટલો મામૂલી હોય તોય એ બન્ને

* અમુક પ્રકાગ્ની દરિયાઈ માછલીના પેટમા કુદરતે એવી કરામત મૂકી છે કે સામાન્ય રજકણોમાંથી સાચા મોતીની રાસાયણિક બનાવટ એ સ્વયં કરી આપે છે એ મુશ્કેલીવાળી વાતને કોરે મેલીએ તો પણ જમીનમા નીકળતા હીરાની ખાણો મૂળે તો પથ્થર છે સોનું ! તાળાની નજીકનું સર્જન છે

X ચાર કોટિના દેવોમા વૈમાનિકદેવ સર્વોચ્ચ ગણાય છે અને એની સમૃદ્ધિ પારવગરની હોય છે જુઓ શ્રી ઉત્ત અધ્ય. ૩૬ કદપનાથી કહેવાય છે કે, એક હલકામા હલકા દેવની મોજડીની કિમતની તુલનામા અમેરિકાની અઢળક સપત્તિ પણ તુચ્છ છે

ક્ષણેક્ષણે પરિવર્તન પામવાના સરળા સ્વભાવવાળા છે + એનું સૌંદર્ય ગમે તેટલું મોઢક હોય તોય એ ચેતનને તૃપ્ત કરવા સર્વથા અસમર્થ *
 * * *

આવો એનો મૌલિક ગુણ જોણે બઢયો છે એને એ કેમ રીજવી શકે કે કેમ ખીજવી શકે ?

છિલકુ દુનિયાના જે લોકો એમા મૂળાતા હોય એને તો એ પડકારીને કહે છે કે —

‘પરવસ્તુમા ક્યે મૂઝવે, એની હથા અમને રહી !’

હે, હીનાનાથ ... ?

—એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે ?

ઉપસહાર :

અઝીઆરમી અને બારમી બન્ને કહીએનો સમાસરૂપે ઉપસહાર ખીતાના જે પ્રલોકમા આવી જાય છે, તે આ છે —

+ સ્વર્ગ વિજ્ઞાનની દષ્ટિએ પરિમિતતા, જઠર, મુરત્વાકર્ષણ આદિ ધર્મો છે

* હિંદુ બુલેલી દુનિયા દ્વારા મુવજૂં બાદી અને નગદી નાણાનું મેં નજી મદત્ત વધારી બેઠી હોય, પણ વાસ્તવિક રીતે અ માટીમાથી જ મેંસા સિલ્કાની કિંમત માટી કરતા બોધી છે વડુ નહીં અથી / મીના મનન્ય પિપામુ આત્મા પોકારે છે કે —

તા ! હીંદુ આ બાળેકને રાણા શુ મેં કરું ?
 શુ મેં કરું ? આ શુ કરે ન ! હીંદુ આ બાળેકને શુ મેં કરું ?

યોગી યુગ્જીત સતત-માત્માનં રશસિસ્થિતઃ ।

एकाकी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥ (ગીતા ૬-૧૦)

એકાત, અલય, સયમ, આશા રહિતપણુ અને મૂર્છા-રહિતપણુ આ બધા યોગના ઉત્તમાંગો છે

આત્માનુ સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ કલ્પીએ તો જે સત્યજ્ઞાન પછી અનંત આનંદનો આકંઠ આવે છે, એ જ્ઞાન અને સ્થિતિ એ જ સહજતપ

જો જ્ઞાન અને આનંદ વચ્ચે તપની સ્થિતિ ન હોત તો એ આનંદમા કશી જ લિન્ગત ન હોત ।

પરમાત્માના સત્ય, શિષ્ય સુદર અને સદાનંદ સ્વરૂપમા રસિકતાનુ તત્ત્વ તપે જ ઉમેર્યું છે પૌરસ્ત્યધર્મોના મહિમાનો વિશ્વવ્યાપી પટહ-તપ પરાકાષ્ઠાની વિજય પતાકાએ-વગડાવ્યો છે.

સ્વાદનો સંપૂર્ણ જય -

પરિબ્રહ્મનો સંપૂર્ણ જય એજ તપની પરાકાષ્ઠા

ગીતા અને શ્રીઆચારાગ બન્નેની દૃષ્ટિમા “વિરક્તિ કાયમ રાખી નિયત-અનિવાર્ય રીતે આવી પડેલા-કર્મો કરવા છતાં કૃણ ચાહે તે આવે તે પ્રત્યે લેશ પણ સારી કે માઠી આકાંક્ષા ન સેવવી એજ તપ સાધના ”

દ્યેય તરફ દૃષ્ટિ રાખી, અવિરત પ્રણાલીએ અચળ એકાગ્રતાથી લાગી રહેવું તે તપ

તપ વિના પ્રેમસિદ્ધિ નથી, તપ વિના રસસિદ્ધિ નથી, તપ વિના અનાસકતભાવસિદ્ધિ નથી, તપ વિના સ્વભાવતેજસિદ્ધિ નથી .

ઉપોદ્ધાત

ચારિત્ર એટલે પરબવથી પાછા ફરી સ્વભાવ તરફ ગમન કરવું તે, સત્ય સૂઝવા પછી, એ સત્યને આચારમાં મૂકવું એનું જ નામ ચારિત્રનું થકતર. એ થકતરની અવધિએ પહોંચતા મિશ્ન્યાત્વ અને અમતની ઠેટલી જળસ્થસ્ત ખાઈઓ અને કિસ્સાઓ વટવા પડે છે? પ્રમાદ વિષય કથાવાદિ મહારિપુઓને જિતવા કેવો લાભીરથ પુરુષાર્થ કરવો પડે છે? અને એ પુરુષાર્થ પૂર્ણ સફરમાં કણે કણે પ્રભુપરાયણતાનો મુખકાંટો ઠેટલી તકેફારી સાથે જોતા રહેવું પડે છે? એ બીના ઠેઠ ત્રીજી કડીથી માંડીને બારમી સુધી વિવિધ રીતે આપણે જોઈ ગયા અહીં સુધી તે કેવળ પુદ્ગની જ વાત હતી. એટલે વિસામો-આશમ, વિનોદ-આમોદની તે વાત જ નહોતી

“ક્ષણમા વિજય તો ક્ષણમા પરાજય” આવી અનિશ્ચિત દશામાં વિસામો, આશમ, વિનોદ કે આમોદ હોય પણ ક્યાથી? હવે પુદ્ગની પરાકાષ્ઠા આવી રહી એટલે વિજયનું સ્થાપી ફળ વર્ણવે છે - આવે વખતે લવોભવથી લટકીને પૂરી રીતે ઘાસી ગયેલો જીવમયૂર આત્મનદનવનમાં પ્રમોદથી કેવો નાચી ઊઠે છે!

એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહને,

આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો;

મેણિ અપકતણી કરીને આરૂઢતા,

અતઃ ચ ચિત્તન અતિગમ શુદ્ધ સ્વભાવ જો ૧૩ અપૂર્વ

અથ — (૧૨૦) રીતે આતરસ પ્રામનું સ્વરૂપ જોઈ

૧૫૫ અ ૧૮ ધમયુ મા ચારિત્રમોહના આખરી પરાજય ધમા

પછી અપૂર્વ કરુણભાવની ભૂમિકા સહેજે આવે અને ત્યાથી+
ક્ષપકશ્રેણીની પરિણામ ધારાએ ક્રમે ક્રમે ચઢતા આત્માના અનંત
શુદ્ધસ્વભાવના એકનિષ્ઠ ચિંતનની લોકોત્તર શાન્તિ મળે છે

હું હૃદયેશ્વર ! એવી અહોભાગી ક્ષણો ક્યારે આવશે ?

વિવેચન - સહરાના રણમા જળને નામે જળના ઝાઝવા
જેમ પથિકને વારવાર પજવે છે, તેમ ચારિત્રને નામે મોહ,
સાધકને વારવાર મૂઝવે છે જૈન આગમો એમ બોલે છે કે
“સમ્યક્ત્વ-અરુજ્ઞાન થયા પછી ચારિત્રના અભાવવાળાની સખ્યા
કરતા ચારિત્રમોહીઓની સખ્યા હમેશા વધુ ગ્રહે છે” અનુ કારણ
તો સ્પષ્ટ છે જીવને સ્વરૂપની ભૂખ તો છે જ, પણ એ એના વિના
એટલો અકરાતિયો બની ગયો છે કે —

મિથ્યાત્વ હોય ત્યા લગી સદ્ગતપ્રેમ થાય જ નહિ અન્ન-
તિની ગફલત થયા વગર રહે જ નહિ ! પ્રમાદ ગયા વગર
કષાયોથી નિવૃત્ત થવાય જ નહિ અને કષાયોથી નિવૃત્ત થયા
વિના કર્મનો સર્વથા વિયોગ સભવે જ નહિ ! અને કર્મના
આત્યંતિક વિયોગ વિના સ્વરૂપેન્દુ સોળે કળાએ ખીલી જાહે
જ નહિ ! .”

“હસ્તલેખિત સાધના પત્ર પુસ્તક ૧૩ માથી”

+ અહીં ક્ષપક અને ઉપશમ બે શ્રેણીઓ શરૂ થાય છે,
પણ અહીં ક્ષપક શ્રેણી જ ઇચ્છી છે, કારણ કે ઉપશમ શ્રેણીએ
જાહેલો આત્મા એટલે ઉપર જઈને પણ પડે છે જ્યારે ક્ષપક
શ્રેણીમા પતનનો લેશમાત્ર પણ ભય નથી

(આ વિષે વધુ વિગત વિવેચનમા જુઓ)

ઝાટલી યોગથી વાત વિસરી જાય છે એટલે એ જ દુન્યવી બાજુઓની સોગંદ એટલે એટલામાં બની જાય છે

એનું મહામુદ્ર વીર —

એને પ્રજ્ઞાસુવનમાં જવાનું બાતુ છે એને બહારે એ એને સામકા સુધવામાં વેદથી નાખે છે

એની તેજસ્વી શુદ્ધિ :—

પ્રજ્ઞાચિત્તન માટે છે એને બહારે એ એને તૃપ્તિની વૈતરિકા વધારવામાં દુરુપયોગ કરે છે

વળી એના પ્રાણનું સત્ત્વ, મનની અસ્મિતા, ચિત્તની પ્રીતિ અને શરીરની તપશ્ચક્રિતનો ઉપયોગ દ્વિસા અને મિથ્યા ચારમાં પરિણમે છે

એમ પડતા આમ તો પણ સુમાનની ગાંઠથી ઉતારીને જેમ જેમ હળવે થતો જાય છે તેમ તેમ આવરણથી એકાદી જાય છે ત્યારે દેહ અપ્રમાદની ભૂમિકામાં આવે છે ત્યારે એને “શુદ્ધ શુદ્ધ બલક બાવ મરુ” ના બીજા ટાંચી જાય છે એટલે કહે છે કે —

‘એમ પરાજય કરીને ચારિત્ર્યમાહને।

આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્ણ બાવ બે’

અર્થાત — ચારિત્ર્યમોક્ષના પરાજય પાત્રી જે કંઈ સિદ્ધિ મળે છે તે અનુવ બાવક બુની છે ”

અપૂર્વ ભાવકરણ —

એ જૈનતત્ત્વજ્ઞાનની પરિભાષાનો શબ્દ છે એનો સાદો અર્થ તો “જે ભાવ પૂર્વે ન જોયો હોય, એવો મૂર્તિમત-સક્રિય-દેખાય” એ છે

—પણ આ ભૂમિકાને આપણે દાર્શનિક પરિભાષાથી ઓળખીએ તો એ પરમવિજ્ઞાનની ભૂમિકા છે ત્યાં સિદ્ધિની ભૂમિકા પર એતન પ્રતિષ્ઠિત થાય છે

ભગવાન યુદ્ધની સાધનાની? પરાકાષ્ઠા છે કારણ કે જે નિર્વાણદશા, એનું અતિમ લક્ષ્ય છે, એ જ આ નિર્વાણદશા છે X શ્રી અરવિંદની પરિભાષામાં કહીએ તો —

આધ્યાત્મિક સમતાની ચાર સ્થિતિઓ —

(૧) નિષ્ક્રિય અને સક્રિય સમતા (૨) શાન્તિ (૩) સુખ અને (૪) આનંદ

એમાની આ બીજી સ્થિતિ છે, અને શુદ્ધિ, સિદ્ધિ તથા મુક્તિ, એમ ત્રણ અજોડ સાક્ષાત્કારોના જીવનનો ક્રમ લઈએ” તો આ સિદ્ધિ નામનો બીજો સાક્ષાત્કાર છે +

જૈનપરિભાષા પ્રમાણે એનો જોડો અર્થ લઈએ તો ‘સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણશ્રેણિ, ગુણસક્રમ અને અન્ય સ્થિતિ—

* “સર્વારાને સ્વયંસ્વા અકતક્વૃસિ બ્રાહ્મણ” —

“સંસ્કારોનો ક્ષય એજ નિર્વાણ” ધમ્મપદ બ્રહ્મણવગ્ગો ?

+ “શ્રી અરવિંદ તત્ત્વજ્ઞાન—જ્ઞાનયોગના અનુશીલન” માથી

બધ એ પાચની પહેલીવાર નિષ્પત્તિ — પ્રાપ્ત — કરનાર જીવ છે ”
એ દશા છે X

જેમ પ્રાણજીવતત્ત્વજ્ઞાન અને જૌદ્ધતત્ત્વજ્ઞાનમાં આત્માને
અનુકંમે કેવળ મુક્ત અને શૂન્ય ગણવામાં આવે છે અને
પ્રકૃતિ કે ચિત્તસંસ્કારોને લીધે જ આ બધી જગતજ્ઞાન દેખાય
છે એમ માનવામાં આવે છે એમ જૈનતત્ત્વજ્ઞાન નથી માનતું
સસારી આત્મા પોત પણ એમાં આવરણને લીધે ભળેલો છે
એમ માને છે અને એ આવરણના (ચિન્ન ચિન્ન પરિણામોની
અપેક્ષાએ જ મળા) આઠ લેહોને આઠ પ્રકારના કમના નામથી
જોડાએ ત *

અ રીતે જૈનતત્ત્વજ્ઞાન પ્રમાણે આઠમાં ગુણસ્થાનકની
આ ભૂમિકા છે એનું નામ અનિમિટિબાહર બુદ્ધસ્થાન છે.
અહીં અપ્રમત્તાના આત્મજાગૃતિ-સહજ હોઇને કમનું વીરણ
આવરણ બેઠાઇ જાય છે અને સામાન્ય આવરણને પેદેપાર રહેલો
આ માનેા જોજમ્થી દેહાર સાક્ષાત્ થાય છે

—પણ આત્મે દૂર આવ્યા પછી એક કૌતક-વિચિત્ર-
ધર્મના-બને છે એ તો આપણે અગાઉ કહી ગયા છીએ કે
“ માનમાંથી બા ના ગુણસ્થાનક સુધીની બધી ભૂમિકાઓ આપણા
નિશાના કિન્નકા જેવી છે આ ગુણસ્થાનકોનો સ્પર્શ, એક જ
અવગારી મા અનકવાર સ્પર્શી જાય છે આ બધી ભૂમિકાઓ

~ જુઓ “નામ સમ્મસ મહ” પૃ ૭૮ મુ

વિગર વિગત માટે જુઓ આ ઉપાસાધ્યયન સૂત્ર અ.

૩૩ મુ ૧૧૧ અ ૧૫૬૧ મપ ડી આદિ મથો.

માત્ર એકાગ્રચિત્તની વિચારધારાઓ સ્વરૂપે છે, એથી એની સ્થિતિ પણ મુદૂર્તની અદર અદરની હોય છે *

એક તરફ ઉચ્ચતાનુ આકર્ષણ સાધકને આતરિક અને બાહ્ય કારણોથી એક સામટો ખેચે છે, બીજી તરફ અધ્યાસોની અસર એને પોતા તરફ પકડી રાખે છે જે સાધકે અમૂલાશ્રુતિની ભૂમિકા પોતાની કરી લીધી હોય છે, તે અવશ્ય આ અધ્યાસોની જાળથી પોતાની તીવ્રશક્તિના સામથ્યે કરીને છટકી જાય છે અન્યથા તેમજ રહી જાય છે. માટે જ પ્રભુને સાધક કહે છે કે -

શ્રેણી ક્ષપક તણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિત્તન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો.

‘ક્ષપક શ્રેણીમા ઉત્તરોત્તર ચઢીને—અર્થાત્ કર્મના સમૂળગા નાશ કરવાની પરિપાટીને માર્ગે જઈને—અનત શુદ્ધ સ્વભાવના

॥ અન્તોમુદ્ધુત્તમિત્ત, ચિત્તાવયાળમેગ વત્થુમ્મિ

હસ્તલિખિત સાધનાપત્ર પુ. ૧૩ માથી.

* જો કે આવો સાધક ઠેઠ સુધી પડીને પણ અનેરા કાળ સુધી એમ જ રહીને પણ—કોઈએક નિમિત્તે એની સ્મૃતિ કોઈએક ભવમા તાજ થઈ ફરી સાધના શરૂ કર્યા વગર રહી શકતો જ નથી કારણ કે આટલો હઠ સુધી ચડ્યા પછી પદ્મબ્રહ્મ થયેલો જીવ કઈ સાધારણ હોતો નથી ! આ ભૂમિકાની આથી વિશેષ વિગત અહીં આપવી અપ્રાસંગિક છે.

(જિજ્ઞાસુ, હસ્તલેખિત સાધનાપત્ર પુ. ૧૩ મા પૃ. ૧૦૩૨ થી ૧૦૩૭ વચ્ચે—જોઈ લે)

એકધારા ચિંતનનો અનંત લૂટુ ! એવી દશા મારે તો બેઠાંજે '

એહા એક શકા થવા ગોચર છે કે આટલે સુધી આવીને પણ ઉપશમ મેળામાં જવાથી પતન અવસ્થા મામ જોનું શું કારણ ? જોનું સમાધાન જો છે કે આવા સાધકની યાત્રિકશુદ્ધિના મૂળમાં જ ભૂલ હોય છે જેમ પાયા વગરનું આલેશાન મદિર ટકે નહિ તેમ મૂળના અશુદ્ધિ ઉપર ગમે તેવી ઉચ્ચ ભાવના પણ સ્થાવી રહી શકતી નથી. મૌલિક અશુદ્ધિ રહેવાનું કારણ તો એ છે કે-

પ્રબળરક્તા પ્રબળસામર્થ્ય પ્રબળકલ્પસ્થિતિ અને પ્રબળરસ-સંવેદનવાળો મોહરાજા બાણે ! તરૂન નિબળ હોય એવો કેપ્તાન જોની સામે કરી છે છે એવી વેળાએ જોવા સાધકનો આત્મા જોના જો હાલનો શિકાર બની જાય ॥ એટલે અપ્રમત્તતાનો વેગ ગુમાવી બેસે છે પણ કષપક મેળીને લાયક થયેલો સાધક મૂળે જ વિવેક સુપન્ન અને મહાત્મપણ હોય છે જોના લુપ્તમા જૈન દષ્ટિએ જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સુદર સહચાર હોય છે યૌગિકદષ્ટિએ જ્ઞાન યા ! કમયોગ જોને શક્તયોગનો સરસ સમન્વય હોય છે એટલે જ જોનું દીપ્તતપ આત્માના અનંક, ઉદા અકલક પરમ સ્વરૂપના અનાહત-મનન નિરિખ્યાસની ભૂમિકાનો પરિપાક આપે છે ! કે જ પરિપાક નાના પછી અનત-યુગની ભાવટ એકાએક ભાગી જાય છે

અહો ! એવી અલૌકિક દશા ક્યારે આવશે... ?

ઉપસહાર

વિજય પછીના ઉલ્લાસની શણ જ અનોખી હોય છે.

વિજય પછી મગતા પ્રકાશ કાઠ અઠળ રહસ્થના પટલો ઝિપાલી

નવલદર્શન કરાવે છે પણ બધા રથૂળવિજયો આખરે હારમા પરિણમતા હોઈને અને એનું સાધન પ્રાય પશુબળ હોઈને એ ઉલ્લાસ અતે વિષાદમા પલટી જાય છે પ્રકાશને સ્થાને એકાએક અધકાર પથરાઈને જીવનપથમા ભારે નિરાશા વ્યાપી રહે છે આતરણાગણના વિજયમા હારનો કદી સભવ નથી, એટલે એ ઉલ્લાસ અને પ્રકાશ સ્વ અને પર ઉભયના આત્યતિક દુખના નાશનું કારણ બની, સૂક્ષ્મબળના પ્રભાવથી વિશ્વાનદના કુજમા જ દોરી જાય છે પણ એવો આતરવિજય ભારોભાર કિંમત માગે છે

ઉપોદ્ઘાત :

“અપૂર્વકરણ” ભાવની દશા પછી ચેતનાના પ્રકાશનો જે અનુભવ થાય છે, તેનું આખેહૂબ બયાન યોગીશ્વર આનંદ-ધનંજ કરે છે -

“આત્મ અનુભવ રસિકકી, નવલી કોઉ રીતઃ
નાકે ન પકરે વાસના, કાન ગહે ન પ્રતીત”

સારાશ કે આત્માનુભવ એ ઈન્દ્રિયગોચર નથી એ અનુભવતો અતીન્દ્રિય છે અને એ અનુભવજન્ય રસિકતા પણ અતીન્દ્રિય છે, એથી જ ગત કડીના છેલ્લા અરણોમા કહ્યું કે બીજો સાક્ષાત્કાર એ ચિંતનનો જ વિષય છે અને તે પાત્ર અનન્ય ચિંતનનો કારણ કે તે ચિંતનની પછવાડે આર્ત અને રૌદ્રX ધ્યાન

X આર્ત અને રૌદ્ર અને તેમાય આર્ત ! ધ્યાન, વધુમા વધુ માત્ર છઠ્ઠા ગુણસ્થાન પર્યંત જ હોય છે પછીની ભૂમિકામાં ૭ માથી માત્ર ધર્મ ધ્યાન, આઠમાથી બારમા પર્યંત ધર્મધ્યાન તથા શુદ્ધ ધ્યાન અને ૧૩-૧૪ મા તો માત્ર શુદ્ધ ધ્યાન જ

નથી પણ ધર્મધ્યાન + અને શુદ્ધધ્યાનની જ સુદર પીઠિકા + છે એથી એવા ચિંતનનો વિષય અનાત્મભાવ કદી બની જ શકતો નથી, કેવળ અતિશય શુદ્ધ એવા આત્માની ત્યા અપરોક્ષ અનુભૂતિ હોય છે

“વસ્તુ વિચાર દેખાવતે, મન પાવે વિશ્રામ;
રસ સ્વાદત સુખ ઉપજે, અનુભવ યાદો નામ.”

(બનારસીદાસજી)

અનુભવ એ કેવળ ચિંતનનો જ વિષય છે જોન દૃષ્ટિએ જીવની તદ્દન નજીકનો તથાઈ ભાવમન છે, એ એવા અનુભવનું પ્રાકૃક છે વેદાનભા ભાવ મનને સ્થાને “અતઃકરણ શબ્દ છે

હોય છે સવાગ મોક્ષનું બધારણ બઢવું એ શુદ્ધ ધ્યાનના હોયમા છે આ વિષે વિશેષ વિગત આગળ વધશે

+ જમ ધ્યાનના આજ્ઞાવિષય, અધ્યાયવિષય, વિષાકવિષય અને સ્વસ્થાનવિષય એવા આર લેહો છે વિસ્તાર માટે જુઓ ઠાણાગ સૂત્ર

— બારમા ગુણ ધાનક સુખી શુદ્ધ ધ્યાનના બે પાયા પૈકી એકમા માત્ર પ્રથકત્વ (વિનકલવિચાર) લેહ ચિંતન હોય છે શુદ્ધ ધ્યાનનો આ પ્રથમ પાયો છે અને એકત્વવિતર્ક અવિચાર એ બીજો છે એમા અલેહપ્રધાન અને સ્થિર ચિંતન હોય છે

અગાઉ કહ્યા મુજબ / મા ગુણસ્થાનકથી સ્પષ્ટ મેળીઓ બે પડે છે (૧) ઉપશમ. (અપક ત પૈકી ઉપશમ-મેળીનાનો વધુમા વધુ / માથી ૧૧ મા ગુણધ્યાનક સુખી (ચિંતન દારા) જ, પરી બાય ૭ નજી લપક અ પ્રિવાગો તા ૮-૬-૧૦ થી

અને બૌદ્ધ દર્શનમા “ચિત્તિ સસ્કાર” શબ્દ છે, અથવા “મળો-પુવંઠામા ચમ્મા, મતોસેદ્ધા મળોમાયા” એટલે કે જેને મોખરે હમેશા મન રહે છે અથવા જેમા મુખ્યત્વે મન છે તેવા બધા ધર્મો છે પરંતુ અહીં જે ભૂમિકાની વાત છે, ત્યાં એનો વિલય થતો હોઈને એ અપેક્ષાએ બૌદ્ધ દર્શનની એ અતિમ નિર્વાણ ભૂમિકા છે જૈન દષ્ટિ હજી એથી ખૂબ આગળ ધપે છે, એટલે અપૂર્વ કરણા અનુભવ પછી નવમુ અને દશમુ ગુણસ્થાનક વટીને એ ક્ષપકશ્રેણીએ ચઢતા અગિયારમુ છોડીને ઠંઠ બારમે પહોંચે છે - હવે ત્યાં શુ બને છે તે કહે છે -

(૧૧ મે ન જતા બારમામા પહોંચી માત્ર અતર્મુદ્ધૂત કાળ ત્યાં રહી ઉપર તેરમે પહોંચી બચ છે

— અહીં આપણે ઘણીવાર છૂટક ગુટક રૂપે જે ગુણસ્થાનોની (જીવસ્થાનકોની) વાત કરી ગયા છીએ તેમનું પ્રથમથી જ માડીને સક્ષિપ્ત ચિત્ર જોઈ જઈએ

(૧) મિથ્યાદષ્ટિ (મિથ્યાદષ્ટિ નામ હોવા છતાં આ ગુણસ્થાન એટલા માટે કહેવાય છે કે, એવા સાધકની દષ્ટિમા મિથ્યાત્વ હોવા છતાં વિચાર અને વિવેકનો પાયો ત્યાં મડાય છે—સાધના ત્યાંથી જ શરૂ થાય છે—એ રીતે સસારમા આ ભૂમિકાપર અનંત જીવો ગહેલા હોઈ તરતમ ભાવે એ એકજ ગુણસ્થાનની અનંત કક્ષાઓ હોય છે)

(૨) સાસ્વાદન (આ ગુણસ્થાન વિષે તો એવું છે કે સમક્રિતદષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા પછી પતન થતા માત્ર સમ્યક્ત્વનો થોડો સ્વાદ—થોડી અસર રહે ત્યાં લગી આ ગુણસ્થાન ગણાય)

મોહ સ્વયમ્ભૂરમણ્ય સમુદ્ર તટી કરી,
 (સ્થિત ત્યાં જ્યાં ક્ષીણ મોહ ગુણ સ્થાન બે,
 જન સમય ત્યાં પૂરણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ;
 પ્રગટાઈ નિજ દેવગણ્ય નિધાન બે (૧૪) અપૂર્વ
 અર્થ - મોહરૂપી મહામહેતામણ તરીને પેલેપાર—“કે
 જ્યાં ક્ષીણ મોહ” નામના બારમા ગુણસ્થાનની ભૂમિકા વર્તે છે, ત્યાં
 -વર્ધ (અતમુદ્ભૂત કાગને) છે જે સમયે વીતરાગ ભાવની પરાકાષ્ઠા

(૩) સમ્યક્મિથ્યાદિષ્ટિ - મિથ્યાત્વમાથી નીકળાને સમ્યક્
 દષ્ટિ પામતા પહેલા જે મનોમથનની ભૂમિકા હોય છે તે

આ બીજા અને ત્રીજા બંનેની સ્થિતિ જોઈએ જોઈ
 જોકે સમયના અને વધુમાં વધુ અતમુદ્ભૂતની જ મનાઈ છે જો
 પરથી આ બંને ગુણસ્થાનોનો આધાર વિચારોની પરિસ્થિતિ
 પર છે એમ સહેજે સમજાશે.

(૪) સમ્યક્ દષ્ટિ ગુણસ્થાન—જે ભૂમિકા પર સત્યના
 આધાર થાય છે. દશન મોહ અતીત થઈ ઉપલબ્ધો મોહ જે”
 એ કહી અગાઉ આવી ગઈ તે જ આ ભૂમિકા મોહનીય કર્મના
 મુખ્ય બે ભેદ (૧) દશન મોહ (૨) ચાત્રિ મોહ. દશન
 મોહના સમ્યક્ મોહનાય મિથ્યાત્વ મોહનાય અને સમ્યક્
 મિથ્યાત્વ મોહનાય અન-વણ પ્રકાર છે. ચાત્રિ મોહના કોષ,
 માન, માયા અને શાળા અન-વા મુખ્ય કપાયો અને તે જોકે
 અક વાના અનનાનુભવી અમત્યા યાનાય, પ્રત્યાખ્યાનીય,
 સ્વચ્ચક્ષન અન-વા આ પ્રકારો હોય છે અન-સ કુદ્દે સોજ
 કપાયોના પ્રકાર નથી જ નથી નિમનિજમ પ્રકાર જુદાં.

પામીને આત્માના અપૂર્ણ જ્ઞાન—એટલે કે દેવજ્ઞાનરૂપી
ખળનાનો સાક્ષાત્કાર કરુ, એવી અલૌકિક પળો,

હું સર્વજદેવ ! ક્યારે આવશે ?

વિવેચન — દર્શન મોહનો એક સાગર ચોળ ગયા પછી,
અનત તોફાનોવાળો ખીન્ને આસ્ત્રિમોહરૂપી મહાસાગર આવ્યો
હતો આ મહાસાગરને પધકારે સ્વયંભૂરમણની ઉપમા આપી છે
તે યથાર્થ જ છે જેમ લોક વર્ણનમા એ છેલ્લામા છેલ્લા અને
સૌથી મહાન સમુદ્ર છે એમ આતરમથનમા પણ એ છેક અતિમ
અને મહાસિધ્ધ છે ગત કડીમા એને મહારિપુની ઉપમા આપી

સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુસકવેદ એમ નવ નોકપાયો (કપાયોને પુષ્ટિ
આપનાર) ના પ્રકારો મળી-પચીસ ભેદો મળીને કુલે (૨૮)
આઠવીસ પ્રકારો થાય છે તેમાની દર્શનમોહની ત્રણ પ્રકૃતિઓ
ક્ષીણ થાય છે, આ સમકિત વખતે ત્રણ ભાવો વર્ણવેલા, છે,
(૧) ક્ષાયિક (૨) ક્ષયોપશમ (૩) ઉપશમ ક્ષાયિકમા ક્રમે ક્રમે
મૂળથીજ કર્મ પ્રકૃતિનો ક્ષય અર્થાત્ આમૂલાચ યેવડી શુદ્ધિ
હોય છે, ક્ષયોપશમમા ઉદયમા આવેલ ચારધનઘાતી કર્મોને ક્ષય
અને અનુદીર્ણ (સત્તામા રહેલાઓ)નુ ઉપશમન-દબાવુ-હોય છે.
ઉપશમમા ઉદયમા આવેલ મોહનીય પ્રકૃતિનો ક્ષય અને જે
ઉદયમા આવવા તૈયાર થઈ હોય તેમને દબાવવાની ક્રિયા થાય
છે વિકાસ પામ્યે જતા સાધકમા આ ત્રણે ભાવો સાતમા ગુણ-
સ્થાનક સુધી હોય છે આઠમાથી સ્પષ્ટ રીતે બે શ્રેણી પડી ન્તય
છે (૧)-ઉપશમ (૨) ક્ષપક ઉપશમ શ્રેણીવાળાનુ અવશ્ય પતન
અને ક્ષપકવાળાનો અવશ્ય વિકાસ થાય છે જ

એના વિજયની વાત કરી હતી અહીં તો હવે એ જિત ઉપર
કળશ ચઢ્યો, કારણ કે આ દીણ મોઢું ગુણસ્થાન-(સકલ
મોઢના અભાવવાળી) હજા જ એવી છે કે જ્યાં સ્વાનુભવનો
આકલિયો સોળે કળાએ ખીસેલો સહેજે મળી ગયો, અથવા તો
દી યોગીશ્વર આનંદધનભૂના ખીલ શબ્દોમા કહીએ તો —

(૫) દેશવિસ્તિ ગુણસ્થાન—સત્યની આખી ઘસા પછી
એનું અવતરણ જીવનમા ઘસા વગર રહેતું નથી અને તેથી
તેવા સાધકને વૈરાગ્યભાવ સ્વયં સ્ફુરે કે અહીં કષાયની અનતાનું
જામી દશાનો નાશ થાય છે

(૬) પ્રમત સમતિ ગુણસ્થાન—એ વૈરાગ્ય દહ થાય એટલે
સંપૂર્ણ સમમ થાય છે પણ પૂર્વ કષાસોના ઠોઠિયા વારવાર ઘવાથી
બૂલો ઘસા કરે છે અને બૂલોનો પક્ષાત્તાપ પણ ઘસા કરે છે
અહીં કષાયની અમત્યાખાની હજાનો નાશ થાય છે

(૭ થી ૧૧)—સાતમાથી અગિયારમા ગુણસ્થાનકમા
નામો અનુક્રમે અપ્રમત સમતિ નિવૃત્તિ, બાહર અનિવૃત્તિબાહર
સૂક્ષ્મસપરાય અને ઉપશ્યાત મોઢું આ બધાની સ્થિતિ, જ્યન્મ
માત્ર સમયની અને વધુમા વધુ અતનુકૂલની છે સાતમા ગુણ-
સ્થાનકમા પ્રત્યાખ્યાની હજાનો નાશ થાય છે આઠમામા સજ્વલન
કષાયવગ્ર માનો કોષ છે જ નાજૂદ થાય છે અને
અપ્રમત્તદશા પ્રગટ થવાથી એના ઉપયોગ અતશવલોકનમા જ
થાય છે પણ અહીં આત સુખ વધે છે એ આતરિક અને
બાહ્ય—અવગત અને નિશ્ચય—દ્રવ્ય અને ભાવ—એમ ઉભયમુખી
શુદ્ધિ ત હોય તો ઉપર ચડીને પણ છેવટે પાછું જ પડવું પડે
છે કા જ કે ના હજામા અઠ ત દેખી પાનને ઉદ્દબોધનાશ

સમતા રતનાગરફી બાઈ, અનુભવચદ સુભાઈ:
કાલકૂટતણ ભાવમે' શ્રેણી આપ અમૃત લે આઈ.

(પદ ૩૦-૩ આનદધન બહુ તેરી)

“રતનાકરમાથી જે સમતા મળી તે સમતા અને અનુ-
ભવના સહચારથી આત્મમથન કરતા જે ઝેર હતુ તે તણ દધને
(ઉપશમભાવની શ્રેણી તણને-ક્ષાયિક ભાવની શ્રેણીએ જતાં)
આપો આપ અમૃત નીકળી પડ્યુ ”

એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય ! કે વિવેક બુદ્ધિ પછી
જાગેલી શ્રદ્ધાએ જ એને આ ભૂમિપર લાવી મૂક્યો છે શ્રદ્ધાવિહોણો
પુરુષાર્થ, ગમે તેવો પ્રબળ હોત તોય આખરે નિષ્ફળ નીવડત.

નિમિત્તો આકસ્મિક ધસી આવે છે, સ્વચ્છદમા પોષાયેલુ અહ ભાન
આખરે મોહના અંકુરને ફલાવીને મહાવૃક્ષ કરી ઠેઠ દર્શનમોહની
મૂળ જગ્યાએ લાવી મૂકે છે પણ ક્ષપક શ્રેણીએ ચઢેલો અને
સાવધાન સાધક, આઠમામા માનને તદ્દન ગાળી નાખે છે.
નવમામા માયાથી પણ મુક્ત થાય છે અને લાગલુ જ માયાથી
પ્રગટ થનાર વેદભાન-એટલે સ્ત્રીને પુરુષ અને પુરુષને સ્ત્રી તરફ
થતુ ખેચાણ કે નપુસકને બન્ને તરફ થતુ ખેચાણ-ટળે છે,
એટલે દશમામા કષાયના કારણભૂત વિકારી હાસ્ય, રતિ, અરતિ,
ભય, શોક, જુગુપ્સા પણ ટળે છે અને પછી એવો સાધક સીધો
બારમા ગુણસ્થાનકને સ્પર્શે છે બારમા પછીની સ્થિતિ વિવેચનમા
હવે આવશે અને અગિયારમુ ગુણસ્થાન તો માત્ર ઉપશમ
શ્રેણીવાળા માટે જ છે

(આ નોંધ શ્રી લેખિત ભગવતી સૂત્રના અનુવાદમાથી લીધી છે)

આ ભૂમિકામાં મોહનીય કર્મનો સવધા નાશ થવાથી (પૃથક્ત્વ વિચાર રહિત અર્થાત) એકત્વ વિતક^૧ નિર્વિચાર નામનો શુદ્ધ ધ્યાનનો બીજો પાયો હોય છે

એથી એ દર્શન એટલે કે ત્રીજો સાક્ષાત્કાર છે જ અને એ માહુમ પડે છે અહીં સમતાની પરાકાષ્ઠા હોઈને -

અતસમય ત્મા પૂર્ણ-સ્વરૂપ વીતરાગ ધર્મ”

એ શુદ્ધસ્થાનના નિદિધ્યાસથી આ દશામાં રહેલો છવ્ઠ મુક્તિની વરમાળા પામી જ ગયો સમજવો કેવળ બ્રહ્મચિત્તનને પ્રસાદ જ મી સસારવેલ વેગળી પડી જાય છે, એટલે કે — અતસુ કૂર્ત સુધીના જ અહીં સ્થિતિ હોવાથી તેટલા જ કાળની છેલ્લી ક્ષણે વીતરાગ જાવની પરાકાષ્ઠા સધાઈ જાય છે અને આ રિક કરણોનું તેજ બાહ્ય કરણોનું સમૂળગ્ન પત્તિવતન કરી

જ્ઞાનાવસ્થાથી, વેદનીય, મોહનીય, બ્રાહ્મણ્ય, નામ ગોત્ર અને અતરામ જ્ઞમ આઠ કર્મો છે સર્વમાં પ્રધાન કર્મ મોહનીય છે બીજો એના વિચાર છે વિશય વચ્ચેન મારે જુઓ શ્રી ઉત્ત. અ. ૩૩ મુ

+ નાત્ર મનાયોગથી એક દ્રવ્ય, એક અણુ અને એક પર્યાયનું તિત્તવન જેમા હોય તે પૃથક્ત્વવિચારરહિત એકત્વ વિતક નિર્વિચાર એટલે કે પેલા પાયામાં જે અન્ય ચોત્ર અને અન્ય પદાર્થનું સક્રમણ થતુ ત હવે બધ પડી જાય છે એને લીધે પ્રથમ મુખ્ય ત્રા પાતી કર્મો મોહનાય, જ્ઞાનાવસ્થાથી, દશનાવસ્થાથી અને અતરામના આન્યતિથ ક્ષય થઈ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય છે જ બીના આગળ ઉપર હવાશે.

નાખે છે. એથી મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ, શરીર, ઇન્દ્રિયાદિ સર્વ સામગ્ર-
સારાશ કે પ્રકૃતિના બધા બળો આધિન થઈ જાય છે પૂર્ણયોગની
દૃષ્ટિએ શ્રી અરવિદના શબ્દોમા કહીએ તો “ બધા કારણો પોત-
પોતાના મૂળધર્મને ધારણ કરી લે છે, એથી એવા વિજ્ઞાનના
સૂર્યલોકમા રહેનાર પુરુષ વિશ્વમા કાર્ય કરી રહેલી વિરાટ શક્તિ
ઓની ઉપર પ્રચડ અસરો ઉત્પન્ન કરી તેમના કાર્ય દ્વારા સમસ્ત
વિશ્વના કેમવિકાસ પર અચૂક અસર કરી શકે છેx” અને તત્કાળ -

“ પ્રગટાવવું નિજ કેવળજ્ઞાન નિધાન જો. ”

આત્મજ્ઞાનના અનહદ ભંડારની કૂંચી હાથ લાધે છે.
સમસ્ત વિશ્વનુ મૌલિક વિજ્ઞાન હસ્તામલકવત્ બને છે સર્વાંગ
ત્રિકાળદર્શન થાય છે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુના નિર્વાણ
પહેલા ગૌતમની આ કડીએ બરાબર કસોટી કરી લીધી હતી

ઇદ્રભૂતિ, જ્યારથી ગૌતમ થયા, ત્યારથી એ ભગવાનનુ
હૃદય બન્યા હતા ભગવાનના પ્રાણવાયુસચારે એ હૃદય ધબકતુ.

એ શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે સમદર્શિતા નિભાવી શક્યા માના-
પમનના મીઠા-કડવા ઘૂંટડા એકરસતાથી પી શક્યા જીવિત

x યૌગિક સિદ્ધિઓ કરતા તદ્દન જુદા પ્રકારના અતિશયો-
વ્યતિકરો વીતરાગ પુરુષો માટે વર્ણવાયા છે. ત્યા આ આધ્યાત્મિક
ભૂમિકા જ સમજવી એનુ મુખ્ય પરિણામ કેઈ સ્થૂળ જીવન પર
નહિ, પરંતુ વિશ્વ પ્રકૃતિના જે નિગૂઢ નિયમો આજે માનવીના
પ્રકૃતિને સૂક્ષ્મરીતે કાર્ય કરી રહ્યા છે તેના ઉપર આવે આથી જ
ગીતાદૃષ્ટિએ યુગપ્રધાન પુરુષો અને જૈન દૃષ્ટિએ તીર્થંકર પુરુષો
વિશ્વહૃદયને અજબ પલટો કરી શકે છે.

અને મરણ બન્ને ઘટાને સરળી રીતે તોળી શક્યા પરંતુ ભગવાનની દેહવેલ્લીની આત્મતિક વિરહવેળાએ, એના મેરુઓ નિષ્કેપ આત્મા ઠાલવા લાગ્યા. ‘ પ્રભુનો આત્મહસ શરીર પિન્નરથી વેડી જશે, પછી મારા મોક્ષનું શું ? આ સસાર જરીએ નથી સાલતો. પણ ભગવાનના સાક્ષાત્ શરીરનો વિયોગ સાહે છે એ પાસે હોય એટલે જસ પછી મોક્ષની કાંઈ પરવા નથી.’” પ્રભુ આ મંત્રનને કળી ગયા અને કિરણો ફેલાયા — “ઓ બેલીકા ! મહાવાર વારામાં હું અને તું બહાર દેખી રહ્યો છે ! બધી સિદ્ધિઓને જિતવી સહેલી છે પણ પ્રભુના સાકાર સ્વરૂપકથનની તલપ યૂગવવી બહુ દોઢાલી છે પરંતુ પ્રિય ગૌતમ ! એ તલપને ચટળી ગયે જ છૂટકો છે અપ્રમત્ત થા ! ! ! ભગવાન કશુંય આપતા નથી, માત્ર પ્રેરણા લે છે અદર દૂળી બા અને એ કેવળ સ્વરૂપે તને એ દેખાશે. !”

અઘકારા ઠહે છે કે પ્રશસ્ત મોહનમ્ છેલ્લા આવરણને બેલીને જીતમે મહી ઠાકિયુ મારું અને કેવળજ્ઞાન ઘસુ

આ તરફ—વીર નિર્વાણ

અને આ તરફ જીતમને કેવળ જ્ઞાન ન દીપમાળાએ

x મીરાનું સાહજિક પદ

+ અપ્રશસ્તમોહ કરતા પ્રશસ્ત મોહના ‘ બાણુવારણ ’

પૂજ શક્તિ માગે છે ઉપશમ મેળીનો આત્મા અજિયારમે આવીને તળાએ બેસ છે માટે ચંતા ! અમ જૈનશાસ્ત્ર વારવાર પોકારે છે વી પોકાર છે જીતમે શક્તિ મેળવી કુતી ઘેટલે પાર ઉતર્યા

— નાન મૂળે અંક હોવા છતાં સાધક ઘટાની વચ ઉતર

ઘેર ઘેર પ્રગટી ઊઠી અને દીપોત્સવી પર્વનો મહિમા ભારત વર્ષની આર્યપ્રજાને આંગણે આગણે ફેલાઈ ગયો ! !....!

અહો ! એવી કદી નહિ જોયેલી, કે જાણેલી તક ક્યારે આવશે ?

ઉપસંહાર

બીજી બળી ગયા પછી વૃક્ષનો સભવ નથી તેમ મોઢ સમૂળગો છૂટી ગયા પછી ભવવૃક્ષનો સભવ નથી

ભૂમિકાઓને લીધે એના પાંચ ભેદો કલ્પાયેલા છે (૧) મતિજ્ઞાન (૨) શ્રુતજ્ઞાન, (૩) અવધિજ્ઞાન, (૪) મન પર્યાવજ્ઞાન અને (૫) કેવળજ્ઞાન ‘અ’ મતિજ્ઞાનના આભિનિબોધિક, સંજ્ઞા, ચિંતા, સ્મૃતિ અને મતિ એવા ભિન્ન ભિન્ન અપેક્ષાએ પ્રકાશતરે પાંચ નામો આગમોમા વર્ણવાયેલા છે મતિજ્ઞાન એટલે પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોથી અને મનથી થતો વિશેષ બોધ ‘બ’ શ્રુતજ્ઞાન એટલે મતિજ્ઞાન પછી થતું જ્ઞાન, કે જેમા શબ્દ અને અર્થ બંનેનો સબધ દેખાઈ આવે છે જેમકે ‘જલ’ શબ્દ સાલગીને તે પાણીવાચક છે એવું જાણવું, અથવા “પાણી” દેખીને તેમા “જલ વાક્યનો ઉદ્ભવ સહેજે આવી જાય છે આ રીતે સત્યના સાકાર સ્વરૂપે મહાપુરુષોની અદ્ભુત વાણીમા પણ શ્રુતજ્ઞાન જન્માવવાની તાકાત હોવાથી એ અપેક્ષાએ એને પણ શ્રુત તરીકે ઓળખી શકાય ક અવધિજ્ઞાન એટલે મન ઇન્દ્રિયોની સહાયતા વિના જ આત્માની યોગ્યતાને બળે જ થતું વધુમા વધુ લોકપ્રમાણ મૂર્ત દ્રવ્યોનું જ્ઞાન જ—મન પર્યાવજ્ઞાન એટલે બીજાના મનનું જ્ઞાન અને છેવટનું સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ ગુણો અને સર્વપર્યાવેનું ત્રિકાલાબાધિત અખડજ્ઞાન, એજ કેવળજ્ઞાન.

“રાગોય દોસો વિય કમ્મવીય x અ રાગ અને દ્રેષ
એ બે ક્રોધના બીજ છે અને દ્રેષનો આધિર્ભાવ તો રાગ પછી જ
હોઈ શકે એટલે વીતરાગતા એજ પરમ અમૃત છે

મૂળે આત્મા સ્વયંજ્યોતિસ્વખ્યાત છે પણ જે રીતે
પ્રકાશ અને સ્પર્શ વચ્ચેનું અંતર વધતું જાય તેમ તેમ ઉદ્યોત
ધીરે ધીરે ઘટતો જઈ અધકાર ભાસે છે તે રીતે પરમાત્મદશા
અને સસારી જીવદશા વચ્ચેનું અંતર વધતું જઈ પ્રભુતાના કિરણો
બહુ ઓછા રૂપાવાથી અધકાર ભાસે છે આધ્યાત્મિક ભાષામાં
જાને “અજ્ઞાન” કહે છે મોહથી એ જ મે છે અને મોહ જતાં
એ ટળે છે મોહજન્ય સંસ્કારોને જૈન પરિભાષામાં વળગણા
કહે છે એટલે એવી વળગણાથી આત્માની સદૃશ નૈષ્કર્મ્ય દશાને
બદલે કમવ્યાસંગ વધે છે એટલે કે પ્રથમ ભાવકમ વળગે છે
અને ભાવકમને લીધે વળી દ્રવ્યકમ વળગે છે

અજ્ઞાન અને મોહના સદતર અભાવ પછી સમતા-
વીતરાગતા-ની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાય છે અને અબ્યાબાધ

શાયા ગુણધ્યાનક સ્તીથી જ અવધિજ્ઞાનનો સંભવ છે

અને જ્ઞાનમાં ગુણધ્યાનક પછીથી જ મનપર્યવ જ્ઞાનનો

સંભવ છે

અનંત મા ગુણધ્યાનક / કેવળજ્ઞાનનો સંભવ છે. કેવળ
જ્ઞાન થરા પાત્રી રાર જ્ઞાનકે બુદ્ધી બુદ્ધી અપેક્ષાએ જ-મેલી
ન હોવા જ્ઞાનના નિપુમા સ્ત્રીન થાય છે

અ ન ન ૩ નુ નાથાક ૭ ના

દેવળ જ્ઞાન સર્વાંગે જગદી ઉઠે છે તેમજ સ્વયન્ત્યેતિ સુખાધાન
એવા નિજસ્વરૂપનો આદ્યાન્તાન થાય છે

“ નિજપદ જિનપદ મોડના, ભેદ ભાવ નહિ કાઈ ”
એ કથન ગદ્ય થાય છે (૧)

ઉપોદધાન .

[૧૫]

દુનિયાના પ્રત્યેક દર્શન, મત, પદ્ય, વાદ કે ધર્મને એક
થા ખીન્ત પ્રકારે પુનર્જન્મનો સ્વીકાર કર્યો જ પડ્યો છે, પણ
પુનર્જન્મના પ્રતિપાદન માટે જૈન આગમોમા જે ફલીલો મળે
છે, તે આવ નોખી ભાન પાડે છે અભિગુરુ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિની
કસોટીએ એ ચીટી શકે છે એનું કારણ જૈન આગમોમાં સર્વત્ર
પ્રતિબિંબિત થયેલો કર્મવાદ છે .

સૃષ્ટિના કર્તા કે પ્રેરકરૂપ ઇશ્વરને નકારવા છતાં-સાદી
ભાષામાં કહીએ તો ઇશ્વરને સમાર વ્યવસ્થાની ભાંજગડમાં કે
સસાર લીલામાં ન પડવા દેવા છતાં-આસ્તિકતા અને પુરુષાર્થ
એ બંને અંગોને એથી જ એક સરખો ન્યાય અપાવી શકે છે.

કર્મવાદમાં એટલે ક્રિયા નહિ, પણ કર્મ એટલે ચૈતન્યના
પ્રકાશરૂપ ભાવમન સાથે જોડાયેલું પૌદ્ગલિક બધારણુ-જડગોલક
શરીર-મનાય છે એ સૂક્ષ્મ શરીર, અનત સૂક્ષ્મ પરમાણુઓનું

ખનેહુ હોય છેX અને તેથી એને કામણુ શરીર, તેમ જ એના જ બીજા પ્રકારને તેજસુશરીર તરીકે ઓળખવામા આવે છે આ સૂક્ષ્મ શરીર દ્વારા જ સ્ફૂળ શરીર સર્જાય છે

કર્મ જાતે તો જુ છે, પણ ભાવમનના બોડણને લીધે જીવમા રાગદ્વેષવશાત્ કર્મ પુરુગલો પોતે જ (જીવમા) આશ્રય પામે છે અને જેમ જેમ આ ભાવણુશક્તિનો ગુણ હોવાથી-કામ્યાઓ કે અનિષ્ઠાઓ પણ પ્રતિકાશક બળ ન મળે તો-એ પોતાના ભાવ સ્વયં ભજવે છે તેમ કર્મ પણ પોતાની સામારિક અસર આત્માપર ઉપજાવે છે અને એ રીતે એ સૂક્ષ્મકર્મો સામારિક જીવની ક્રિયાદ્વારા પહોં પામતા+ જાતકાને જે સત્વાળા રૂપે રહે છે તે જ જાતની યોનિમા-પોતે સ્વલ્પીય વાસુમઠળમા એટલે કે વિવિધ ઉચ્ચનીચ યોનિમા-ખેચાય છે અને સાથે આસક્ત જીવને પણ ખેંચી લાય છે આ રીતે જ મ જન્માતરની ઘટમાળ ચાલે છે

X વણુ, ગધ સહ, સ્પર્શાદિ એના ધર્મો હોવાથી જ એ એને ગમે છે અને એમા એનું ખેચાણ થાય છે

+ કણે કણે પલટાઈને કર્મ કેવી પ્રકૃતિ ધારણુ કરે છે? એના કેવા પ્રકાર લેહો પડે છે? કેલે વખત એ ટકે છે? એના કેલે ક્ષત્ર વિન્તાર હોય છે? અને જીવપર કેવા ભાવો અસર કરે છે? એ વણુ ન, આ સ્વળે આપી શકાય તેમ નથી કારણુ કે તે વિષય એલેલો સૂક્ષ્મ છે કે એને સુવાચ્ય બનાવવા જતા અશ્વગૌરવ અર્થ પડે. વિશિષ્ટજિજ્ઞાસુએ એ કર્મ ઉપરના (આચાર્ય દ્વત) સ્વતત્ર અર્થો જ એવા બેધબે.

અહીં એ પ્રશ્ન થાય કે જો કર્મ મૂળે જડ સ્વરૂપ છે અને આત્મા મૂળે ચેતન સ્વરૂપે છે તો એ બન્નેનો સંબંધ કેમ ઘટે? એનો ઉત્તર તો અગાઉ અપાઈ ગયો છે. “જીવની પોતાની જ કામનાથી એ સંબંધ બધાય છે અને કામનાથી જ ટકે છે” તો હવે કામના જતા એ સંબંધ છૂટવો પણ જોઈએ! એટલે પદ્યકાર આગળ વધતાં કહે છે કે —

ચાર કર્મઘનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવના બીજતણો આત્યતિક નાશ જો;
સર્વભાવજ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
ફત્યકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનત પ્રકાશ જો (૧૫) અપૂર્વ

અર્થ — (પ્રભુતાના ગાઢ આલિંગનથી વચિત રાખનાર)
ચાર ઘનઘાતી કર્મના જ્યાં છૂટાછેડા થાય છે તેમજ સંસારના બીજનો જ્યાં કાયમી વિનાશ થાય છે એમ છતાં સર્વભાવોનું જ્ઞાન અને દર્શન, શુદ્ધિ સાથે જ્યાં અખડ વર્તે છે એવી અનતવીર્ય તથા અનત તેજથી દીપતી,

પર્યાપ્ત પ્રભુતા હું ક્યારે પામીશ ?

વિવેચન કર્મના આઠ ભેદો વિષે સંક્ષેપે કહી ગયા છીએ× અહીં એ આઠ પૈકીના માત્ર ચાર એકી સાથે છૂટી જાય છે કારણ કે મોહ છૂટતા મોહનીય છૂટે છે અને વીતરાગતાની

× અહીં આનંદઘનબહુતેરી પર લખાયેલા વિવેચનમાથી કર્મ સંબંધીનું લખાણ પ્રસંગ પૂરતું નીચે પ્રમાણે લીધું છે તેથી કંઈક અંશે જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થશે સંસાર તરફ લઈ જતી જે કર્માવલી હોય છે, એ જૈન દષ્ટિએ કર્મપ્રકૃતિ કહેવાય છે

પરાકાષ્ઠા સધાય છે એટલે આપોઆપ આત્માપરમાત્મા વચ્ચેનો અતરાય દૂર થાય છે અને એટલું થયા પછી જિડાયેલો પદ્મ પ્રકાશનિધિ ખૂલી જાય છે સારાશ કે મોહનીય, અતરાય, જ્ઞાનાવસ્થીય અને દર્શનાવસ્થીય એ ચારે કર્મો વિખરાય છે આ ચાર કર્મોને ધનધાતી એટલા માટે કહેવાય છે કે આત્માના સહજનદ ધનસ્વરૂપના વિધાતક એ જ છે..

એ જેવા પ્રકારે, જેવા પ્રદેશે, જેવા રસ્તે, જેવા ક્ષેત્રે, જેવી સ્થિતિએ બધાયા હોય છે તેવા જ પ્રકારે, તેવા પ્રદેશે તેવા રસ્તે, તેવા ક્ષેત્રે અને તેવી સ્થિતિએ જ છૂટે છે બીજા એનાથી છૂટવાનો એકે ઉપાય નથી એવો કર્મકાનૂન એ સૃષ્ટિ સન્નાતન અચળ કાનૂન છે (પ્રકૃતિબધ અને પ્રદેશબધ યોગથી તથા સ્થિતિબધ અને રસબધ કથાયથી થાય છે—શ્રીમદ્)

કર્મ આવરણ રૂપે એક હોવા છતાં એના વિભિન્ન શક્તિઓરૂપે મૂળ આઠ અને એના ઉત્તર ૧૭૬ લેટો.

		કર્મનું નામ	પ્રકૃતિ
પ્રકરણકારો આ રીત બતાવે છે —	{	જ્ઞાનાવસ્થીય	ની ૫
		દર્શનાવસ્થીય	" ૬
		વેદનીય	" ૧૬
		મોહનીય	" ૨૮
		આયુષ્ય	" ૪
		નામ	" ૬૩
		ગોત્ર	" ૧૬
		અતરાય	૫

(વિશેષ સમજ માટે આગળનું ટિપ્પણ જુઓ.)

આ ખીના સમજાવવા માટે જૈનાચાર્યો પોતાના અથોમા ખૂદ ભગવાન મહાવીરની સાધનાશ્રેણીમા એવા પ્રસંગો મૂકે છે -

“દા ત મહાવીરના પૂર્વજન્મોમા એક પ્રસંગે એમણે પોતાના હાથ તળેના નોકર ઉપર ક્રોધ કરીને કાનમા સીસાનો રસ રેડાવ્યો હતો એના પરિણામે એમના કાનમા ખીલા ઠોકાયા, અને છતાં એ ખીલા મારનાર પરત્વે જ્યારે નવું વૈર ન બધાયું ત્યારે જ એ વૈર ખરી પડ્યું”

અહીં એક શકા થાય છે કે. જો એમ જ એક એક વ્યક્તિનું ચડેલું કર્મરૂપી દેવું એ જ રીતે ફરી ભોગવ્યા સિવાય છૂટકારો ન થતો હોય તો જેટલા ભવમા, જેટલી વ્યક્તિઓ જોડેના જેટલા સંબંધોમા, જે કર્મ બધાયેલું હોય, તેનું દેવું ભરવા માટે તો ખીજા તેટલા ભવ તેટલી વ્યક્તિઓ અને તેટલા સંબંધો અનિવાર્ય ગણાય અને તો તો ભવનો પાર જ કેમ આવે ? (કારણ કે જીવે આ પૂર્વે અનતભવો કર્યા છે) એ શકાનું સમાધાન કરતા જૈન આગમો કહે છે કે વ્યક્તિ, સંબંધ કે જન્મોની સંખ્યાનું બંધન ગૌણ છે

“ કહાણ કમ્માણ ન મોક્ષવ અત્થિ ”

નો મુખ્ય આશય તો એ એ કર્મના ખીજ સાથે છે જો એ ખીજ મૂળથી બાળવા જેટલી શક્તિ કેન્દ્રિત થઈ ગઈ હોય તો એક ભવમા પણ એ બળી શકે ‘કોટિ વર્ષાનું સ્વપ્ન પણ જાગૃત થતા સમાય તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતા દૂર થાય

કર્મસંબંધી વિગત :

મૂળના નામો અનુક્રમે (૧) જ્ઞાનાવરણીય - આત્માના જ્ઞાન-

આં ૧૧૪ શ્રીમદ્ એક ભવમા પ્રસંગો ભલે થોડા બને પણ એવા મન્યૂત બને કે સાગોપાગ ઠસોટી કરી નાખે !

સ્વરૂપ સત્ પર સીધુ આશ્ચાહન કરનાર શક્તિ (૨) હશનાવ સ્વીય - આત્માના અનુભવ સ્વરૂપ-વિત્ત ચૈતન્ય પર સીધુ આશ્ચાહન કરનાર શક્તિ (૩) વેદનીય-આત્માના સંકલનક સ્વરૂપ પર આશ્ચાહન કરનાર શક્તિ આ આવરણમા મનોમય ઢાંચ જ મુખ્ય કામ કરતો હોય છે અને તેથી જ આત્માને પોતે નિત્ય આનંદમય હોવા છતાં મુખ અને દુખની લાજણી જ મે છે —

[વેદનીય વિષે શ્રીમદ્ને એવો અભિપ્રાય છે કે બીજા ઉદ્ધમા આવેલા કર્મોનું, આત્મા જમે તેમ સમાધાન કરી શકે પણ વેદનીય કનમા તેમ થઈ શકે નહિ ને તે આત્મ પ્રદેશે વેદનું જ બોધ્યે તે વેદવા મુશ્કેલીનો અનુભવ થાય છે ત્વા બે લેહશાન સંપૂર્ણ ન થયું હોય તો આત્મા ઠેકાઠારે પરિણમે અને શાંતિનો ભગ થાય.]

(૪) મોહનીય - આ માના બે સંચિત્તક સ્વરૂપને આવરી લેવાની અને સસારાભિમુખ-પ્રકૃતિવશ-બનાવવાની મૂળ કરામત જે શક્તિના હાથમા છે તનું નામ જ મોહનીય એથી [મુખ્યત્વે આના ઉપર / ચૈતન્યવિકાસ કે ચૈતન્યપાતનો મૂળ આધાર છે, (૫) આમુખ્ય - / મ અને મરણનું ઉત્પન્ન કરી જમણ કરાવવાની કળા બધે મોહનીયના હાથમા હોય ! પણ એને અમલમા મૂકવી અને અકામ કે સકામ મૃત્યુ કરાવવામા પૂણ કાળ કે અરૂપ કાળ લગી દેહમા જીવનને ખારણ કરવું એ શક્તિ આ આવરણના હાથમા છે જ સાધકો ઉત્તમ કાટિવાગા હોય છે એનું

સુવર્ણની જેમ જ માત્ર નહિ, કમળની જેમ પણ માટે જ પદ્મકાર કહે છે કે—અહીં સુધી કમે કમે ખેવડી શુદ્ધિથી આવી પહોંચેલા પુરુષને માટે જ —

જીવન તો એ પૂર્ણ જ ટકાવી રાખે છે, પણ જીન તો ઘણાંયના હાથમા શક્તિ આપીને પણ જો એને લાન થાય કે અપાત્રને હાથ ગઈ તો એ પાછી ખેંચી લે છે કેટલાકને તો માતાના ગર્ભમા મૂકીનેય પડાવી લે છે, તો વળી કેટલાકને જન્મતા જ ધરણીમાના ખેળામા પોઢાડી દે છે કેટલાકને ખાળવયમા, કેટલાકને યુવાનીમા ને કેટલાકને વૃદ્ધ વય પછી જ પોતાના હાથમા એ પકડે છે આને લોકો કાળ તરીકે ઓળખે છે અને કાળ કેટલાકને વાઘ જેવો ભયકર લાગે છે, તો સશક્તને તો એ હાથમા ખેલવાનું રમકડું બની રહે છે કૈકને એ હમાવે છે ને કૈકને રડાવે છે પણ સશક્તોને એણે કદી રડાવ્યા નથી, એટલું ચોક્કસ આ જ આવરણ સંપૂર્ણ જ્ઞાન થયા પછી એ સિદ્ધ સાધકને જગતમા ટકાવી, જગતને પાવન કરનારા કલ્યાણ સૂત્રો વરસાવવાની કૃપાનું નિમિત્ત બને છે, એ પણ યાદ રાખવા જેવું છે (૬) નામ—દેહને અગે જે વ્યક્તિભિન્નતાને બળવી રાખે છે, તે શક્તિ આ પણ ભલે નામ માત્રનું હોય તોય આવરણ તો છે જ જ્યાં સુધી કેવળ જ્ઞાન—સંપૂર્ણ જ્ઞાન—ન થાય ત્યાં સુધી તો અભિમાનને ટકાવવામા આ આવરણનો પણ ફાળો કંઈ ઓછો હોતો નથી, પણ જ્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થઈ ઉપરની ભૂમિકામા આત્મા સ્થિત થાય છે ત્યારે એ આવરણ પોતાનું સ્થાન બદલી નાખી લોકોપકારકતામા પોતાનું અદ્ભૂત મૂલ્ય નોંધાવે છે તીર્થ-કરની સ્વરૂપસ્થિતિ ટકાવી સઘ રચના કરી સાધકને અનુભવની

“ સવના ધીજતણે આત્યતિક નાશ જો ; ”
જો શક્ય છે

પોથીજોની જે મહામૂલી ગુપ્ત જ્ઞાનની ચોટ મળે છે, તે આ શક્તિને આભારી જ છે એમ કહ્યા સિવાય કેમ રહી શકાય ? (૭) જોત્ર-પ્રાણી માત્રમા ધીજ કરતા હું ઉચ્ચ છું” એવી જાતની જે લાજણી છૂપી છૂપી રહી સદિમા અભિજ્ઞતાના સવા દનમા ઝીલતા ચેતનને વિસવાદિતામાં દેવતા-ભિન્નતા તરફ પ્રસરી જાય છે પછી જો અવસ્થા નીતિ, ધર્મ, દયા, દાન, પ્રભુજ, ઉપકાર એવા એવા આકર્ષક નામો તળે હો ! કે અનીતિ, અવસ્થા, સામ્રાજિકતા મોહ સ્વાર્થ-મૂઢતા ના નામો તળે હો ! પણ જો આવરણને જોત્રકમ કહેવાય છે બ્યારે મોહરૂપી સ્વય ભૂરમણ જેવો મહાસમુદ્ર તરીને સાધક પાર ઉતરે છે ત્યારે પાછુ આજ આવરણ છોડદુ સદાયક બની જાય છે આ પરથી જો નવીન સમજવાનું સાધકને મળે છે કે, જે બંધનો હોય છે તે બંધનો માત્ર સાપેક્ષ છે અપેક્ષા ઉઠી ગયા પછી બંધનો છોડના મુક્તિના કરણો જોટલે કે સાધનો બને છે જૈનદર્શિએ કેવળજ્ઞાન પછી મુક્તિ કે સિદ્ધિના શિખરે આત્માને જો પેલા ચાર બળો સ્ત્રી રીવત થયેલા કર્મો જ નથી પહોંચાડ્યા તો ધીજી કાણ પહોંચાડે છે ? આ માને જે ઉચ્ચ ગતિનો વેત્ર મળે છે તો એના પૂવશરી ગત પ્રવાહમાથી જ મળે છે (૮) અતશય-હસ્તાશક્તિ કે જુનાગિતિ જાનો ઉપયોગ બન પુરુષાથ-શક્તિ પ જેનું નીધુ આવ જુ છ ન શક્તિને અતશય કહે છે કહેવાની જા મે જ જરૂ હાય કે આ આવરણ પણ ઘાડનીયનું મુ મ આર લ ન હજી જાણ મનાની નાથે જ પ્રાપ્તતા પામે છે

સારાશ કે આવી રીતે સસારના બીજનો મૂળથી જ કાયમ માટે—(સમુળગો) વિનાશ થવો જોઈએ

જ્યલંત પ્રતાપ, અપ્રતિમપ્રતિભા, વિશ્વને આજી નાખે એવું દિવ્યતેજ અને ક્ષુદ્ર જગતની દૃષ્ટિએ દેખાતી અણિમાલધિમા જેવી મહાસિદ્ધિઓ તથા ચમત્કારો આ કોટિએ ગયેલા સાધકનું ચરણ ચુખતા હોય છે પણ એને પોતાને એની લેશ પણ પરવાયે હોતી નથી અને પોતા પાસે એ છે એવીય એને અસર હોતી નથી કારણ કે એ ભૂમિકામાં એને થતો દિવ્યઆનંદ એને સ્વ સ્વરૂપમાજ મસ્ત બનાવી ડાલાવે છે, જાણે ત્રણે ભુવનનું સામ્રાજ્ય એને ચરણે ઢળ્યું હોય અને આખી સૃષ્ટિની લીલા જેમાથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેની સમસ્ત આવી એને પોતાને જ હાથ લાધી ગઈ હોય, એવી સ્થિતિનું વેદન થવા માટે છે વેદાત-દૃષ્ટિએ આ આનંદમય કોષની એટલે સપૂર્ણ ભૂમિકા છે પણ જૈન દૃષ્ટિએ હજી એ અપૂર્ણ છે

કારણ કે અવતારવાદવાળા સગુણબ્રહ્મ કે અદ્વૈતસ્વરૂપ નિર્ગુણ-બ્રહ્મ, એ બન્ને સ્થિતિને વટાવી અખિલ વિશ્વના સર્વ પદાર્થોમાં પોતાનું જ્ઞાન કાળાદિના આવરણ સિવાય ત્રિકાલાબાધિત વ્યાપક રહે ! એ ઉચ્ચ અને અડોલ ભૂમિકાએ જ—આત્માને ઉર્ધ્વ પહોચાડ્યા પછી જ એ (જૈનદૃષ્ટિ) પોતાની સાધનાની સિદ્ધિ કરી વિરમે છે, ત્યાં સુધી વિરમતી નથી

(૧) ૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય ૩ અવ-ધિજ્ઞાનાવરણીય ૪ મન પર્યાયજ્ઞાનાવરણીય અને ૫ કેવળજ્ઞાના-વરણીય—એમ જ્ઞાનાવરણીયના પાંચ પેટા ભેદો છે

(૨) ૧ નિદ્રા ૨ નિદ્રા નિદ્રા ૩. પ્રયત્ના (ઊઠતાબેસતા

જગતમાહેની સૂક્ષ્મ કે રક્ષણ કેાઈપણ ધનના હેતુ વગરની

હોવાની આવડત) ૪ પ્રચલા પ્રચલા (ચાલતાચાલતા નિદ્રા લે અને જ્ઞાન હોય તેમ ગાઉના ગાઉ ચાલી નાખે) અને ૫. મિથુન્દિ નિદ્રા (જે નિદ્રામા જુઝળ જળ પ્રગટે છે અને પહેલાં જાગૃત અવસ્થામા ચિત્તવીરાજોણ કે બીજી કંઈ પણ અસાધારણ કામ કરવા છતાં કશું જ જ્ઞાન નથી રહેતું અને વર્ષો સુધી સૂઈ રહેવાના ઠાપણા અને છેતે જાતની નિદ્રા) આવા નિદ્રાનો શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ઠાપણો કુલપ્રધુનો છે અને ઇતિહાસિદ્ધ હમણા જ પ્રત્યક્ષ ઠાપણો અમેરિકન મુવન્ટિ 'એન્વીર પ્રોટેસિયા' નો છે જે વિવે અગાઉ વિવે જનમા કહેવાઈ ગયું છે ૬ સ્વપ્નદર્શનાવસ્થીય ૭ અસ્વપ્નદર્શનાવસ્થીય ૮ અવધિદર્શનાવસ્થીય અને ૯ કેવળદર્શનાવસ્થીય એમ દર્શનાવસ્થીવના નવ પેઠા ભેદો છે

(૩) વેદનીયના બે પ્રકાર છે ૧ સાતાવેદનીય (જે સોગ વતા સુખ જન્મે) ૨ અસાતાવેદનીય (જે સોગવતા કુખ જન્મે) એ બન્નેના વિશેષે કરીને સોગ ભેદો અણાય છે

(૪) મોહનીયના પેઠા ભેદો અગાઉ કહેવાઈ ગયા છે ૨૮ અકાવાસ

(૫) નરક વિર્થય, મનુષ્ય અને દેવનું આશુધ્ય એમ આશુકમના ચાર પેઠા ભેદો છે

(૬) શુભનામ અને અશુભનામ એવા નામ કર્મના બે ઉપરાત ઉપપેટા ભેદો ૬૩ ત્રાણ ધર્મ શકે છે

(૭) ઉચ્ચ ગોત્ર અને નીચ ગોત્ર એમ ગોત્ર કર્મના પેટા ભેદ બે છે પણ આઠ પ્રકારનો મદ કરવાથી નીચ ગોત્ર

કે અકસ્માત નથી+ એની પાછળ કાર્યકારણની પરપરા જોડાયેલી છે આ દૃષ્ટિ યથાર્થ સમજાય ત્યારે (જેમ યથાર્થ જ્ઞાનને અભાવે કર્મને જન્મભાવે છે તે વધારે છે તેમ) કર્મને કર્મથી દબાવીને ટાળી પણ શકે જ ગીતા દૃષ્ટિએ આનુ જ નામ નિયત કર્મ છે= એવી ક્રિયામા આસક્તિ ન હોઈ શકે । આસક્તિ ન હોય ત્યાં કર્મ કરવા છતાં બંધન ન થાયX આ જ નૈષ્કર્મ્યદશા પામવાનો એક અને અજોડ માર્ગ છે— એજ ક્રમે સસારનુ ખીજ બળે ખીજે એકે ક્રમ નથી, એ આપણે અત્યાર સુધીની વિવેચનામા વિસ્તારથી જોઈ ગયા હવે આગળ જોઈએ

“સર્વભાવ જ્ઞાતા દષ્ટા સહ શુદ્ધતા.”

કેવળજ્ઞાન થયા પછી સર્વ પર્યાયસહિત સર્વ દ્રવ્યોનુ

અને એવા આઠ પ્રકારના ગુણો મળવા છતાં મદ ન થવાથી ઉચ્ચ ગોત્ર મળે છે. માટે તે બંનેના ઉપપેટા ભેદો આઠઆઠ મળી સોળ થાય છે

(૮) અતરાયના સક્ષેપે પાંચ પેટા ભેદ છે (૧) દાનાતરાય (૨) લાભાતરાય (૩) લોગાતરાય (૪) ઉપલોગાતરાય અને (૫) વીર્યાતરાય

+ નાસતો વિદ્યતે ભાવો, નાઽભાવો વિદ્યતે સતઃ

ગીતા અ૦ ૨-૧૬.

= “નિયત સદ્ગારહિતમ્” (ગીતા અ૦ ૧૮-૨૨)

x “જે આસવા તેપરિસવા” (શ્રી આચારાગ)

- “તેન ત્યક્તેન શુઞ્ચિજીથા.” ઇશાવાસ્યોપનિષદ-૧-

અખ.૭ રીતે જ્ઞાન આ શ્રુતિકાથી જ શરૂ થાય છે અને તે કાયમ ટકે છે + પદ્યકાર ‘ સર્વ જ્ઞાન ’ શબ્દ લે છે એમા સ્વસ્ત્ય છે જેમ વૈજ્ઞાનિક માત્ર “ શુદ્ધતાકર્ષણ ” ના એક જ સિદ્ધાંતની શોધમા સમસ્ત વિશ્વ સકળાયેલુ જુએ છે તેમ એવો પુરુષ આત્મશોધની પૂર્ણતામા સમસ્ત વિશ્વને પ્રતિબિંબિત થયેલુ નિકાળે છે આ જ દૃષ્ટિએ શ્રી આચાર્યજી ભાલે છે “ જોઈને જાણાઈ સે સર્વ જાણાઈ ” ૩-૪-૨

અર્થાત્—જેલુ આત્મા જાણ્યો તેલુ બધુ ચ જાણુ જે નિયમ એકને લાગુ પડે છે તે જ બધાને લાગુ પડે જ છેX

+ આપણે અજાણે મતિજ્ઞાન, સ્મૃતિજ્ઞાનનું લક્ષણ એઈ જમ, ત્યા પચારોનો સ જ્ઞાન બોધ શક્ય નથી કારણ કે એ જ્ઞાનમા ઇંદ્રિયો અને મનની સહાયતા અપ્યત્ને હોય છે અને ઇંદ્રિયો અને મનનો સ્વભાવ ખડાદમક હોઈ, અખ.૬ સ્વરૂપે એ દ્રવ્યોનો સાક્ષાત્કાર કરાવી શકે નહિ. અવધિજ્ઞાન અને મન.પર્યાય જ્ઞાન કેમચી જિજ્ઞાસા હોવા છતાય મર્ચાદિત જ છે આની વિસ્તૃત સમાલોચના—

—જુઓ શ્રી આચાર્યજી પૃ ૧૦૧ થી ૧૦૪

૪ (સ્વર્ગ) વિજ્ઞાન (પણ) પોતાની સ્વર્ શાખાઓમા જ એક મોટી વાન બતાવે છે તે નિયમની સજ વ્યાપકતા છે ખજોગ શાખા !મે ત્યા તે શોધી શકે જ પછી તે સફરજનના પ વામા હોય કે મહોની ન્ય પ્રદક્ષિણામા હોય ! એ તો એઈ જ નિય !નુ એમા કાયાગ્રમણ જુએ છે

(હેવી જયોય)

જે નિયમ આત્માને લાગુ પડે તે નિયમ વિશ્વને જરૂર લાગુ પડે પણ વિશ્વને લાગુ પડે તે નિયમ આત્માને લાગુ પડે અને ન પણ પડે એની વ્યાપ્તિ સમજવી

આ દૃષ્ટિએ જોતા સ્થૂળ વૈજ્ઞાનિક નિયમની શોધ, આત્મ-વિજ્ઞાનમાં અતર્ગત થાય, પણ આત્મવિજ્ઞાનની શોધ સ્થૂળ વૈજ્ઞાનિક નિયમોની શોધમાં અતર્ગત ન થાય! એના કારણમાં ‘સહ શુદ્ધતા’ પદ અહીં મૂકાયું છે સ્થૂળ વૈજ્ઞાનિક નિયમની શોધ; તો આત્માની નિર્મળતાવિહોણો સાધક પણ કરી શકે, પરંતુ આત્મવિજ્ઞાન તો શુદ્ધ થયા વિના સાપડે જ નહિ “આત્મિક વિશુદ્ધિ” એ એની પહેલી શરત છે અને એ છેવટ પર્યંત રહે છે આત્મ-વિજ્ઞાનનો ખીજો મુદ્દો એ છે કે ત્યાં “જાણવું અને અનુભવવું” એ બે જુદા જુદા નથી, એકરૂપ છે એટલે જ એવો ત્રિકાળદર્શી પરમપુરુષ વિશ્વહૃદયના જ્ઞાન અને દર્શન-યુગપત્-એકીમાથે-પામે છે વસ્તુતઃ. કાળના વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય એવા ભેદો નથી, કારણ કે એ ભેદો તો સાપેક્ષ છે એમનું ક્ષેત્ર પરિમિત છે અને આ દશા તો નિરપેક્ષ છે અને એનું ક્ષેત્ર પણ અપરિમિત છે એટલે ત્યાં કાળ દ્રવ્ય અખંડ છે—ખંડિત નથી, સળગ છે,×

અહીં એ શકા ન થવી ઘટે કે જો એમ જ હોય તો દ્રવ્ય માત્ર સત્ છે અને ‘ઉત્પતિ, સ્થિતિ અને લય’ એ એનું

— જુઓ ભગવતી શતક ખીજનો ઉદ્દેશક નવમો અને એના ટિપ્પણો.

× દિક્કાલાનવચ્છિદ્યન્ન બ્રહ્મ આત્મજ્ઞાનમાં ક્ષેત્ર અને કાળના ખંડ નથી

સહજ છે તે કેમ થતી શકે ?+ કારણ કે (દા. ત.) ભાવને બદલ્યો અને બોલ્યો, એ વાક્યમાં બોલ્યો એ પ્રયોગ ને સમયને લાગુ પડ્યો ત્યાં ઉત્પાદ થયો અને “બોલ્યો” એ પ્રયોગ ને સમયને લાગુ પડ્યો ત્યાં વ્યય થયો પણ એ બન્ને વચ્ચે ને જ્ઞાનમય ઉપયોગ રહ્યો તે તો સ્થિર જ છે આ રીતે પૂર્વ જ્ઞાત પર્યાયના ભાસનનો વ્યય, અભિનવ કેમ પર્યાયના ભાસનનો ઉત્પાદ તથા જ્ઞાનપણાનું ક્રુપત્વ એ ત્રણે થતી તથા પણ એટલું યાદ રાખવું બેઠાંએ કે અહીં “બોલવું” અને “લેવું” એ બન્ને સમયવ્યવહારની દૃષ્ટિએ ભુલ ભુલ દેવા પડે છે, છતાં વસ્તુતઃ ભિન્ન ભિન્ન નથી એક જ વસ્તુની ને બાબુઓ છે અને ત્રિકાળજ્ઞાની એ બન્નેને એકી સાથે બાંહે દેએ છે અહીં બોલવા દેખવાની ક્રિયા ઉદ્વિધબન્ધ નથી એટલે સમય ક્ષેત્રનો વ્યવહાર પણ બાધિત નથી. સત્યતા કે એ બોલવા દેખવાનો અથ અહીં ભાવને બોળાએ છે બોલવે છે બોલે બતાવવા માટે જ પદ્યકાર કહે છે કે —

‘કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીચ જનત પ્રકાશ બો....’

અહીં કૃતકૃત્યતા પ્રભુતા જનત વાર્ધ અને જનત પ્રકાશ હોય છે અર્થાત્ કહે કરવાપણું રહેતું નથી. કારણ કે પ્રભુ-એટલે કે સંપૂર્ણ પરમાત્મસ્વરૂપ-સાથેની એકતા અનુભવાય છે. X

+ ઉત્પાદન્ય ય ધૌઘ્યારમક યત્તુ તત્ સત્ શ્રીતત્વાર્થા
મિમગ સૂત્ર

X સાલોક્ય, સામીપ્ય સાદૃશ્ય અને સાયુલ્ય એમ ચાર

વીર્ય અને પ્રકાશ બન્ને અનતતા ધરે છે શ્રી અરવિદના સક્ષિપ્ત શબ્દોમા કહીએ તો —

“ અહી પૂર્ણતાના મૂળ છએ તત્ત્વો પ્રગટ થાય છે :—
પૂર્ણસમતા, પૂર્ણશક્તિ, પૂર્ણવિજ્ઞાન, પૂર્ણકાર્ય, પૂર્ણભક્તિ અ
પૂર્ણનિદ . ”

અહો પરમાત્મન્ !

એવી અપૂર્વ દશા ક્યારે આવશે ?

: ઉપસહાર :

ભાવ કર્મનો કર્તા જીવ છે જે જેનો કર્તા હોય તે તેનો ભોક્તા હોય જ દ્રવ્યકર્મનું કર્તા ભાવ કર્મ છે દ્રવ્ય કર્મથી સંસારરતિ જાગે છે સંસાર-રતિ અને આત્મજ્ઞાન બન્ને પરસ્પર વિરોધી છે આત્મજ્ઞાન, ભાવને જ સ્પર્શે છે જો કે ભાવ વિના દ્રવ્યની હસ્તી નથી. પણ ભાવસંવેદનની સૃષ્ટિમા જે રસ હોય છે, તે રસમા કદી વિરસતા સંભવતી નથી જે ખૂબસૂરતી હોય છે તે ખૂબસૂરતીમા કદી બદસૂરતી સ્થાન લેતી નથી જે પ્રકાશ હોય છે, તેમા કદી નિમિર પેસી શકતું નથી જે વીર્ય હોય છે

પ્રકારની સુકિત, દાર્શનિક પરિભાષામા વર્ણવાયેલી છે તેમાની અહી સર્વોત્તમ સુકિત બતાવે છે —

કર્તા ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્તે જયાય,

વૃત્તિ વહી નિજભાવમા, થયો અકર્તા ત્યાય

(આત્મસિદ્ધિ ૧૨૧ શ્રીમદ્)

તેમા કદી વિકાર સ્પર્શી શકતો નથી આ રીતે દ્રવ્ય કર્મ વિનાનું
ભાવ ટકતું નથી, જોટલે ભાવ કર્મ ટળી આખરે આત્મા, ભવ
કર્તાને બદલે ભાવજ્ઞાતક બને છે

સ સારતિની સુખિમા જોથી સાવ ઉલટું છે, માટે જ
એ સ સારતિનું બીજ બાળી રૂત્નરૂત્ન થવું રહ્યું ।

ઉપોદ્ઘાત :

પદ્મસ્થિતિતાની કલ્પના ઠેક તેરમા ગુણસ્થાને ઉઠીને આવી
પડી છે ગતકરી અને આ કડી બન્નેમાં એ ભૂમિકાનો જ ખવનિ
છે કાગની દૃષ્ટિએ જોતા ચૌદે ગુણ સ્થાનોમા ૧-૪-૫-૬ અને
૧૩ એ પાસ જ અતિ મહત્વના છે કારણ કે તેજા જ દીર્ઘ
સ્થિતિવાળા ॥ બાકીના પૈકી કોઈ પણ અત્યુર્ધ્વકાળથી* અધિક
મુદતવાળા નથી. પરંતુ એ પાસમાં પણ અરેખર મૂલ્યવાન તો
તેજુ છે એ વિષે આપણે પદ્મશ્રી દ્રકમા જોશું અને સોળમી
દ્રકમા વિશેષ જોઈશું

વેદનીમાહિ ચારકર્મ વર્તે જહા,
બળી સીદરીવત આકૃતિ માત્ર જો;
તે દેહાશુપ આધિન બેની સ્થિતિ છે,
આશુપ પૂર્ણ મટીએ દૈહિક પામ જો, (૧૬) અપૂર્ણ

અર્થ — જ ભૂમિકામા બાકીના-વેદનીય વચેર-વેદનીય

નામ- ૧૦૪ અને અશુભ્ય-ચાર કર્મો પણ બળેલી સીદરીની માફક
(૧૫ થા ૧૫૯ દાવા છતા) ૧૦૪ આખર રૂપે રહે છે અને

* બધીની અવરના (અ લ ક બેઘડી-૪/ મિનિટથી

પણ મા ૧ નમય

તે જ ભવશરીરનું જેટલું આયુષ્ય હોય એટલું જ પૂરું કરવા માટે જ કાયા ટકી રહી હોવાથી આયુષ્ય પૂર્ણ થાય કે તુરત જ શરીર મેગવવાની લાયકાત મટી જાય છે. અર્થાત્ અપુનર્જન્મ દશા સ્વયંસિદ્ધ થાય છે....

હું નાથ ।

એવી ઉત્કટભૂમિકાએ હું ક્યારે પહોંચીશ ?

(વિવેચન - મોહનીય, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અતરાય એ ચાર આત્મસ્વરૂપઘાતક કર્મોના બધા છૂટી ગયા પછી વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર એ ચાર કર્મો બાકી રહે છે.

અહીં એ પ્રશ્ન જરૂર થાય કે મૂળે કર્મ તો એકરૂપ છે, છતાં જુદા જુદા કાર્ય પ્રદેશની દૃષ્ટિએ એના આઠ મુખ્ય અને બીજા એકસો-છોતેર સુધીના ગૌણભેદો યોજાય એ વાત તો સમજી શકાય તેમ છે, પણ બધાનું સરમુખત્યાર મોહનીય કર્મ ખસ્યા પછી જેમ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અતરાય ખસી ગયા તેમ વેદનીયાદિ ચાર કેમ ન ખસ્યા ? એનો ઉત્તર એ છે કે જેમ હાથ પર ચકકાવીને ભેરથી બાધેલું રાઢવું છોડ્યા પછી પણ લોહી ન ભરાય ત્યાં સુધી એના આકા તો જરૂર રહેવાના, તેમ મોહનીયનું મૂળબળ ધન ગયા પછી પણ એના આકા રહે તે સ્વાભાવિક છે પણ જેમ રાઢવું છૂટ્યા પછી પીડા થતી નથી, તેમ મોહનીયનું બળ ધન છૂટ્યા પછી હવે આત્મા પીડાતો નથી એટલું જ નહિ બદકે આકાનો ડાઘ પણ આખરે ભૂસાય જ છે તેમ આ બાકી રહેલા ચાર કર્મો પણ (આખરે) અવશ્ય વિલય પામે જ છે માટે જ પદકાર આગ્રાણ બોલે છે કે —

“ બળી સીંદરીવત આકૃતિ માત્ર એ ”

એટલે કે જેમ સીંદરી બળીને રાખ થઈ ગયા પછી, જ્યાં લગી પવન ન લાગે કે કેઈ એ ફગાવને લેળો કરી બેનો આકાર ન બદલે ત્યાં લગી મૂળ આકારમાં કાયમ રહે છે તેમ આ કર્મો પણ દેહયોગ છેક જ નિર્મૂળ ન થાય ત્યાં લગી કાયમ રહે છે

અહીં એક બીજી શકા થાય છે તો પછી મોહનીય બળ્યા પછી જ્ઞાનાવસ્થીય, હર્ષનાવસ્થીય અને અવરત્ય એ પણ ત્રણ કર્મો બળી સીંદરી માફક આકારરૂપે જેમ વેદનીયાદિ ચાર કર્મો રહ્યા તેમ શા માટે ન રહ્યાં? એનું સમાધાન પદરમી દેહનું ટિપ્પણ વાચવાથી થઈ જશે કારણ કે એ ત્રણેનો આત્મા સાથે જેટલો સીધો સબંધ છે તેટલો આ વાસ્તવે નથી, એટલું જ નહિ બદલે આ નાશનો સબંધ મુખ્યત્વે દેહ સાથે અને પરપ રાએ છવ સાથે છે જેમ સીંદરી બળી ગયા પછી એ સીંદરીની રાખ કદી બધને બાધી શકતી નથી અને ઊલટી બીજી રીતે એકાદ નવીન હૃદયે ઉપયોગમાં ખર્ચ લાગે છે તેમ હવે જે વેદનાથકર્મ દુઃખસુખની લાગણી વારંવાર જન્મમૃત્યુ તે જ વેદનીયકર્મ માત્ર સમજાવતું વેદન કરાવે છે અને જે નામ તથા યોગ, દેહભાન તથા દેહાભિમાનને પોષવાના નિમિત્ત બનવા તે હવે આત્મ જ્ઞાનકારક અને પ્રજ્ઞાવાદક બને છે જે આયુષ્યકર્મ દેહમૂર્તિવર્ધક બનતું ત જ આયુષ્યકર્મ હવે કેવળ લોકોપકારક બની રહે છે, એનું સૂચવવા માટે પદ્યકાર કહ્યું છે —

‘ તે દેહાયુષ આધિન જેની સ્થિતિ છે ’

૫૬ / દેહરૂપા આ હમ્બુ વસ્ત્ર પૂજી યાય ના બળી

જ એ ચારે કર્મ રહે, પછી તો કળીરજી કહે છે તેમ
“જ્યો કી ત્યા ધરદીની-ચદરિયા” એમ સ્થિતિ પૂરી થઈ જાય
છે, અને છુટી જાય છે આ જ સ્થિતિને યોગીશ્વર આનંદધન
ઘણા સુદર શબ્દોમા અને સ્પષ્ટ રીતે રજુ કરે છે —

“પૂતમ શરી સમ ચેતન જાણિયે, ચંદ્રાતપ સમ લાણુ,
ખાદલસર જિમ દલથિતિ અણિયે પ્રકૃતિ અનાવૃત જાણુ”

(પદાક પદ ૨)

અગાઉ કહ્યું તેમ ચેતન તો ત્યા પૂર્ણેન્દુ જેવો પ્રકાશી
રહ્યો હોય છે અને એના શીખા વિજ્ઞાનમય કિરણો ફેંકી રહ્યો
હોય છે

“દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત”

(શ્રીમદ્દની પ્રગટ પુસ્તીકામાથી આ૦ ૧૪૨)

“દેહ છતાંય વિદેહની, અદભૂત ભૂમિકાનો આંકરે” +
(સાધના પોથીમાથી)

એવી દશા હોઈને ત્યા જે કંઈ ક્રિયા થાય છે, તે ક્રિયા
અનાસક્તભાવે થાય છે, એટલે જેમ માટીનો લોદો ભીતને
અક્ષાળવાથી ન ચોંટતા પાછો પડે છે, તેમ તેવું કર્મ જીવને
ચોટયા વગર જ ખરી પડે છે—એ કર્મ પુદ્ગલ પ્રદેશોની સ્થિતિ,

* ગ્રાહણુચયેનુ સર્વોત્તમ અને લોકપ્રસિદ્ધ સચેતન
ચિત્ર—જનકવિદેહીની—સાથે સરળાવો

— આ ક્રિયાને ઐર્યાપથિકી ક્રિયા કહેવામા આવે છે
ઐર્યાપથિકી ક્રિયાથી જન્મેલું કર્મ, એક ક્ષણે લાગે છે, ખીજી
ક્ષણ ટકે છે કે તુરત ત્રીજી ક્ષણે છૂટી પડે છે.

ભરેલા વાહન જેવી એટલે કે તુરત ખરી પડે તેવી હોઈને જે દાંશ આદરમાને કાયમી આવરણુ ઊભુ થતું નથી.

આરિત્ર પણ યથાખ્યાત હોય છે + એટલે કે દ્રવ્યક્ષેત્ર પ્રતિબંધ વિણ, વિચારે ઉદયપ્રયોગ" જે જાતનો ઉદય તે જ પ્રમાણે કયાંય ક્ષેત્ર કે કાળના પ્રતિબંધ વગર જે નસ્ત કયાંય વિચરે છે એટલે એના એક જ અમીભર્યા દષ્ટિપાતમા જગત નિહાલ થઈ જાય છે. એના એકજ અવાજ દ્વારા અજબ ચેતન રેહાય છે

+ આરિત્ર એટલે આત્મરમણતા. સામા રૂપનના અમકાર પછી એનો આરભ જણાય છે ભૂમિકાસેદે અને પાંચ વર્ગમાં વહેંચી નાખવામા આવ્યું છે

(૧) સામાયિક આરિત્ર—દેશવિરતિ નામના પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકમા

(૨) છટોપ ધાનીય આરિત્ર—સ્ખલન થાય કે તુરત મૂળથી શુદ્ધિ કરીને ફરી આરિત્ર સ્થાપવાની તાલાવેલીવાળું આરિત્ર

(૩) પરિકાર વિશુદ્ધ આરિત્ર—તપવિશિષ્ટપરિકારવિશુદ્ધ સારાથ કે તપની ભઠ્ઠીમા વૃત્તિઓને બાળીને વિશુદ્ધ કરવાની ક્રિયાથી મુક્ત આરિત્ર આ ત્રણે આરિત્રો પાંચમાથી નવમા ગુણસ્થાનક પચ ૧ હોય છે

(૪) સૂક્ષ્મસ પરાય—આ આરિત્ર માત્ર કયાંય ગુણસ્થાનકે હોય છે અને પછી—

(૫) યથાખ્યાત આરિત્ર—ઠેક તરમા ગુણસ્થાનક પચ ૧૫૨ હોય છે

આ તેરમા ગુણુસ્થાનકમા રહેલા પરમ પુરુષોમા સામાન્ય અને વિશેષ એ બે કોટી હોય છે તીર્થ કરોને વિશેષ કોટીના ગણીશુ X અને એ સિવાયના પુરુષોને સામાન્ય કોટીના કહીશુ

તીર્થ કરો વિશેષકોટિના એકલા માટે કે તેઓ પોતે એકલા ઊડતા નથી પોતાની પાખમા આખા જગતને લઈને ઊડે છે “વિશ્વમુક્તિમા આત્મમુક્તિ” એ એમની જીવનચર્યાનો મુદ્રાલેખ હોય છે થલી ગયેલા કે વિકૃત થયેલા પ્રગતિવહેનને તેઓ સાચો અને નક્કર વેગ આપે છે, ધર્મના પાયાથી માડીને નિર્ભેજશુદ્ધિ કરે છે અને અધર્મના જોરને નબળુ પાડે છે સૂક્ષ્મ-શક્તિઓની પ્રબળતાથી રાક્ષસી-પશુબળોને હુકાવી જગત સમક્ષ ચમત્કારી આદર્શ ખડો કરે છે એમના શુભ નિમિત્તે કેક શ્રેયાર્થીઓના કલ્યાણુકર-પ્રગટપ્રત્યક્ષરૂપે-મોક્ષમાર્ગનું ઉદ્ઘાટન થાય છે તેઓ જીવન-વિકાસનો વ્યવસ્થિતક્રમ અને એ માર્ગે જવાના સાધનો બતાવે છે પ્રત્યેક ક્ષેત્રમા લોકોત્તર કાન્તિ કરે છે એટલુ જ નહિ બદકે પોતાની પાછળ વારસામા પણ ચેતનવતી તાત્ત્વીમબદ્ધ સિદ્ધિસઘની સેના અને નર્યા અનુભવનુ સાહિત્યધન મૂકી જાય છે *

X જૈનઆગમોમા સૌથી પહેલુ નમન “નમો અરિહંતાણુ તિથયરાણુ” એમને ઉદ્દેશીને કરવામા આવે છે સિદ્ધ પદ એના કરતા આધ્યાત્મિક દષ્ટિએ ઉચ્ચકોટિનુ હોવા છતા, એનુ સ્થાન ખીન્નું અને આનુ પહેલુ છે, કારણુ એ છે કે અગ્નિહંતપદને પહેલુ સ્થાન આપી જૈનદર્શન એમ બતાવે છે કે —“આત્મોદ્ધાર અને વિશ્વોદ્ધાર”નો સહચાર જે જીવનમા છે તે જીવન પરમ-પૂર્ણ છે

* પણ આવા પુરુષો “મહાસાગરના મોતી” જેવા

આવા વિશ્વવંશ પુરુષોના આમુખ પલ્લુ સ્વીકૃત્ હોય છે એને દેહબધારણુ પલ્લુ દેહ અને પ્રમાણુસર હોય છે

આ સિવાયના આ ભૂમિકામાં રહેલા સામાન્ય કોટીના તીથ કરેતર પુરુષો પલ્લુ અવ્યક્ત રીતે જગદુપકારક તે છે જ કારણ કે તેઓ પલ્લુ પોતાના અમૃતઆદોલનો દ્વાજ પ્રસારના ઠાઠક વામુમાં શાન્તિનો સુચાર અને ચારિત્રની સુવાસ બરીને ખગભગતા જગતને તાજગી આપ્યા કરે છે. પલ્લુ આવા ભુક્ત

વિરલ જ પાકે છે જૈનઆગમો બોલે છે કે ૭ આશા જેવા નિરવધિકાગમો માત્ર ચોવીશ તીર્થ કરો જ પાકે છે અને અન્ય ભવના બગીચપરિભ્રમ અને અપારધકાના બળે કરીને આ પદ તઆ સાધી શકે છે તીથ કર નામકમ નકસી થયા

આવા વિશ્વવલ્લુ પુરુષોનાં આમુખ્ય પણ દીર્ઘ હોય છે એને દેહબધારણુ+ પણ દેહ અને પ્રમાણસર હોય છે

આ સિવાયના આ ભૂમિકામાં રહેલા સામાન્ય ઠાટીના તીર્થ કરેતરુ પુરુષો પણ અન્યકત્ત રીતે જગદુપકારક તો છે જ કારણ કે તેઓ પણ પોતાના અમૃતઆંદોલનો દ્વારા સસારના કાલક વાધુમાં શાન્તિનો સચાર અને વાસ્ત્રિની સુવાસ બરીને અગમગતા જગતને તાજગી આપ્યા કરે છે, પણ આવા શુભ

વિશ્વ જ પાકે છે નીનઆગમો બોલે છે કે છ આશા જેવા નિશ્ચયિકાગમાં માત્ર ઓવીશ તીર્થ કરે' જ પાકે છે અને અનત ભવના બગીચપરિશ્રમ અને અપારશ્વકાના બળે કરીને આ પદ તેઓ સાધી શકે છે તીર્થ કર નામકર્મ નકલ્લિ થયા પછી પણ શુભાશુભ કર્મના ભોગોપલોગ માટે નરક કે સ્વર્ગ ગતિમાં લાભાકાળ સુધી રહીને એમને પોતાનાં સાચા જ્ઞાનની અને સમતાનાં કષ્ટાટી આપવી પડે છે એવી અનેક પરીક્ષાઓ પછી જ ન લોકનાથ “વિશ્વપતિ” એવી અત્યુત્તમ પદવીએને મંગલતા માનવજીવનમાં આવી કરી કર્મપૂર્વક પોતાની જીવન વ્યર્થાગી બન બટ્ટી બીજાને જીવે બદલે છે તીર્થ કરનામકર્મ-બધારણના મુગમા બે અ ન સજ્જક હોય છે, તો જ તે બધાય છે (૧) વિશ્વવાત્સલ્ય અને (૨) સર્વધર્મસંગત્વય.

+ જો શાસ્ત્રમાં “વજ્રમાનસનારાયણવધવળુ” નામ આપી સુદર અને બ તલ ચરીકબાધો સૂચ્ય થો છે અને “સકાળ” શબ્દથી આકાષ દુન દી છે

X આ નામ કવલી તરીકે નેનઆગમોમાં અમને ઉલ્લેખ્ય છે

પુરુષો તરફથી મળતી સામગ્રી સક્રિય સર્વવ્યાપક સ્વરૂપ નથી પામી શકતી

આ બંને પ્રકારના પુરુષોને—

“ .આયુષ્ય પૂર્ણે મટિયે ઐહિકપાત્ર જો ”

તેરમા ગુણુરથાને પોતાનુ આયુષ્ય પૂરુ થયા બધી ફરી જન્મવાનુ રહેતુ નથી તેઓ અપુનર્લવદશા પામી જાય છે —

“ જે જે કારણુ બધના, તેહ બધને પથ,

તે કારણુ છેક દશા, મોક્ષ પથ ભવ અત ” અ ૯૯
ગીતાના શબ્દોમા કહીએ તો —

મામુપેક્ષ્ય પુનર્જન્મ, દુઃખાલયમશાશ્વતમ્ ।

નાઽઽન્નુવન્તિ મહાત્માનઃ સંમિદ્ધિં પરમાં ગતાઃ ॥

(ગીતા ૮-૧૫)

ભાવાર્થ :—“ પરમાત્મપદને પામેલા એ મહાજનોને વિનશ્વર અને હુ બપૂર્ણ એવા સસાર સબધી જન્મમરણના ચક્રમા જોડાવુ પડતુ નથી

હે પ્રભુ ! આવો અવસર ક્યારે આવે—?

ઉપસંહાર .

દેહ જેમ મળમૂત્રનુ ભાજન છે, તેમ આત્માના અમીનુ પણ ભાજન છે જેમ હાડ, માસ તથા રુધિર ભરેલુ અને ચામડે મઢેલું

વિકારનું ધામ છે, એમ સમ્માર અને અદ્વૈતજ્ઞોનું પણ ધામ છે. દેહને નિહવાથી કે દેહધાન કરવાથી દોષો ઘટતા નથી. જિજ્ઞાસુ વધે ખરા! દેહને છોડવાથી દેહ ન છૂટે* પણ દેહના મૂળ કારણોથી છૂટવાથી દેહ આપોઆપ છૂટે! આપોઆપ દેહ ન છૂટે ત્યાં સગી દેહની સ્વભાવિક ક્રિયાઓ, જેવી કે વિકાર કે વિશમ વાળી-ઉચ્ચાર કે મૌન, આહાર કે નિવાર ઇત્યાદિ થયા કરે એમા કશું બાધક નથી,†

* આપધાન કરનાર કે શત્રુ માની પરને હલ્લુનાર કિંવા શોખ કે સ્વાર્થ ખાતર બીજાને સહાસનાર વસ્તુસ્થિતિથી છૂટી શકતો નથી. વારંવાર જન્મી આખરે જે ભાતનો અપરાધ કર્યો હોય કે વધ કર્યો હોય તે પૂરેપૂરા ભરપાઈ કરે ત્યારે જ એનો છૂટકો થાય! (ભુજો ઉત્તરાશ્વમન સૂત્ર ૩૬ સુ. પૃષ્ઠ ૩૬૪)

+ દિગંબર આશ્નાથમા એક એવી પરપરા પણ પ્રચલિત છે કે “કેવગ” થયા પછી કોણીએ લેવાતો આહાર અને બીજા કાન્ટો છૂટી જાય છે. વાળીમા પણ “કે” પ્રણવમત્ર સિવાય બીજો કશો ઉચ્ચાર હોતો નથી. આ કથન જે આચાર્યોના પ્રમાણ ટાંકી પૂસ્તક કરવામા આવે છે તે આચાર્યો જે અપેક્ષાએ એવું વદ્યા છે તે દષ્ટિએ એ કથન સમજવાના આવે ત્યારે—એટલે કે એનાખર અને દિગંબર સંસ્કૃતિના મૂળ પાયા તરફ દષ્ટિ રાખવામા આવે ત્યારે—બન્નેની યથાર્થતા જણાઈ રહે છે. દિગંબરસંસ્કૃતિના દષ્ટિએ ક્રિયા માત્ર વિભાવ છે. પછી એ શુભ હો અશુભ હો કે અત્ હો! જ્ઞાન એક જ સ્વભાવ છે. એનાખર-સંસ્કૃતિની દષ્ટિએ જ્ઞાનનું કળ જ ક્રિયા છે. એટલે ક્રિયાવિહીન જ્ઞાન, પોષ્ટિયુ જ્ઞાન છે. આ રીતે એ બન્ને સાચ પરસ્પર

કારણ કે ક્રિયા કરવા છતાં આત્માની રસવૃત્તિ આત્મામાં છે, પુદ્ગલમાં નહિ ! એટલે જ આખરે કર્મ ખરે છે અને દૈહિક-પાત્રતા મટે છે

ઉપોદ્ધાત

પરગામ જતા પ્રીતિપાત્ર જનો પાસે વિદાય લેતી વેળાની સ્થિતિ અને પરલોક જતી વેળા લેવાતી વિદાયની સ્થિતિ વચ્ચે જેમ અંતર હોય છે, તેમ આત્મહસલો પોતાની કાયાને પરલોક જતી વેળા છોડે છે તે કરતા પરમધામ જતી વેળા છોડે છે તે વેળાની સ્થિતિ તદ્દન નિરાળી હોય તે ગળે ઉતરે તેવી વાન તો છે જ, પણ એ નિરાળાપણુ કેવા પ્રકારનું હોય છે, અને શાથી હોય છે ? તે જાણવાની આકાંક્ષા તો જરૂર રહે એ આકાંક્ષા પૂરી કરવા માટે હવે પદ્યકાર પડદો ખોલે છે —

મન, વચન, કાયા ને કર્મની વર્ગણા,
છૂટે જહાં સકળ પુદ્ગલ સંબધ જો;
એવું અયોગી ગુણુસ્થાનક જ્યાં વર્તતુ,
મહાભાગ્ય સુખદાયકપૂર્ણુ અખધ જો. (૧૭) અપૂર્વ

વિરોધી દેખાય છે ખરા, પણ ખરી રીતે તો એ બંને જે એકેક બાબતુ તરફ વધુ ઢળે છે તે બંને બાબતુનો સમન્વય થતા એક નદીના બે પ્રવાહરૂપ થોડે જ દૂર જતા બરાબર મળી રહે છે જ્ઞાન અને ક્રિયા બંને ગુપ્ત કે પ્રગટ એક યા બીજા સ્વરૂપે નિગંતર રહે છે જ્યાં સ્વરૂપજ્ઞાન છે, ત્યાં સ્વરૂપરમણતારૂપ અસ્તિત્વ પણ છે જ.

અર્થ — મન, વચન, કાયા અને હર્મની નાનીમોટી તમામ સ્ખલતીય સામગ્રી છૂટી થઈ જવાથી પુણ્યલ મિત્રોનો લગ્નવાડ બંધ થઈ જાય છે એટલે કે જડ અને ચેતન બન્ને પોતપોતાના અસલ સ્વરૂપમાં આવી બંધ છે એવું સાવ સ્વતંત્ર, કસ્થાલુકર અને સદૃશ મુખદાતા અયોગી-જડચેતનના ભેદાલુ વગરનું-શુદ્ધસ્થાન મેળવવાનો અધિકારી હું ક્યારે બનું ?

વિવેચન — તેરમા શુદ્ધધ્યાનમાં રહેલા સયોગીન સામાન્ય કેવલી કે સયોગી તીથ કર કેવલીના આધુઅને પૂરૂ થવાને માત્ર અતમુદ્ભૂત કાળન બાંધી (જે ઘડીથી પણ જોડીવાર બાંધી) રહે છે. ત્યારે એ પુણ્યનો ઉપયોગ શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાવા પર કેન્દ્રિત થાય છે

+ યોગ એટલે મન વચન અને કાયાનો બ્યાપાર. એ બધા લગી હોય ત્યાં લગી સયોગીકથા ગણાય.

+ શ્રીમદ્દનો એવોય અભિપ્રાય છે કે “અતમુદ્ભૂત” એટલે કે આઠ સમયથી વધુ અને જે ઘડીથી જોડા કાળ.

x એ નિયમ તા દેહધારી માત્રને લાગુ પડે છે કે બ્યારે આધુઅ છૂટવાને અતમુદ્ભૂતની વાર રહે છે ત્યારે જે ગતિ અને જે યોનિમાં જવાનું હોય તે ગતિ તથા તે યોનિને યોગ્ય એના કમ જથ્થો ગોઠવાઈ બંધ છે આ ગોઠવણી એટલે પૂજા ભવના અને મા ભવના કમોનું સરવૈયુ કૌનપરિભાષામાં જાને દેશ્યા તરીકે આગળવામાં આવે છે એ કમ જથ્થો જ એવા છવને પરલોકમાં પોતાની ત્રીજી ગતિ અને યોનિમાં જે જી જાય છે

પ્રથમ તો ત્યાં એ કેવલિ સમુદ્ધાત= કરે છે અર્થાત્ કે

= સમુદ્ધાત-સમ્પન્નઉદ્ધાત, એટલે પરસ્પર એકમેકરૂપે-
ઉદાહ, એ એનો દૂકો અર્થ છે એ પરથી વિશેષાર્થ એ નીકળે
છે કે જીવ જ્યારે પોતાના સર્વ પ્રદેશોનો વિસ્તાર કરી એકી
સાથે પ્રખળપણે અમુક પ્રકારના કર્મ પુદ્ગલોને એકીવારક, ઉત્તરણા
નામના કરણ વડે આકર્ષી-લોગવીને ઝાટકી નાખવાની ક્રિયા કરે
છે, ત્યારે તેને સમુદ્ધાત તરીકે ઓળખવામા આવે છે આયુષ્ય
સિવાયના ત્રણે અઘાતિ (વેદનીય, નામ, ગોત્ર) કર્મથી કેવલિ
સમુદ્ધાત થાય છે અને કામ પતી ગયા પછી તે જ કર્મપુદ્ગલોને
વિખૂટા પાડી દે છે

સમુદ્ધાત વખતે જીવ પણ સમુદ્ધાત રૂપે હોય છે, કારણ
કે તે વખતે એનું જ્ઞાન અને એ દશા બન્ને પરસ્પર એતપ્રોત
હોય છે (અહીં એટલું યાદ રાખવું કે કેવલિસમુદ્ધાત સિવાયની
બીજી છ સમુદ્ધાતોમા આઠ રુચક પ્રદેશો એતપ્રોત હોતા નથી)
આવું એતપ્રોતપણું વધુમા વધુ અસંખ્યાત સમયરૂપ-અતર્મુહૂર્ત
કાળ લગી ટકી શકે છે તે દરમિયાન કર્મ ખરી જાય છે અને
પછી એ જીવ પોતાના વિસ્તરેલા પ્રદેશો પુનઃ સંકોચી લઇ વળી
ચાલુ સ્થિતિમા આવી જાય છે જીવના પ્રદેશો અસંખ્યાત જ છે,
પણ આ અપેક્ષાએ એમનો વિસ્તાર કરી આખા લોકને ખૂંદી
વળે છે સમુદ્ધાતના પ્રકાર સાત છે (૧) વેદના સમુદ્ધાત
(૨) કષાય સમુદ્ધાત (૩) મારણાતિક સમુદ્ધાત (૪) વૈ ય
સમુદ્ધાત (૫) તૈજસ સમુદ્ધાત (૬) આહારક સમુદ્ધાત (૭)
કેવલિસમુદ્ધાત આ સાતે સમુદ્ધાતોનું વિવરણ આપવાની ઇચ્છાને

પોતાના અનુભવાત પ્રદેશX રૂપ આત્મકિશ્કોની ઝગઝગતી
 ન્યોતિને “સર્વદાઈટ ના રૂપમા ફેલી ફેલાવીને આખા જગતને
 સ્પર્શી દે છે આખા જગતને સ્પર્શવાનું કારણ તો અમારું
 હૃદયદાઈ ગયું છે કે જે એણે કમની મૂઠી લીધી હતી તે જગતની

મધગૌરવને લયે શકી છે—અણુવા મધનાર “પત્રવણા’ સૂત્રનું
 ૩૬ મુ પદ અને એની ટીકા જુઓ. અથવા ઠી ભગવતી બીજા
 શતકના બીજા ઉદેશકની વિશાળ નોંધ જુઓ. આ લખાણ પછી
 ત્યાંથી જ લીધું છે

X કમ એટલે આત્માની સાથે સંબંધિતપુરુષદો. આ
 પુરુષદો તો એવા સૂક્ષ્મ છે કે એમના પરમાણુઓના અનંત
 સમુદાયો એટલે કે સ્પર્શી) હોવા છતાં અણુગમ્ય થઈ શકતા નથી,
 એટલું / નહિ બરાબ કામજારીરૂપે તે સારી જીવ માત્ર માથે
 સદા અને સર્વ સ્થિતિમા (આઠ ક્યુક પ્રદેશ-સિવાય) બેઠામેલાં જ
 છે જેમ કમન મણુઓ છે તેમ આત્માને પણ પ્રદેશો (અણુઓને
 બહાર પ્રદેશ શબ્દ એટલા માટે કે અણુઓ દ્રવ્યથી છૂટા પડે
 છ પ્રદેશો છૂટા પડતા / નથી પડતા રૂપાંત્ર ત્યાં પણ દ્રવ્ય
 સાથેના મળધ તો અમ હોય) છે તેમ આત્માના અમૂર્ત છે
 અને તથી એ પ્રદેશામા એક વિશિષ્ટતા છે તે એ કે જેમ જઈ
 અણુઆ વીખરાઈ નહીં તદ્દન વૂઠા પડે છે તેમ આત્માના પ્રદેશો
 છૂટા પડતા / નથી / નમ અ પ્રદેશોના આત્મા સાથેનો સંબંધ
 અકૃત્રિ. અનુષ્ઠ છે તેમ તત્ત્વામા મ કેલચશક્તિને પ્રભાવે તે
 નાનામા નાની કાઠીના રીશમા પણ સમાઈ શકે છે અને
 વિકાસશક્તિને પ્રભાવે અખિલ વિશ્વમા પણ આપાં શકે ॥

હતી, માટે ફરી એને ચરણે ધરવી જ બેઠાંએ જીવ પાસે રહેલા કર્મોમા કોઈ ભાગ એવો નથી કે જેણે એક પણ ગતિ, એક પણ યોનિ કે એક પણ પરમાણુને સળંધ બાંધ્યા વિના છૂટો રાખ્યો. X અને જો આ ગામતરુ થોડા કાળ માટેનું હોય તો તો લેણુ દેવું બાકી રહે તોય ચાલે પણ આ તો છે કાયમનું. માટે જ કહે છે કે -

“મન વચન કાયા કર્મની ને વર્ગણા.”

પહેલા તો વેદનીય, નામ અને ગોત્ર એ ત્રણે કર્મની પાખોને પહોળી કરી પુદ્ગલ— માત્રને અડકીને બાદર (સ્થૂળ)

અહીં શાસ્ત્રકારોએ “દીવા” નું સ્થૂળ દષ્ટાત આપ્યું છે (જો કે આ દષ્ટાત સાગોપાગ ઘટી શકે નહિ કારણ કે દીવાનો પ્રકાશ તો રૂપી છે, જ્યારે આત્મપ્રકાશ અરૂપી છે પરંતુ આ દષ્ટાતનો એકાદ અંશ પણ બુદ્ધિસમાધાન માટે શ્રદ્ધાળુ તર્કવાનને પ્રત્યાક્ત થશે તેમ ધારીને લઈએ છીએ) જેમ એક દીવો બળતો હોય ત્યારે એનો પ્રકાશ આખા ચોરડાને અજવાળતો હોય, પરંતુ એના ઉપર ભાજન ઢાકવામા આવે તો એ જ પ્રકાશ એટલા સ્થાનમા (ભાજનની નીચેના ભાગમા) જ વ્યાપે છે તેમ આત્માના પ્રદેશો શરીરની બહાર, લગાઈ, પહોળાઈ પ્રમાણે વ્યાપે છે અને એ જ અપેક્ષાએ આખા લોકોને વ્યાપી શકે છે.

X જુઓ શ્રી શુભચદ્રાચાર્યકૃત જ્ઞાનાવર્ણવનુ ભાવના પ્રકરણ.

— પુદ્ગલ એટલે રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શયુક્ત દ્રવ્ય કે જેનું સ્વરૂપ અગાઉ વિવેચનમા અપાઈ ગયું છે, એના ચાર ભેદ છે (૧) સ્કંધ (૨) દેશ (૩) પ્રદેશ અને (૪) પરમાણુ

યોગોને એકદમ કમપૂર્વક સૂક્ષ્મ બનાવી નાખે છે અને મનોયોગ તથા વચનયોગ પર વિજય મેળવે છે તેમજ સૂક્ષ્મ કાયાયોગ પર અિયર કામ છે આ સૂક્ષ્મક્રિયાપ્રતિપાતિ” નામના શુક્લ ધ્યાનના ત્રીણ પાયાના બીજી એક વિશેષતા એ છે કે, આમાન્ય રીતે ધ્યાના અને ધ્યાન એ પૃથક્ પૃથક્ હોય છે પણ અહીં ધ્યાતા અને ધ્યાન ઉભય એકરૂપ બને છે

એ રીતે આખરે કાયા અને કર્મનો સમુદાય માત્ર છૂટે છે અને કમ છૂટ્યા એટલે પુરુષ સ્વયં સહેજે છૂટ્યો જ મુક્તિ મેળવે. કારણ કે કમ પુરુષોની નિયંત્રણ આત્મા સાથે હલે, અહીં જ પુરુષોનું જેવાણું હતું એ જેવાણું હવે મધુ એટલે જ યોગ” કથાનું બાક છે ત્યારે એ ચૌદમા અંગેની શુદ્ધધ્યાનક્રમ આત્મા—

‘ મહાવાગ્મ મુખદાતકે પૂર્ણ અણધ જો ’

—જન છે અણત કે સપૂજ રીતે સ્વાધીન બને છે, નિબંધ બને છે

—અહા નીકળી પ્રભુ !

અવે! અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે... ?

ઉપસહા

અહીં જ, ત્રણ બમ / રીત ન વાળા કમ છે તે રીતે
૩૧ જાના ૧૧ ૧૧ જે ૫૩ ૫૩ કમ છે નિઃસંશયીનાં

પગથિયા ચડવાં એટલે પતનની સીડીના પગથિયાં ઉતરવા એમ હોઈને પ્રથમ મન, પછી વચન, પછી કાયા અને કર્મનો લોચો એમ ક્રમે ક્રમે X ચાર, ત્રણ, બે, એક એમ સસારની સીડીથી ઉતરાઈ ગયું એટલે જડસંગ માત્ર છૂટી ગયો આત્મસ્વતંત્રતાની વિજય-પતાકા ફરકવા લાગી અને એ મેરુ પર્વતની ટોચ સુધી આવેલા આત્મા એ—

“મેરુ ગિરિશૃંગ રંગીલુ, ફરકતુ પેલુ પતાકરે”+

. વાળુ દ્રશ્ય નિહાળ્યુ

X પુનર્જન્મ વખતે પણ આ જ ક્રમ હોય છે અતિ વિકાસવાળા દેહધરીને જ મન મળે છે, એથી ઓછા વિકાસવાળા પ્રાણીને વચન મળે છે, એથી ઓછાવાળાને તો માત્ર કાયા જ મળે છે અને તે કાયા કર્મવર્ગાણાને લઈને મળે છે કર્મવર્ગાણાનો સંબંધ જેમ જીવ પ્રદેશ સાથે છે તેમ પુદ્ગલ સાથે પણ છે. તેથી જ સસારરેટ ચાલે છે, ભરાય છે અને ઠલવાઈને વળી ભરાય છે એમ જ્યાં લગી જીવજેડૂત રાગમય હોય ત્યાં લગી ચાલ્યા કરે છે એવો રાગ છૂટવો એ એક એક રજકણુ લઈને મેરુ ઉભો કરવા કરતા પણ મુસીબતનુ કાર્ય છે, માટે જ કબીર થાકીને કહે છે કે —

“મન મરે, માયા મરે, મર મર ગયે શરીર,

આશા તૃણુ ના મરે, કહે ગયે દાસ કબીર”

+ સાધના પુસ્તકમાથી

ઉપોદ્ધાત :

કર્મથી જ જન્મમરણ છે એટલે કર્મ છૂટ્યા પછી એ છૂટી જાય એ વાત તો ચક્રુગમ્ય ન હોય તો જ તર્કગમ્ય તો છે જ પણ કર્મનો અને આત્માનો સબધ વધા પછી અને કર્મ તથા આત્મા “અમુદ્ધાતાદિ” ક્રિયામા જોતપોત થવાના કારણે મળ્યા પછી આત્મા અને કર્મ બન્ને કાયમ માટે કેમ છૂટી શકે એ પ્રશ્ન રહે જ પરંતુ કૈનાથાર્થોએ એનું સમાધાન કરી જ નાખ્યું છે કે કોઈપણ અયોગોમા આત્મા ગમે તેટલો જડમા જોતપોત બને તોય એના આઠ રુચક પ્રદેશો તો સદાય નિર્લઘ રહે જ છે (૪) કારણ કે —

જન્મ મૃત્યુનો ભિન્ન છે કેવળ પ્રજ્ઞ સ્વભાવ;

એકપણ પામે નહિ ત્રણે કાળ ક્યંત ભાવ. આ. પૃ. ૫૭

એ આઠ રુચક પ્રદેશની નિખ ખતા જ આત્માને પોતાના સ્વતંત્રશક્તિને માટે જીડવાની પ્રેરણા—સહે કવચિત જ સાક્ષને અલવા ન સાક્ષને તાલ—આખ્યા જ કરે છે બીજી આઠ તેટલી વ્યક્તિગત સામાજિક આધિક શબ્દકીય સ્વતંત્રતા આપવામા આવે તાલ “આ નહિ—આ નહિ આ પચાપ્ત નથી—આ પ્રયાપ્ત નથી—આ પચાપ્ત નથી એ શૂન તો રહે છે જ

(૪) મૂળ સૂત્રોમા આવો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ મારી જાયમાં નથી પણ રીકાકાગેતા અભિપ્રાયો અને ગુરુતર ગણે સાંભળેલી વાત પછી વિચારી અ મૂળસૂત્રોને વફાદાર લાગવાથી લીધે છે

એ એની આત્મસુકિતની ઝખનાની અમર પ્રતીતિ છે કેવળ સિવાયની કોઈ પણ સમુદ્ધાત વખતે પણ એ કચક પ્રદેશો બધાતા જ નથી અને કેવળ સમુદ્ધાત વખતે તો આત્માના સર્વ પ્રદેશો ખુલ્લા હોવાથી કર્મને કાયમને માટે નોખાં કરી નાખે છે એટલે ફરી બધાવાનુ રહેતુ જ નથી એ વાતને હવે પદ્યકાર ચોખ્ખી કરતા કહે છે કે -

એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
પૂર્ણ, કલકરહિત અહોલ સ્વરૂપ જો:
શુદ્ધ નિરજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
અગુરુલઘુ અમૂર્ત સહજ પદ રૂપ જો (૧૫) અપૂર્વ.

અર્થ :- (હવે તો) પુદ્ગલના એક પણ પરમાણુનુ આલડવું નથી રહ્યુ એટલે કશીય મેળવણી કે ડાઘ વગરનુ સપૂર્ણ સ્વરૂપ થઇ ગયુ છે, આથી આત્મા, પરમ વિશુદ્ધ, નિરજન, ચૈતન્યમૂર્તિ, અજોડ, અગુરુલઘુ, અમૂર્ત એવા પોતાના સહજ પદપર અચળ સ્થિરતા પામે છે

અહો ત્રિલોકેશ ! એવી અતિમ પળો ક્યારે આવશે ?

વિવેચન : કેવળ સમુદ્ધાત દ્વારા વેદનીયાદિ ત્રણ કર્મોને ખખેરી લીધા પછી યોગોને રૂધી નાખ્યા, ત્યા લગી કહેવાઈ ગયુ હવે આયુષ્ય છુટવાની અતિમ ક્ષણોએ શ્વાસોચ્છવાસની ક્રિયા પણ બધ પડી ગઈ, એટલે આત્માથી અન્ય એકપણ વસ્તુ ન રહી, અર્થાત્ કે -

“એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા”

અને એ તો દેખીતુ જ છે, કે વિનતીય એનુ પૌદ-

અધિકૃત્ય, પોતાના સભાવીય ભાઈબધ કર્મ વિના ક્ષણવાર પણ
ટકે જ કર્યા ? આમ થવાથી આત્મા સાવ મિષ્ટો થઈ ગયો.
પોતાના આત્મત્વની પરાકાષ્ઠા સાધી લીધી. પદાર્થ માત્રના વિશે-
અસંયોગમા એ એક વૈજ્ઞાનિક નિમમ છે કે જ્યારે એ યોગ
સાધે ત્યારે એ સભાવી વળતે ગાંઠ ક્ષણ પર્થત નિશ્ચિત રહે છે
તે જ રીતે યોગથી વિખૂટો પડે ત્યારે પણ ગાંઠ ક્ષણ પર્થત
અચલ—એકામ—સહેજે થઈ જાય છે એ એકાગ્રતાની ગાંઠ ક્ષણ
ને સંવેદન કરાવે છે તે સિદ્ધિવતની ઉપમા મળી ચકલી નથી.
એ જ નિમમ પ્રમાણે આત્મા અહીં પાંચ હ્રસ્વ (મ, ર, લ, વ, ષ))
સ્વર ઉચ્ચારણના પર્થત નિષ્કપ્ત જની બાધ છે સંસારના અને
સિદ્ધિસ્થાન બન્નેની વચ્ચે રહેલી આ અચળ ભૂમિકા વારંવાર ચિંતવવા
યોગ્ય છે—ફરી ફરી અવધારવા યોગ્ય છે અહીં શુદ્ધધ્યાનનો
શોભો સમુચિત્ત્વ ક્રિયાનિવૃત્તિ " (૦) એક હોય છે અને ત્યા

× કાળપ્રમાણુ ટેખાડવા માટે અહીં નો પાંચ હ્રસ્વ સ્વ
શબ્દારણની ઉપમા આપી તેની પાછળ અભિવ્યક્તિ એ છે કે
એ આદિ અને મૂળ સ્વરો છે

+ આ અવસ્થાને યાજમા " શીલેશી અવસ્થા " કહી છે
" શીલ એટલે પવત અને ઇશ અટલે સર્વાપરી એમ પર્વતમા
સર્વોપરી મેરુ પવત અડાલ છે કે જે કોઈપણ વાયુના કપાટાથી
કદી ડગતા નથી તમ આત્મા પણ સંસારના કોઈપણ વાયરાથી
અના લેગ પણ ગતા નથી (ગુઓ હશ. અ. ૪-૨૪)

(૦) અધ્યાત્મ ક્રમ નિક્રિયા; સુક્રમક્રિયાપ્રતિપાતિ ધ્યાનમા
તા સુક્રમ આસાદિવાચના ક્રિયા જની પણ અહીં તથા રજી ગઈ

આત્મા સ્વાર્ગીપૂર્ણતા પામે છે શરતપૂર્ણિમાનો સુધાશુ પોતાનો ઉજળો પાલવ ઢાળી અમૃતથી નવડાવે ત્યારે દુનિયા નાતી જાય અને હૃદય નાચતુ જાય પણ તોય થોડો ડાઘ તો એ પૂર્ણેન્દ્રમાં રહેલો જ હોય ! એમ આત્મા તેરમા ગુણસ્થાનકમાં રહીને પોતાના અતિ ઉદાર અને ઉજળા સ્વરૂપથી ત્રણે ભુવનને વત્સલતામય લોચન ઝરણાથી નવડાવે તોય દેહને લઇને અદ્ય લાઇન તો રહ્યું જ હોય, પણ અહીં તો એ ટળીને—

મ પૂર્ણ નિષ્કલક, કેવળ ચૈતન્યમૂર્તિ, નિરાકાર નિરજન અને અગુરુલઘુX એવા પોતાના શાશ્વત પદને બેધડક પામી જાય છે કારણ કે —

છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહિ કર્તા એ કર્મ,
નહિ લોકતા એ તેહનો, એજ ધર્મનો મર્મ

(આત્મસિદ્ધિ ૧૧૫)

X જેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વીર્ય અને ઉપયોગ એ જીવના વિશિષ્ટ લક્ષણો છે, તેમ “અગુરુલઘુ” નામનો ગુણ પણ એમા છે. આત્મા ભારી, હળવો થાય છે, તે કર્મને લીધે પણ એનો મૂળ ગુણ અગુરુલઘુ છે “અગુરુલઘુ” એટલે આત્મા નથી ભારી કે હળવો વૈજ્ઞાનિકોએ આત્માનું વજન નક્કી કર્યું છે તે આત્માનું નહિ પણ પરભવ જતા જીવ સાથે રહેલા તૈજસ અને કાર્મણ શરીરનું છે ! આત્મા અરૂપી હોય તે મોટો પણ નથી અને નાનો પણ નથી નાનું અને મોટું એ વ્યવહાર (એ) પુદ્ગલાસ્તિકાયને જ લાગુ પડે છે બીજા લોકમાં રહેલા

ઉપસહાર

બાકી રહેલા વેદનીય, નામ, યોગ અને છેવટે આયુષ્ય
એમ ચારે ઈર્ષા ાજ્યા એટલે આત્માને પોતાનું નિત્ય અને
નિર્લેપ સ્વરૂપ સાપ થુ

કૌઈ સયોગોથી નહિ જેના ઉત્પત્તિ થાય,
નાશ ન તેનો કૌઈમાં તેથી નિત્ય સદાય (૬૬)
સવ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણામ,
મગટ રૂપ ચૈતન્ય મય, એ એધાણે સદાય (૫૪)
ભાસ્કુ નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચૈતનારૂપ,
અજર અમર અવિનાશીને, દેહાતીત સ્વરૂપ. (૧૨)

— એટલે —

પ્રથમ દેહદષ્ટિ હતી, તેથી ભાસ્યો દેહ
હવે દષ્ટિ થઈ આત્મમા, ગયો દેહથી નેહ.

રાજપથ પૃ ૬૨

— પછી પૂણ્ણ સ્વરૂપમા એક પણ્ણ પરમાણુ આમય કેમ
પામે ? આ બુમિકામા આત્મા કેવળ કિધારહિત બેઠાલ બનીને—
અર્થાત્ પેલા મેરૂ પવતના શિખર પરની બબને બાંબીને—
ધનુરમથી છૂટેલા તીક્ષ્ણી ામ પોતાના સ્વમ્મ ધામ તરફ જિઠયો
ગયો ગયો અત બ્બ ગયો—કેવું એ અતિમ મગલ દર્શન । । ।

(આકાશાતિકાય, ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય અને છવાસ્તિકાય)
૩ થા અટપી છે અરૂડી હાવાન સીધી ા આત્મા નિરાકાર છે,
અખડ છે નિષ્કલ છે અને ઉપયાગન સીધી જ તે કેવળ
ચૈતન્ય નીતિ છે

જુઓ ભાવતી શતક પ ગાના પ્રસાત્તર ૮૪ મેલ

ઉપોદ્ધાત

તૈજસ અને કાર્મણુ શરીર હોય છે, ત્યા લગી જીવને પુનર્લવ કરવા પડે છે એ વાત આપણે જાણી, વળી એ પુન જન્મમા જીવ સાથે જોડાયેલું એ સૂક્ષ્મશરીર જ સ્વઅનુકૂળ યોગિ, ગતિમા પરાણે જીવને ખેંચી લેતો છે અને “કર્માનુગો ગચ્છતિ જિવ એક :” જીવને કર્મની પાછળ પાછળ જવું જ પડે છે, એ વાત પણ જાણી અહીં એક નવીન વાત એ સમજવાની કે પુનર્લવમા જતી વખત એ કર્મવશે કરીને જીવ એકાત સમશ્રેણીમા ભાગ્યે જ રહી શકે છે, ઘણું ખરું એની વિષમગતિ હોય છે ત્યારે વિષમશ્રેણી કરે છે ત્યારે વધુમા વધુ એની બે ઘણું વચ્ચે જ પસાર થાય છે અને ત્યા લગી તે નિરાહરી રહે છે, + પણ સ્વભાવદશા પામ્યા પછી સ્વધામમા જવા તો એને માટે નિશ્ચયે, સમ શ્રેણી જ છે એટલે કે છેલ્લા ઔદારિક, X તૈજસ અને કાર્મણુ

+ “એકં દ્વૌ ચાડગાદારક.” બુદ્ધો શ્રી તત્ત્વર્થાધિગમ સૂત્ર ૨-૩૧

X ઔદારિક શરીર એટલે હાડ, માસ અને રુધિરવાળું શરીર અગાઉ પાત્ર શરીરો કહેવાઈ ગયા તેમાનું આ એક જ હાડમાસ અને રુધિરવાળું શરીર છે. અને તે ગર્ભમા જ બધાય છે. આલું શરીર, પશુ અને મનુષ્યને હોય છે તેમા પણ મનુષ્યનું મગજળધારણુ સંપૂર્ણ હોઈને મનુષ્ય જ ભોક્ષાધિકારી મનાયો છે સારાશ કે મગજળધારણુ પૂરેપૂરું હોય તો જ બધા કરણો ખીલી શકે અને બધા કરણો ખીલી તો જ આત્મશક્તિનો પ્રભાવ

એ ત્રણે શરીરો પોતપોતાનો મૂળપુદ્ગલધર્મ પામ્યા પછી અને આત્મા પોતાનો મૂળ આત્મધર્મ પામ્યા પછી ગાદ કણ લગી સ્થિર થઈ પછી જીવી જાય છે હવે એ જીવીને ક્યા જાય છે તે બતાવતા પચકાર કહે છે —

‘ પૂર્વ પ્રયોગાદિકારણના યોગથી
 ઉર્બંજમન સિદ્ધાલયપ્રાપ્ત મુસ્થિતભો;
 સાદિ અનત, અનતસમાધિ મુખમા,
 અનત ધ્યાન, જ્ઞાન અનત સહિત ભો (૧૬) અપૂર્વ’

અર્થ — (કર્મ છેક છૂટી ગયા પછી પણ તે દ્વારા આવેલા પૂર્વ વેગને લીધે (શરીર છૂટી જાય કે તુસ્ત) છવ (પોતાના સ્વાભાવિક વલણ પ્રમાણે) જીવે જઈને સિદ્ધિસ્થાન

સર્વાંગે—જીવીને મુક્ત બનાવી શકે—નગુપ્ત થયા પછી તો સ્ત્રી હો કે પુરુષ હો, વેશે ગૃહસ્થ હો કે સન્યાસી હો, વર્ણે બ્રાહ્મણ હો કે શૂદ્ર હો, ધર્મે આર્મ હો કે બાર્યેતર હો ! પણ એનામા ખરું પુરુષત્વ, ખરી સાધુતા અને સત્યલક્ષીનમદ્દઆત્મ ધર્મ હોય તો તે અવશ્ય મોક્ષ પામે જ

જુઓ પીતા અધ્યયન ૬-૪૨ તથા ૧૫-૫.

” શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અ. ૩૬-૪૬

શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અ. ૧૦-૭

મૂળે તો સર્વ છવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે ધામઃ
 (પણ) સર્વગુરુઆજ્ઞા બિનદશા, નિમિત્ત કારણ માય.

(આત્મસિદ્ધિ ૧૩૫)

મેળવે છે અને જેને આદિ હોવા છતાં અત નથી એવા અનંત-સમાધિસુખમા અનંતજ્ઞાન તથા અનંતદર્શન સહિત જાતુ સ્થિર થાય છે

—એવો અપૂર્વ અવસર કયારે આવશે . ?

વિવેચન — મૂળ “ પૂર્વ પ્રયોગાદિ ” કહેવાનું પ્રયોજન તો એ છે કે “ પૂર્વ પ્રયોગથી, સગના અભાવથી, ણંધન તૂટવાથી અને તે પ્રકારના જીવના ગતિપરિણામથી એટલે કે એવા ચાર કારણોથી ”x સુકત જીવ જીવે જાય છે.

કર્મ નાશ પામ્યું, પુદ્ગલસંબંધ ગયો અને કર્મનાશમા મહદ કરનાર કેટલાક ભાવોય નાશ પામ્યા= પછી એક સમયમા ત્રણ ઘટના બની — (૧) શલેરનો વિયોગ, (૨) મિદ્ધગતિ તરફ જીવનનું પ્રયાણ અને (૩) લોકને છેડે જઈને થયેલી એની સ્થિરતા શ્રીમદ્ વદે છે —

‘ દેહાદિ સયોગનો, - આત્મતિક વિયોગ,
સિદ્ધ—મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખભોગ ”
(આત્મસિદ્ધિ ૯૧)

× પૂર્વપ્રયોગાદસદ્ગત્વદ્વન્ધહેદાત્તથાગતિ પરિણામાચ્ચ
તદ્ગતિઃ તત્ત્વાર્થધિગમ સૂત્ર અ. ૧૦-૬

= જો કે પદકારે એ વાત કહી નથી તો પણ તત્ત્વાર્થ-ધિગમ સૂત્રના નાયક શ્રી “ ઉમાસ્વાતિ ” વદે છે કે ‘ ઔપશમિક, ક્ષયૌપશમિક, ઔદયિક અને ભવ્યત્વ ” એ ભાવો પાણુ નષ્ટ થાય જ છે, કે જે મોક્ષ માર્ગમા સહાયક થયા હતા. જુઓ તત્ત્વાર્થ અ ૧૦-૪.

જેમ જાણથી તીર છૂટ્યા પછી એને પૂર્વ વેગ મળે છે તેમ શરીરનો વિયોગ થયા પછી શરીરનો વેગ આત્માને મળે એ સમજી શકાય છે, પણ તોય પ્રશ્ન એ રહે છે કે વેગ મળવા છતાં એ વેગથી જોયે જ ગમન કરે છે એનું શું કારણ ? એનો ઉત્તર એ છે કે “ઉદ્ધ્વમતિ” એ જ આત્માનો સદૃશ સ્વભાવ છે તે નીચે કે આઠોઅવળો બાય છે તેનું કારણ તો કર્મની પ્રબળતા છે શાસ્ત્રકારો લેખવાળા દુબકાનું દષ્ટાંત આપી જેમ સમજાવે છે કે જેમ જળમાં તરવાનો એનો સ્વભાવ છે પણ હેતુને લીધે નીચે રહે છે+ છતાં લેપ છૂટ્યો કે તુરંત ઉપર જ આવી રહે છે તમજ કરમ સગી અને કરમ મુક્ત હવનું સમજવું હજી પ્રશ્ન એ રહે છે કે પથકર્તાએ

ઉદ્ધ્વમમન સિદ્ધાસય પ્રાપ્ત સુસ્થિત એ.”

એમ કહ્યું તો “સિદ્ધાસય” શું ? કયા ? અને આત્માની ત્યા જ સ્થિતિ શા માટે ? એથી ઉપર કે નહિ ? આનો ઉત્તર શાસ્ત્રો નીચે મુજબ વાને છે —

સપૂજ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા પછી આત્મા જ્યાં સ્થિતિ પામે છે તને “સિદ્ધાસય” કહેવામાં આવે છે X તે સ્થાન લોકને છડે આવેલું છે = એથી ઉપર આત્માગતિ ન થવાનું કારણ

+ શ્રી ભગવતીસુત્ર ૨૬ ધ ૧ લો સૂત્રાક ૨૮૪ મે.

X “નિહાનુ આસય એ “સિદ્ધાસય” આ સ્થાન માટે આ નિવાસ મીઠા અગિયાર પર્યાયશબ્દો આવે છે

= ટૈનદિષ્ટિય જાના લોક અને અલોક એવા વિભાગો છે જ્યાં સગી જ્વ અને મજીવ બ ન છે ત્યાં સગી લોક

એ છે કે એથી ઉપર જવા માટે ગતિમાં સહાયક થનારું
“ધર્માસ્તિકાય” તત્ત્વ અલોકમા છે નહિ.—

એટલે જ મેરુગિરિની ટોચ પર જઈ વિજયધ્વજને
“આળીને અખર થલવુ અતિમ એ જ વિરામરેન” ગીતા પણ
એ જ ધ્વનિ ઉચ્ચારે છે કે —

“યં પ્રાપ્ય ન નિવર્તતે, તદ્રણાણ પરમં મમ”

(ગીતા અ ૮-૨૧)

કહેવાય છે પણ જ્યાં અજીવ તત્ત્વમાંનું માત્ર એક આકાશ જ
હોય છે તેને અલોક કહેવાય છે (બુઓ શ્રી ઉત્ત અ ૩૬-૨)
અને આ સિદ્ધાલય ઠેઠ લોકને છેડે આવ્યું છે (એ વર્ણન
માટે બુઓ ઉત્ત અ ૩૬-૫૫ થી ૬૪)

— જીવાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાય બન્ને ગતિશીલ
છે પરંતુ પદાર્થ ગતિશીલ કે સ્થિતિશીલ હોય તોય એની
ગતિ કે સ્થિતિમા સહાયક તત્ત્વ હોવું જ જોઈએ એ વૈજ્ઞાનિક
નિયમને માન્ય રાખી જૈનદર્શને ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય
એમ બે દ્રવ્યો અનુક્રમે સ્વીકાર્યા છે, તેમાંનું પહેલું ગતિસહાયક
લક્ષણવાળું છે અને બીજું સ્થિતિસહાયક લક્ષણવાળું છે આ
સિવાય લોકમા પણ આકાશાસ્તિકાય નામનું એક દ્રવ્ય છે બધાય
દ્રવ્યોનું એ ભાજન છે અને બધાને અવકાશ આપવો એ એનું
લક્ષણ છે કાળદ્રવ્યને માત્ર ચેતાખરઆમ્નાય માને છે અને એનું
ક્ષેત્ર માત્ર અઢી દ્વીપ છે જુઓ ઉત્ત અ ૨૮-૬ થી ૧૩)

+ “સાધના સમાહ પુસ્તક” માથી જૈનસૂત્રોમાની એક
મૂક્ત વિજ્ઞાનની બીના અહીં કહેવી જોઈએ કે “સિદ્ધસ્થાન”

ત્યાંથી ફરી પાછું ફરવાપણું રહેતું જ નથી.

હવે તે સ્થાન પામ્યા પછી આત્મદશા શી હોય છે ? તે બતાવવા માટે પદ્યકાર કહે છે કે —

“સાદિ અનત અનત અમાધિ મુખમા”

અહીં કેવળ પુનર્ભવની ચક્રમાળ છૂટી જાય. આત્માની સ્વભાવવેદકતા પણ છૂટી જાય છે એમ ન સમજવું ત્યાં હું ખનો અભાવ હોય છે પણ મુખનો અભાવ હોતો નથી. એટલે કે હું ખમુખની શણગારી લાગણીઓથી પર એવું સહજમુખ ત્યાં કાયમ રહે છે એ કે બા મુખ = સાદિ” એટલે તદ્દન નવા પ્રકારનું છે એ દષ્ટિએ તેની સાદિ જરૂર મળે, પણ એમ છતાં અનો અત નિર્મલે નથી, તથા જ

અહીં એક શકા જરૂર થાય કે તો તો “જે નથી એ અં કહી નથી અને જે છે તે હમેશા છે એ અભાષિત કમ્પૂતને બાધા પહેલું છે પણ આ શકા વશૂરવાળી નથી કારણ કે અહીં જ મુમનુ સાદિપણું કદમ્બુ છે તે માત્ર પર્યાયાર્થિક નમની

પત્રીને પેતાના મૂળશરી ની જિવર્ત પહેળામના ૨/૩ જેટલા અવકાશમાં એ આ મા પતાના પ્રદેશ સહિત રહે. અને એ સિદ્ધિ અતમ અનત જીવ હોવા છતાં તમના પ્રદેશ પરસ્પર (૧મ અને દીવના તમને બાંબા દીવનું નજ બાધક મતુ નથી તમ) બાધક થતા નથી મૂળ ગરીર ૧/૩થી જગ્યા શકે તેને ૨/૩ જા. કહવાન કા તુ અં કે શરી મા ૧/૩ જામ (મુખ, કાન ૧/૨ વા. રેમ મહી ૧/૨ છે (જુઓ ૩ ૧૬-૭૭)

અપેક્ષાએ નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ તો સત્તામા એવુ સુખ જીવ માત્રમા છે જ, છે, પરંતુ કર્મના વ્યાસગને લીધે તે સુખના સહજ લાવને જીવ નથી વેદી શકતો, તે કર્મવ્યાસગ છૂટતા વેદી શકે છે કારણ કે હવે એની સ્વરૂપ સમાધિન અનંત બની છે, એટલે એ સુખ પણ અનંત બની ગયું છે

આ સ્વરૂપસમાધિના અનંત સુખનુ(X) સંવેદન શાથી થાય છે ? એ ચોખવટ કરના પદ્યકાર ઉચ્ચરે છે કે -

+ સાધનાકાળની સમાધિમા અને સિદ્ધિકાળની સમાધિમા એટલો જ ફેર કે સાધનકાળની સમાધિ દેહુળ ધન અને કર્મસંગ હોવાને કારણે મર્યાદિત મુદત થતા જ છૂટી જાય છે પરંતુ હવે એ સમાધિલગના કારણે ‘સર્વાંગસિદ્ધિ’ પામ્યા પછી નાશ પામ્યા, એટલે હવે એ સમાધિ ખડિત થતી જ નથી અને “સત્યમુદા પતિ સગમાં રગ અલગ આરામ રે”

(X) અહીં એક મહત્ત્વની બાબત પર ધ્યાન ખેંચવું જરૂરી છે, તે એ કે મત, પથો અને પૂર્વમીમાસાએ સ્વર્ગ પર્યંતના અને ઇતરદર્શનોએ દુઃખાલાવરૂપ મોક્ષ પર્યંતનાં કલ્પના અને પોતપોતાની કક્ષા અને પરિલાપા પ્રમાણે ઉપાયો રજૂ કર્યા. જો કે વેદાંતે આત્માને તો વિશુ માન્યો પણ એણે દુઃખાલાવ ઉપરાંત એના સહજનદ સ્વરૂપનો ખ્યાલ આપ્યો. ગીતાજીએ આગળ વધીને “યં પ્રાપ્યનનિવર્તતે તદ્ધામ, પરમં મમ” કહ્યું પણ એ ધામ કયા ? અને ત્યાં આત્મા કઈ દશામા સહજ સુખ વેદે છે ? તે ચોખવટ તો અહીં જૈનસૂત્રોદ્દિષ્ટી જ થઈ

એ ભૂમિકામાં જવા છતાં ઉત્પન્ન થયેલા દેવળજ્ઞાન અને
દેવળદર્શનનો અત આપતો નથી અર્થાત્

“અનત દર્શન અનત જ્ઞાન સહિત એ”

એ ભૂમિકામાં અનતજ્ઞાન અને અનતદર્શન ૩ જ ન
બસ અહીં

“જિનપદ નિજપદ એકતા બેદભાવ નહિ ઠાંક”

(૧૪૫૪ પૃ ૧૧૬)

જવહરાસે દેવ જિન નિહયેસે હૈ આપ ”

(૧૪૫૪ પૃ ૬)

—આજ સર્વાતિમ ભૂમિકા !

—એની તાલાવેલી પળે પળે અમોતમાં ચીને હો । । ।

ઉપસહાર :

અલબેલા માગીશ આનંદબનન સમતા પરરાજીના
મુખમાંથી કે શબ્દા બોલાવે છે કે

પરધન સમતા સ્વાદ કિયો લહે, તનધન મોવનહાથ

(આનંદબન બદુ પદ ૫૬-૭)

મમતામાં નુ અ પરધર-કર્માધીન હશા એ પરદેશ

—અને—

સમતાના મિયર મરુ અ નિજધર-આત્મસ્વતંત્રતા એ
સ્વદેશ

આ રીતે મમતા છૂટી, માયા છૂટી, કાયા છૂટી અને શિવ, અચલ, અરોગી, અનંત, અવ્યાયાધ, અપુનરાવૃત્તિવાળું સ્વધર સાંપડયું.

આત્માની પોતાના પ્રદેશો મહિત હસતી, સ્વભાવ, જ્ઞાન, સ્વભાવવેદન એટલે કે સચ્ચિદાનંદદશાનો “સ્વરૂપ સ્વદેશ” મળી ગયો.+

અહો કેવી એ અનુપમ પળ ! ! !

બોલો

“સહજાનંદી સ્વરૂપી,
અવિનાશી હું આત્મ સ્વરૂપ !

*

ઉપોદઘાત

સિદ્ધિનાં સોપાનોનું ક્રમવાર વર્ણન વાંચ્યા પછી પાઠકને એક પ્રશ્ન સ્વભાવિક જ થાય કે આ કથન અપરોક્ષાનુભૂતિથી

+ મત અને પથોની ઝરણીઓ ધર્મની મહાસરિતામાં ભળે છે ધર્મો પરદર્શનના અખાતમાં ભળે છે દર્શનો સત્યના સાગરમાં મળે છે અને આખરે સહુ સચ્ચિદાનંદના મહાસાગરમાં મળીને મૂળથી માડીને અત સુધીની એવી તો અખડ આત્મીયતા સાધી લે છે, કે એ અવધિશિખાપર જગતનાં સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ સકળ સ્વરૂપો એક જ સ્વરૂપના ચિત્રવિચિત્ર આવિષ્કારો બની રહે છે જથુષ્ટનું બહિસ્ત, હજરતનું જન્મત અને પૂર્વમી-માસાના સ્વર્ગ ત્યાં જૂદા નથી. ઇશુનો પ્રેમસ્વરૂપ પ્રભુ અને

કહેવાયુ છે કે આપ્તજનોના વચન પરથી? આનો ઉત્તર નિખાલસ હૃદયે પથકાળ પોતે જ વાગે છે કે —

✽

✽

જે પદ થી સર્વજ્ઞે દીકું જ્ઞાનમા,
કહી શકના નહિ પણ તે થી ભગવાન એ
તેહ સ્વરૂપને અન્યવાણી તે શુ કહે ?
અનુભવગોચર માત્ર સર્જી તે જ્ઞાન એ (૨૦) અપૂર્વ

અર્થ યુવન ભગવાન પણ જે પદને માત્ર વેદી શકે છે કહી શકના નથી તેવા અકથ્ય સ્વરૂપને બીજાની વાણી તો કેમ જ કહી શકે? ખરી રીતે એ જ્ઞાન, અનુભવનો જ વિષય છે

વિવેચન વાણી એ અવકરણના ભાવોને ભક્ત રસવાનું એક સાધન બને પણ ચબ્દસ્વરૂપ ધર્મા પછી એ પુદ્ગલ હોઈને એનું સ્વરૂપ પદગાઈ બાય છે એટલે જ ગમે તેવા પ્રેરક ભાવોથી વાણી નીકળી હોય તાંય પાઠકનો આત્મા પ્રેરણા ઝીલી શકે નહીં તમાર ન હોય ના એને સાધક થતી નથી આ રીતે શ્રી મહાવાયી એ પુદ્ગલસમજ છે અને જ્ઞાન એ ચૈતન્યલક્ષણ છે એ લે જ કહે છે કે —

એમ છતાં પ્રભુ ! એ અનુભવને વાણીમા ઉતારી શકતા નથી.

કારણ કે ચૈતન્યનો અનુભવ. પુદ્ગલમા કેમ ઉતરી શકે ? છતાં એ પરમપુરુષના શ્રીમુખથી થતા ઉપદેશમા અને ઇતરના ઉપદેશમા અનુભવની ખામીને લીધે જેટલી પ્રેરણા એ નિમિત્તે જાગે છે, તેટલી પ્રેરણા અન્યવાણીના નિમિત્તે નથી જાગતી. કારણ કે અનુભવના જે ઓળા ઉતરે છે, જે સર્જન જન્મે છે, તે અનુભવવિહીનની વાણીમાથી નથી નીતરતા માટે જ પદકાર કહે છે કે જ્યાં આવી જ સ્થિતિ છે, ત્યાં એવા સ્વસંવેદ સ્વરૂપને મારા જેવાની વાણી તો શ્યે વદી શકે ? કારણ કે તે જ્ઞાન, કેવળ અનુભવગોચર છે. અહીં પ્રશ્ન થાય કે જ્ઞાન માત્ર અનુભવગમ્ય છે તો “તે જ્ઞાન” એમ વિશેષ ભાર મૂકવાનું શું કારણ ! ઉત્તર એ છે કે આત્મજ્ઞાન એક માત્ર અનુભવગમ્ય છે આત્મજ્ઞાન સિવાયના પરોક્ષ જ્ઞાન સખધમા તો વસ્તુપ્રત્યક્ષ ન હોય તોય હેતુ દષ્ટાંતાદિથી વસ્તુનો બોધ થાય છે કારણ કે એ પરોક્ષજ્ઞાન ઘણું ખરું ચક્ષુગમ્ય કે બુદ્ધિગમ્ય હોય છેX

ઉપસંહાર

અધ્યાત્મજ્ઞાન માત્ર આત્મપ્રત્યક્ષ છે. કેવળજ્ઞાની પણ એ

X જૈનદંષ્ટિએ માત્ર “આત્મજ્ઞાન” ને જ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહ્યું છે અને તેમાય સર્વોચ્ચ પદ કેવળજ્ઞાનને આપ્યું છે મતિશ્રુત જ્ઞાનને એ પરોક્ષ માને છે એટલે કે નૈયાયિક, વૈશેષિકાદિ દર્શનશાસ્ત્રો માને છે તેમ આખોથી દેખાતાને જ એ પ્રત્યક્ષ નથી માનતું, કારણ કે દર્શનશાસ્ત્રોની પરિભાષાથી જૈનદંષ્ટિની પરિભાષા ઊંડે ઊંડે જાય છે.

જ્ઞાનને અતિનિકટમાં રહેતા સાધકનેય અનુભવાવી શકતા નથી, તેમ અનુભવહર્ષન, વાણીમાં લાવી પણ શકતા નથી. “મૂળના મીઠા સોણલા સમુ” એ મૂળા આત્માનું સુખસંવેદન છે. ત્યાં (મારા જેવા) અન્યને-બીજાને-તો ‘અપૂર્વ’ અવસર એવો ક્યારે આવશે? એવી યાચના જ કરવાની રહી!

ઉપોદ્ઘાત

હવે પચ્ચાસ સામે એક ગભીર પ્રશ્ન યાચ છે કે જો આ જ સ્થિતિ છે, તો આ પંચરચનાનો હેતુ શો? એના ઉત્તરમાં જો પાતે જ કહે છે

એક પરમપદપ્રાપ્તિનું ધર્મુ ધ્યાન મે
ગળા વગર ને હાલ મનોરથરૂપ જો;
તો પણ નિઃશ્વર રાજચક્ર મનને રહી,
પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશુ તે જ સ્વરૂપ જો (૨૧) અપૂર્વ

અર્થ - આ તો માત્ર એવા પરમપદને મેળવવાની મારી મુશ્કેલ પ્રભુને અશ્વ ચિતનદ્વારા મૂકી છે અત્યારે મારું ગળુ નથી પણ મારા મનમાં એવી નિષ્ઠા દૃઢ થઈ છે કે જો પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચલાશે તો આખરે એ સ્વરૂપ મળશે / મળશે

૨૫ બોલ છે - મે પદ પામી ગયાનો માથો દાવો નથી. દાવો જ્ઞાન તો નાથ! તો અજ્ઞાનના કબ્જાની જરૂર જ ગાની જ ન? વરુ! માની લે કે હું તને અજ્ઞાપી છું તો??

પ્રત્યુજ્જ્વલિ આવે છે ”

પરમાત્મનું! આપે જ અગાઉ કહ્યું છે કે “હું આપી ન શકું” કારણ કે એ આપી અપાય તેવી વસ્તુ નથી”* છતાં આપો તોય એ જીરવવા જેટલી હાલ મારામા લાયકાત નથી

“જીવ જોલે છે”

ખરી વાત તો એ છે કે જે “જે જેનું ચિંતન કરે છે તે તે રૂપ બને છે”+ એ ન્યાયે આપના પરમપદના ચિંતનથી હું પણ તે રૂપ બનવા ઇચ્છુ છું શક્તિ વિના માત્ર ચિંતનથી વસ્તુપ્રાપ્તિ કેમ થાય? આ દ્વંદ્વનું ખીજી અરણ્ય એનો ઉત્તર વાળે છે કે જો ખરેખરી લગની હોય, તો એ લગનીની ભસ્મમાથી ખરી ક્રિયાશક્તિ આપોઆપ જન્મે જ છે પરંતુ એવી લગની-નિત્યવસ્તુની વફાફારી, દંડ સકલ્પ માગે છે માટે જ પછકાર કહે છે કે :—

“તો પણ નિશ્ચય રાજચક્ર મનને રહ્યો.”

અર્થાત્ એ વજ્રસકલ્પ મન સાથે દંડ કર્યો છે. પરંતુ મનોવૃત્તિ તો આવળે માગે પણ કા ન દોરી જાય? કારણ કે જીવને અનાદિ કાળથી સ્વચ્છદનો નાદ લાગ્યો છે. માટે જ છેલ્લે એ દ્વાર ખોલી નાખે છે કે :—

“પ્રભુ-આજ્ઞાએ થાશુ તે જ સ્વરૂપ જો”

ટિપ્પણુ—*જીઓ શ્રી આચારાગ ૫-૨-૧૧

+ વીતરાગ ! તવધ્યાનાદ વીતરાગો ભવેદમવી (જેનાચાર્ય) દર્પણ હાથમા લેતા જેમ મુખાકૃતિનું ભાન થાય છે, તેમ સિદ્ધ કે જિનેશ્વરસ્વરૂપના ચિન્તનરૂપ દર્પણથી આત્મસ્વરૂપનું ભાન થાય છે, (મોક્ષમાળા પાઠ ૧૩ મો)

પ્રભુઆજ્ઞા વિના પરમપદ-આત્મસ્વરૂપ-પ્રમાય જ નહિ !
એજ જ નહિ પણ એના અવલંબન વિના ડગણુય ભરવું એ કેવળ
અધીગતિ વહોરી ભવાટવીમા ભગવા જેટલું મહા એખમી છે

અહીં પ્રશ્ન એ થાય કે પ્રભુ તો નિરજન, નિરાકાર,
નિર્લેપી અને સ્વસ્વરૂપનિમગ્ન છે એ શી રીતે આજ્ઞા કરે ?

એનો ઉત્તર એક વિભાગમા તો એ છે કે — જિનદેવ
પોતે અમુક કાળે, અમુક ક્ષેત્રે અહીં વર્તતા હોવાનો સંભવ
છે જ અને તમો નિર્લેપી તથા સ્વસ્વરૂપમગ્ન હોઈને આખરે
તો નિરજન નિરાકાર અને છે પણ તે પહેલા પોતાની અમર
વાણીનું જ્ઞાન કરે છે છતાં એવા પુરુષનો જ્યાં અભાવ હોય ત્યાં
એમને માગે ચાલનારા સતપુરુષો અને વીતરાગ માર્ગના પ્રેરક
સમ્બાજ્ઞા તો શોધકને કેઈ પણ કાળે અને કેઈ પણ ક્ષેત્રે
મળી જ રહેવાના.

ઉપસહાર

વિચાર અને વિવેક વિના જિજ્ઞાસા અશક્ય છે
દુષનમા અદ્ભૂતતા નવીનતા અને દિવ્યદષ્ટિ પ્રેરે તે વિચાર
સત્યાસત્યનુ પૃથક્કરણ-દણાવટ-તે વિવેક

જિજ્ઞાસા નિવાય મદ્દા અશક્ય છે

જ પુરુષના અનુભવ આગમના વચન અને પોતાની
ત્રિવક મુદ્ધિ આ ત્રણના અનન્વય પછી સમાપ્તિ માટે પુરુષાર્થ
કેવાના અજ્ઞ નિર્ભય જાન ન મદ્દા મદ્દા વિના સતપુરુષોની
માના વ અભય છે ૧૭૧ ૧૮૨ નિનૃપતા નિખાલમતા

અને સત્યની સાક્ષાત્ મૂર્તિ, નિઃપૃહતા, નિખાલસપણુ અને સત્યની તાલાવેલી એ જ સત્પુરુષની આજ્ઞા

આજ્ઞારાધના વિના વજ્રસકલ્પભયુ સદ્વર્તન અશક્ય છે મુસીબતો અને પ્રલોભનોને સમતાપૂર્વક જિતવા તે જ વજ્રસ-કલ્પભયુ સદ્વર્તન

વજ્રસકલ્પમય સદ્વર્તન વિના ધ્યાન અશક્ય છે ધ્યાન એટલે એકાગ્ર આત્મચિંતન

ધ્યાન વિના સિદ્ધિ નથી

સિદ્ધિ એટલે વીતરાગ ભાવની પરાકાષ્ઠા

અતિમ ઉપસહાર

મહાપુરુષોનો પથ એટલે અદરની અને બહારની ગાંઠથી છૂટવાનો માર્ગ એ માટે સૌથી પ્રથમ શરત તો એ, કે બધા સળધોમાહેનુ તીક્ષ્ણ બધન છેદી નાખવુ જોઈએ પણ એ શરત સાગોપાગ પાળવા માટે પહેલી આટલી લાયકાત હોવી ઘટે —

(૧) ભાવમાત્રથી ઉદાસીનતા

(૨) દેહ, એ સયમ માટે છે વિલાસ માટે નહિ, એવો ખરા વિવેક

આવી ઉદાસીનતા અને ખરા વિવેકમાથી સ્વય ચૈતન્ય-જ્ઞાન ઉપજે ચૈતન્યજ્ઞાન સાચુ છે કે કેમ એ જોવાનુ માપ એ કે જીવનમા સત્યને આચરવાની તાલાવેલી 'લાગે' શુદ્ધ સ્વરૂપના

ધ્યાનની લગની લાગે એટલે માર્ગમાં ધારી—અણધારી—મુશીબતો અચાનક આવીને ઠસોટી કરવા લાગી રહે પણ એમને વળાવતા ન તો મૂલવણ થાય કે ન તો ખેડ કે અભિમાન થાય ? એક બાબુશી સંબમનું સુકાન જરાબર હોય અને એ સંબમનું સુકાન સાચી જ દિશા વચ્ચે છે કે સ્વચ્છ હોવાને માર્ગે ? તે એવાના મુવકાંતરૂપ વીતરાગવચનની આજ્ઞાધિનતા હોય.

આમ થવાથી એવી જાગૃતિ જાગૃક આવે કે વિષયો ન લોભાવી શકે ? મન ખેલ્યાય તોય અસહ્યબેદના થાય અને કશોય પ્રતિબંધ રાખ્યા વગર અતરંગ ભાવ વણા કરે.

આ ક્રમે આગળ જતા કોષ માન, માયા અને લોભ; જે જે વૃત્તિમાથી જ આ છે, તે વૃત્તિ દબાવી જઈ અને હવે સમભાવરસનો ખાલો પીતો જાય.

આની ખાતરી બે રીતે થાય —

(૧) આત્મિક દૃષ્ટિએ.

(૨) અને બાહ્ય દૃષ્ટિએ

આત્મિક દૃષ્ટિનું પ્રમાણ એ, કે જાતે જેમ ક્રોધને દબાવે તમ બીજાના ક્રોધને પણ મૂળથી જ પાદથી લી અને દબાવી શક બીજાના ક્રોધ પાતાને કાપિત ન કરે ત્યારે જાણવું કે એ ક્રોધ સાચું જિતાયા છે અ જ રીત અભિમાન માયા અને લગનું મનુ ૧૫/૩

અતર દૃષ્ટિની આરમ્ભી જાત બાહ્યદૃષ્ટિ હોઈને—એવો નુકસાન શરીર પર કરી મૂકે ન રામ ૧૩/૩ અને મિત્ર

પ્રત્યે સમભાવે જુએ, પ્રશસાનિદાને જીરવી જાણે અને જીવવામા કે મરવામા લેદ ન લાળે. છેવટે તો એટલો નિર્મોહી બની જાય કે કોઈ મોક્ષ આપવા આવે તોય ન મોહાય ।

આટલો નિર્મોહી થયો એટલે પછી એને લય શો રહ્યો ? મસાણુ અને મહેલાત, એને તો જેય સરખા

સિંહ, વાઘ, વરુમા રહેલા આત્મા સાથે એને વૈર ન હોય પછી એમનાથી એનુ હૈયુ થડકે જ શાનુ ?

આવા નીડરને ઈચ્છા માત્રનો નિરોધ સહજ હોય । કોઈ અલૌકિક રિદ્ધિ કે અપ્રતિમ સિદ્ધિની લાલચ પણ એને ખોખુ લાગે આગળ જતા આટલે દૂર આવ્યો છતાય, જે મૂળથી કોઈ અશુદ્ધિ રહી ગઈ હોય તો પતનનો લય ઊભો જ છે પણ સૂળે શ્રદ્ધા અને શુદ્ધબુદ્ધિ એ બન્ને પાખ ધરાબર હોય તો જ ઊડી શકાય આ ઉર્જુનને પરિણામે પૂર્ણ વીતરાગતા પ્રગટે અને આત્માના સંપૂર્ણ જ્ઞાનનો પ્રકાશ પથરાઈ જાય

એટલે લવળીજનો નાશ થાય,

અને સર્વકાર્યની સિદ્ધિ થાય,

જ્યા લગી આયુષ્ય હોય ત્યા લગી આત્મધ્યાનમા મુખ્યોપયોગે ટકી, અનાસકત ભાવે ક્રિયા કરી આખરે જડ-સખ ધ માત્ર છૂટી જઈને સહજપદમા સ્થિતિ થાય એ સ્થાન જે સ્થળે છે, ત્યાથી પાછું ફરવાનુ છે જ નહિ, જ્યા અનંત સમાધિ છે, અનંત સુખ છે.

આલુ પરમખંડ વર્ણવવા માટે વાણી પર્યાપ્ત નથી.

એ મુખ્યત્વે અનુભવનો વિષય છે એવા અત્યુત્તમ પદના મુખ્ય અવલંબન છે—

(૧) એ માટે જવાનો દર સઠકપ

અને

(૨) પ્રશ્ન પ્રત્યેનો દર સમપણુભાવ

પરિશિષ્ટ

૧ અપૂર્વ અવનર આવો ક્યારે આવશે ? ઉ અ. ૨૬ ગા. ૨૨
 ક્યારે ઘડ્યું બાહ્યાનર નિર્મલ એ ? ઉ અ. ૪ ગા. ૩
 મવ સબધનુ બધન લીક્ષુ છેડીને. ઉ અ. ૮ ગા. ૪
 વિચરશુ કવ મહાપુરુષને પથ એ ? આ. ૧ ઉદે ૩ સુ. ૧
 અપૂર્વ અવનર. મહાજનો યેન ગત સર્પમા
 (મહાભારત)

૨ સવભાવથી જોવાનીશ્ચવૃત્તિ કરી, ઉ અ. ૨૬ ગા. ૨
 માત્ર દેવ ૧ નયનહનુ હામ એ;
 અ. ૫ કા. ૧૫ અન્ધ કશુ કરપ નક્ષિ, અ. જાણે
 ૬૯ પાત્ર કિન્નિ મૂઝા નવ તર જા દર. ૧૬ ૨૦ ૨૧
 અનુત્ર અવનર

૩ ૧ ન. ૫ રી. ૧૪ ઉત્તર્યાયાધ / ઉ અ. ૨૬ ગા. ૩૦
 ૧ ન. ૧ જા. ૫૧ ૧૧ ગા. ૫૫ ઉ અ. ૨૮ ગા. ૩૫

તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે, ઉ અ ૨૮ ગા. ૩૦
વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન જો,

અપૂર્વ અવસર.

૪ આત્મસ્થિરતા ત્રણ મક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહ પર્યાંત જો, અ ગા
ઘોર પરિષદ કે ઉપસર્ગભયે કરી, ઉ ૨-૧૩
આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અત જો

અપૂર્વ અવસર

૫ સચમના હેતુથી યોગ પ્રવર્તના,
સ્વરૂપ લક્ષે જિનઆરા આધિન જો, આચા ઉદે સૂ
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતિ સ્થિતિમા અ -૬-૧-૬
અતે થાયે જિન સ્વરૂપમા લીન જો

અપૂર્વ અવસર

૬ પચ વિષયમા રાગદેષવિરહિતતા ઉ અ ૨૯ ગા. ૬૨/૬૬
અ ઉ સૂ.

પચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો, અ ૬-૪-૩
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ પ્રતિબંધવિણ આ અ ૬ઉ.૪સૂ ૧૩
વિચરશુ ઉદયાધિન પાણુ વીતલોભ જો આ અ.૬ઉરસૂ ૪

અપૂર્વ અવસર

આ અ ૬ઉ ૨ સૂ ૫

૭ ક્રોધ પ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વભાવતા ઉ અ.૨૯ગા. ૬૭થી૭૬.
માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો, અથવા

માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભ પ્રત્યે નહીં લોભ સમાન બે.

અપૂર્વ અવસર.

અ. ગા.

કથા ૮—૩૭

૮ બહુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં
ન કે લક્ષી તથાપિ ન મળે માન બે;
કેહ બલ્ય પણ માયા યામ ન શેમમાં,

ઉ. અ. ૨ ગા. ૧૧

ઉ. અ. ૨ ગા. ૩૮

ઉ. સુ.

અ. અ. ૬—૩—૬

લોભ નહિ છે પ્રભાવ સિદ્ધિ નિહાન બે

ઉ. અ. ૨ ગા. ૨૬

અપૂર્વ અવસર.

ઉ. અ. ૨ ગા. ૪૩

અ. ૨-૪૪

૬ નમ્રભાવ મુલકાવ સહ અસ્થાનતા
અહ ત ધોવન આક્રિષ્ટમ પ્રસિદ્ધ બે.
કેશ, શેમ, નખ કે અમે શુ ગાર નહીં
કબ્જાવ સમમમમ નિર્મલ સિદ્ધ બે.

અ. અ. ૬ ૧ સુ. ૧૮

અ. અ. ૬ ઉ. ૪ સુ. ૨

ભગવતી શતક

ઉદ્દેશો પ્રમ ન

અપૂર્વ અવસર.

૧—૬—૩૦

૧૦ શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે સમદશિતા,
માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ બે
હવિત કે મરણે નહીં ન્યુનાધિકતા,
ભવ મોહો પણ શુદ્ધ વત સ્વભાવ બે

ઉ. અ. ૧૬ ગા. ૨૫

ઉ. અ. ૧૬ ગા. ૬૦

અપૂર્વ અવસર.

૧૧ અકાક્ષી વિચરતા વગી દમશાનના
વગી પત્રતમા વાધનિદ નયા । બં

અ. અ.

ઉ. ૨ ૨ / ૧૧

અડોલ આસન ને મનમા નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.

અપૂર્વ અવસર.

૧૨ ઘોર તપશ્ચર્યામા (પણ) મનને તાપ નહીં, ઉ.અ.૨ ગા. ૪૩
સરસ અન્ને નહીં, મનને પ્રસન્ન ભાવ જો, ઉ.અ.૨ ગા. ૩૬
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની, અ. ગા.
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો ઉ. ૩૫-૧૩

અપૂર્વ અવસર

૧૩ એમ પરાજય કરીને ચારિત્ર મોહનો અ. ગા.
આણુ ત્યા જ્યા કરણુ અપૂર્વ ભાવ જો, ઉ. ૨૬-૬૧
શ્રેણી ક્ષપકતાણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો

અપૂર્વ અવસર

૧૪ મોહ સ્વયભૂરમણુ સમુદ્ર તરી કરી,
સ્થિતિ ત્યા જ્યા ક્ષીણુ મોહગુણુસ્થાન જો,
અત સમય ત્યા પૂર્ણુ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ,
પ્રગટાણુ નિજ કેવળજ્ઞાન નિધાન જો અ. ગા.

અપૂર્વ અવસર ઉ. ૨૬-૭૧

૧૫ ચારકર્મ ધનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યા,
ભવના બીજતણે આત્યતિક નાશ જો,
સર્વભાવ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા, અ. ગા.
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનત પ્રકાશ જો ઉ. ૨૬-૭૧

અપૂર્વ અવસર

૧૬ વેદનીયાદિ ધાર કર્મ વન જહા,
 બળી સીંદરીવત્ આકૃતિ માત્ર ને જા. ગા.
 તે દેહાશ્રય આધિન જેની સ્થિતિ છે, ઉ ૨૬-૭૨
 આપુષ્પપૂર્ણ મટિયે દૈહિક પાત્ર ને.

અપૂર્વ અવસર

૧૭ મન વશન, કાયા ને કમની વર્ગણા
 છૂટે જહા સકળ પુદ્ગલ સબધ ને જા. ગા.
 એવુ અયોગી શુભશ્યાનક ત્યા વતણ, ઉ ૨૬-૭૨
 મહાભાગ્યસુખદાયક પૂર્ણ અબધ ને

અપૂર્વ અવસર

૧૮ એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
 પૂર્ણ કલક રહિત અઠાસ સ્વરૂપ ને જા. ગા.
 શુદ્ધ નિરજન ઐતન્યમૂર્તિ આનન્દમય, ઉ ૨૬-૭૨
 અગુરુલેષુ અમૃત અદ્ભુત પદ રૂપ ને

અપૂર્વ અવસર

૧૯ દૂર પ્રયોગાદિ મારજના યાત્રથી ઉ જા. ૨૬ ગા. ૭૩
 કુદ્ય ગમન નિષ્કાસ્ય પ્રાપ્ત મુશ્ચિત ને ઉ જા. ૩૬ ગા. ૭૬
 મારિ અનન અનન નમાધિ ગુપ્તના જા. ગા.
 અનન દગન નન અનન રહિત ને ઉ ૩૬-૬૬)

તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શુ કહે ? આ ૫-૬-૯
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યુ તે જ્ઞાન જો

અપૂર્વ અવસર

૨૧ એહ પરમપદ પ્રાપ્તિને ક્યુ ધ્યાન મે, અ ગા
ગળ વગર ને હાલ મનોરથ રૂપ જો, ઉ ૨૯-૨૫
તો પણ નિશ્ચય રાજચક્ર મનને રહ્યો, તથા
પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશુ તે જ સ્વરૂપ જો અ ઉ સૂ

અપૂર્વ અવસર આ ૧-૧-૨+

+ આ-આચારાગ, ઉ-ઉત્તરાધ્યયન અને દ દશવૈકાલિક
સમજવા ગા-ગાથા અને ળીળ ઉદ્દે-ઉદ્દેશક સમજવા સ-સૂત્ર
અ-અધ્યયન

ૐ

શાતિ ! શાતિ ! ! શાતિ ! ! !

- ૧ ખરા સ્નેહીની આદના એ સજ્જનતાનું ખાસ લક્ષણ છે
- ૨ વિવેક બુદ્ધિથી સઘળું આચરણ કરવું
- ૩ દ્રેષાભાવ એ (દ્રેષ) વસ્તુ ઝેરડપ માનવી.
- ૪ ખર્મકર્મમા વૃત્તિ રાખવી.
- ૫ છતદ્રિષ થવું
- ૬ જ્ઞાનવર્ધા અને વિદ્યાવિદ્યાસુખ તથા શાસ્ત્રાધ્યયનમાં ઝુઘાવું
- ૭ સત્સારમા રચ્યા છતાં ને નીતિથી ભોગવતા છતાં, વિદેહી દશા રાખવી.
- ૮ પરમાત્માની ભકિતમા ઝુઘાવું
- ૯ પરનિષ્ઠા એજ મુખ્ય પાપ માનવું
- ૧૦ દુઃખ નવા કરી કાવવું એજ હાથ
- ૧૧ આ મગાન અને મજ્જનનના ૧૧ રાખવા.

ઉવસગ્ગહર સ્તવન (સ્ત્રોત્ર)

ઉવસગ્ગ-હરં પાસ,
 પાસ વદામિ કમ્મ-ધણુ-મુક્ક;
 વિસહર—વિસ-નિન્નામ;
 મગલ - કદદ્વાણુ - આવાસ. ॥ ૧ ॥
 વિસહર - કુલિગ - મત,
 કંઠે ધારેઈ જો સયા માણુઓ;
 તસ્સ ગહ-રોગ-મારી,
 દુઈ જરા જતિ ઉવસામ ॥ ૨ ॥
 ચિદ્દુ દરે મતો.
 તુજે પણામોવિ બહુકસો હોઈ;
 નરતિરિએસુ વિ જીવા,
 પાવતિ ન દુક્ખ-દોગચ ॥ ૩ ॥
 તુહ સમ્મત્તે લક્ષે,
 ચિતામણિ કપ્પપાત્ત-વખ્ખાહિએ,
 પાવતિ અવિગ્ધેણ,
 જીવા અયરામર ઠાણુ ॥ ૪ ॥
 હઅ સથુઓ મહાચસ!
 ભત્તિખ્ખર નિખ્ખરેણુ હિયએણુ;
 તા દેવ દિજ્જ ખોહિ,
 ભવે ભવે પાસ જિણુચદ ॥ ૫ ॥

(શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીનુ રચેલ આ સૂત્ર છે તે સર્વ વિધોને દૂર કરે છે તેનું બીજું નામ, ઉપસર્ગહર સ્ત્રોત્ર છે)

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર

જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો હું જ્ઞાનત
સમજાવ્યું તે પદ નમુ, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવત ૧

૧ જે આત્મ સ્વરૂપ સમજ્યા વિના મૂતકાળે હું જ્ઞાનત
હું જ પામ્યો, તે પદ જેણે સમજાવ્યું એટલે ભવિષ્યકાળે ઉત્પન્ન
થવા ચોખ્ખો એવા જ્ઞાનત હું જ પામત તે મૂળ જેણે હેતુ એવા
શ્રી સદ્ગુરુ ભગવાનને નમસ્કાર કરે છું

વતમાન આ કાળમા, મોક્ષ માર્ગ બહુ લોપ
વિચારવા આત્માર્થિને, ભાષ્યો અત્ર અભોધ ૨

૨ આ વતમાનકાળમા મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ થઈ
ગયો ॥ જે મોક્ષમાર્ગ આત્માર્થિને વિચારવા માટે (ગુરુશિષ્યના
સવાકરૂપે) અત્રે પ્રગટ કરીએ છીએ.

કોઈ ક્રિયા-જ થઈ રહ્યા, શુદ્ધ માનમા કોઈ
માને મારગ મોક્ષને, કરુણા ઉપજે ભેઈ ૩

૩ કોઈ ક્રિયાને / વગતી રહ્યા છે અને કોઈ શુદ્ધ
માનન જ વગતી રહ્યા છે એમ મોક્ષમાર્ગ માને છે, જે ભેઈને
દયા આવે ૪

બાધા ક્રિયા ૧ રાગત અતર ભેદ ન કાઢ
ન ન મા ૧ નિરધના ૧ ક્રિયા ૧૦ આઈ ૪

૪ બાધાક્રિયામ ૧ માન રાગી રહ્યા છે અને કંઈ બેદાર્યુ નથી,
ન ન મા ૧ નિરધ કરે ૧ અર્ધા ક્રિયા ૧ કર્યા છે

બધ મોક્ષ છે કલ્પના, લાખે વાણી માહિ,
વર્તે મોહા વેશ મા, શુષ્કજ્ઞાની તે આહિ ૫

૫ બધ, મોક્ષ માત્ર કલ્પના છે, એવા નિશ્ચય-વાક્ય
માત્ર વાણીમાં બોલે છે અને તથાસ્પ દશા થઈ નથી, મોહના
પ્રભાવમા વર્તે છે, એ અહીં શુષ્ક જ્ઞાની કહ્યા છે

વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન,
તેમજ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિ તણા નિદાન ૬

૬ વૈરાગ્યત્યાગાદિ જો સાથે આત્મજ્ઞાન હોય તો સફળ
છે અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિના હેતુ છે અને જ્યાં આત્મજ્ઞાન ન
હોય ત્યાં પણ જો તે આત્મ જ્ઞાનને અર્થે કરવામા આવતા હોય
તો તે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ છે

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વિરાગમા, તો ભૂલે નિજ ભાન, ૭

૭ જોના ચિત્તમા ત્યાગ અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો ઉત્પન્ન
થયા ન હોય તેને જ્ઞાન ન થાય અને જે ત્યાગ, વિરાગમા જ
અટકી રહી આત્મજ્ઞાનની આકાંક્ષા ન રાખે તે પોતાનું ભાન
ભૂલે, અર્થાત્ અજ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ હોવાથી તે પૂજ્યસત્કા-
રાદિથી પરાભવ પામે અને આત્માર્થ ચૂકી જાય

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહા સમજવું તેહ,
ત્યા ત્યા તે તે આગરે, આત્માર્થી જન એહ ૮

૮ જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે ત્યાં ત્યાં તે તે સમજે
અને ત્યાં ત્યાં તે તે આગરે એ આત્માર્થી પુરુષના લક્ષણો છે

સેવે સદ્ગુરુ ચરણને, ત્યાગી હઈ નિજપક્ષ,
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ. ૯

૯ ચોતાના પક્ષને છોડી હઈ જે સદ્ગુરુના ચરણને સેવે
તે પરમાર્થને પામે અને આત્મ સ્વરૂપનો લક્ષ તેને ધામ.

આત્મજ્ઞાન સમ હ શિં તા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ,
અપૂર્વ વાણી પરમશુભ સદ્ગુરુ લક્ષણુ યોગ્ય. ૧૦

૧ આત્મજ્ઞાનને વિષે જેમની સ્થિતિ છે એટલે
પરભાવની ધરછાથી જે રહિત થયા છે તથા યત્ન મિત્ર, હર્ષ શોક,
નમસ્કાર તિર કારાદિ ભાવ પ્રત્યે જેને સમતા વર્તે છે માત્ર
પૂર્વે ઉત્તમ થયેલા એવા કર્મોના ઉદયને લીધે જેમની વિચરવા
આદિ ક્રિયા છે અજ્ઞાની કરતા જેની વાણી પ્રત્યક્ષ શુદ્ધ પડે છે
અને વદદર્શનના તાપને બાણે છે તે સદ્ગુરુના ઉત્તમ
લક્ષણે છે.

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ નમ નહ, પરાક્ષ જિન ઉપકાર
એવો લક્ષ થયા વિના, ઉજે ન આત્મ વિચાર. ૧૧

૧૧ ત્યા મુખી જીવન પૂવકાળે થઈ ગમેલા એવા
જિનનાં વાત. લક્ષ રહ્યા કઈ અને તેનો ઉપકાર કહ્યા
કદે અત જગી પ્રત્યક્ષ આત્મજ્ઞાતિનું સમાધાન ધામ એવા
સદ્ગુરુના નમામ પ્રાપ્ત થયા હાય તમા પરાક્ષજિનોના વચન
તા નાનાં જનકા ગનાયો છે તમ જ બાણ તને આત્મ
જિનાં ઉલ્લ ન ધામ.

ન જુના ૧૬૧ ૧૧ ૧મજ્ઞાન ન જિનરૂપ,
નમ થા ૧ ૨ ૧મજ્ઞાન જિન વરૂપ. ૧૨

૧૨ સદ્ગુરુના ઉપદેશવિના જિનનુ સ્વરૂપ સમજાય નહીં, અને સ્વરૂપ સમજ્યા વિના ઉપકાર શો થાય ? જો સદ્ગુરુ જનનુ સ્વરૂપ સમજે તે સમજનારનો આત્મા પરિણામે જિનની દૃશાને પામે

આત્મા દ્વી અસ્તિત્વના, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર,
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગ નહિ, ત્યા આધાર સુપાત્ર ૧૩

૧૩ જે જિનાગમાદિ આત્માના હોવાપણાના તથા પર લોકાદિના હોવાપણાનો ઉપદેશ કરવાવાળાં શાસ્ત્રો છે, તે પણ જ્યા પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુનો જોગ ન હોય ત્યા સુપાત્ર જીવને આધારરૂપ છે, પણ સદ્ગુરુ સમાન તે બ્રાતિના છેદક કહી ન શકાય

અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યા, જે અવગાહન કાજ,
તે તે નિત્ય વિચારવા, કરી મતાતર ત્યાજ ૧૪

૧૪ અથવા જો સદ્ગુરુએ તે શાસ્ત્રો વિચારવાની આજ્ઞા દીધી હોય, તો તે શાસ્ત્રો મતાતર એટલે કુળ ધર્મને સાર્થક કરવાનો હેતુ આદિ બ્રાતિ છોડીને માત્ર આત્માર્થે નિત્ય વિચારવા.

રોઢે જીવ સ્વચ્છદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ,
પામ્યા એમ અનત છે, ભાખ્યુ જિન નિર્દોષ ૧૫

૧૫ જીવ અનાદિ કાળથી પોતાના કહાપણે અને પોતાની ઇચ્છાએ ચાલ્યો છે, એનું નામ 'સ્વચ્છદ' છે જો તે સ્વચ્છદને રોઢે તો જરૂર તે મોક્ષને પામે અને એ રીતે ભૂતકાળે અનત જીવ મોક્ષ પામ્યા છે એમ ગગ દેવ અને અજ્ઞાન એમાનો એકકે દોષ લેને વિષે નથી એવા દોષગહિત વીતરાગે કહ્યું છે

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગથી, સ્વચ્છ ૬ તે રાજ્ય,
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી, પ્રાપ્તે જમણેા થાય. ૧૬

૧૬ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુના યોગથી તે સ્વચ્છ ૬ રાજ્ય છે
બાકી પોતાની હમ્મણે બીજા બધા ઉપાય કર્યા છતાં પણ કરીને
તે જમણેા થાય છે

સ્વચ્છ ૬ મત આગ્રહ તણ વતે સદ્ગુરુ લક્ષ,
સમકિં ૧ તને આપ્તિયુ કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ. ૧૭

૧૭ સ્વચ્છ ૬ને તથા પોતાના મતના આગ્રહને તણને જે
સદ્ગુરુના લક્ષે માલે તેને પ્રત્યક્ષ કારણ ગણીને વીતતાં
સમકિં ૧ કહ્યું છે

માના કિંક શત્રુ ગદ્ગદ, નિજ છટે ન મરાય,
જાના સદ્ગુરુ શરણુમા, અરૂપ પ્રમાણે જાય. ૧૮

૧૮ માન જન પૂજા સત્કારાદિનો લોભ જો અકિં મહા
શત્રુ છે ત પોતાના કહાપણે આકાશ નાશ પામે તર્હી જને
સદ્ગુરુના શરણુમા જાના સદ્ગુરુ પ્રયત્નમા જાય.

જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી પામ્યે કેવળજ્ઞાન,
ગુરુ રહ્યા છદ્ધ થ વળ વિનય કરે ભગવાન. ૧૯

૧૯ નર નરુત ઉપદેશથી કેઇ કેવળજ્ઞાનને પામ્યા, તે
સદ્ગુરુ જણુ નમ થ આજાય તા પણ જે કેવળજ્ઞાનને પામ્યા
છે જાવા ત કેવળજ્ઞાન નમ થ જાવા પોતાના સદ્ગુરુની
વચનમે ૩

અવ મ નિનયન નાખ્યા માં વીતરામ,
તુ ન માન નમર કા મુખામ્ય. ૨૦

૨૦ એવો વિનયનો માર્ગ શ્રી જિને ઉપદેશ્યો છે એ માર્ગનો મૂળહેતુ એટલે તેથી આત્માને શો ઉપકાર થાય છે તે કોઈક સુભાગ્ય એટલે સુલભ બોધી અથવા આરાધક જીવ હોય તે સમજે.

અસદ્ગુરુ એ વિનયનો, લાલ લહે જો કાઠ,
મહા મોહિની કર્મથી, ખુડે લવળળ માહિ ૨૧

૨૧ આ વિનયમાર્ગ કહ્યો તેનો લાલ એટલે તે શિષ્યાદિની પાસે કરાવવાની ઈચ્છા કરી ને જો કોઈપણ અસદ્ગુરુ પોતાને વિષે સદ્ગુરુપણુ સ્થાપે તો મહા મોહિનીય કર્મ ઉપાજન કરીને લવ સમુદ્રમાં ખૂડે

હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર,
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર ૨૨

૨૨ જે મોક્ષાર્થી જીવ હોય તે આ વિનયમાર્ગાદિનો વિચાર સમજે અને જે મતાર્થી હોય તે તેનો અવળો નિર્ધાર લે, એટલે કા પોતે તેવો વિનય શિષ્યાદિ પાસે કરાવે અથવા અસદ્ગુરુને વિષે પોતે સદ્ગુરુની બ્રાતિ રાખી આ વિનયમાર્ગનો ઉપયોગ કરે

હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમલક્ષ,
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યા નિર્પક્ષ ૨૩

૨૩ જે મતાર્થી જીવ હોય તે આત્મજ્ઞાનનો લક્ષ થાય નહીં, એવા મતાર્થી જીવના અહીં નિષ્પક્ષપાતે લક્ષણો કહ્યા છે.

મતાર્થિલક્ષણ

બાદ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, તે જ્ઞાને શુરુ સત્ત્વ,
અથવા નિઃકુળધર્મના, તે શુરુમા જ મમત્વ ૨૪

૨૪ જેને માત્ર જાદ્યશી ત્યાગ દેખાય છે પણ આત્મ જ્ઞાન નથી અને ઉપલક્ષણશી અતરજ ત્યાગ નથી તેવા શુરુને સાચા શુરુ જ્ઞાને અથવા તો પોતાના કુળધર્મના ત્રમે તેવા શુરુ હોય તોપણ તેગા જ મમત્વ રાખે

જે જિનદેહ પ્રમાણુ ને, સમવસરજીવિ સિદ્ધિ,
વજન સમજે જિનનું, શેઠી રહે નિજ ભુદ્ધિ ૨૫

૨૫ જે જિનના દેહાદિનું વર્ણન છે તેને જિનનું વજન સમજે છે અને માત્ર પોતાના કુળધર્મના દેવ છે માટે મારાપણના કસ્પિત રામે સમવસરજીવિ મહાત્મ્ય કહ્યા હશે છે અને તેમાં પોતાની ભુદ્ધિને શેઠી રહે છે એટલે પરમાર્થદેવસ્વરૂપ એવું જિનનું જે અતરજસ્વરૂપ બાળવા યોગ્ય છે તે બાળતા નથી તથા તે બાળવાનું પ્રયત્ન કરતા નથી અને માત્ર સમવસરજીવિમા જ જિનનું સ્વરૂપ કહીને મતાર્થમા રહે છે

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુયોગમા વત્ત દષ્ટિ વિમૂળ,
અસદ્ગુરુને ૬૬ હરે, નિ માતાર્થે મુખ્ય ૨૬

૨૬ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુના કારણેક યોગ મળે તો દુરામદાદિ છદ્ધ ની વાત્રી સજગાન નાથી આવગા રીતે યાલે અર્થાત્ ૧. પિતૃની વાત્રીને સ્વતંત્ર કર નહીં અને પોતે ખરેખરે ૬૬ મુમુ ૨. છત્રનું જ્ઞાન મે ૩. પાત્ર મેળવવાનું અર્થે અસાશુરુ સમીપ ન હોવાના ને ૪. પાતાનું વિગ્રહ દેહપત્ર જણાયે.

દેવાદિ ગતિ ભગમા, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન
માને નિજમત વેષનો, આગ્રહ મુક્તિ નિદાન ૨૭

૨૭ દેવ નારકાદિ ગતિના ભાગા આદિના સ્વરૂપ કોઈક વિશેષ પરમાર્થ હેતુથી કહ્યા છે તે હેતુને જાણ્યો નથી અને તે ભગજાળને શ્રુતજ્ઞાન જે સમજે છે તથા પોતાના મતનો વેષનો આગ્રહ રાખવામા જ મુક્તિનો હેતુ માને છે

લહુ સ્વરૂપ ન વૃત્તિનુ, અહુ મત અભિમાન,
અહે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિકમાન ૨૮

૨૮ વૃત્તિનુ સ્વરૂપ શુ ? તે પણ જે જાણતો નથી, અને ‘હું’ મત ધારી છું ’ એવુ અભિમાન ધારણ કર્યું છે કવચિત્ પરમાર્થના ઉપદેશનો યોગ અને તો પણ લોકોમા પોતાનુ માન અને પૂજા સત્કારાદિ જતા રહેશે અથવા તે માનાદિ પછી પ્રાપ્ત નહી થાય એમ જાણીને તે પરમાર્થને અહણ કરે નહી

અથવા નિશ્ચય નય અહે, માત્ર શબ્દની માય,
લોપે સદ્વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય ૨૯

૨૯ અથવા ‘સમયસાર’ કે ‘યોગવાસિષ્ઠ’ જેવા અથો વાચી તે માત્ર નિશ્ચય નયને અહણ કરે કેવી રીતે અહણ કરે ? માત્ર કહેવારૂપે, અતરગમા તથા રૂપ ગુણની કસી સ્પર્શના નહી અને સદ્ગુરુ, સત્શાસ્ત્ર, તથા વૈરાગ્ય, વિવેકાદિ સાચા વ્યવહારને લોપે તેમજ પોતાને જ્ઞાની માની લઈને સાધન રહિત વર્તે.

જ્ઞાનદશા પામે નહીં, સાધન દશા ન કાઈ,
પામે તેનો સગ જે, તે ખુડે ભવમાહિ ૩૦

૩૦ તે જ્ઞાનદયા પામે નહી, તેમ વૈશ્યાદિ વાધન
દયા પણ તેને નથી, તેવા જીવનો સગ ધીજી જે જીવને માથ
તે પણ ભવસાગરમાં ડુબે

જો પણ જીવ મતાર્થીમાં, નિજમાનાદી કાજ
પામે નહિ પરમાર્થને, જન અધિકારીમાં ૩૧

૩૧ જો જીવ પણ મતાધમાં જ વર્તે છે કેમકે ઉપર
કહ્યા જીવ તેને જેમ કુળ ધર્માદિથી મતાર્થતા છે તેમ જ્ઞાને
જ્ઞાની ગણાવવાના માનની ઇચ્છામાં પોતાના શુદ્ધમતનો વ્યાખ્ય
છે, માટે તે પણ પરમાર્થને પામે નહીં જને જનઅધિકારી
જોડે જેને વિષે જ્ઞાન પરિણામ પામવા ચોખ્ખ નહીં જોવા
જીવોમાં તે પણ ગણાય.

નહિ કપાય ઉપશાતતા, નહિ અતર વૈશ્યા,
સત્ગપ્તુ ન મધ્યસ્થતા, જો મતાર્થિ દુર્ભાજ ૩૨

૩૨ જેને કોષ, માન, માયા, લોભ રૂપ કપાય પાવણ
પદ્યા નથી તમ જેને અતર વૈશ્યા ઉત્પલ થયો નથી, જાદમામાં
શુદ્ધ મનુષ્ય કરવા રૂપ સત્ગપ્તુ જેને રક્ત નથી, તેમ સત્યા
સત્યતુલના કરવાને જેને અપક્ષપાતદષ્ટિ નથી, તે મતાર્થી જીવ
દુર્ભાજ અર્થ જ મ, જરા, મરણને છેડવાવાળા મોક્ષમાર્ગને
પામવા ચોખ્ખ જીવું જાગ્ય ન સમજવું

લક્ષણ કહ્યા મતાર્થિના મતાધ જાવા કાજ,
હવે કહું આ માર્થિના આત્માગથ સુખસાજ ૩૩

૩૩ અમ મતાર્થી જીવના લક્ષણ કહ્યા તે કહેવાનો હેતુ

એ છે કે કોઈ પણ જીવનો, તે જાણીને મતાર્થ જય હવે
આત્માર્થી જીવના લક્ષણ કહીએ છીએ, તે લક્ષણ કેવા છે ? તો
કે-આત્માને અવ્યાબાધ સુખની સામગ્રિના હેતુ છે

આત્માર્થીલક્ષણ

આત્મજ્ઞાન ત્યા મુનિપણુ, તે સાચા ગુરુ હોય,
બાકી કુળગુરુ કલ્પના, આત્માર્થ નહિ જોય ૩૪

૩૪ જ્યા આત્મજ્ઞાન હોય ત્યા મુનિપણુ હોય, અર્થાત્
આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યા મુનિપણુ ન જ સભવે “જ સમતિ
પાસહ તં મોણુતિ પાસહ” જ્યા સમક્ષિ એટલે આત્મજ્ઞાન છે
ત્યા મુનિપણુ જાણે એમ આચારાગસૂત્રમા કહ્યું છે એટલે જેમા
આત્મજ્ઞાન હોય તે સાચા ગુરુ છે એમ જાણે છે અને આત્મ-
જ્ઞાનરહિત હોય તો પણ પોતાના કુળના ગુરુને સદ્ગુરુ માનવા
એ માત્ર કલ્પના છે તેથી કંઈ ભવચ્છેદ ન થાય એમ આત્માર્થી
જુએ છે

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુપ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર,
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર ૩૫

૩૫ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિનો મોટો ઉપકાર જાણે,
અર્થાત્ શાસ્ત્રાદિથી જે સમાધાન થઈ શકવા યોગ્ય નથી અને જે
દોષો સદ્ગુરુની આજ્ઞા ધારણ કર્યા વિના જતા નથી તે સદ્ગુરુ
યોગથી સમાધાન થાય, એને તે દોષો ટળે, માટે પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુનો
મોટો ઉપકાર જાણે અને તે સદ્ગુરુ પ્રત્યે મન, વચન, કાયાની
એકતાથી આજ્ઞાક્રિતપણે વર્તે.

એક હોય પણ કાળમા, પરમાર્થનો પથ,
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે બ્યવહાર સમત. ૩૬

૩૬ ત્રણે કાળને વિષે પરમાર્થનો પથ એટલે મોક્ષનો
માર્ગ એક હોવો જોઈએ અને જેથી તે પરમાર્થ સિદ્ધ થાય તે
બ્યવહાર હવે માન્ય રાખવો જોઈએ બીજો નહીં

એમ વિચારી અતરે, શોધે સદ્ગુણમેગ
કામ એક આત્માર્થનું બીજો નહિ મનરોગ. ૩૭

૩૭ એમ અતરમા વિચારીને જે સદ્ગુણના યોગનો
શોધ કરે, માત્ર એક આત્માર્થની ઇચ્છા રાખે પણ માનપૂર્વક
સિદ્ધિરિદ્ધિની કશી ઇચ્છા રાખે નહીં, એ રોગ જેના મનમા નથી.

કપાયની ઉપશ્યવતા માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
ભવે ખેલ પ્રાણીરૂપા, ત્યા આત્માર્થ નિવાસ ૩૮

અથા કપાય પાતળા પડયા છે માત્ર એક મોક્ષપદ
સિવાય બીજા કંઈ પદની અભિલાષા નથી, સસારપર જેને
વૈરાગ્ય વર્ત્ત છે અને પ્રાણીમાત્ર પર જેને રૂપા છે એવા હવેને
વિષ આત્માર્થનો નિવાસ થાય.

રૂપા ન બની અથા સુખી હવે લહે નહિ ભ્રમ,
મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં મરે ન અતર રોગ. ૩૯

૩૯ અથાસુખી બની ભ્રમરૂપા હવે પામે નહીં, ત્યા
સુખી તન મોલ માત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય અને આત્મ આતિરૂપ
અનન દુખના ઈતુ બને અતર રોગ ન મરે.

આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્ગુરુબોધ સુહાય
તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય ૪૦

૪૦ એવી દશા જ્યાં આવે ત્યાં સદ્ગુરુનો બોધ શોભે
અર્થાત્ પરિણામ પામે અને તે બોધના પરિણામથી સુખદાયક
એવી સુવિચાર દશા પ્રગટે.

જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજજ્ઞાન,
જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઈ, પામે પદ નિર્વાણ ૪૧

૪૧ જ્યાં સુવિચાર દશા પ્રગટે ત્યાં આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન
થાય અને તે જ્ઞાનથી મોહનો ક્ષય કરી નિર્વાણપદને પામે

ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય,
ગુરુ શિષ્ય સવાદથી, ભાષુ પદ્મપદ આહિ ૪૨

૪૨ જેથી તે સુવિચારદશા ઉત્પન્ન થાય અને મોક્ષમાર્ગ
સમજવામાં આવે તે, છ પદરૂપે ગુરુશિષ્યના સવાદથી કરીને
અહીં કહું છું

આત્મા છે તે તે નિત્ય છે, છે કર્તા નિજકર્મ,
છે ભોક્તા વળિ મોક્ષ છે, મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ ૪૩

૪૩ ‘આત્મા છે,’ ‘તે આત્મા નિત્ય છે,’ ‘તે આત્મા
પોતાના કર્મનો કર્તા છે,’ ‘તે કર્મનો ભોક્તા છે,’ ‘તેથી મોક્ષ
થાય છે,’ અને ‘તે મોક્ષનો ઉપાય એવો સત્ધર્મ છે’

પદ્ સ્થાનક સંક્ષેપમાં, પદ્ દર્શન પણ તેહ,
સમજવા પરમાર્થને, કહ્યા જ્ઞાનિયે એહ. ૪૪

૪૪ જો ૥ સ્થાનક અથવા છ પદ અહીં સંક્ષેપ ૥ કહ્યા
 ૥ અને વિચાર કરવાથી પટદશન પણ તે જ છે પરમાર્થ
 સમજવાને માટે ગાંધી પુરુષે જો છ પદો કહ્યા છે

શકા-શિષ્ય ઉવાચ

નથી દષ્ટિમા આવતો, નથી જણાતું ૩૫,
 બીજો પણ અનુભવ નહીં તેથી ન લવસ્વરૂપ ૪૫

૪૫ દષ્ટિમા આવતો નથી, તેમ જેનું કઈ ૩૫ જણાતું
 નથી, તેમ સ્પર્શાદિ બીજા અનુભવથી પણ જણાવાપણું નથી,
 માટે લવનું સ્વરૂપ નથી, અર્થાત્ લવ નથી.

અથવા રેહજ આત્મા, અથવા ઇદ્રિય પ્રાણ
 મિથ્યા જુદો માનવો નહિ જુદું જોખાણ. ૪૬

૪૬ અથવા રેહ જ છે તે આત્મા છે, અથવા ઇદ્રિયો છે
 તે આત્મા છે અથવા આસોમધ્વીય છે તે આત્મા છે અર્થાત્ જો
 સૌ એકના એક રેહરૂપે છે માટે આત્માને જુદો માનવો તે
 મિથ્યા છે કેમકે તેનું કશું જુદું જોખાણ એટલે સિદ્ધ નથી.

વગિ જો આ મા હોય તા જણાય તે નહિ કેમ ?
 જણાય જો ન હોય તો ધન પદ આદિ જેમ. ૪૭

૪૭ અને જો આત્મા હોય તો તે જણાય શા માટે
 નહીં ? તે ધન ન આદિ પદાઓ છે તે જેમ જણાય ૥ તેમ
 આત્મા હોય તા શા માટે ન જણાય ?

માટે છ નહિ આ મા મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય,
 જો અનર શક તણા, સમજાવો સદ્ગત. ૪૮

૪૮ માટે આત્મા છે નહિ અને આત્મા નથી, એટલે તેના મોક્ષના અર્થે ઉપાય કરવા તે ફાકટ છે, એ મારા અતરની શકાનો કંઈ પણ સદુપાય સમજવો એટલે સમાધાન હોય તો કહો.

સમાધાન સદ્ગુરુ ઉવાચ

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન,
પણ તે બંને લિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણેભાન ૪૯

૪૯ દેહાધ્યાસથી એટલે અનાદિકાળથી અજ્ઞાનને લીધે દેહનો પરિગ્રય છે, તેથી આત્મા દેહ જેવો અર્થાત્ તને દેહ ભાસ્યો છે, પણ આત્મા અને દેહ બંને જુદા છે, કેમકે એય જુદા જુદા લક્ષણથી પ્રગટ ભાનમા આવે છે

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન,
પણ તે બંને લિન્ન છે, જેમ અસીનેમ્યાન ૫૦

૫૦ અનાદિકાળના અજ્ઞાનને લીધે દેહના પરિગ્રયથી દેહ જ આત્મા ભાસ્યો છે, અથવા દેહ જેવો આત્મા ભાસ્યો છે પણ જેમ તરવાર અને મ્યાન, મ્યાનરૂપ લાગતા છતાં બંને જુદા જુદા છે, તેમ આત્મા અને દેહ બંને જુદા જુદા છે

જે દૃષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ,
અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ ૫૧

૫૧ તે આત્મા દૃષ્ટિ એટલે આખથી કયાથી દેખાય ? કેમકે ઉલટો તેનો તે જોનાર છે સ્થૂલસૂક્ષ્માદિ રૂપને જે જાણે છે અને સર્વને બાધ કરતા કરતા કોઈ પણ પ્રકારે જેનો બાધ

કરી ચકાતો નથી જોવો બાકી જે અનુભવ રહે છે તે છવનું સ્વરૂપ છે

છે ઇદ્રિય પ્રત્યેકને નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન,
પાંચ ઇન્દ્રિયા વિષયનું, પણ આત્માને જ્ઞાન ૫૨

૫૨ ક્યોં દ્રિયમાં આભળ્યું તે તે ક્યોં દ્રિય બાજુ છે પણ ચક્ષુઇદ્રિય તેને જાણતી નથી અને શ્રુતિ ઇન્દ્રિયે સ્પર્શ તે ક્યોં દ્રિય જાણતી નથી અર્થાત્ સૌ સૌ ઇન્દ્રિયને પોતાપોતાના વિષયનું જ્ઞાન છે પણ બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષયનું જ્ઞાન નથી અને આત્માને તો પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયનું જ્ઞાન છે અર્થાત્ જે તે પાંચે ઇન્દ્રિયોના પ્રકરણ કરેલા વિષયને જાણે છે તે આત્મા છે અને આત્મા વિના જોડેક ઇન્દ્રિય જોડેક વિષયને પ્રકરણ કરે જોમ કશું તે પણ ઉપમારમાં કશું છે

ટેક ન જાણે તેકને જાણે ન ઇદ્રિ પ્રાણ
આ માની સત્તા વડે, તેક પ્રવર્તે જાણ ૫૩

૫૩ ટેક તેને જાણતો નથી, ઇદ્રિયો તેને જાણતી નથી અને આનાદ્વારે પ્રાણ પણ તેને જાણતો નથી તે સૌ જોડે આ માની સત્તા પામીને પ્રવત છે નહીં તો જરૂરજો પડ્યા રહે છે જોમ જાણ.

સવ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય,
પ્રગટ્થપ ઘનન્યમય જા જોધાણ સદાય ૫૪

૫૪ જામત સ્વપ્ન અને નિદ્રા જો અવસ્થામાં વર્તતો છતાં તે તે અવસ્થામાં જુદા જે રહ્યા કરે છે અને તે તે

અવસ્થા વ્યતીત થયે પણ જેનું હોવાપણું છે અને તે તે અવસ્થાને જે બાણું છે એવો પ્રગટ સ્વરૂપ ચૈતન્યમય છે અર્થાત્ બાણ્યા જ કરે છે એવો જેનો સ્વભાવ પ્રગટ છે અને એ તેની નિશાની સદાય વર્તે છે, કોઈ દિવસ તે નિશાનીનો ભગ થતો નથી

ઘટ, પટ, આદિ બાણુતુ, તેથી તેને માન, બાણુનાર તે માન નહિ, કહિયે કેવું જ્ઞાન? ૫૫

૫૫ ઘટ, પટ આદિને તું યોતે બાણું છે ‘તે છે’ એમ તું માને છે અને જે તે ઘટ, પટ, આદિનો બાણુનાર છે તેને માનતો નથી, એ જ્ઞાન તે કેવું કહેવું?

પરમ બુદ્ધિ કૃષ દેહમા, સ્થૂળ દેહ મતિ અદ્ય,
દેહ હોય નો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ. ૫૬

૫૬ દુર્બાળ દેહને વિષે પરમ બુદ્ધિ જોવામા આવે છે અને સ્થૂળ દેહને વિષે થોડી બુદ્ધિ પણ જોવામા આવે છે, નો દેહ જ આત્મા હોય તો એવો વિકલ્પ એટલે વિરોધ થવાનો વખત ન આવે

જડ ચૈતનનો સિદ્ધ છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ
એક પણ પામે નહિ, ત્રણે કાળ દ્વયભાવ ૫૭

૫૭ કોઈ કાળે જેમા બાણુવાનો સ્વભાવ નથી તે જડ અને સદાય જે બાણુવાના સ્વભાવવાન છે તે ચૈતન, એવો બેયનો કેવળ બુદ્ધો સ્વભાવ છે અને તે કોઈ પણ પ્રકારે એકપણુ પામવા યોગ્ય નથી ત્રણે કાળ જડ જડ ભાવે અને ચૈતન

ધેતન કાવે રહે એવો બેચનો જુદો જુદો દ્વૈતભાવ પ્રસિદ્ધ જ
અનુભવાય ૩

આત્માની શકા કરે, આત્મા પોતે આપ,
શકાનો કરનાર તે અચરજ એક અમાપ ૫

૫૮ આત્માની શકા આત્મા આપ પોતે કરે છે જે
શકાનો કરનાર છે, તે જ આત્મા છે તે બહુતો નથી, એ
માપ ન થઈ શકે એવું આશ્ચર્ય છે

શકા-શિષ્ય ઉવાચ.

આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર,
સકલ તનો થાય છે અતર કર્યે વિચાર ૫૯

૫૯ આત્માના હોવા પછી વિષે આપે જે જે પ્રકાર
કહ્યા તનો અનરમા વિચાર કરવાથી સકલ થાય છે.

બીજી શકા થાય ત્યાં, આત્મા નહીં અવિનાશ,
હકયોગથી ત્રિપળે દેવવિયોગે નાશ ૬૦

૬ પછી બીજી એમ શકા થાય છે કે આત્મા છે તો
પણ તે અવિનાશ એટલે નિત્ય નથી ત્રણે કાળ હોય એવો
પર્યાય નથી, માત્ર હકના સયોગથી ઉત્પન્ન થાય અને વિયોગે
નાશ પામે

અથવા વસ્તુ દાગ્રિક છે કણ્ણ કણ્ણે પસટાય,
એ અનુભવથી પણ નહીં આત્મા નિત્ય જણાય. ૬૧

૧ અથવા વસ્તુ માત્ર કણ્ણે બદલાતી એવામા આવે

છે, તેથી સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે અને અનુભવથી જોતા પણ આત્મા નિત્ય જણાતો નથી

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

દેહ માત્ર સયોગ છે, વળિ જડ, રૂપી દ્રશ્ય,
ચેતનના ઉત્પત્તિ લય, કેના અનુભવ વશ્ય ? ૬૨

૬૨ દેહમાત્ર પરમાણુનો સયોગ છે, અથવા સંયોગે કરી આત્માના સળધમા છે વળી તે દેહ જડ છે. રૂપી છે અને દ્રશ્ય એટલે બીજા કોઈ દેહનો તે જાણવાનો વિષય છે, એટલે તે પોતે પોતાને જાણતો નથી, તો ચેતનના ઉત્પત્તિ અને નાશ તે કયાથી જાણે ? તે દેહના પરમાણુએ પરમાણુનો વિચાર કરતા પણ તે જડજ છે, એમ સમજાય છે તેથી તેમાથી ચેતન ઉત્પાત્ત થવા યોગ્ય નથી અને ઉત્પત્તિ થવા યોગ્ય નથી તેથી ચેતન તેમા નાશ પણ પામવા યોગ્ય નથી વળી તે દેહ રૂપી એટલે સ્થૂલાદિ પચિષ્ઠામવાળો છે અને ચેતન દ્રષ્ટા છે ત્યારે તેના સયોગથી ચેતનની ઉત્પત્તિ શી રીતે થાય ? અને તેમા લય પણ કેમ થાય ? દેહમાથી ચેતન ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમા જ નાશ પામે છે, એ વાત કેના અનુભવને વશ રહી ? અર્થાત્ એમ કેણે જાણ્યું ! કેમકે જાણનાર એવા ચેતનની ઉત્પત્તિ દેહથી પ્રથમ છે નહિ અને નાશ તો તેથી પહેલા છે, ત્યારે એ અનુભવ થયો કેના ?

જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનુ જ્ઞાન,
તે તેથી જુદા વિના, યાય ન કેમે જ્ઞાન. ૬૩

૬૩ જેના અનુભવમા એ ઉત્પત્તિ અને નાશનુ જ્ઞાન

વર્તે તે જ્ઞાન તેથી જુદા વિના કોઈ પ્રકારે પણ સંભવતું નથી
અર્થાત્ ચેતનમાં ઉત્પત્તિ થયે થાય છે એવો કોઈને પણ જાણ
સાધ્ય થવા મેળવ્યું છે નહીં

જે સયોગો દેખીએ, તે તે અનુભવ દ્રશ્ય,
ઉપજે નહિ સયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ. ૬૪

૬૪ જે જે સયોગો દેખીએ છીએ તે તે અનુભવ
સ્વરૂપ એવા આત્માના દ્રશ્ય એટલે તેને આત્મા જાણે છે અને
તે સયોગનું સ્વરૂપ વિચારતા એવો કોઈ પણ સયોગ સમજતો
નથી કે જ્યાં આ મા ઉત્પન્ન થાય છે માટે આત્મા સયોગથી
નહીં ઉત્પન્ન થયેલો એવો છે અર્થાત્ અસયોગી છે સ્વાભાવિક
પદાર્થ છે માટે તે પ્રત્યક્ષ નિત્ય સમજાય છે

જ્યાં ચેતન ઉપજે ચેતનથી જળ થાય,
એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કદી ન થાય. ૬૫

૬૫ જ્યાં ચેતન ઉપજે અને ચેતનથી જડ ઉત્પન્ન
થાય એવા કોઈને ક્યારે કદા પણ અનુભવ થાય નહીં

કોઈ સયોગથી નહિ, જેની ઉત્પત્તિ થાય,
નાશ ન જના કાંઈમાં તેથી નિત્ય સદાય. ૬૬

૬૬ જ્યાં નિત્ય કોઈપણ સયોગથી થાય નહીં, તેનો
નાશ પણ કોઈને જાણ થાય નહીં માટે આ મા, ત્રિકાળ નિત્ય છે

કોષાદા તરતમ્યતા સર્પાદિકની માથ,
પૂર્વજ મ ન કા ન જ નિત્યતા ત્વજ. ૬૭

૬૭ ક્રોધાદિ પ્રકૃતિઓનું વિશેષપણ સર્પ વગેરે પ્રાણીમા
જન્મથી જ જોવામા આવે છે, વર્તમાન દેહે તો તે અભ્યાસ
કર્યો નથી, જન્મની સાથે જ તે છે એટલે એ પૂર્વજન્મનો જ
સંસ્કાર છે જે પૂર્વજન્મ જીવની નિત્યતા સિદ્ધ કરે છે

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય,
બાળાદી વય ત્રણનું, જ્ઞાન એકને થાય ૬૮

૬૮ આત્મા વસ્તુ પણે નિત્ય છે સમયે સમયે જ્ઞાનાદિ
પરિણામના પલટવાથી તેના પર્યાયનું પલટવાપણું છે (કઈ સમુદ્ર
પલટાતો નથી, માત્ર મોજા પલટાય છે, તેની પેઠે) જેમ બાલ
યુવાન અને વૃદ્ધ એ ત્રણ અવસ્થા છે, તે આત્માને વિભાવથી
પર્યાય છે અને બાળ અવસ્થા વર્તતા આત્મા બાળક જણાતો,
તે બાળ અવસ્થા છોડી જ્યારે યુવાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે યુવાન
જણાયો અને યુવાવસ્થા તણ વૃદ્ધાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે વૃદ્ધ
જણાયો એ ત્રણે અવસ્થાનો ભેદ થયો તે પર્યાય ભેદ છે, પણ
તે ત્રણે અવસ્થામા આત્મદ્રવ્યનો ભેદ થયો નહીં, અર્થાત્ અવ-
સ્થાઓ બદલાઈ પણ આત્મા બદલાયો નથી આત્મા એ ત્રણે
અવસ્થાને જાણે છે અને તે ત્રણે અવસ્થાની તેને જ સ્મૃતિ છે
ત્રણે અવસ્થામા આત્મા એક હોય તો એમ બને, પણ જો આત્મ ક્ષણે
ક્ષણે બદલાતો હોય તો તેવો અનુભવ બને જ નહીં.

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર,
વદનારો તે ક્ષણિક નહિ, કર અનુભવ નિર્ધાર. ૬૯

૬૯ વળી અમુક પદાર્થ ક્ષણિક છે એમ જ જાણે છે
અને ક્ષણિકપણું કહે છે તે કહેનાર અર્થાત્ જાણનાર ક્ષણિક હોય

નહીં કેમકે પ્રથમ ક્ષણે અનુભવ થયો તેને જીને ક્ષણે તે અનુભવ ઠહા શકાય તે જીને ક્ષણે પાતે ન હોય તો ક્યાથી કહે ? માટે એ અનુભવથી પણ આત્માના અક્ષણિકપણાનો નિશ્ચય કર.

ક્યાંકે કેઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,
ચેતન પામે નાશ તો કેમા બળે વપાવ. ૭૦

૭૦ વળી કેઈપણ વસ્તુનો કેઈ પણ કાળે કેવળ તો નાશ થાય જ નહીં માત્ર અવસ્થાતર થાય; માટે ચેતનનો પણ કેવળ નાશ થાય નહીં અને અવસ્થાતરરૂપ નાશ થતો હોય તો તે કેમા બળે અથવા કેવા પ્રકારનું અવસ્થાતર પામે તે વપાવ. અર્થાત્ બનાવિ પદાર્થ કુટી બન્ય છે એટલે લોકો એમ કહે છે કે થડો નાશ પામ્યો છે કંઈ માટી છુ નાશ પામ્યું નથી તે છિન્નભિન્ન થઈ જઈ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ બૂકો થાય, તો પણ પરમાત્મ સમૂહરૂપે રહે પણ કવગ નાશ ન થાય અને તેમાનું એક પ માણુ પણ થતે નહીં કેમકે અનુભવથી એતા અવસ્થાતર થઈ શકે પણ પદાર્થનો સમૂળગો નાશ થાય એમ ક્યાંકી જ શકવા ચાગ્ય નથી, એટલે જો તું ચેતનનો નાશ કહે, તોપણ કેવળ નાશ તો ઠહા જ શકાય નહીં અવસ્થાતરરૂપ નાશ કહેવાય. જેમ થટ કુટી જઈ કંમે કરી પરમાત્મ સમૂહરૂપે સ્થિતિમા રહે તેમ ચેતનના અવસ્થાતરરૂપ નાશ તારે કહેવો હોય તો તે શી સ્થિતિમા રહે, અથવા બના પરમાત્મનો જેમ પરમાત્મસમૂહમા બળ્યા તમ ચેતન કા વસ્તુમા બળવા ચાગ્ય છે તે વપાવ, અર્થાત્ જ પ્રકારે તું અનુભવ કરી જોઈશ તો કેઈમાં નહીં જાણી શકવાચાગ્ય અથવા પરમ્વસ્થ અવસ્થાતર નહીં પામવાચાગ્ય, અત્યુ વતન ચાલે આ મા નને જાન્યમાન થશે.

શકા-શિષ્ય ઉવાચ

કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મજ કર્તા કર્મ,
અથવા સહજ સ્વભાવ કા, કર્મ જીવનો ધર્મ ૭૧

૭૧ જીવ કર્મનો કર્તા નથી, કર્મના કર્તા કર્મ છે, અથવા અનાયાસે તે થયા કરે છે. એમ નહીં, ને જીવજ તેનો કર્તા-છે એમ કહો તો પછી તે જીવનો ધર્મ જ છે, અર્થાત્ ધર્મ હોવાથી ક્યારે નિવૃત્ત ન થાય.

આત્મા સદા અસગ ને, કરે પ્રકૃતિ બધ,
અથવા ઇશ્વરપ્રેરણા, તેથી જીવ અબધ ૭૨

૭૨ અથવા એમ નહીં, તો આત્મા સદા અસગ છે અને સત્ત્વાદી ગુણવાળી પ્રકૃતિ કર્મનો બધ કરે છે, તેમ નહીં, તો જીવને કર્મ કરવાની પ્રેરણા ઇશ્વર કરે છે, તેથી ઇશ્વર-સ્છારૂપ હોવાથી જીવ તે કર્મથી અબધ છે.

માટે મોક્ષ ઉપાયનો, કોઈ ન હેતુ જણાય,
કર્મતાણુ કર્તાપણુ, કાં નહિ, કા નહિ જાય ૭૩

૭૩ માટે જીવ કોઈ રીતે કર્મનો કર્તા થઈ શકતો નથી અને મોક્ષનો ઉપાય કરવાનો કોઈ હેતુ જણાતો નથી, કાં જીવને કર્મનું કર્તાપણુ નથી અને જો કર્તાપણું હોય તો કોઈ રીતે તે-તેનો સ્વભાવ મટવા યોગ્ય નથી

સમાધાન-સદ્ગુરુ ઉવાચ

હોય ન ચેતનપ્રેરણા, કોણુ મહે તો કર્મ
જડસ્ભાવ નહિ પ્રેરણા જુઓ વિચારી મમ ૭૪

૭૪ ઘેતન એન્હો આત્માની પ્રેરણારૂપ પ્રવૃત્તિ ન હોય, તો કર્મને કોણ શરૂણુ કરે ? જઠનો સ્વભાવ પ્રેરણા નથી જડ અને ઘેતન બેચના ધર્મ વિચારી બુજો.

એ ઘેતન કરતુ નથી નથી ઘર્તા તો કર્મ તથી સહજ સ્વભાવ નહિ, તેમજ નહિ જીવધર્મ ૭૫

૭૫. આત્મા એ કર્મ કરતો નથી, તો તે યતા નથી; તથી સહજ સ્વભાવે એન્હો અનાયાસે તે યાજ જોમ કહેવું ઘટતુ નથી તેમજ તે જીવનો ધર્મ પણ નહી, કેમકે સ્વભાવનો નાશ યાજ અને આત્મા ન કરે તો કર્મ યાજ નહિ, એન્હો એ ભાવ ટળી શકે છે; માટે તે આત્માનો સ્વભાવિક ધર્મ નહી

કેવળ હોત અસજ એ, ભાસત તને ન કેમ ?

અસજ છે પરમાર્થથી, પણ નિજ જાને તેમ ૭૬

૭૬ કેવળ એ અસજ હોત, અર્થાત્ ક્યારે પણ તેને કર્મનું કસ્વાપણુ ન હોત, તો તને પોતાને તે આત્મા પ્રથમથી કેમ ન ભાસત ? પરમાર્થથી તે આત્મા અસજ છે પણ તે તો ક્યારે સ્વરૂપનું જ્ઞાન યાજ ત્યારે યાજ

કર્તા ઇન્દ્ર કોઈ નહિ, ઇન્દ્ર શુદ્ધ સ્વભાવ

અથવા પ્રેરક ન ગણ્ય, ઇન્દ્ર હોય પ્રભાવ ૭૭

૭૭ જગતનો અથવા જીવોના કર્મનો ઇન્દ્ર કર્તા કોઈ છે નહી શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ જેના થયો છે તે ઇન્દ્ર છે અને તને જા ન કે એન્હો કર્મ કરતા ગણીએ તો તને દોષનો પ્રભાવ થયા ગણાવો એઇએ માટે ઇન્દ્રની પ્રેરણા જીવના કર્મ કરવામાં પણ કહવાય નહી

ચેતન જો નિજ ભાનમા, કર્તા આપ સ્વભાવ,
વર્તે નહિ નિજ ભાનમા, કર્તા કર્મ પ્રભાવ ૭૮

૭૮ આત્મા જો પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવમા વર્તે
તો તે પોતાના તે જ સ્વભાવનો કર્તા છે, અર્થાત્ તે જ સ્વરૂપમા
પરિણમિત છે અને તે શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવના ભાનમા વર્તતો
ન હોય ત્યારે કર્મભાવનો કર્તા છે.

શકા-શિષ્ય ઉવાચ

જીવ કર્મ કર્તા કહો, પણ લોકતા નહિ સોચ,
શુ સમજે જડ કર્મ કે, ક્ષણપરિણામી હોય ૭૯

૭૯ જીવને કર્મનો કર્તા કહીએ તો પણ તે કર્મનો
લોકતા જીવ નહીં ઠરે, કેમકે જડ એવા કર્મ શુ સમજે કે તે
ક્ષણ દેવામાં પરિણામી થાય ? અર્થાત્ ક્ષણદાતા થાય ?

ક્ષણદાતા ઇશ્વર ગણ્યે, લોકતાપણુ અધાય,
એમ કહ્યે ઇશ્વરતાણુ, ઇશ્વરપણુ જ જાય ૮૦

૮૦ ક્ષણદાતા ઇશ્વર ગણીએ તો લોકતાપણુ સાધી શકીએ,
અર્થાત્ જીવને ઇશ્વર કર્મ લોગવાવે તેથી જીવ કર્મનો લોકતા
સિદ્ધ થાય, પણ પરને ક્ષણ દેવા આદિ પ્રવૃત્તિવાળો ઇશ્વર ગણીએ
તો તનુ ઇશ્વરપણુ જ રહેતું નથી, એમ પણ પાછો વિરોધ આવે છે

ઇશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત્ નિયમ નહિ હોય,
પછી શુભાશુભ કર્મના, લોગ્યસ્થાન નહિ કોઈ. ૮૧

૮૧ તેવો ક્ષણદાતા ઇશ્વર સિદ્ધ થતો નથી એટલે જગત્નો

નિયમ પણ કોઇ રહે નહીં અને શુભાશુભ કર્મ સોગવવાના કોઇ સ્થાનક પણ કરે નહીં જોટલે લવને કર્મનું સોકતૃત્વ ક્યા રહ્યું ?

અમાધાન-સકુરુ ઉવાચ.

ભાવકર્મ નિજકરપના, માટે જીવનરૂપ,
લવવીવની સ્ફુરણા મહણ કરે જરૂરૂપ ટંક

૮૨ ભાવકર્મ લવને પોતાથી જાતિ છે માટે તે જીવનરૂપ છે અને તે જાતિને અનુવાચી ઘર્ષ લવ વીર્ય સ્ફુરામમાન થાય છે તેથી જડ એવા દ્રવ્યકર્મની વગણા તે મહણ કરે છે

ઝેર સુધા ત્રમજે નહીં લવ ખાય ફળ યાવ,
એમ શુભાશુભ કર્મનું સોકતાપણુ જણાય ૮૩

૮૩ ઝેર અને અમૃત પોતે બાણતા નથી કે અમારે આ લવને ફળ આપવું જ તો પણ લવ ખાય છે તેને તે ફળ યાવ છે એમ શુભાશુભ કર્મ આ લવને ફળ આપવું જ એમ બાણતા નથી, તો પણ મહણ કરનાર લવ, ઝેર અમૃતના પરિણામની રીતે ફળ પામે છે

એક રાકને અકનૂય, એ જાદિ ને સેઠઃ
કારણવિના ન કાચ તે તે જ શુભાશુભ વેણ ટંક

૮૪ એક રાક છે અને એક રાજા છે એ જાદિ શબ્દથી નીચપણુ ઉચપણુ કુરૂપપણુ સુરૂપપણુ એમ ઘણું વિચિત્રપણુ છે અને એવો ને સેઠ રહ્યો છે તે-સવ ને અમાનતા નથી-તે જ શુભાશુભ કર્મનું સોકતાપણુ છે એમ સિદ્ધ કરે છે કર્મકે કારણ વિના કાચની ઉપત્તિ થતી નથી.

ફળદાતા ઇશ્વરતાણી, એમા નથી જરૂર,
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર ૮૫

૮૫ ફળદાતા ઇશ્વરની એમા કંઈ જરૂર નથી. ઝેર અને અમૃતની રીતે શુભાશુભ કર્મ સ્વભાવે પરિણમે છે અને નિઃસત્ત્વ થયેથી ઝેર અને અમૃત ફળ દેતા જેમ નિવૃત્ત થાય છે, તેમ શુભાશુભ કર્મને ભોગવવાથી તે નિઃસત્ત્વ થયે નિવૃત્ત થાય છે.

તે ત ભોગ્ય વિશેષના, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ,
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સક્ષેપે સાવ ૮૬

૮૬ ઉત્કૃષ્ટ શુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ શુભ ગતિ છે અને ઉત્કૃષ્ટ અશુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ અશુભગતિ છે, શુભાશુભ અધ્યવસાય મિશ્રગતિ છે અને તે જીવ પરિણામ તે જ મુખ્યપણે તો ગતિ છે તથાપિ ઉત્કૃષ્ટ શુભ દ્રવ્યનું ઉર્ધ્વગમન ઉત્કૃષ્ટ અશુભ દ્રવ્યનું અધોગમન, શુભાશુભની મધ્યસ્થિતિ, એમ દ્રવ્યનો વિશેષ સ્વભાવ છે અને તે આદિ હેતુથી તે તે ભોગ્યસ્થાનક હોવા યોગ્ય છે હે શિષ્ય! જડ ચેતનના સ્વભાવ સયોગાદિ સૂક્ષ્મસ્વ રૂપનો અત્રે ઘણો વિચાર શમાય છે, માટે આ વાત ગહન છે તો પણ તેને સાવ સક્ષેપમા કહી છે.

શકા-શિષ્ય ઉવાચ

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ,
વીત્યો કાળ અનત પણ, વર્તમાન છે દોષ ૮૭

૮૭ કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેથી તેનો મોક્ષ થવા યોગ્ય નથી, કેમકે અનત કાળ થયો તો પણ કર્મ કરવારૂપી દોષ હજી તેને વિષે વર્તમાન જ છે.

શુભ કરે કૃણ ભોગવે, દેવાદિ અતિ મામ,
અશુભ કરે નકાદિ કૃણ, કર્મ રહિત ન ક્યામ. ૮૮

૮૮ શુભ કર્મ કરે તો તેથી દેવાદિ અતિમા તેનું શુભ
કૃણ ભોગવે અને અશુભ કર્મ કરે તો નરકાદિ અતિને વિષે
તેનું અશુભ કૃણ ભોગવે, પણ જીવ કર્મ રહિત કેમ રચે
હોય નહીં

સમાધાન—સર્વશુભ ઉવાચ.

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ આવ્યા સકૃણ પ્રમાણ
તેમ નિવૃત્તિ સકૃણ તા, માટે મોક્ષ મુખ્ય ૮૯

૮૯ જેમ શુભાશુભ કર્મપદ તે જીવના કરવાથી તે થતા
આવ્યા અને તેથી તેનું ભોક્ષતાપણ આવ્યું તેમ નહીં કરવાથી
અથવા તે કર્મનિવૃત્તિ કરવાથી તે નિવૃત્તિ પણ થવા મેળવે છે.
માટે તે નિવૃત્તિનું પણ સકૃણપણ છે. અર્થાત્ જેમ તે શુભાશુભ
કર્મ અકૃણ જતા નથી તમ તેની નિવૃત્તિ પણ અકૃણ જવાયોગ્ય
નથી માટે તે નિવૃત્તિરૂપ મોક્ષ છે જેમ હે વિચક્ષણ! તુ વિચાર

વીત્યો કાળ અનત તં, કર્મ શુભાશુભ ભાવ
તજ શુભાશુભ છડતા ઉપે મોક્ષ સ્વભાવ. ૯૦

કર્મ નહિત અનતકાળ વીત્યો તં તે શુભાશુભ કર્મ
પ્રત્યેની જની આનંદિતન સીધે વીત્યો પણ તના પર ઉદાત્તીન
થવાથી તે કર્મકાળ છડાય અન તથી મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટ થાય.

હરિદિ નયાના આત્મનિક વિચાર
નિદ્ર માન નાશન રહ નિર અનત મુખ ભાવ ૯૧

૯૧ દેહાદિ સયોગનો અનુક્રમે વિયોગ તો થયા કરે છે, પણ તે પાછો ગ્રહણ ન થાય તે રીતે વિયોગ કરવામા આવે તો સિદ્ધ સ્વરૂપ મોક્ષ સ્વભાવ પ્રગટે અને શાશ્વતપદે અનત આત્માનંદ ભોગવાય.

શકા-શિષ્ય ઉવાચ

હોય કદાપી મોક્ષપદ, નહિ અવરોધ ઉપાય,
કર્મો કાળ અનતના, શાથી છેદા જાય ? ૯૨

૯૨ મોક્ષપદ કદાપિ હોય તો પણ તે પ્રાપ્ત થવાનો કોઈ અવિરોધ એટલે યથાતથ્ય પ્રતિત થાય એવો ઉપાય જણાતો નથી, કેમકે અનત કાળના કર્મો છે તે આવા અદ્વાયુપ્ધવાળા મનુષ્યદેહથી કેમ છેદા જાય ?

અથવા મત દર્શન ઘણા, કહે ઉપાય અનેક,
તેમા મત સાચો કયો, જાને ન એહ વિવેક ૯૩

૯૩ અથવા કદાપિ મનુષ્યદેહના અદ્વાયુપ્ધ વગેરેની શકા છોડી દઈએ, તો પણ મત અને દર્શન ઘણા છે અને તે મોક્ષના અનેક ઉપાયો કહે છે અર્થાત્ કોઈ કઈ કહે છે, અને કોઈ કઈ કહે છે, તેમા કયો મત સાચો એ વિવેક જની શકે એવો નથી

કયી જાતિમા મોક્ષ છે, કયા વેપમા મોક્ષ,
એનો નિશ્ચય ના જાને, ઘણા ભેદ એ દોષ ૯૪

૯૪ બ્રાહ્મણાદિ કઈ જાતિમા મોક્ષ છે, અથવા કયા વેપમા મોક્ષ છે, એનો નિશ્ચય પણ ન જાની શકે એવો છે,

તે જેને પાત્ર પદની શકા નિવૃત્ત થઈ છે, તેને મોક્ષપાત્ર સમજવો કંઈ કઠણ જ નથી એમ દર્શાવવા તથા શિષ્યનુ વિશેષ જિજ્ઞાસાપણુ જાણી અવશ્ય તેને મોક્ષપાત્ર પરિણમશે એમ ભાસવાથી (તે વચન) કહ્યા છે, એમ સદ્ગુરુના વચનનો આશય છે

કર્મ-ભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ,
અધિકાર અજ્ઞાનસમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ, ૯૮

૯૮ કર્મભાવ છે તે જીવનુ અજ્ઞાન છે અને મોક્ષભાવ છે તે જીવના પોતાના સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ થવી તે છે અજ્ઞાનનો સ્વભાવ અધિકાર જેવો છે તેથી જેમ પ્રકાશ થતા ઘણા કાળનો અધિકાર છતાં નાશ પામે છે, તેમ જ્ઞાનપ્રકાશ થતા અજ્ઞાન પણ નાશ પામે છે

જે જે કારણ બધના, તેહ બધનો પથ,
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષ-પથ ભવઅત ૯૯

૯૯ જે જે કારણો કર્મબધના છે, તે તે કર્મબધનો માર્ગ છે અને તે તે કારણોને છેદે એવી જે દશા છે તે મોક્ષનો માર્ગ છે, ભવનો અત છે

ગગ દ્રષ અજ્ઞાન એ મુખ્ય કર્મની અથ,,
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તે જ મોક્ષનો પથ ૧૦૦

૧૦૦ રાગ, દ્રેષ અને અજ્ઞાન એનુ એકત્વ એ કર્મની મુખ્ય ગાઠ છે, અર્થાત્ એ વિના કર્મનો બધ ન થાય, તેની જેથી નિવૃત્તિ થાય તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે

આત્મા સત ચૈતન્યમય, સર્વાભાવ રહિત
જેથી કેવળ પામિયે મોક્ષપદ એ રીત. ૧૦૧

૧૦૧ 'સત' એટલે અવિનાશી' અને 'ચૈતન્યમય' એટલે સર્વભાવને પ્રકાશવારૂપ સ્વભાવમય અન્ય સર્વ વિભાવ અને દેહાદિ સંયોગના આભાસથી રહિત એવો 'કેવળ' એટલે શુદ્ધિ આત્મા પામિયે તમ પ્રવર્ત્તાથી તે મોક્ષનામ છે

કર્મ અનત પ્રકારના તમા મુખ્યે આઠ
તમા મુખ્યે મોહનિય હણાય તે કહું પાઠ ૧ ૨

૧૦૨ કમ અનત પ્રકારનાં છે પણ તેના મુખ્ય જ્ઞાના વસ્તુાદિ આઠ પ્રકાર થાય છે તેમા પણ મુખ્ય મોહનિય કમ છે તે મોહનિય કમ હણાય તો પાઠ કહું છું

કર્મ મોહનિય ભેદ બે દર્શન ચારિત્ર નામ,
હણે બોધ વીતશાગન્દ, અચૂક ઉપાય આમ ૧૦૩

૧ ૩ ન મોહનિયકર્મ બે ભેદ છે એક દર્શનમોહનિય એટલું પ માથે વિષે અપરમાથ બુદ્ધિ અને અપરમાથને વિષે પરમાથ બુદ્ધિ ૪ બીજી ચારિત્રમોહનિય તથારૂપ પરમાર્થને પરમાથ દાહીને આ મ વશાવમા જે સ્થિતા થાય, તે સ્થિતતાને શબ્દ એવા પૂવનચકાવરૂપ કરાય અને નોકથાય તે ચારિત્ર મોહનિય દર્શનમોહનિયને આત્મબોધ અને ચારિત્રમોહનિયને વીતશાગના નાશ કરે છ આમ તના મચૂક ઉપાય છે કેમકે મિથ્યાબોધ ન હોય નમોહનિય છે તના નિવરણ સત્યાત્મબોધ છે અને ચારિત્રમોહનિય શાગાદિક પરિણામરૂપ છે તેનો પ્રતિપક્ષ વીતશાગના નાશ અથવા અધઠા જેમ પ્રકાશ થવાથી

નાશ પામે છે, તે તેનો અચૂક ઉપાય છે - તેમ ધોધ અને વીતરાગતા અનુક્રમે દર્શનમોહનિય અને ચારિત્રમોહનિયરૂપ અધકાર ટાળવામા પ્રકાશસ્વરૂપ છે, માટે તે તેનો અચૂક ઉપાય છે

કર્મ બંધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ,
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમા શો મ દેહ ? ૧૦૪

૧૦૪. ક્રોધાદિ ભાવથી કર્મબંધ થાય છે અને ક્ષમાદિક ભાવથી તે હણાય છે અર્થાત્ ક્ષમા રાખવાથી ક્રોધ રોકી શકાય છે, મરણતાથી માયા રોકી શકાય છે સંતોષથી લોભ રોકી શકાય છે; એમ રતિ અરતિ આદિના પ્રતિપક્ષથી તે તે દોષો રોકી શકાય છે, તે જ કર્મબંધનો નિરોધ છે અને તે જ તેની નિવૃત્તિ છે વળી સર્વને આ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે અથવા સર્વને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ શકે એવું છે ક્રોધાદિ રોક્યાં રોકાય છે અને જે કર્મબંધને રોકે છે, તે અકર્મદશાનો માર્ગ છે. એ માર્ગ પરલોકે નહિ, પણ અત્રે અનુભવમા આવે છે, તો એમા સ દેહ શો કરવો ?

છોડી મતદર્શનતણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ,
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ ૧૦૫

૧૦૫ આ મારો મત છે માટે મારે વળગી જ ગ્હેવું, અથવા આ મારૂં દર્શન છે, માટે ગમે તેમ મારે તે સિદ્ધ કરવું એવો આગ્રહ અથવા એવા વિદ્વેષને છોડીને આ જે માર્ગ કહ્યો છે, તે સાધશે તેના અલ્પ જન્મ બાણવા અહીં 'જન્મ' શબ્દ બહુવચનમા વાપર્યો છે, તે એટલું જ દર્શાવવાને કે કવચિત્ તે માધન અધૂર રહ્યા તેથી અથવા જઘન્ય કે મધ્યમ પરિણામની ધારાથી આરાધન થયાં હોય તેથી સર્વ કર્મ ક્ષય થઈ ન શકવાથી

બીજો જન્મ થવાનો સંભવ છે- પણ તે બહુ નહીં, બહુ જ
અઘ્ય. ‘સમક્ષિત આબ્યા પછી જો વર્ષ નહીં તો ઘણામાં ઘણા
પરંતુ ભવ થાય, જોમ જિને કહ્યું છે” અને “જો ઉત્કૃષ્ટપણે
આશયે તેનો તે ભવે પણ મોક્ષ થાય” અત્રે તે વાતનો વિશિષ્ટ નથી.

૪૬ પના ૪૬ પ્રશ્ન તે પૂછ્યા કરી વિચાર,
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાગ નિર્ધાર ૧૦૬

૧૬ છે શિષ્યા તે જ પદનાં ૮ પ્રશ્નો વિચાર કરીને
પૂછ્યા છે અને તે પદની સર્વાંગતામાં મોક્ષ માર્ગ છે, જોમ
નિશ્ચય કર અર્થાત્ જોમાનું કોઈ પણ પદ જોવાતે કે અવિચારથી
ઉત્થાપના મોક્ષમાગ સિદ્ધ થતો નથી.

જાતિ વેષનો ભેદ નહિ, કહ્યો માર્ગ જો હોય,
સાધે તે મુક્તિ લહે, જોમા ભેદ ન કોઈ ૧૦૭

૧૭ જે મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો તે હોય તો જો તે
જાતિ કે વેષથી મોક્ષ થાય જોમા કંઈ ભેદ નથી જે સાધે તે
મુક્તિપદ પામે અને તે મોક્ષમાં પણ બીજા કયા પ્રકારનો ભેદ
નિરવાહિ બેઠ નથી. અથવા આ વચન કહ્યા તમાં બીજો કંઈ
ભેદ જોઈ કે નથી.

કાશ્યની ઉચ્ચાતના માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
ભવ ૫ મત કય ત કલિયે જિસામ ૧૦૮

૧ કહાડિ કપાર નના પાતળા પડ્યા છે માત્ર
મ માન વિદ માર થવા ગિવાય મીજી કાડી ઇચ્છા નથી અને
મના ના બ ન નિતા વગ ૪૬ તાજ પ્રાણી પર

અતરથી દયા વર્તે છે, તે જીવને મોક્ષમાર્ગનો જિજ્ઞાસુ કહીએ
અર્થાત્ તે માર્ગ પામવા યોગ્ય કહીએ

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્ગુરુબોધ,
તો પામે સમકિતને, વર્તે અતર- શોધ ૧૦૬

૧૦૬ તે જિજ્ઞાસુ જીવને જો સદ્ગુરુનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત
થાય તો તે સમકિતને પામે અને અતરની શોધમા વર્તે

મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્ગુરુલક્ષ,
લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમા ભેદ ન પક્ષ ૧૧૦

૧૧૦ મત અને દર્શનનો આગ્રહ છોડી દઈ જે સદ્ગુરુને
લક્ષે વર્તે, તે શુદ્ધ સમકિતને પામે કે જેમા ભેદ તથા પક્ષ નથી

વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતિત,
વૃત્તિ વહે નિજભાવમા પરમાર્થે સમકિત ૧૧૧

૧૧૧ આત્મસ્વભાવનો જ્યા અનુભવ, લક્ષ અને પ્રતિત
વર્તે છે તથા વૃત્તિ આત્માના સ્વભાવમા વહે છે, ત્યા પરમાર્થે
સમકિત છે

વર્ધમાન સમકિત થઈ, ટાળે મિથ્યાભાસ,
ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ. ૧૧૨

૧૧૨ તે સમકિત વધતી જતી ધારાથી હાસ્ય શોકાદિ
જે કંઈ આત્માને વિષે મિથ્યાભાસ ભાર્યા છે, તેને ટાળે અને
સ્વભાવ અમાધરૂપ ચારિત્રનો ઉદય થાય, જેથી સર્વ રાગદ્વેષના
ક્ષયરૂપ વીતરાગપદમા સ્થિતિ થાય.

કેવળ નિજ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તી જ્ઞાન
કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ ૧૧૩

૧૧૩ સર્વ આભાસરહિત, આત્મસ્વભાવનું જ્યાં અખંડ
એટલે ક્યારે પણ ખડિત ન થાય મદ ન થાય, નાશ ન પામે,
એવું જ્ઞાન વર્તે તેને કેવળજ્ઞાન કહીએ છીએ. જે કેવળજ્ઞાન
પામ્યાથી દેહરૂપ જીવ સુકવદશ્યરૂપ નિર્વાણ, દેહ છતાં જ જીવે
અનુભવાય છે.

કેટલે વર્ષનું સ્વપ્ન પણ જાગત થતા શમાય,
તમ વિભાવ અનાદિનો નાત થતા દૂર થાય ૧૧૪

૧૧૪ કયોટો વર્ષનું સ્વપ્ન જોય તો પણ જાગત થતાં
તરત તે શમાય છે તેમ અનાદિનો વિભાવ છે તે આત્મજ્ઞાન
થતા દૂર થાય છે

છૂટે દેહાધ્યાસ તો નહિ કર્તા તુ કમ
નહિ લોકતા તુ લેહનો, એજ ધર્મનો મમ ૧૧૫

૧૧૫ હે શિષ્ય ! દેહમા જે આત્મતા મનાઈ છે અને
તને લીધે આ પુત્રાદિ સ્વપ્નમાં જીવમમત્વપણું વર્તે છે તે
આ મના જો આત્મામા / મનાય અને તે દેહાધ્યાસ એટલે દેહમા
આત્મજુદિ તથા આ મામા દેહ જુદિ છે તે છૂટે તો તુ કર્મનો
કર્તા પણ નથી અને લોકતા પણ નથી અને એ જ ધર્મનો મમ છે

એ / ધમથી મોલ છે તુ છે મોક્ષસ્વરૂપ,
અનંત દશન જ્ઞાન તુ અન્યાયાધ સ્વરૂપ ૧૧૬

૧૧૬ અ / ધમથી મોલ છે અને તુ જ મોક્ષ સ્વરૂપ

છો, અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મપદ એજ મોક્ષ છે. તુ અનંત જ્ઞાન, દર્શન તથા અવ્યાયાધ સુખસ્વરુપ છે

શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન, સ્વયન્યોતિ સુખધામ,
બીજી કહિયે કેટલું, કર વિચાર તો પામ, ૧૧૭

૧૧૭ તુ દેહાદિક સર્વ પદાર્થથી બુદ્ધો છે, કોઈમાં આત્મ દ્રવ્ય ભળતુ નથી, કોઈ તેમા ભળતુ નથી દ્રવ્યે દ્રવ્યં પરમાર્થથી સદાય લિપ્ત છે, માટે તુ શુદ્ધ છે, બોધસ્વરુપ છે, ચેતન્યપ્રદેશાત્મક છે, સ્વયન્યોતિ છે. એટલે કોઈ પણ તને પ્રકાશતુ નથી, સ્વભાવે જ તુ પ્રકાશસ્વરુપ છે અને અવ્યાયાધ સુખનુ ધામ છે બીજી કેટલું કહીએ ? અથવા ઘણું શુ કહેવું ? દૂકામા એટલું જ કહીએ છીએ, જે વિચાર કર તો તે પદને પામીશ

નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર શમાય
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજ સમાધીમાય ૧૧૮

૧૧૮ સર્વે જ્ઞાનીઓનો નિશ્ચય અત્રે આવીને શમાય છે, એમ કહીને સદ્ગુરુ મૌનતા ધરીને સહજસમાધિમા સ્થિત થયા, અર્થાત્ વાણીયોગની અપ્રવૃત્તિ કરી

શિષ્યબોધ બીજપ્રાપ્તિ

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી, આંચુ અપૂર્વ ભાન
નિજપદ નિજમાહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન ૧૧૯

૧૧૯ શિષ્યને સદ્ગુરુના ઉપદેશથી અપૂર્વ એટલે પૂર્વે કોઈ દિવસ નહીં આવેલું એવું ભાન આંચું અને તેને પોતાનું

સ્વરૂપ પોતાને વિશે મધાત્મ્ય જ્ઞાત્યુ અને દેહાત્મજુદિરૂપ
અજ્ઞાન દ્વર થયું

જાસ્તુ નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચૈતના રૂપ,
અજ્ઞર અમર અવિનાશી ને, દેહાલી વ સ્વરૂપ ૧૨૦

૧૨૦ પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, અજ્ઞર, અમર
અવિનાશી અને દેહથી સ્પર્શ જુદુ જાસ્તુ

કર્તા ભોક્તા કમને, વિભાવ વર્તે' વ્યાપ
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં થયો અકર્તા ત્યાય ૧૨૧

૧૨૧ જ્યાં વિભાવ જોઈએ મિથ્યાત્વ વર્તે' છે, ત્યાં
મુખ્ય નયથી કમનું કર્તાપણુ અને ભોક્તાપણુ છે આદ્યમસ્વભાવમાં
વૃત્તિ વહી તથી અકર્તા થયો.

અથવા નિજપરિણામ જે શુદ્ધ ચૈતના રૂપ,
કર્તા ભોક્તા તદ્વના નિર્વિ' કલ્પ સ્વરૂપ ૧૨૨

૧ ૨ અથવા આ મપરિણામ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે,
તનો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપ કર્તા ભોક્તા થયો.

ભોક્ષ કષ્ટા નિજશુદ્ધતા તે પામે તે પથ,
ન મળ્યા મા ન મળ્યા મા નકળા માત્ર નિર્મ'થ, ૧૨૩

૧ ૩ મા માનુ શુદ્ધપદ છે ત ભોક્ષ છે અને જેથી તે
પમાદ ત તના ૧૧ છે ત્રી મહાગુરુએ કૃપા કરીને નિર્મ'થનો
નવ માં સમજી ની

અ ૧' અજ્ઞા ત્રી મહાગુરુ કરુણાસિંધુ અપાર,
અ ૧ માં ૧ પ્રશ્ન ની અહો! અહો! ઉપકાર ૧૨૪

૧૨૪ અહો ! અહો ! કંઈલાના અપાર સમુદ્રસ્વરૂપ આત્મ
લક્ષ્મીએ યુક્ત સદ્ગુરુ, આપ પ્રભુએ આ પામર જીવ પર આશ્ચર્ય-
કારક એવો ઉપકાર કર્યો

શુ પ્રભુ ચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન,
તે તો પ્રભુએ આપ્યો, વર્તુ ચરણાધિન રરપ

૧૨૫ હું પ્રભુના ચરણ આગળ શુ ધરું ? (સદ્ગુરુ તો
પરમ નિષ્કામ છે, એક નિષ્કામ કંઈલાથી માત્ર ઉપદેશના દાતા
છે, પણ શિષ્યધર્મે શિષ્યે આ વચન કહ્યું છે) જે જે જગત્મા
પદાર્થ છે, તે સૌ આત્માની અપેક્ષાએ નિર્મૂલ્ય જેવા છે, તે
આત્મા જ જેણે આપ્યો તેના ચરણ સમીપે હું બીજું શુ ધરું ?
એક પ્રભુના ચરણને આધિન વર્તું, એટલું માત્ર ઉપચારથી કરવાને
હું સમર્થ છું

આ દેહાદી આજથી, વર્તો પ્રભુ આધિન,
દાસ દાસ હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન ૧૨૬

૧૨૬ આ દેહ આદિ, શબ્દથી જે કંઈ માફ ગણાય છે,
તે આજથી કરીને સદ્ગુરુ પ્રભુને આધિન વર્તો, હું તેહ પ્રભુનો
દાસ છું, દીન દાસ છું

ષટ્ સ્થાનક સમન્તવીને, લિપ્ત બતાવ્યા આપ,
મ્યાનથકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ ૧૨૭

૧૨૭ છએ સ્થાનક સમન્તવીને હે સદ્ગુરુ દેવ ! આપે
દેહાદિથી આત્માને, જેમ મ્યાનથી તરવાર બુદ્ધી કાઢીને બતાવીએ
તેમ, સ્પષ્ટ બુદ્ધો બતાવ્યો, આપે મપાઈ શકે નહીં એવો ઉપકાર કર્યો.

ઉપસહાર.

દર્શન પટે સમાય છે, આ પદ સ્થાનક મહિ,
વિચારતા વિસ્તારથી સશય રહે ન કાંઈ ૧૨૮

૧૨૮ છએ દર્શન આ છ સ્થાનકમા સમાય છે વિશેષ
કરીને વિચારવાથી કોઈ પણ પ્રકારનો સશય રહે નહીં

આત્મજ્ઞાતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈધ સુખવ
ગુરુઆજ્ઞા સમ પશ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન ૧૨૯

૧૨૯ આત્માને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નહીં એવો બીજો
કોઈ રોગ નથી સદ્ગુરુ જેવા તેના કોઈ સાચા અથવા નિપુણ
વૈધ નથી સદ્ગુરુ આજ્ઞાએ યાદવા સમાન બીજું કોઈ પશ્ય
નથી, અને વિચાર તથા નિહિધ્યાસન જેવું કોઈ તેનું ઔષધ નથી
એ હમ્મઠા પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાથ,
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ છેદો નહિ આત્માથ ૧૩

૭ તે પરમાથન હમ્મઠતા હો તો સાચો પુરુષાર્થ
ક. અને ભવસ્થિતિ આદિનું નામ લઈને આત્માર્થને છેદો નહીં.

નિશ્ચય વાળી નાજગી નાથન તજવા નોથ,
નિશ્ચય રાખી લક્ષમા સાધન કરવા સોથ ૧૩૧

૧૩૧ આ મા અબધ છે અચ્ચ છે સિદ્ધ છે એવી
નિશ્ચય મુ. ૫ વાળી સાધનાને સાધન તજવા સોચ નથી, પણ
તથાક નિશ્ચય તથા રાખી સાધન કરીને ત નિશ્ચયસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું

ન. નિશ્ચય અકાનથી, આના નયા કહેલ,
મકન અવજા નહિ બન્ને નાથ રહેલ ૧૩૨

૧૩૨ અત્રે એકાતે નિશ્ચયનય કહ્યો નથી અથવા એકાતે વ્યવહારનય કહ્યો નથી. જોય જ્યા જ્યા જેમ ઘટે તેમ સાથે રહ્યા છે

ગછ મતની જે કલ્પના, તે નહિ સદ્વ્યવહાર,
ભાન નહીં નિજરૂપનુ, તે નિશ્ચય નહીં સાર ૧૩૩

૧૩૩ ગચ્છ, મતની કલ્પના છે તે સદ્વ્યવહાર નથી પણ આત્માર્થીના લક્ષણમા કહી તે દશા અને મોક્ષોપાયમા જિજ્ઞાસુના લક્ષણ આદિ કહ્યા તે સદ્વ્યવહાર છે, જે અત્રે તેા સંક્ષેપમા કહેલ છે પોતાના સ્વરૂપનુ ભાન નથી, અર્થાત્ જેમ દેહ અનુભવમાં આવે છે, તેવો આત્માનો અનુભવ થયો નથી, દેહાધ્યાસ વર્તે છે. અને જે યૈરાગ્યાદિ સાધન પામ્યાવિના નિશ્ચય પોકાર્યા કરે છે, તે નિશ્ચય સારભૂત નથી

આગળ જ્ઞાની થઈ ગયા વર્તમાનમા હોય,
થાશે કાળ ભવિષ્યમા, માર્ગભેદ નહિ કોય ૧૩૪

૧૩૪ ભૂતકાળમા જે જ્ઞાનીપુરુષો થઈ ગયા છે વર્તમાન કાળમા જે છે અને ભવિષ્યકાળમા થશે તેને કોઈને માર્ગનો ભેદ નથી, અર્થાત્ પરમાર્થે તે સૌનો એક માર્ગ છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વ્યવહાર પણ તે જ પરમાર્થ સાધકરૂપે દેશ કાળાદિને લીધે ભેદ કહ્યો હોય છતાં એક રૂળ ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી તેમા યશ્ચ પરમાર્થે ભેદ નથી

સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે થાય,
સદ્ગુરુ આજ્ઞા જિન દશા, નિમિત્ત કારણ માય ૧૩૫

૧૩૫ સર્વ જીવને વિષે સિદ્ધ સમાન સત્તા છે, પણ તે

તેા જે સમજે તેને પ્રગટ થાય. તે પ્રગટ થવામા સદ્ગુરુની
આજ્ઞાથી પ્રવર્તવું તથા સદ્ગુરુએ ઉપદેશેથી એવી જિનજ્ઞાનો
વિચાર કરવો, તે એમ નિમિત્ત કારણ છે

ઉપાદાનનું નામ લઈ, એ જે તમે નિમિત્ત
પામે નહિ સિદ્ધત્વને, સ્થે જ્ઞાતિમા સ્થિત, ૧૩૬

૧૩૬ સદ્ગુરુઆજ્ઞા આદિ તે આત્મસાધનના નિમિત્ત
કારણ છે અને આત્મના જ્ઞાન દર્શનાદિ ઉપાદાન કારણ છે એમ
શાસ્ત્રમા કહ્યું છે, તેથી ઉપાદાનનું નામ લઈ જે કોઈ તે નિમિત્તને
તજશે તે સિદ્ધિ પાવે નહીં પામે અને જ્ઞાતિમા વર્ત્યા કરશે
કેમકે સાચા નિમિત્તના નિષેધાર્થે તે ઉપાદાનની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રમા
કહી નથી, પણ ઉપાદાન અબ્યભવ રાજવાસી ત્યાર સાચા નિમિત્ત
મળ્યા છતાં કામ નહીં થાય, માટે સાચા નિમિત્ત મળે તે
નિમિત્તને ક્વલણીને ઉપાદાન સન્મુખ કરવું અને પુરુષાર્થ
રહિત ન થવું એવો શાસ્ત્રકારે કહેલી તે વ્યાખ્યાનો પરમાર્થ છે

મુખથી જ્ઞાન કહે અને, અવર છુટતો ન મોઢ,
ત પામ પ્રાણી કરે માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રાહ ૧૩૭

૧૩૭ મુખથી નિઃસમુખ્ય વચનો કહે છે પણ અવરથી
પાતાન જ મોઢ ફૂટ્યા નથી એવા પામર પ્રાણી માત્ર જ્ઞાની
કહેવરાવવાની કામનાએ સાચા જ્ઞાની પુરુષનો દ્રાહ કરે છે

દયા શાંતિ નમતા કામા ન્તય, ત્યાગ વૈરાગ્ય,
હાય મુમુક્ષુ થ વિદ્ય એક નિદાવ મુખ્ય ૧૩૮

૧૩૮ આ શાંતિ નમતા કામા સન્ન્ય, ત્યાગ અને

વૈરાગ્ય એ ગુણો મુમુક્ષુના ઘટમા સદાય મુખગ્ય એટલે જામત હોય, અર્થાત્ એ ગુણોવિના તો મુમુક્ષુપણ પણ ન હોય

મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાત,
તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે બ્રાત. ૧૩૯

૧૩૯ મોહ ભાવનો જ્યા ક્ષય થયો હોય અથવા જ્યા મોહદશા બહુ ક્ષીણ થઈ હોય, ત્યાં જ્ઞાનીની દશા કહીએ અને બાકી તો જેણે પોતામા જ્ઞાન માની લીધું છે, તેને બ્રાતિ કહીએ

સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વપ્નસમાન
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચા જ્ઞાન. ૧૪૦

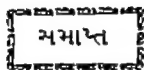
૧૪૦ સમસ્ત જગત્ જેણે એક જેવું જાણ્યું છે અથવા સ્વપ્ન જેવું જગત્ જેને જ્ઞાનમા વર્તે છે, તે જ્ઞાનીની દશા છે, બાકી માત્ર વાચાજ્ઞાન એટલે કહેવા માત્ર જ્ઞાન છે

સ્થાનક પાત્ર વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ,
પામે સ્થાનક પાત્રમુ, એમા નહિ સદેહ, ૧૪૧

૧૪૧ પાત્રે સ્થાનકને વિચારીને જે છઠ્ઠે સ્થાનકે વર્તે એટલે તે મોક્ષના જે ઉપાય કહ્યા છે તેમા પ્રવર્તે તે પાત્રમુ સ્થાનક એટલે મોક્ષ પદ તેને પામે

દેહ છતા જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,
તે જ્ઞાનીના ચરણમા, હો! વદન અગણીત ૧૪૨

૧૪૨ પૂર્વપ્રારબ્ધભોગથી જેને દેહ વર્તે છે પણ તે દેહથી અતીત બેટલે દેહાકિની કાપના સહિત આત્મામય જેની હયા વર્તે છે તે જ્ઞાની પુરુષના ચરણકમળમા અગણિત વાર વદન હો।

સારા વિચારો

સર્વ દેશોના ઉપદેશકોના બેક જ ઉપદેશ છે સૌનું બધું વિચારો. કારણ, સૌનું અને સબ વસ્તુનું બધું વિચારવાથી જ આપણને હૃદયમા આનંદ જીવે છે છૂટું વિચારવાથી મનને બેક જીવે છે. જેટલા આપણા વિચારો પવિત્ર અને સ્વચ્છ હશે, તેટલી આપણી જિંદગી સારી બનશે. વિચારો પર આપણે પહેરા ગોઠવવો બેઈએ. જેવા વિચાર તેવું આચરણ. ઇર્ષ્યા અને અદેખાઈથી દૂર રહેવું, કારણ બેનાથી દુઃખ અને અસંતોષ જ મે છે

